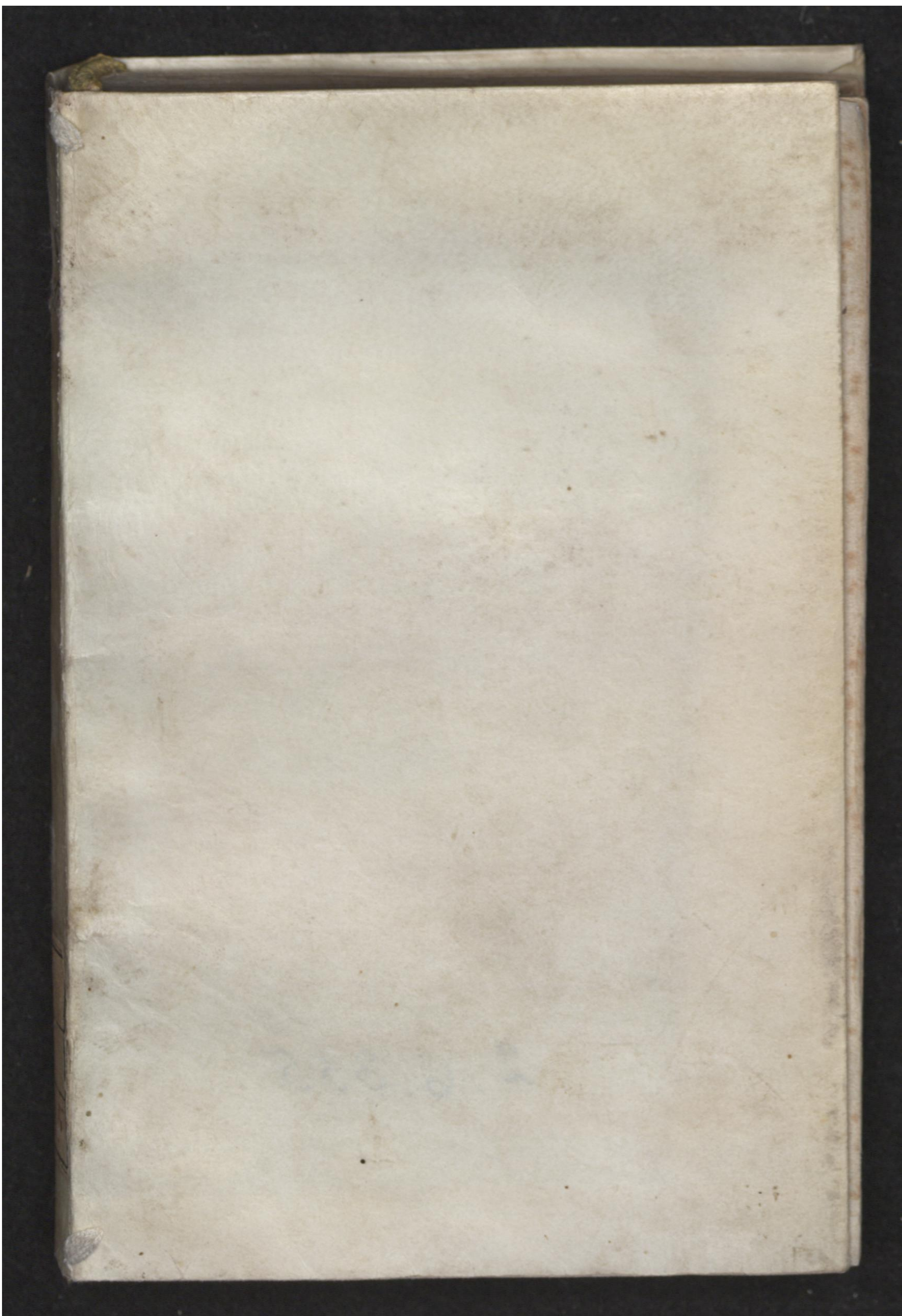
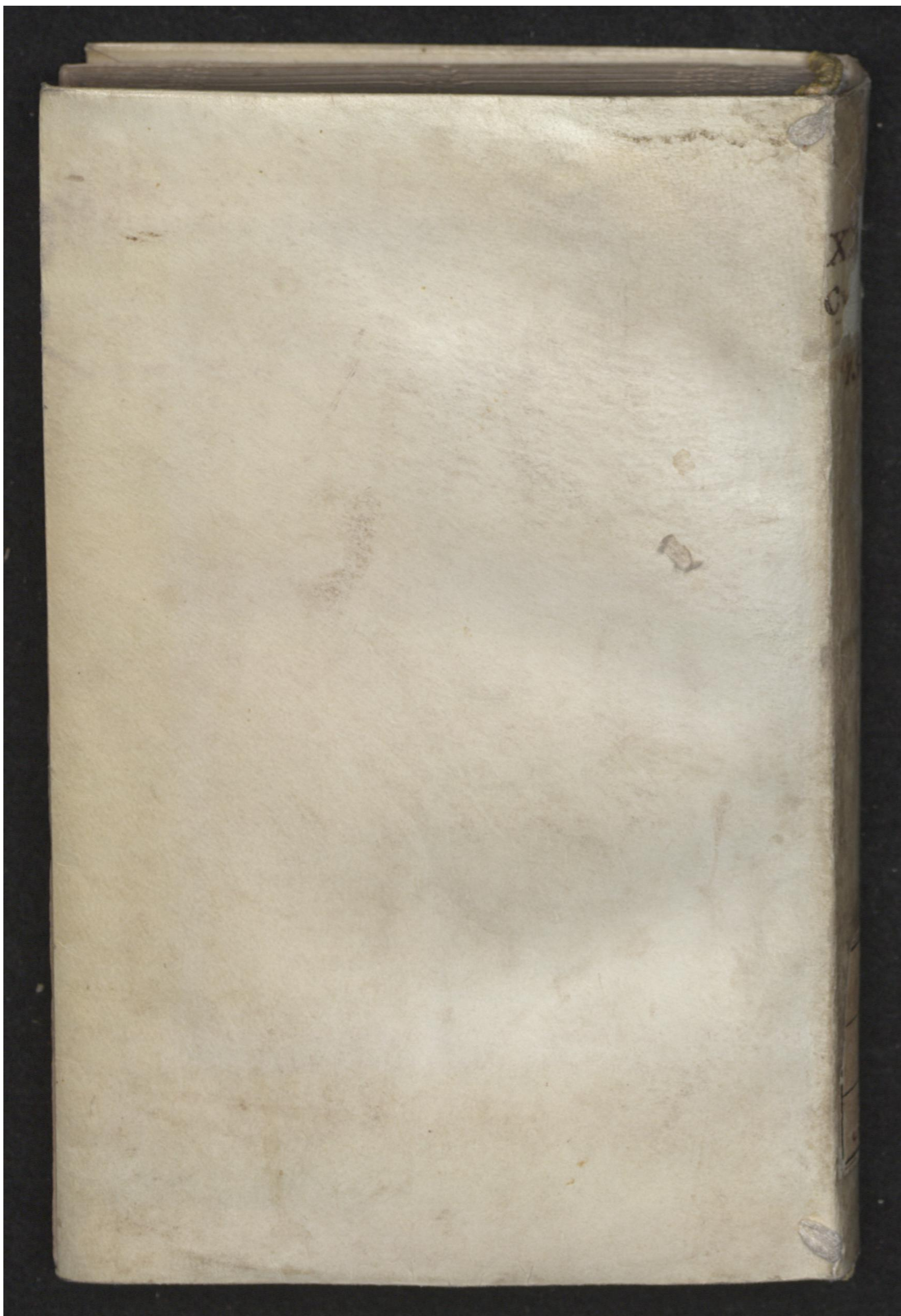
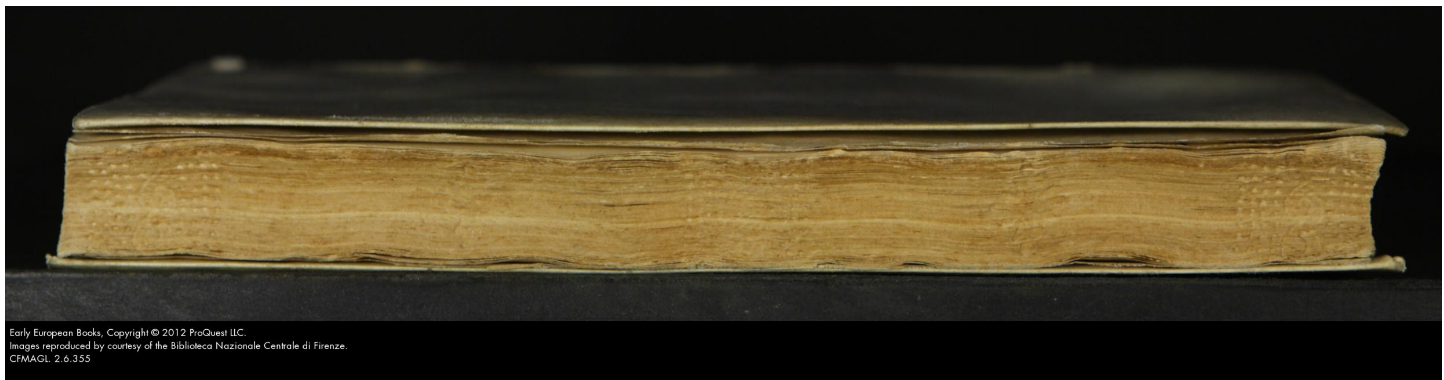

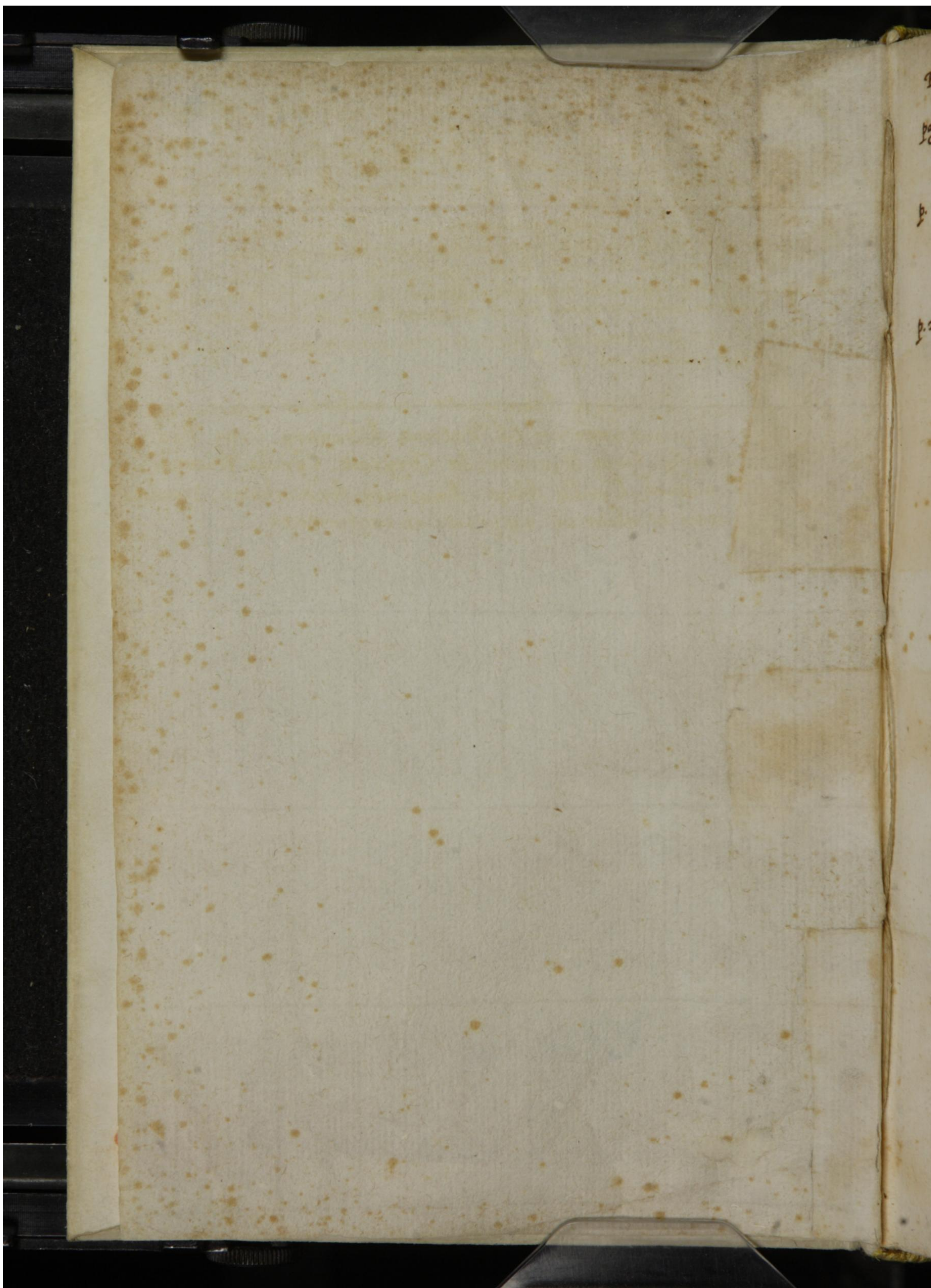

Pag. 104. # Vt angelis tribuit vitam quæ sit immortalis et expers materiæ, et hominibus quæ sit mortalis et particeps materiæ etc.

pag. 98. ‖ Per se vita, et similia, vt dicuntur de Deo absolute, absoluta sunt, et nõ referuntur ad aliquid, quia non sunt ab alio effecta; sed quia de creatis et dnr, non sunt simpliciter absoluta, quia ad ea referuntur, quorũ principia sunt et ad eum à quo facta sunt.

p. 233. ¶. 1. p. q. 11. art. 3. Similiter quod ait idem Damasc. personas diuinas nõ differre substantia, sed s͞m accidentia, quæ sunt sc. proprietates hypostaticæ, accidentia vocat non s͞m rem, sed s͞m modum significandi et intelligendi in creaturis ex quibus cognitionẽ diuinorũ capimus. s͞m. n. rem proprietates hypostaticæ in diuinis personis per se existentes sunt, et unum substantia.

p. 240. †. Virtus per se existens est filius, et virtus per se existens est Spus stus, nõ duæ virtutes, sed vna.

Theologia Dionysij Areopagitæ in methodum redacta, et collatione veterum SS. Patrum Athanasij, Greg. Naz. Basilij, Greg. Nyssæni, Io. Chrysost. Cyrilli Hierosolymitani, Cyrilli Alex. Anastasij Antiocheni, Damasceni et aliorum exposita et confirmata.

IOANNIS SAPIENTIS COGNOMENTO CYPARISSIOTI

Expoſitio materiaria eorum quæ de Deo a Theologis dicuntur, in decem Decades partita.

Franciſco Turriano Societatis I E S V *interprete e Græco.*

Additis etiam ſcholijs & annotationibus.

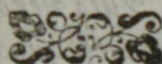
Cum licentia Superiorum.

ROMAE,
Ex Typographia Dominici Baſæ
Anno M. D. LXXXI.

I Decas de Theologia ſymbolica.
II De Theologia demonſtratiua.
III De diuinis emanationibus.
IV De informatione diuini nominis.
V De proprietatibus diuinorum nominum.
VI De apparitionibus diuini luminis.
VII De diuina participatione.
VIII De infinitate Dei in creaturis.
IX De infinitate in Deo.
X De diuina ſimplicitate.

AD ILL.^MVM ET REVER.^MVM D. ANT. AVGVSTINVM ARCHIEPISCOPVM TARRACONEN.

Præfatio Francisci Turriani Societatis IESV in Ioannis Cyparissioti expositionem materiariam eorum quæ de Deo a Theologis dicuntur.

EMINI, *Illustrißime & Reuerendißime Domine, quod nescio an ipse recorderis, quòd ante annos multos, cum correctiones Dionysii Areopagitæ Venetijs summa diligētia collatis inter se varijs exemplaribus manuscriptis a te olim cum iuuenis esses, descriptas & notatas petissem, ipsum illum librum annotatum, & correctionibus refectum liberaliter more tuo misisti, quem ego* ὡς ἱερὸν κειμήλιον ἐν ταμείοις *custodio. Cum autem librum Ioannis Sapientis cognomento Cyparißioti totum ad opus Dionysii de diuinis nominibus pertinentem superiore æstate in Amerino secessu tum interpretatione e Græco, tum scholiorum illustratione a me elaboratum ad publicam vtilitatem edere constituissem, in mentem mihi venit, & quidem libenti & lætanti, vt ad te eum mitterem,*

teq. ei patronũ adoptarem. ac quia propter grauiores ſtudiorum occupationes, & in primis propter Eccleſiaſticæ gubernationis ſolicitudinem iam diu ſilebas, qui pro tua alioqui humanitate & beneuolentia in me non vulgari frequenter ſolebas ſcribere, & ego item reſcribere, quod a me ceſſatum eſt, ex parte compenſare mihi videbar, ſi hic liber ad te proficiſceretur, vt eſſet teſtis recordationis meæ tuorum erga me meritorum, & animi grati, meæq. in te obſeruantiæ. Si Græca etiam habere volueris, curabo vt deſcribatur exemplum. Quia vero inſcriptio libri ſubobſcura videbatur, tametſi quod ad opus ipſum ſpectat, ſatis & quidem docte auctor ipſe præfatus eſſe videbatur, tamen quia fortaſſe non omnes facile intelligent, quàm recte aut ſecus ἔκθεσιν στοιχειώδη ῥήσεων θεολογικῶν, quæ eſt inſcriptio libri, interpretatus fuerim expoſitionem materiariam eorum quæ de Deo a Theologis dicuntur, ne quis in ipſo veſtibulo & aditu interpretationis interpretem reprehenderet, priuſquam rationem ſic interpretandi intelligeret, viſum eſt præfari ad explicandum. Vſus eſt hic auctor philoſophice verbo philoſophico στοιχειώδης, quod Ariſto. libro v. τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ, inter ea explicauit, quibus omnes diſciplinæ tamquam communibus vtuntur. omnes enim habent principia, cauſas, elementa, & alia, quæ ibidem ſequuntur. Igitur poſtquam explicauit Philoſophus, quot modis accipiatur principiũ, & quot item cauſa, dicit στοιχεῖα, quæ veteres Latini interpretati ſunt elementa, illa dici proprie, quæ inſunt primo, & non ſunt in alias ſpecies diuidua, vt litteræ dicuntur elementa ſyllabarũ, in

quibus

quibus primo insunt tamquam earũ materia, quæ in alias species nõ sunt diuiduæ; item primas demonstrationes, quæ in pluribus, inquit, demonstrationibus insunt, quæ elementa demonstrationum vocantur. Deinde dicit idem philosophus elementa etiam dici nõ proprie, sed translate, ea quæ maxime generalia sunt: quia vnumquodque, inquit, vnũ est, & simplex, & in multis, aut in omnibus, aut in quamplurimis inest. Hic ergo auctor, quia has Decades in generalia partitus est, & vnamquamq. decadem componit ex partibus suo ordine, quæ sunt στοιχεῖα, idest elementa, & materia ipsius decadis, sicut litteræ syllabæ, idcirco recte hanc methodum vocauit expositionem στοιχειώδη, vt si dicamus elementariam; pro quo nos meliore & antiquiore verbo vsi, materiariã vertimus, quia idem philosophus in extrema pagina libri VII. primæ philosophiæ sic ait: Id autem est elementum, in quod res diuiditur insitum, vt materia, quale est syllabæ A ipsum, & B. & Dionysius cap. IIII. de diuinis nominib. vbi ἀρχὴν στοιχειώδη dicit, ibi interpres vetus vertit; Principium elementarium, quod S. Thomas sic interpretatur, idest, materiale. Itaque vim verbi, & auctores secutus, commode, vt opinor, ἔκθεσιν στοιχειώδη expositionem materiariam vertimus. Noluit autem hic auctor inscribere librum, De expositione diuinorum nominum, vt mihi videtur, propter reuerentiam erga diuinum Dionysium, qui librum suum de diuinis nominibus inscripsit, cum alioqui vniuersa hæc tractatio in decades artificiose distributa, in materia diuinis nominibus, quibus Theologi vsi sunt, subiecta versetur: & diuina nomina,

mina, ac dicta de Deo ἀντιστρόφως dicantur. Quantā vero cōmoditatem allatura sit hæc methodus expositionis materiariæ eorum quæ de Deo a Theologis dicuntur, quæ sunt diuina eius nomina, ad percipiendū fructū ex illa multiplici, & varia & obscura, atq. dispersa tractatione Dionysii de diuinis nominibus, ipse vsus, ac frequens & familiaris lectio huius libri docebit. Deinde quia ea quæ ex Dionysio in hoc libro recitantur, difficilia sunt ad intelligendum, sicut reliqua eius, propter summā breuitatem, & subtilem fere in singulis verbis multarum rerum comprehensionem, ad difficiliora vbi magis opus esse visum est, scholia adhibuimus S. Maximi, Georgij Pachimeri, S. Thomæ. Quæ autem non aßigno & reddo suo auctori, mea erunt. Præterea, quia hæ decades confectæ sunt ex partibus Theologiæ demonstrantis tum affirmantis, tum negantis in materias subiectas partitæ, demonstrationes autem Theologicæ ex reuelatis a Deo existunt, quæ vero sint reuelata, per traditionem Apostolicæ prædicationis in Ecclesia catholica relictā, & tamquam depositum sacrum ac diuinū fideliter & perpetuo conseruatā cognoscimus, & huius traditionis testes sunt antiqui Theologi, & Ecclesiæ catholicæ doctores; commodißime hic auctor collegit in hoc libro auctoritates eorum cum doctrina Dionysii Apostolici discipuli consentientes ac conspirantes in ijs quæ de diuinis nominibus, & eorum materia multiplici ex scripturis idem Dionysius didicit: auctoritates dico Iustini martyris, Athanasii, Gregorij Nazianzeni, Basilij, Gregorij Nysseni, Epiphanij, Chrysostomi, Cyrilli Alexandrini, & alterius Cyrilli Hie-

li Hierosolymitani, Germani Constantinopolitani, Sophronij Hierosolymitani, & aliorum, quos prætereo, ne omnes enumerem. Ac potuisset etiam alios, & quidem antiquiores producere, si cum hoc opus elaborauit hic auctor, copia librorum (quod idem in præfatione dolet) ei suppetisset. Hi igitur sancti doctores in libris suis testimonia reliquerunt Apostolicæ traditionis, quam diuinus Dionysius in argumento diuinorum nominum sibi proposuit. Secutus itaq. est hic auctor Cyparissiotus, quod in epistola Athanasii ad Serapionem legerat, & quod idem in decade IX. cap. X. recitauit: Videamus, inquit Athanasius, ipsam a principio relictam traditionem, & doctrinam atq. fidem Ecclesiæ catholicæ, quam Dominus quidem dedit, Apostoli prædicauerunt, & patres seruarunt. In hac enim Ecclesia fundata est: ab hac qui exciderit, nec erit, neq. dicetur Christianus. Illud præterea dicendũ est, quòd ad ea vberius tractanda, & plenius intelligenda, quæ in prima parte S. Thomæ Aquinatis multa subtilitate de Deo, & Dei nominibus, de simplicitate, & infinitate, de existentia in rebus, de cognitione Dei, & de alijs disputantur, multum hæc expositio & methodus adiuuabit. Accedit etiam hæc vtilitas sciendi quomodo tunc antiqui Theologi, & patres Ecclesiæ catholicæ de istis postea tam subtiliter disputatis sentiebãt, & quibus verbis, & verborũ formis in eis vtebantur: quæ nos, vbi magis opus esse visum est, scholijs illustrauimus, & præmuniuimus; vt non continuo inuerecunde ad reprehendendos sanctos patres prosiliamus, sed pro reuerentia ac pietate erga eos, vt decet, adhibenda, potius

tius ad boni consulendum, & commode interpretandum pio & grato animo adducamur. Quo autem tempore hic auctor floruerit (nam ætas etiam, & merito, in auctoribus quæri solet) non potui reperire. hoc constat, non fuisse ante annos quingentos: siquidem alicubi dicit in hoc libro recitare se, quæ ex quodam loco S. Maximi in Panoplia Euthymij ferebantur. Scripsit autem Euthymius Alexio Comneno imperatore, & iussu eius. Repertus vero est hic liber (siquis hoc etiam scire cupit) in bibliotheca D. Ioannis Lascharis natione Græci, genere, & multarum litterarum Græcarum peritia nobilissimi, quam Messanæ in Sicilia reliquit. Habes Illustrissime & Reuerendissime Domine, præfationem nostram: ordiatur deinceps a sua opus suū Cyparissiotus noster.

In proœmio pag. 3. lin. 31. post verbum decadem, *addenda sunt hæc:*

tum in infinitatem, quæ est in Deo, & facit nonam: tum in diuinam, &c.

IOANNIS SAPIENTIS
COGNOMENTO
CYPARISSIOTI

Præmeditatio expoſitionis materiariæ eorum quæ de Deo a Theologis dicuntur.

Franciſco Turriano Societatis I E S V *interprete e Græco.*

NTER ſcientias quæ ratione diſſerendi vtuntur, pulcherrima eſt philoſophia: philoſophiæ vero præſtãtiſſima pars eſt Theologia, quæ non ſolum ex nomine, vnde dicitur, excellentiam ſuam declarat, ſed multo magis ex ijs quæ tradit, & ex contemplatione eorum quæ ſub intelligentiam cadunt. Eſt enim propoſita velut quidam ſol, quæ omnem caliginem falſæ opinionis radijs ſuis diſpellit: quidquid autem adulterinum & immiſſum eſt, primo ſtatim coniectu aſpectus coarguit. nihilq. male moratum in eam incidet, quin ab ea illico expellatur. Vt igitur more Geometrarum axioma tamquam fundamentum iaciamus, Theologia eſt ſermo de Deo ex ſe fide dignus propter dignitatem eorum quæ poſita ſunt. Eſt autem primus ex omnibus ſermo ſalutaris Euangeliorum Dei. proximus poſt eum ſermo eorum qui Chriſtum propter eius erga humanũ genus amorem viderunt, & ipſi ſermones eius audierunt. poſt hos, qui illos primos & ſecundos ſermones expoſuerunt, & deinceps conſecuti ſunt, dummodo quæ tradunt, cum ſeptem Synodis œcumenicis conſentiant; ita vt nihil amplius intelligant; neq. quidquam detrahant, quod diris execrationibus vetitum eſt. Vniuerſus autem ſermo Theologiæ in ſumma his tribus axiomatibus comprehenditur. Vnum eſt; Vnum eſſe Deum, impartibilem, infinitum, expertem coloris, inaſpectabilem, ex nulla [1] naturali repræſentatione cognitum, qui notionem, quando, aut quomodo ſit, omnino repellit; quem [2] nullo modo quauis parte mens

Axiomata vocat enunciata, quæ per ſe digna ſunt aſſenſu & fide.

capere poteſt, niſi tantũ per fidem ex creaturis eius, quòd ſit, non autem quid ſit. Secundum axioma eſt, Deum vnum, patrem eſſe, & filium, & ſpiritum ſanctum, in quibus eſt diuinitas, ſiue potius, qui ſunt diuinitas, quæ eſt vna & ſola increata natura. Vnitas enim eſt in Trinitate, & Trinitas in vnitate adorata, & nihil aliud ante æternitatem habens præter patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum; quippe cum diuinitas in Trinitate completa ſit. quod autem extra patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum eſt, id omne ſeruum eſt, vt nos. Tertium axioma eſt, ab ipſa vna natura trium perſonarum, quæ ſupra ſubſtantiã, & ſupra [3] diuina eſt, quæcumq. ſunt, facta eſſe, cum aliquando non eſſent, ſiue ſub aſpectum cadunt, ſiue non; ſiue tempore cœperunt, ſiue non, ſed cum æuo; ſiue participantia, ſiue [4] participata; ſiue vniuerſalia, ſiue particularia; nihilq. inter ipſam diuinam naturam & creaturas eius medium eſſe, quoniam ſola diuina natura creaturæ antecellit,& cetera omnia quæ poſt diuinam naturã ſunt, creata ſunt. In hæc tria axiomata vniuerſa Chriſtianorũ ſanctiſſima[5] Theologia concluditur. myſterium enim ſupranaturale diuinæ incarnationis non dixerunt eſſe modum Theologiæ, ſed exinanitionẽ inexplicabilis diſpenſationis verbi Dei propter nos factam. Hæc ſapientes & ſacri Theologi diuinis libris ſuis inſecuti, omnem quidẽ hæreſim ex Eccleſia Chriſti expulerunt, vniuerſam vero Theologiam puriſſimam & limpidiſſimam explanarunt, & animis noſtris diuine impoſuerunt. Quibus hodie inuocatis, hanc methodum materiariam eorũ quæ de Deo dicuntur, quibus vſi ſunt, elaborauimus, & quàm ſint inter ſe concinentes,& in ſapientia Theologiæ tamquam in diuina muſica apte reſonantes,oſtendimus. Quoniam vero omnis expoſitio materiaria a primis ad ſecunda & tertia tranſit, eiſdem iterum inuocatis,conſideremus quemadmodum prius poſuerunt omnem Theologiam in duas partes diſtributam eſſe; vnam ſymbolicã, alteram demonſtratiuam. vtramq. vero diſtinxerunt: illam quidem ſymbolicam,in ſacram formationem figurationis ſub ſenſum cadentis, & in ſacram formationem tranſlationis cadentis ſub intelligentiam: hanc vero demonſtratiuam, in affirmantem, & negantẽ. vt iam quattuor ſint partes Theologiæ.

Diuiſio Theologiæ in ſymbolicã & demonſtrantẽ. Symbolicæ, in figurationem rei,& in translationẽ verbi. Demonſtrantis, in affirmantẽ & negantem.

logiæ. Aut enim Theologia deſcribitur per figurationem ſecundum ſenſum, vt illa ſcala a cælo vſque ad terrã pertingens, ille ignis in rubo, illi tres viri ab Abraam hoſpitio excepti, illa poſteriora Dei apud Moyſen, item illa apud Eſaiam, Danielem, & Ezechielem, & alios ſecundum ſenſum formata: aut deſcribitur per tranſlationem verbi ſecundum intellectum, vt ebrietas & crapula Dei, vigilia, ſomnus, arma ad protegendum & ad nocendum, & cetera omnia quę ad imitationem hominum facta ſunt. Aliæ duæ partes ſunt, vna Theologiæ affirmantis; vt cum dicimus, Deum bonum, ſapientem, ſanctum, beatum, ſaluatorem, & reliqua omnia, quibus eum aientes laudamus. vel rurſus negantes; vt cum ipſum vocamus inuiſibilem, incomprehenſibilem, ſupraſubſtantiam, ſuprabonum, ſupra-uiuentem, ſupraſapientem: hæc enim omnia ſiue priuanter, ſiue ſuperlate dicantur, negationibus declarantur. Cũ igitur quattuor partes ſint, ex duabus quidẽ prima decas conficitur, qua Theologia ſymbolica in vniuerſum continetur; ex reliquis vero duabus ſecũda, qua Theologia demonſtratiua in vniuerſum item comprehenſa eſt. deinde Theologia demõſtratiua generalis diſtinguitur in partes: affirmatiua quidem partitur, tum in diuinas emanationes, & facit hæc partitio tertiam decadem; tum in diuini nominis informationem, & facit quartam. Rurſus ipſa materies diuinarum emanationum diuiditur in proprietates diuinorum nominum, & efficitur quinta decas, & ſexta: & in diuinas participationes, & fit ſeptima decas. hic definit pars Theologiæ demonſtratiuę affirmantis. Pars vero Theologiæ demonſtratiuæ quæ negat, partitur tum in infinitatem Dei, quæ eſt in rebus, & facit octauam decadem: tum in diuinam ſimplicitatem, & efficitur decima eademq. extrema decas. Vniuerſa itaque expoſitio materiaria eorum quæ de Deo a Theologis dicuntur, his terminatur. Poterat etiam ſubdiuidi tota Theologia ad ſymbola pertinens, in ˢ coincidentia: ſed hæc fere, exceptis proprietatibus eorum, in prima decade tractata ſunt. Fortaſſis autem Deo adiutore, & copiam librorum nacti de his etiam diſſeremus. nunc enim quia exagitabamur, & odio gratis ab omnibus habebamur, libris & otio ad hæc meditanda, & iis quæ ad aliam meliorem compoſi-

Gen. 28.
Exod. 3.
Gen. 18.
Exod. 33.
Eſa. 6.
Dan. 7.
Ezech. 1.

tionem pertinent, caruimus. quocirca hæc quæ nunc expoſuimus, magno labore collegimus, quædam ex his occulte & furtim, ad alios vſus & propter alias occaſiones nobiſcum portantes: ob hanc cauſam multis adiumentis ad perfectionem horum priuati fuimus. ſed interim ab ijs quæ maxime neceſſaria erant, non aberrauimus. Expoſitio autem materiaria, quæ in vnaquaq. decade eſt, docet in extremo decadis, hoc ipſum quod in decade continetur, eſſe expoſitionem materiariam eorum quæ in ipſa ſecundũ continuationem ſequuntur. accedit etiam ratio inſcriptionis decadis, & quemadmodum quæ ad eam pertinent, ſatis completa ſint.

Scholia.

Ex 1 *nulla naturali repræſentatione cognoſcitur* Deus, *ſicut lapis cognoſcitur per ſpeciem & ſimilitudinem, quæ eſt in oculo; quia* ἀνείδεος *eſt, vt* Dionyſius *ait; ideſt, omni ſpecie caret, & ſimilitudine; ipſe enim nullius creaturæ ſimilitudinem habet, nec habere poteſt.* Deum *itaque non cognoſcimus videntes, quod eſt cognoſcere* ἐποπτικῶς, *ſed* ἐπιστητῶς *ex creaturis per rationem; ideſt, ex ſimilitudinibus* Dei, *quæ in creaturis cernuntur, cognoſcitur* Deus, *non quid ſit, ſed quòd ſit. Cum* 2 *ait hic auctor, quòd nullo modo quauis parte poteſt mens* Deum *capere, niſi per fidem, tantum quòd ſit, non quid ſit; non negat, quin ratione naturali cognoſci poßit* Deus, *quòd ſit, ſiquidem demonſtrari hoc poteſt ex effectis eius: ſed loquitur de cognitione altiore neceſſaria. huiuſmodi enim cognitio* Dei, *fides eſt.* Hanc *cognitionem* Dei *vocat beatus* Baſilius *comprehenſionem intellectilem per fidem. ſic enim ait, ediſſerens illud,* Attende tibi: Ne *in* Deo *quæras cognitionem per oculos, ſed menti fidem committe, & intellectilem de* Deo *comprehenſionem habe.* Græce *dixit* κατάληψιν. *Similiter locutus eſt* S. Maximus *in prima centuria* Theologica *cap. 8. Sic enim ait:* Quæcumq. *ſunt, intellecta nominantur; & habent in ſe ipſis demonſtrabilia principia cognitionis.* Deus *autem non nominatur intellectus a nobis; ſed ex creaturis, inquit, intellectis a nobis, ſolum eſſe creditur. Cum dicit, ſolum eſſe creditur, non negat quin naturali etiã ratione ex creaturis eſſe cognoſcatur; ſed loquitur de cognitione per fidem, quam in nobis requirit* Deus, *tamquam neceſſariam, quam quidem ipſe dat,*
Hebr. 11. *omni demonſtratione firmiorem; de qua* Apoſtolus *ait:* Accedentem *ad* Deum *oportet credere, quia eſt, & quia remunerator eſt. non dixit,* Oportet *ſcire, quia eſt, tametſi demonſtrari hoc & ſciri poteſt, quia demonſtrationes non omnes capere poſſunt; credere autem omnes poſſunt adiuuante* Deo, *& debent.* Principia *autem huius cognitionis per fidem non ſunt demonſtrabilia, vt ait idem* S. Maximus, *quia, inquit,*

fides

fides est eorum quæ sunt supra mentem & rationem. Supra 3 diuina, quia sunt qui participatione dicuntur Dei, *supra istos est* Deus, *idcirco* Trinitatem *vocat* ὑπέρθεον, *idest, supra quam diuinam, siue supra diuina.* Participata *4 vocat ea, a quibus nominamur tales, vt a bonitate boni, a vita viuentes, a sapientia sapientes, & similiter in alijs; quæ abstracte considerata dicũtur & sunt simpliciter participationes: recepta in subiecto dicũtur & sunt participata; ipsa vero subiecta participantia.* Participata *vniuersalia sunt prouidẽtiæ vniuersales, quas hoc nomen diuinum boni complectitur, vt ait* Dionysius *cap. 5. de diuinis nomin.* Participata *particularia sunt prouidentiæ particulares, quas reliqua nomina significant, vt vita, sapientia, & deinceps, vt in decade 7. cap. 6.* Theologiam *5 propriȩ veteres vocauerunt mysterium* Trinitatis, & Oeconomiam *mysterium incarnationis; vocabulo ex eo translate sumpto, quòd Christus vnus in vtraq. natura, filius Dei, & idem filius hominis, ad instar boni patrisfamilias bene ac sapienter domum & domestica omnia gubernantis, tamquam fidelis, vt* Apost. *ait,* Hebr. 3.
in tota domo sua, quæ domus sumus nos, genus humanum per peccatum amissum, & peccatis venditum, summa misericordia & sapientia ac iustitia per passionem & mortem recuperauit & redemit, restituens illud, & quidem abundantius, in pristinam gloriam, in quam a principio in Adam *multos filios, sicut* Apost. *ad* Hebræos *scripsit, adduxerat.* Heb. 2.
ὑποδιαίρεσις, *idest, subdiuisio* Theologiæ *symbolicæ in 6 coincidentia, quæ* Græci *vocant* συμπίπτοντα, *est diuisio in ea quæ promiscue ad translationem verbi intellectilem pertinent, & ad figurationem sensilem: vt dicere in* Deo, *os, oculos, faciem, manus, pedes, & similiter in alijs partibus corporis, quæ & figurari possunt secundum sensum, & dici translate secundum intellectum. vt si diuiso animali in rationale oppositum irrationali, & in irrationale oppositum rationali; rursus fiat subdiuisio animalis in herbiuorum, & carniuorum, quæ non sunt opposita, sed coincidunt in genere animalis rationalis & irrationalis: siquidem reperiuntur ratione vtentes herbiuori, & alij carniuori; & animantes item ratione carentes similiter herbiuoræ, & aliæ carniuoræ. Sic diuisa* Theologia *symbolica in figurationem secundum sensum oppositam translationi verbi secundum intellectum, reperitur rursus in quibusdam figuratio secundum sensum incidens in translationem verbi secundum intellectum; & vicißim translatio verbi secundum intellectum incidens in figurationem secundũ sensum, vt in exemplis superiorum nominum.*

PRIMA

PRIMA DECAS DE THEOLOGIA SYMBOLICA.

Quòd duplex ſit Theologia. Cap. I.

DIONYSIVS in epiſtola ad Titum epiſcopũ ſic ait: Ceterum hoc aduertendum eſt, duplicem eſſe traditionem Theologorum, vnam arcanam & myſticam, alteram vero philoſophicam & demonſtrantem: illam quidem ſymbolicam & ad myſteria pertinentem; hanc vero apertam & manifeſtiorem: eſtq. arcanum ſiue myſticum ı cum ſymbolo implicatum & connexum. illud quidem philoſophicum & demonſtrans fidem facit, & aſtringit veritatem eorũ quæ dicuntur: illud vero arcanũ & myſticũ afficit & in Deo ταῖς ἀδιδάκτοις μυσταγωγίαις firmat. Hoc dictũ S. Maximus & Dionyſius Alexandrinus annotarunt: Maximus ſymbolicam & ad myſteria pertinentẽ Theologiam illã dicit, quæ ex ſymbolis conficitur, cuiuſmodi ſunt myſteria cultus Moſayci, & myſteria noſtri ſacri cultus; tametſi altiora ſunt & magis ſpiritalia noſtra: philoſophicã vero & demonſtrantem Theologiã illam dicit, quæ exiſtit ex perſpicientia creaturarum, diuinæq. in quibuſdã rebus prouidentię, & expoſitione ſpeculatrice eorum quæ de Deo in ſcripturis dicuntur. Dionyſius vero Alexandrinus, Theologia, inquit, philoſophica & demonſtrans fidem facit, & adſtringit veritatem; id eſt, eorum quæ dicuntur veritatem tamquam ſigillo quodam obſignat, & tamquam vinculo alligat; & efficit, vt qui audiunt, credant. Altera vero pars Theologiæ, quæ ſymbolica eſt, per ea quæ fiunt, adiungit ad Deum quodam ipſius rei habitu & informatione, quod quidẽ vocauit ἀδιδάκτους μυσταγωγίας. Hinc igitur patet, veluti generatim vniuerſam Theologiam his duabus partibus comprehenſam eſſe. vna eſt arcana & occulta, quæ non docetur rationibus; cuius vis eſt in afficiendo, & quæ in animis de ijs quæ cernuntur, vel audiuntur, firmitatem imponit: altera pars concluſionibus argumentorum, & auctoritate celebri eorum qui id prius dixerunt, fidem facit, & cogit auditores aſſentiri.

Myſti-

Mysticum [1] *cum symbolo.) est enim (ait S. Maximus) in symbolo tamquam vmbra tecta veritas, vt in pascha Mosayco verum pascha, sicut scriptum est: Pascha nostrum immolatus est Christus. Huc pertinet illud ad Galat. 4. Abraam duos filios habuit, &c. hæc enim sunt duo testamenta: & illud 1. Cor. 10. Bibebant omnes de consequente eos petra, petra autem erat Christus. & similia. Quod autem symbolum verti, interpretationem S. Maximi secutus, Dionysius vocat τὸ ῥητὸν, idest, non tacitum; quia quod mystice latet in symbolo, est ἀπόῤῥητον, idest, arcanum, & tacitum. itaq. mysteria, quæ in symbolis significantur, sunt ἀπόῤῥητα ἐν ῥητοῖς νοούμενα, idest, occulta intellecta in symbolis.* 1. Cor. 5.

Quòd duplex sit Theologia symbolica. Cap. II.

MAgnus Dionysius in eadem epist. ad Titum: Arbitrati igitur sumus oportere, vt quoad fieri posset, tum Timotheo, tum alijs, omnis generis formas quæ per sacra symbola de Deo formantur, explicaremus. Quæ enim in istis formis & signis symbolicis extrinsecus apparent, plena sunt incredibilis & commentitij monstri; quale est quod effingitur in suprasubstantiali Dei generatione [1] vterus Dei, Deum corporee generans; & [2] cor hominis eructans verbum in aerem effusum; & delineatur spiritus ex [3] ore spirans; & quòd scriptura [4] sinus diuinæ generationis filium Dei complectentes, in modum corporis laudibus celebrat; aut in modum stirpis hæc ipsa effingit, & [5] arbores quasdam, & [6] surculos, & [7] flores, atq. radices proponit; aut [8] fontes aquis manantes, aut luminis fœcunditates producentes [9] splendores, aut quasdam alias sacras descriptiones rerum diuinarum & supra naturam, quæ declarant Dei [10] prouidentias, quas mente contemplamur, aut [11] dona eius, aut [12] ostensiones, aut [13] potestates, aut [14] proprietates, aut [15] status, aut [16] mansiones, aut [17] emanationes, aut [18] secretiones, aut [19] vniones; aut formã viri Deo affingit mystica scripturæ sanctæ Theologia; immo varias [20] figuras ferarum, aliorumq. animantiũ, & [21] stirpium, atq. lapidũ; quin etiã ornatus [22] muliebres, & [23] barbaras armaturas illi imponit; [24] figlinã, atq. fornacem tamquã opifici cuidam sordido attribuit; & [25] equos ipsi, & [26] currus, & [27] sedes supponit, & [28] conuiuia quædam epulis instructa apparat; item bibentem, & ebrium, & somnum [29] capientem, & crapula affectum facit. Quid attinet dicere [30] iras, [31] dolores, varia [32] iuramenta, [33] pæ-

nitentias,[34] maledictiones, iras [35] inueteratas, multiplices [36] & obliquas rationes frustrandi promissiones; item
Gen. 11. illam in Genesi cum [37] gigantibus pugnam, in qua dicitur Deus robustis illis viris propter metum insidiatus, cum alioqui, non vt alios læderent, sed vt se incolumes seruarent,
3. Reg. 22. illud ædificium moliti essent: & [38] conciliũ illud in
Cant. 4. cælo ad decipiendũ Achab fabricatum; & illas rursus Can
& 5. ticorum veluti corporeas & meretricias voluptates: & quæcumq. alia sacra signa, quæ scriptura valde audet in Deo formare, patentia occultis obducens; multiplicata & partita simplicibus atq. indiuiduis; imprimentia signũ, & multiformia ijs quæ signum & formam capere nõ possunt. quorum pulchritudinem intus latentem si quis intueri possit, reperiet omnia mystica & diuina, & multo
Psal. 88. lumine scientiæ de Deo plena; & illud, In lumine vultus
Psal. 35. tui ambulabunt; & in lumine tuo videbimus lumen, & similia. Ex his igitur perspicitur, quòd symbolica Theologia est sacra formatio, quæ diuinis signis & notis ex ijs quæ corporee delineata sunt, adumbrat & pingit ea quæ in Deo latent corporis & formæ expertia. Est autem animaduertendum, quòd hæc symbolica Theologia rursus partitur. Aut enim formatur in verbis, cuiusmodi sunt dormire, vigilare, ebrium esse, pænitere, & quæcumq. alia sic verbis simpliciter in scriptura dicta, posita sunt:
Exod. 3. aut formatur in formis corporalibus, cuiusmodi est ille
Esa. 6. ignis in rubo; videri Deum sedere in throno; illa in Ior-
Matth. 3. dane columba, illæ linguæ igneæ, & alia.
Act. 2.

Ex S. *Maximi scholijs in* Dionysium.

1 *Vterus*) Ps. 109. *Ex vtero ante luciferũ.* [2] *cor hominis*) *Eructauit cor meũ verbũ.* 3 *ex ore*) Ps. 32. *Spiritu oris eius omnis virtus eorũ.* 4 *sinus*) Ioan. 1. *Filius qui est in sinu patris. In his est, vt mihi videtur, Theologia mystica generationis filij ex substantia patris tamquam ex vtero, & sinu; & processionis spiritus sancti ex filio, tamquã ex ore patris, ac proinde processionis ex patre & filio. Mysticum vero dicitur & est quod tegitur vel figuratione rei, vel translatione verbi.* 5 *arbores*) Prou. 3. *Lignum vitæ, &c. &* Apoc. 2. *Vincenti dabo edere de ligno.* 6 *surculos*) Gen. 49. *Ex germine fili mi ascendisti.* Esa. 53. *Ascendit sicut virgultum.* 7 *flores, atq. radices*) Esa. 11. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos, &c.* 8 *fontes*) Hier. 11. *Dereliquerunt fontem aquæ, &* Ps. 35. *Apud te est fons vitæ.* 9 *splendores*) *vt apud* Paul.
Hebr. 1. *de filio, Qui est splẽdor gloriæ.* 10 *Dei prouidẽtias*) Deu. 32. *Sicut aquila proteget nidũ suum, & super pullos, &c. &* Exod. 19. *Portaui vos*

tamquam

tamquam super alas aquilarum, &c. illud quoq. ad prouidentiam pertinet, punire scilicet impios. Osee 13. Ero eis sicut vrsa indigens cibo, &c. 11 dona eius) Ps. 144. Aperis tu manũ tuam, &c. 12 ostensiones) vt cum in figura hominis apparebat antiquis, vt in Gen. c. 18. & in specie columbæ spiritus sanctus. aut 13 potestates) vt oculi, qui habent potestatem vidẽdi, ne quid in bonis aut in malis lateat. Ps. 33. Oculi Domini super iustos; pedes, qui potestatem ambulandi, ad ferendum auxilium aut puniendum. Gen. 3. Et cum audirent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso. similiter in nominibus aliarum partium corporis. 14 proprietates) vt in propheta Amos c. 7. adamas vocatur Deus, quod significat, non posse pati Deum, neq. domari. & ignis, Deut. 4. quia habet vim consumendi habitus prauos. 15 status) τὸ ἀναλλοίωτον τῆς θείας φύσεως significat, idest, immutabilẽ esse naturam diuinã. 16 mansiones) τὸ ἀμετάστατον, idest, nõ posse transmoueri, vtrũq. significat mystice lapis in fundamẽta iactus, Es. 28. 17 emanationes) cõmunicationẽ diuinæ bonitatis dicit, quæ mystice significatur, cũ Deus dicitur liliũ & flos propter cõmunicationẽ odoris, vt in Cant. Ego flos agri, & lilium conualliũ. 18 secretiones) Quæ, inquit Apostol. participatio iustitiæ cũ iniquitate? quæ societas luci ad tenebras? quæ cõuentio Christi ad beliar? Hanc secretionẽ siue separationẽ, quã Deus facit, significat scriptura mystice, cũ in ea ignis etiã dicitur. hæc enim proprietas inest igni, esse διακριτικὸν, idest, habere vim secernendi & separãdi. separat enim plumbũ ab argẽto, & cinerẽ à carbone. 19 vniones) quòd vniat secũ Deus creaturas, & ad se cõuertat, mystice significatur, cum dicitur Deus lapis angularis. 20 varias figuras ferarũ) vt leonis, leænæ, pardi, vrsi. Osee. 13. aliorumq. animantium, vt Ioan. 1. Vidi descendentem quasi columbam. 21 & stirpium) Esa. 53. Ascẽdet quasi virgultum. & Ioan. 15. Ego sum vitis vera. 22 ornatus muliebres) qualis apud Es. c. 3. & Ezec. 16. quibus describitur omne genus diuinæ prouidentiæ, qua Deus populũ suum circumsepsit; & qua eum nudauit. & illud, In uestitu deaurato circumdata varietate, &c. 23 & barbaras armaturas) Ps. 44. Accingere gladio super femur tuum potentissime. Est autem rhomphæa barbaricũ telum, vt ait Philarchus historicus. 24 figlinã, & fornacem) significãt hæc mystice in Deo prouidentiam reformantem ac refingentẽ, aut vim & facultatẽ secernendi & repurgandi. Esa. 29. 64. Hier. 9. Malac. 3. 25 equos) Equi Dei significant mystice in oratione Habacuc prophetæ sanctos Apostolos: Quoniã ascendes, inquit, equos, & equitatus tuus saluatio. Equi, inquit Cyrill. in eo loco, Apostoli & Euangelistæ sunt omnibus modis diuinæ voluntati subiecti, & frænis parentes, ad omne munus celeres & prompti, Christũ pro auriga habentes, ex quibus fuit vnus Paulus, de quo ipse Christus ait: Vas electionis mihi est hic, vt portet nomen meum coram gentibus. Et equitatus tuus salus, currebant enim non

Cant. 2.
2. Cor. 6.
Psal. 44.
Habac. 3.
Act. 9.

frustra, sed vt seruarẽt ciuitates & regiones. hactenus Cyrillus. 26 curus) angeli sunt, quos in modum currus scriptura figurat, διὰ τὴν συνζευτικὴν τῶν ὁμοταγῶν κοινωνίαν, idest, propter communionẽ coniungentem ordines qui sunt eiusdem hierarchiæ, vt ait idem Dionys. in extremo cap. cælestis hierarc. Psal. 67. Currus Dei multiplex, milia lætantium. 27 sedes) τὸ κριτήριον Dei, idest, iudicium significatur Dan. 7. 28 conuiuia) vt est in Euangelio, cum
Luc. 15. vitulus occiditur in reditu filij luxuriosi, & in Luc. 22. Vt edatis & bibatis super mensam meã, &c. 29 somnus & crapula) Psal. 77. Excitatus tamquã dormiens, tamquam potẽs crapulatus a vino. 30 iras) Exod. 15. Misisti irã tuam, &c. & in Ps. 6. Domine ne in furore tuo, &c. 31 dolores) Iudic. 10. Doluit super miserijs eorũ. 32 varia iuramenta) Gen. 22. Per memetipsum iuraui, &c. & Esa. 45. Psal. 94. Quibus iuraui in ira mea. Ezec. 18. Viuo ego, dicit Dominus, &c. Hier. 44. Iuraui in nomine meo magno. 33 pænitentias) Gen. 6. Pænituit eũ, quòd hominẽ fecisset. & de Saul. 1. Reg. 15. 34 maledictiones) Malach. 2. Maledicã benedictionibus vestris. Habac. 3. Maledixi sceptris eius. 35 iras inueteratas) Hier. 44. Horum omnium recordatus est Dominus, &c. & Exod. 20. Ego sum Dominus fortis, Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiã & quartam generationẽ. Gen. 42. En sanguis eius exquiritur. quasi seruans iram vsq. ad illud tempus. 36 multiplices & obliquas rationes frustrandi promissiones) Frustrationes promissionum vocat hic, cum ea quæ promissa sunt, non videntur ad exitum perducta, quatenus sensui apparet, sunt tamen secundum perfectam intelligentiam spiritus; vt quod promissum fuit
Gen. 27. Iacob, Eris dominus fratris tui, impletum est in Christo ex semine eius: sicut promissiones factæ Abraæ de possessione terræ, & benedictione gentium, & factæ Dauid & Salomoni de regni perpetuitate. Obliquas ergo vocat huiusmodi rationes frustrãdi promissiones, quia non fuerunt promissiones directe ad eos relatæ, qui frustrati videntur, sed ad Christum. 37 cum gigantibus pugnam) Insidiatus dicitur Deus, idest, cepisse consilium in illos, quasi metueret, vt doceret nos sic, vt quamuis iniuria afficiamur, & simus potentiores, apologijs tamẽ mutuis vtamur, excusemusq. nos apud eos qui iniuria nos af-
Gen. 11. ficiunt. Ecce, inquit, vnus populus, & vnum est labium omnium, cœperuntq. hoc facere, neq. desistent a cogitationibus suis, donec eas opere compleant. venite igitur, descendamus, & confundamus ibi linguam eorum: idest, nemo queratur, quòd diuisionem hanc faciam. quia enim non recte vsi sunt ὁμοφωνία, idest, vno labio, oportet facere vt vtantur διαφωνία, idest, diuersitate labij. Sic igitur metum Deus figurauit, vt hoc quod dixi, mystice doceret. 38 & conciliũ illud) illa factio personarum, quæ scripta est libro 3. Reg. c. 22. Dei interrogantis in illo cõcilio, Quis decipiet Achab regẽ? & spiritus mali stantis

tis coram Deo in terra, & respondentis, Ego decipiam illum, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarũ eius. & dixit Dominus: Decipies, & præualebis, egredere, & fac ita. illa, inquam, factio personarum docet mystice spiritum fallaciæ vti hominibus impijs & sceleratis tanquam instrumentis, & per eos promittere falso victoriam, idq. permissu Dei fieri, quia cum prohibere possit, non prohibet, quia indignus sit custodia & defensione qui decipitur, vt tunc Achab.

Quòd Theologia symbolica secundum speciem, siue formam corpoream, semper in corpore, & secundum sensum delineatur. Cap. III.

AIt diuinus Lucas in suo sancto Euangelio: Factum est autem, cum baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato, & orante, apertum est cælum, & descendit spiritus sanctus corporea specie sicut colũba in ipsum. Hoc Gregorius cognomento Theologus edisserens, Oportebat, inquit, vt hoc etiam corporee appareret, si quidem filius nobiscum corporee versabatur. & rursus idem aliàs: Cum fulgor angelorum & splendor corporee signantur, arbitror symbolum esse puritatis eorum. Ad hæc, diuinus Chrysostomus generalius hoc tractans, Et si, inquit, fieri potuit, vt spiritus sanctus oculis corporis, specie columbæ videretur, non tamen continuo omnino necesse fuit, vt omnibus hoc fieret manifestum. nam & Zacharias multa vidit specie sub sensum cadente, & item Ezechiel, nemo tamen alius eadem cum eis vidit: & Moyses multa vidit, quæ nullus alius: & transfiguratioñe illam quæ in monte facta est, non omnes discipuli perceperũt: neq. visio resurrectionis Christi cum omnibus communicata fuit. idq. aperte Lucas declarat, cum ait: Et dedit eum manifestum fieri testibus prçordinatis a Deo. & rursus idem Chrysostomus homilia 26. in Euangelium Ioannis: Omne illud quod sub sensum cadit, substãtiam angelorũ declarare non potest, sed corpus, quod habet crassitudinem, & triplicem dimensionem. Ex his ergo perspicuũ euadit, quòd Theologia symbolica, quæ in specie siue forma corporea formatur, ijs quidem qui digni sunt, notescit; reliquis vero omnibus in arcano & occulto relinquitur; quod illis visis alte significatur.

Luc. 3. — *Act. 10.* — Non extat in libris vulgatis hæc homilia.

Quòd symbolicæ Theologiæ, quæ in specie sub sensum cadente versatur, proprium est, ut quibusdam diuinis & sacris visis informetur. Cap. IIII.

MAgnus Dionysius in primo de diuinis nominibus capite ait: Atqui Theologi non hęc solum diuina nomina celebrant, quæ a prouidētijs in [1] vniuerso, aut in [2] parte, aut ab ijs quæ prouidentiam capiunt, ducuntur; sed etiā a quibusdā diuinis [3] visis, quæ aliquādo in sacris [4] templis, aut forte alibi magistros mysteriorum, vel prophetas illuminarunt, ob multiplicem causam & vim nominant bonitatem diuinā, quę omne nomen, omnemq. splendorem superat; formasq. ei, figurasq. humanas, aut igneas, aut electri inducunt; & [5] oculos eius, atq. [6] aures, [7] capillos, [8] facies, [9] manus, [10] scapulas, [11] alas, [12] brachia, [13] posteriora, & [14] pedes laudant; tum [15] coronas, [16] sedes, [17] pocula, & [18] crateras, & quædā alia ei affingunt, de quibus in symbolica Theologia pro virili parte dicemus. Secundo autē capite cęlestis hierarchiæ ait: Quòd vero ea quæ signari non possunt, cōuenienter signis obtecta sint, & quæ figurari nequeunt, figuris; nemo hoc solū in causa esse dicet, quòd proportione nostra nō possimus sine interiecto intermedio ad contemplationes earū rerum quæ sub intelligentiam cadunt, adniti; opusq. sit nobis familiaribus & naturæ nostræ cognatis adminiculis, quæ formas exhibent, quas capere possumus eorum quæ formari nequeunt, quæq. naturam superant; sed etiam quòd hoc magis mysticas scripturas decet, vt arcanis & sacris ænigmatibus obtegantur, & non pateat vulgo aditus ad sacram & occultam diuinarum mentium veritatem. Hinc igitur patet, omnem Theologiam symbolicam habere aliquid effictum, siue illud sit in sermonibus, siue in nominibus, siue etiam in formis sensui subiectis. maxime vero proprium est Theologiæ symbolicę, quæ in ijs quæ sensu percipiuntur, versatur, formas ex animalibus quę cernuntur, aut ex eorum partibus effingere & inducere, neq. solum ex talibus, sed ex coloribus omnis generis. quæ omnia verus ille Theologus Dionysius vno verbo diuina visa appellauit, distinguens ea a profanis & fortuitis visis.

Ex scholijs S. Maximi.

1 In vniuerso) vt rex, creator, omnipotens. hæc enim nomina sunt diuinæ

diuinæ prouidentiæ in genere. [2] *in parte*) *vt Deus deorum, Dominus dominorum, rex regum: non enim omnes, ſed quidam dicuntur dij, domini, reges.* [3] *viſis*) *Sic vocat reuelationes Dei in ſymbolis.* [4] *in tẽplis*) *Deſignat hic Dionyſius illud viſum apud Eſa. cap. 6. videturq. dicere, vidiſſe Eſaiam in templo illud viſum de ſedente in ſolio, & de Seraphinis ſupra illud. Quæ deinceps hic in Dionyſio ſequuntur, dicta ſunt de viſione Ezechielis cap. 1. & de alia cap. 10.* [5] *oculi*) *Pſal. 32. Oculi eius ſuper pauperem reſpiciunt.* [6] *aures*) *Iacob. 5. Clamor eorum in aures Domini ſabaoth introiuit.* [7] *capilli*) *Dan. 7. Et capilli capitis eius quaſi lana alba.* [8] *facies*) *Pſal. 32. Facies Domini ſuper facientes mala.* [9] *manus*) *Iob cap. 10. Manus tuæ fecerunt me.* [10] *ſcapulæ*) *Pſal. 90. Scapulis ſuis obumbrabit tibi.* [11] *alæ*) *Pſal. 16. Sub umbra alarum tuarum protege me.* [12] *brachia*) *Pſal. 88. Brachiũ meũ confortabit eũ.* [13] *poſteriora*) *Exod. 33. Poſteriora mea videbis.* [14] *pedes*) *Gen. 3. Et audierunt vocem Domini deambulantis in paradiſo.* [15] *coronas*) *Pſal. 64. Benedic coronæ benignitatis tuæ.* [16] *ſedes*) *Pſal. 88. Thronus tuus Deus in ſæculum ſæculi.* [17] *calix*) *Pſal. 74. Calix Domini in manu eius.* [18] *cratera*) *Prou. 9. Miſcuit crateram ſuam, apud LXX.*

Quòd omnis etiam in angelis ſacra formatio ad hanc partem ſymbolicæ Theologiæ refertur. Cap. V.

MAgnus Dionyſius ſecũdo capite cęleſtis hierarchiæ: Ad hæc dicendũ eſt, quibus formis ſacris ſacrę ſcripturę cæleſtes ordines figurant, & ad [1] quid vnum & ſimplex per eas formas quæ effinguntur, reuocare nos oporteat, ne ipſi etiã more vulgi profane exiſtimemus, cæleſtes & diuinas mentes multos pedes & multas facies habere, atq. ad ſimilitudinem boum, aut ad formã leonũ expreſſas eſſe, & ad ſpeciem aquilarũ aduncis roſtris formatas, aut ad ſimilitudinem volucrum habere pennas inſtar capillorum; & ne cogitemus rotas quaſdam igneas ſuper cælum, & ſellas materiatas Deo ad ſedendum accommodatas, ac quoſdam equos varijs coloribus, ſatellites, duces exercitus, & cetera omnia quæ ſcripturę ſanctæ varijs ſymbolis diuine effingunt. Idem in eodem capite: Quòd vero abſonæ ſimilitudines magis mentem noſtram erigũt, nemo, vt opinor, cordatus contradicet. in nobilioribus enim formis effingendis credibile eſt errare aliquos, qui exiſtiment eſſe naturas cęleſtes ſpecie quadam aurea, viros quoſdam micantes, fulgore decoros, veſtitu ſplendido,

dido,& igneum vibrantes non lędendo,& quęcunq. alię eiusmodi formæ sunt,quibus Theologia scripturæ sanctę cęlestes mentes figurauit,quod quidē ne ijs eueniat, qui nihil altius,quàm illa pulchra & speciosa quę apparent, mente complexi sunt, scripturæ sanctæ sapientia,quæ sursum ducendi vim habet,ad dissimilitudines absonas sancte se deiicit,non permittens vt sensus nostri corporis in illis indecoris imaginibus hęrentes acquiescant;quin potius eam partem animę,quę ad alta tendit,ipsa deformitate figurarum excitat & stimulat. tamquam non videatur fas esse & verum,ne ijs quidem qui sunt terrenis rebus valde affixi, tam absurdis formis similia revera esse illa supra cælestia & diuina quę in symbolis cum admiratione spectantur.Hinc igitur apparet, quòd diuina scripturę sanctę scientia non solum in natura Dei, qui supra naturam est,diuinis visis, sed etiam in angelis, qui figurari non possunt, formis sacris effictis vsa est : vt hinc naturam symbolorum perspicere liceat.

Ex Scholijs S. Maximi.

Ad quid 1 vnum, & simplex) Sic vocat vacuum a materia, vt cum scriptura tribuit angelo formam effictam aquilæ, verbigratia, oportet scire per hanc formationem aquilæ, quæ non simplicis naturæ, sed compositæ est,ad quid nam simplex in angelo intelligendū reuocamur, scilicet reuocamur ad intelligendum esse in angelis aciem quandā acutißimam spiritalis & sublimis perspicientiæ: atq. id quidem neceße est scire, ne nobis eueniat quod vulgo, vt existimemus forte habere angelos pedes,facies,alas,& similiter in alijs formis effictis.

Quot modis signetur symbolica Theologia,siue sub aspectum, siue sub sensum aurium cadat. Cap. VI.

GRegorius Theologus secundo de Theologia libro ait: Quid de Esaia & Ezechiele,qui maximorum mysteriorum spectator fuit,ac de reliquis prophetis dicere poteris,ex quibus ille quidem Dominum sabaoth sedentem in throno glorię vidit,& hunc a seraphinis sexaligeris stipatum, laudatum, & obtectum, seq. carbone ignis purgatum, & ad prophetiam instructum;hic vero vehiculum ex cherubinis describit,& super eos thronum,& super thronum firmamentum, & eum qui in firmamento apparebat,& voces quasdam,& impetus,& actiones. atq.

(margin: *Esa. 6.* — *Ezech. 1. & 10.*)

hoc

hoc quidem siue erat visum diurnum solis sanctis aspectabile; siue nocturna & vera visio; siue informatio futurorum tanquam præsentium in mente, siue alia species arcana prophetiæ, non possum affirmare; Deus prophetarum nouit, & quibus talia contigerunt. Et diuinus Chrysostomus in homilia de Eutropio, quando iuuentus extra ecclesiam, abstractus & abreptus fuit: Nemo enim, inquit, vidit id quod Deus est: non igitur cũ Deus videtur, apparet quod est, sed quod potest videre is cui apparet, non mutans substantiam suam, sed aspectum figura informans pro varietate rerum subiectarum. Sanctus Gregorius Nyssenus in eo libro contra Eunomiũ, cuius principium est, Prima quidem, sic ait: Etenim in Iordane post Matth. 3.
virtutẽ spiritussancti, & rursus audientibus Iudeis, & in Ioan. 12.
transfiguratione, uox superne edita est, quę homines do Matth. 17.
ceret, ne illud solum esse existimarẽt, quod apparebat; sed crederent esse etiam verum filium Dei dilectum. Talis vox, vt audientes perciperẽt, formata est a Deo in corpore aereo, vt facere consueuerunt qui loquuntur. sic Deus qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem 1. Tim. 2.
veritatis venire, ad salutem eorum qui audierunt, sermonem in aere articulate impressit, sicut Dominus dixit Iudæis, qui putabant tonitruum esse factum, quia sonus in aere confectus fuerat: Non propter me hæc vox venit, sed Ioan. 12.
propter vos. Ex his patet, quot modis in prophetis & alijs beatis Theologia symbolica declaratur, nominatim quidem [1] tripliciter; arcane vero & occulte etiam aliter, & vt Deus prophetarum scire potest.

1 *Tripliciter) scilicet aut formatione rei cadentis sub sensum visus, aut sub sensum aurium, aut translatione verbi significantis aliquid spiritale, vt ebrietas Dei, & somnus, &c.*

Quòd hanc symbolicam Theologiam, ij in quos cecidit, visum & visionem appellauerunt. Cap. VII.

MAgnus ille spectator Dei Moyses, Transiens, inquit, Exod. 3.
videbo visum hoc ingens, quare rubus ardet, & nõ comburitur. & visio quam vidit Esaias: Et ego visiones Osee. 12.
multiplicaui, & in manibus prophetarũ assimilatus sum: Et iuuenes vestri visiones videbunt: & infinita alia huiusmodi Ioel. 2.

modi

modi in vetere ſcriptura. In primis vero Saluator noſter de ſua in monte Thabor theophania, ideſt, Dei apparitione, Nemini, inquit, dixeritis viſionem hanc. & diuinus Dionyſius cap. 13. cęleſtis hierarc. ait viſionem illam oſtenſam eſſe Eſaiæ Theologo per vnũ ex ijs angelis ſanctis, qui nobis pręſunt. Ex quibus fit manifeſtum, quòd quęcumq. ſacra viſa diuinis ſymbolis formata prophetæ ſenſu viſus perceperunt, verbo ſibi cognato viſiones nominauerunt, vocabulo viſionis alioqui communi, rebus ipſis quas videbant, tanquam proprio impoſito. Huiuſmodi eſt in Deo vocabulum proceſſionis.

Matth. 17.

Vocabulum proceſſionis alioqui commune, factũ tamẽ eſt proprium ſpiritus ſancti.

Quòd hæ viſiones & Theophaniæ, ideſt, Dei apparitiones, non aliter quàm per intermedias virtutes cæleſtes informatæ ſunt. Cap. VIII.

MAgnus Dionyſius quarto capite cęleſtis hierarchię: Hi igitur, inquit, ſunt qui in primis & multipliciter [1] occultum Dei manifeſtant; quamobrẽ pręter cetera omnia vocabulo angelorum egregie ſignati ſunt, quia ipſi primũ a Deo illuminantur, & per ipſos nobis noſtræ reuelationes trãſmittũtur. ſic igitur [2] lex, vt diuinus ſermo teſtatur, per angelos nobis data eſt: & illos celebres ante [3] legẽ & poſt [4] legẽ patres noſtros angeli ad Deum adducebãt, aut [5] quod agendũ erat exponentes, & ab [6] errore & vita profana ad rectam viam veritatis traducentes; aut manifeſtantes [7] ſacros ordines, aut myſteriorũ quæ ſupra mundum ſunt, [8] abditas viſiones, aut diuinas quaſdam [9] pręd ictiones tanquam nuntij & miniſtri explanantes. Siquis vero dicat, quibuſdã ſanctis, nullo interiecto medio Deũ ex ſe apparuiſſe, diſcat etiam hoc ex ſapientia ſacrarũ ſcripturarum ipſum illud, quod Dei eſt [10] occultum, neminẽ vidiſſe, neq. viſurũ eſſe; ſed apparuiſſe ſanctis Deum oſtendentẽ ſe, vt eum decebat, per uiſa quædam ſacra, & ijs qui ea videbant, congruentia. Sermo autem diuinus omni ſapiẽtia plenus viſum illud, quod diuinã ſimilitudinẽ in illo ipſo viſo figuratam oſtendebat, vt figuratur, quod figurari non poteſt, quia adducit eos qui vidẽt, ad Deum, merito inde Theophaniam, ideſt, apparitionem Dei vocat, vt pote quę diuinam illuminationem videntibus immittat, & aliquid de diuinis eos ſacre doceat. His diuinis viſis

ſis præclari illi patres noſtri miniſterio angelorum initiabantur. Immo magnus quoq. Athanaſius ait: Induunt figuras angeli ad quemcũq. vſum Dominus Deus velit; atq. ad eum modum ijs qui digni ſunt, apparent, & diuina illis myſteria aperiunt. Ex his perſpici poteſt, viſionẽ, ſimilitudinem, & Dei apparitionem idem repræſentare. huc etiam accedit, quòd per intermedios angelos indutis figuris ad Dei nutũ huiuſmodi ſimilitudines formantur.

Athanaſius in quæſtionibus ad Antiochũ principem.

Ex ſcholijs S. Maximi.

Occultum 1 Dei) *quatenus hoc cognoſci poteſt per ea quæ facta ſunt, quia angeli in primis præ ceteris creaturis natura* Deum *participant, quia vt ait* S. Maximus, *eorum ſubſtantiæ ſunt* νοῦς ζῶν, *id eſt, mens viuens, idcirco in primis per ſe ipſos a* Deo *creatos occultũ* Dei *manifeſtant, quòd ſcilicet eſt ens, quòd vita, quòd mens, tametſi ſupra hæc eſt illud occultum* Dei, *ſupra etiam quàm vt comparari poßit.* 2 *lex)* Galat. 3. *Lex ordinata per angelos in manu mediatoris.* & Act. 7. *Qui accepiſtis legem in diſpoſitione angelorum.* 3 *ante legem) vt* Abraam, & Manoe, & *reliquos.* 4 *poſt legem) vt* Ioſeph, & Petrum, & *alios deinceps ad voluntatem* Dei *faciendam adduxerunt angeli.* Matth. 2. Act. 11. 5 *quod agendum erat) vt in* Ieſu Naue, & Gedeon, & *alijs.* 6 *ab errore abducentes) vt in* Cornelio Act. 11. *aut* 7 *ſacros ordines) vt* Daniel c. 7. *decies centena milia ante conſpectũ* Dei *adſtantia vidit;* Ezechiel Cherubinos, *cap.* 10. Eſaias Seraphinos, *cap.* 6. *aut myſteriorum* 8 *viſiones) vt in* Moyſe & *rubo,* & *in* Paulo *rapto vſq. ad tertium cælum,* & *in* Apocalypſi Ioannis. *aut diuinas* 9 *prædictiones) vt in* Manoe, & *alijs. id vero quod* 10 *occultum eſt* Dei) *Vide quomodo interpretatur* Dionyſius *quod ait* Ioannes: *Deum nemo vidit vnquam. quia enim ſciebat viſum eſſe hominibus in ſcriptura, vt* Adæ *in paradiſo,* Abraæ *ad quercum* Mambre, & *proficiſcenti* Sodomam, & Moyſi, & *alijs, dicit nũc, occultum* Dei *neminem vidiſſe, neq. viſurũ eſſe, ideſt, id quod eſt ſubſtantia eius, vel altius, quid ſit* Deus, *nemo comprehendere intelligentia, nec exprimere vnquam potuit, neq. poterit. cum autem dicitur in ſcriptura apparuiſſe, ſiue viſus eſſe, ſic intelligendum eſt, quòd vnuſquiſq. illorum proportione fidei habebatur dignus viſione quadam, quæ illi* Deum *oſtendebat: per quam viſionem illuminationem capiebat cognitionum diuinarum, quæ ipſi adueniebant.*

Exod. 3.
2. Cor. 12.
1. Ioan. 4.
Gen. 3.
Gen. 18.

Quòd ipſe Dominus noſter Ieſus Chriſtus quatenus eſt Deus homo non refugit ab ordine Deum decente a ſe conſtituto. Cap. IX.

MAgnus Dionyſius cap. quarto cęleſtis hierarchię ait: Video autem angelis primũ, diuinum humanitatis

Iesu mysterium apertum fuisse; per eos postea nobis gratiam cognitionis transmissam esse. Sic igitur diuinus
Luc. 1. Gabriel Zachariam quidem pontificem docuit, filium quē præter spē diuina gratia generaturus erat, futurū esse prophetā eius qui ostendēdus erat in [1] virili diuina operatione ad salutē mundi, vt bonitatē eius decebat. Mariā vero docuit mysteriū formationis [2] Dei in ea mirabiliter supra quàm dici potest, a Deo operandum. alius ange-
Matth. 1. lus Ioseph erudiuit, quomodo quæ Deus Dauid progenitori Christi promisisset, vere effecta essent. alius angelus
Luc. 2. pastoribus tanquam in solitudine, secessu & quiete purgatis euaugelizauit, & cū eo multitudo cęlestis exercitus illam valde celebrem, & a multis cantatam laudationem ijs qui in terra erant, tradidit. Ascendam præterea ad celsissimas in scripturis sanctis apparitiones Dei. Video enim ipsum Iesum, qui est naturarum supra quàm cęlestiū supra naturam auctor, qui ad nostram naturam humanam immutabilis venit, nō [3] refugere a conseruatione ordinis qui homini cōgruit, & ab ipso ordinatus & electus est, quin potius & obedienter se submittit formis a Deo patre per angelos effectis, & per eosdē intermedios nun-
Matth. 2. tiatur sancto Ioseph ille a Deo patre prouisus filij in Aegyptū secessus; & inde rursus in Iudæam reditus. Videmus etiā fuisse per [4] angelos paternis legibus subiectum. prætermitto enim vt dicam tibi tamquam gnaro ea quæ
Luc. 22. sunt nobis a sancto scilicet Luca apostolicis [5] traditionibus reserata de angelo Iesum confortāte. quin etiā huius
Hebr. 2. magister, & totius orbis lumen ait: Testatus est autem in
Psal. 8. quodam loco quis, dicens: Quid est homo quòd memor es eius? Minuisti eū paulo minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, omnia subiecisti sub pedibus. In eo enim quod subiecit omnia, nihil dimisit nō subiectū ei. Nunc autem nondum videmus omnia subiecta ei. Eum autem qui modico quàm angeli minoratus est, videmus Iesum per passionem mortis gloria & honore coronatū. Ex his igitur cōstat, si Dominus noster Iesus Christus per passionem mortis paulo infra angelos minor factus est, & eum videmus per angelos paternis legibus subiectum, neq. declinare a conseruando ordine hominem decente, quē ipse constituit & amplexus est, præbuisseq. se obedien-

dientem ijs formis, quas Deus pater per angelos effecit, manifestumq. est de omnibus mysterijs Christi angelos prius eruditos fuisse; deinceps per eos gratiam cognitionis ad nos deuenisse; quomodo aliquis quamdiu humanam vitam degit, licet valẽtissimus Theologus sit, superbe renuat, quin in ipso etiam, quatenus homo sit, ab angelis formę signentur? erudiaturq. is de diuinis, 5 & diuine vt consentaneum est, afficiatur? Restat igitur fieri nõ posse, vt quis hanc partem Theologiæ symbolicæ & arcanæ doceatur, nisi per angelos formis per angelos factis ad huiusmodi visiones adducatur.

Ex scholijs S. Maximi.

In 1 diuina virili) Incarnationem verbi significat, quia Deus in carne humana opera diuina operabatur. Itaq. dicendo virilem, perfectum hominem fuisse docet; dicendo diuinam, simul perfectum Deum. 2 formationis Dei) Dicitur formatum esse Deum in vtero virginis & matris, sicut illud dictum est: Verbum caro factum est. 3 non refugit) idest, non reputauit indignum, si cum esset dominus angelorum, obediret tamen illis. per angelos enim nuntiata est Ioseph fuga in Aegyptum, & inde reditus. Sic itaq. dixit hic Dionysius, non refugit, sicut dixit Paulus in epist. ad Philipp. cap. 2. Qui cum in forma Dei esset, idest, verus Deus, non rapinam arbitratus est, hoc est, non reputauit indignum, si cũ esset alioqui æqualis Deo natura, & non falso sibi vindicans diuinitatem, sicut qui alienum rapit, fieret tamen homo. per 4 angelos) Quia factus est Christus sub lege, sicut Apost. ait, & lex data est per angelos, idcirco dicitur Christus factus sub lege per angelos. sacris 5 traditionibus nostris) Significat Dionysius sibi & Timotheo traditũ fuisse hoc mysteriũ de angelo confortante a Paulo ἀγράφως, idest, sine scripto; quod quidẽ postea a Luca scriptum est in Euangelio quod Paulus prædicabat, & ex Paulo didicerat. Si quis vero quærat hic, quid opus erat angelo confortante, vbi diuinitas aderat, docet S. Maximus respondendum esse, multa miracula Deum per angelos operari, idq. vniuersam scripturam testari.

Ioan. 1.
Galat. 4.
Galat. 3.

Quòd omnino oportet ad altiores notiones ex vtraq. parte symbolicæ Theologiæ adduci, siue similitudinibus per angelos formatis, siue verbis quatenus primo aspectu apparet, absonis illis quidem & dissentaneis. Cap. X.

MAgnus Dionysius in epist. ad Titum, Ne existimemus, inquit, signa formarum apparentium sua tan-

tum causa & ratione' efficta esse, sed potius integumenta esse scientiæ arcanæ, & vulgo hominũ occultæ, vt ea quæ sanctissima sunt, non sint profanis facilia ad intelligendũ; sed tantum vere studiosis sanctitatis aperiantur, vtpote expeditis ab omni puerili cogitatione in sacris symbolis, & qui acie mentis, & ingenij facultate ad contemplandum idonea, veritatem simplicem & supra naturam symbolorum collocatam assequi possint. Et rursus idem cap. 2. de cælesti hierarchia, Sic, inquit, omnes diuina sapientia eruditi, & diuini afflatus ministri & interpretes sancta sanctorum a profanis & ab ijs qui initiati non sunt, pure separant, & formas effictas dissimiles celebrant, vt neq. diuina a profanis facile percipi queant; neq. qui studio spectandi sacras istas imagines inclusas tenentur, in illis extrinsecus figuris & signis tamquam in veris hæreant. Immo & magnus Basilius, Qui, inquit, ad celsiores notiones ex verbis non ascendit, sed in ipsis delineationibus corporum verborum compositione factis residet, audiet

Deut. 4. ex Moyse, Deum esse ignem; & a Daniele sapiente ad alias
Dan. 10. opiniones detorquebitur; ita fiet vt non solum falsas cogitationes, sed inter se pugnantes ex ipsis rebus colligat. Ex his patet nõ oportere hærere in symbolice effictis formis, quomodocumq. effingantur, siue in specie sub sensum cadente, siue in vocabulis quæ videntur habere multum absoni & absurdi; sed potius omni studio ad sublimiores cogitationes recurrere. Vt igitur simplici & distincta repetitione exponam capita quæ tractaui, osten-

1 sum est in primo capite, tamquam in genere quodam, simpliciter Theologiam in duas species distributam esse, in
2 quarum altera, quæ est Theologiæ symbolicæ, proxime explicatum necessario est, quæ & quot sint quæ in ea ape-
3 riuntur & declarãtur. deinde sequebatur statim, vt qualia ista essent, expediretur, nempe corporea & sub sensum ca-
4 dentia. postea, quid horum proprium sit. deinceps non so-
5 lum quæ de Deo sunt, istiusmodi formis & imaginibus instructa esse, sed etiam quæ de angelis. proximum erat,
6 quot modis ista symbolica percipiuntur & apparẽt. deinde,
7 quo vocabulo ista sunt tecta, & inuolute appellata. ad
8 hæc, quibus intermedijs ista geruntur. deinde ostensum
9 est non posse hæc aliter fieri nisi per intermedios, per angelos

gelos scilicet, postremo non esse hæredum in huiusmodi typis, siue in solis verbis sint effıcti, siue in formis & imaginibus. nihil igitur hic deest, quin sint hęc absoluta. Cōsentanee vero huiusmodi Theologia arcana nobis & mystica dicitur, quia non sinit nos in visis sistere; sed vlterius progredi cogit eos qui pennas, quibus in sublime ferantur, a natura acceperunt. 10

Propter se (effıcta esse) idest, vt sic intelligantur, vt extrinsecus secundum litteram nudam apparet. non enim sic accipienda sunt, sed potius secundum sensus, quos symbola intus habent alte reconditos.

SECVNDA DECAS
DE THEOLOGIA
DEMONSTRATIVA.

Quòd duplex sit Theologia demonstratiua. Cap. I.

AGNVS Dionysius secundo capite cælestis hierarchiæ, Duo, [1] inquit, modi sunt sacrę nominationis Dei: alter quidem, vt consentaneum apparet, per similes imagines ac signa sacra tendens; alter vero per dissimiles formas in speciem absonam & dissentaneam effictus. ac traditiones quidem mysticæ scripturarum Deum enuntiantium, venerandam eius qui supra substantiam est, & θεαρχία, idest, Deus deorum, beatitudinem interdum tamquam mētem & verbum & [3] substantiam laudāt, cum [4] ratiocinationē quæ Deum decet, & sapientiam eius declarant, & talem ac tantum esse, qui sit vera causa substantiæ rerum; & tamquam lumen eam effingunt, ac vitam vocant. cum alioqui huiusmodi formæ in scriptura sacra effictæ, honestæ quidem & graues sint, & quæ formas terrenas excellere quodammodo videantur; sint tamen infra similitudinem Dei cum ipsa veritate; est enim supra omnem causam, & vitam; cum nullum quidem lumen possit Deum exprimere; omne autem verbum & mens ab ipsa Dei similitudine infinito interuallo distent. quandoque vero [5] dissimilibus declarationibus

nibus ab ipſis illis ſcripturis ſanctis diuine laudatur, cum inaſpectabilem eum vocant, & infinitum, & qui capi non poſſit; & ſimiliter in alijs: vnde non quid eſt, ſed quid nõ eſt, ſignificatur. Ex his efficitur duplicem eſſe Theologiã demonſtratiuam, vnam quæ affirmanter & ex effectis inducitur; alteram quæ neganter & priuatiue: & illa quidẽ ex ſimilibus formis effictis; hæc ex diſſimilibus. hoc tamẽ in affirmatiua Theologia cernitur, ipſam etiam per formas factas in ſcriptura ſacra progredi, honeſtius tamen quàm per ea quæ ſymbolice dicta ſunt in [6] vtroq. genere formationum, quas patres vocauerunt προσύλους, nos dicamus terrenas. quatenus etſi altera pars Theologię, ſcilicet ſymbolicæ, in verbis tranſlatis & adumbratis pergit, multum tamen abſoni & diſſentanei in eis apparet. Quomodo enim cogitabit, qui in Deo crapulam audiat, & pænitentiã, & iuramenta, & imprecationes, & alia eiuſmodi?

Ex Scholijs S. Maximi.

Duo, [1] inquit, modi) *Quòd duobus modis laudatur Deus, aut tamquam ſimilis omnibus (omnia enim in ipſo conſiſtunt) aut tamquam diſsimilis (nihil eſt enim eorum quæ ſunt) exponit deinde Dionyſius, quomodo formantur iſti modi nominandi Deum per ſimilia, vt cum*
Rom. 11. *dicitur Deus in ſcriptura verbum, & mens; vt illud: Quis cognouit ſenſum, ſiue mentem Domini? & illud in prophetis frequens: Et factum eſt verbum Domini ad me. [2] θεαρχία) Cum Dionyſius Deum vocat θεαρχίαν, ab eo nominat quod eſt potiſsimum Dei donum, facere ſcilicet angelos & ſanctos homines, quoad fieri poteſt, deos quoſdam, ſicut*
Pſal. 81. *ſcriptum eſt: Ego dixi, dij eſtis. & illud: Deus deorum in Sion. θεαρχίαν*
Pſal. 83. *itaq. dicit, quaſi θεῶν ἄρχοντα; dicamus nos Deum deorum, vt Dauid*
Exod. 3. *dicit. & [3] ſubſtantiam laudant) vt cum dicit ſcriptura in Exodo: Ego ſum qui ſum; & qui eſt, miſit me. & illud in Pſ. 103. Tu autẽ idem ipſe es. ἀπὸ γὰρ τοῦ εἶναι, καὶ τοῦ ὄντος ἡ οὖσα καὶ τὸ παράγωγον οὐσία ἡ ὕπαρξις. dicamus nos more noſtro, ab eſſe enim & ente ducitur eſſentia, quæ eſt exiſtentia, hoc eſt, exiſtens ſubſtantia. accidens enim nõ eſt ὕπαρξις ſed ἀνύπαρξις; id eſt, non eſt exiſtentia, ſed in exiſtentia. [4] ratiocinationem.) Non ſic dicit, quòd velit ſignificare eſſe Deum rationalem, tamquam participem rationis, qui eſt totus ipſa per ſe ſubſiſtens ratio. quandoque vero [5] diſsimilibus) Diſsimilia vocat, quia quæ neganter de Deo dicuntur, non quid ſit, ſed quid non ſit, declarant. [6] in vtroq. genere) id eſt, in formatione figurationis ſub ſenſum cadentis, & in formatione tranſlationis cadentis ſub intelligentiam.*

Quòd

Quòd Theologia demonstratiua, quæ videtur esse sine integumento, per typos nobis effictos procedit. Cap. II.

MAgnus Dionysius in epist. ad Titum, Quòd, inquit, huiusmodi integumenta cognata naturæ nostræ sunt, declarant etiam qui audita aperta [1] Theologia sine inuolucris, effingũt in se typum quendam, qui eos ad intelligẽtiam eius Theologiæ quam dixi, adducat: & ipsius quoq. [2] mundi qui cernitur fabrica inuisibilibus Dei obducta est, sicut Paulus, & ipsa [3] veritas testatur. Alter vero Dionysius hæc edisserẽs ait, eos qui apertam Theologiã, & velis nudam audierũt, [4] typos cogitatione sua formare, qui ad intelligentiam auditores adiuuent. Ex his igitur manifestum efficitur quod antea dictum est, typos esse & imagines ea etiam quæ aperte nobis & sine velis obtentis in scriptura sancta de Deo dicuntur, quamuis demonstratiue dicantur affirmando. Dionysius Alexãdrinus scholia etiã in Dionysiũ Areopagitam scripsit.

Scholia.

Qui [1] audita aperta Theologia.) Exemplum sit quod scriptum est in Hiere. cap. 13. de ijs quæ aperte dixit Dominus sine vllo typo aut integumento, quomodo populum Israel sibi adiunxisset, & quomodo propter peccata esset puniendus, & de lumbari, in quo tamquam in typo effictо voluit, vt Hieremias supplicium de populo Israel sumendum, & suam cum illo populo coniunctionem magis adhuc intelligeret, meliusq. alijs exponeret. Et dixit Dominus ad me: Surge, & vade ad Euphraten, & tolle inde lũbare, quod præcepi tibi vt absconderes illud ibi. Et abij ad Euphraten, & fodi, & tuli lumbare de loco vbi absconderam illud; & ecce computruerat lumbare, ita vt nulli vsui aptũ esset. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Hæc dicit Dominus: Sic putrescere faciam superbiam Iuda, & superbiam Hierusalem multam. & paulo post: Et erunt sicut lumbare istud, quod nulli vsui aptũ est. Sicut enim adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinaui mihi omnem domum Israel, & omnem domũ Iuda, dicit Dominus, vt essent mihi in populum, & in nomen, & in laudem & in gloriam, & non audierunt, & quæ sequuntur. Frequentia sunt huiusmodi exempla in prophetis de aperta Theologia, & de typis siue symbolis ad eam adhibitis. ipsius [2] mundi qui cernitur) Fabrica mundi quodammodo vicem symbolorum tenet, vt notauit sanctus Maximus. & ipsa [3] veritas testatur) Christum dicit, qui in Euangelio multa, quæ ad Theologiam apertam & demonstrantem pertinent, per symbola & parabolas loquebatur. vnde Nicodemo dixit, vt Pachimerus Dionysii paraphrastes obseruauit: Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero

Hiere. 13. — *Ibid.* — *Ioan. 3.*

vobis

vobis cælestia, credetis? vt perinde sit hoc, vt mihi quidem videtur, ac si diceret: Si cælestia & diuina dixi vobis per symbola corporea, & naturæ vestræ cognata & familiaria, & non creditis, vt credendo intelligatis; quomodo si dixero vobis cælestia absq. istis imaginibus vobis notis, credetis? Docuerat enim Dominus Nicodemum exemplo venti de operatione occulta & spirituali creaturam ex aqua & Spiritu sancto regenerante, vbi vocem tantum audimus, Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: sed quomodo operetur, aut vnde incipiat, & vbi desinat, nescimus; vt in vento, qui est, vt ait idē Dionysius in cap. 15. cælestis hierar. imago & typus diuinæ operationis propter proprietates venti quas ibidem Dionysius notauit, vbi etiam locum Euangelij citat, Spiritus vbi vult spirat. 4 typos) vt Deū esse trinum & vnum, ad apertam & demonstrantem Theologiam pertinet, quam tamen vt facilius auditores & lectores credant, & credendo intelligant, ex antiquis patribus alij typos & imagines effingunt trium lampadarum, & vnius flammæ; alij Solis, radij, & luminis; alij rosæ, floris, & odoris; aut radicis, rami, & fructus; aut digiti, manus, & brachij; & similium.

Quòd per omnem Theologiam ratio speculi & ænigmatis progreditur. Cap. III.

1. Cor. 13. Ibid. ADmirandus & magnus Apostolus ait: Videmus nūc per speculū in ænigmate. & rursus: Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus; cū autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. & iterum: 2. Cor. 5. Per fidem ambulamus, & non per speciem. Hoc pręclarus Basilius in oratione de confessione fidei. auctor Basilius cum perspectum haberet: Illud, inquit, facie ad faciem, & perfecte cognoscere in futuro sæculo dignis reddendum esse promissum est: nunc vero, sit licet Paulus, licet Petrus, videt quidem vere quæ videt, & non fallitur; per speculum tamen videt & in ænigmate. illud autem quod ex parte est, nunc grato animo accipiens; quod perfectum est, in futuro perspicue expectat. Item cū Gregorius li. 2. de Theologia. eo Gregorius Theologus: Quocirca, inquit, omnem cognitionem Paulus quæ in terra de Deo habetur, nihil supra quàm specula & ænigmata esse ponit, vtpote in minutis imaginibus veritatis locatam. Et iterum idem in oratione de constituendis episcopis: Ecquis est, inquit, qui in tam sublime potest ferri, vt Paulum æquet? & tamen 1. Cor. 13. videre se dicit per ænigma, & fore tempus cum facie ad faciem.

faciem videbit. Et rursus in eadem oratione: Quomodo, inquit, sensus in eodem manet, & id quod foris est, attrahit? quomodo mens in te manet, & in alia mente verbum gignit? quomodo verbo notio datur? Si nihil horum intelligentia comprehensum habes homo, comprehendes autem forte aliquando, cũ recipies quod perfectum est: Videbo, inquit, cælos opera digitorum tuorũ; vt suspicemur, quæ nunc videntur, non esse ipsam veritatem, sed simulachra veritatis; quomodo Deum, id quod est, & quãtus est, nosse te existimas? Ad hæc, magnus Dionysius in epist. ad Titũ: Atqui nec in sanctissimis mysterijs sancti magistri Euangelicæ aut Mosaicæ disciplinæ a symbolis, in quibus Deus repræsentabatur, abstinuerunt; quin potius videmus [1] angelos omni sanctitate plenos per ænigmata res diuinas mystice promere; & Iesum in parabolis de diuinis loqui, ac deifica & a Deo facta sacramenta per typos panis & vini tradere. Par enim erat, vt non solum sancta sanctorum seruata essent, ne ea vulgus hominum pollueret; sed vt ipsa vita humana, quæ incorporea simul & corporea est, lucẽ diuinæ cognitionis conuenienter sibi caperet; & eam partem animæ, quæ a patiendi extrinsecus necessitate [2] libera est, idest mentem, cõtemplandis simplicibus, & intra imagines Deũ repręsentãtes, abditis & alte reconditis destinaret & attribueret; illam vero partem animæ, quæ necessitati patiẽdi vim externam subiecta est, vt naturæ eius conuenit aptaret, & in diuinissimas res per typica symbola eis artificiose obducta protenderet. Præterea sanctus Maximus in Theologicis: Dominus, inquit, quandoq. peregrinatur, quandoq. nobiscum versatur: peregrinatur in ratione contemplandi facie ad faciem; versatur nobiscum in ratione contemplandi in speculo & in ænigmate. Ac idẽ pręterea in centuria tertia de charitate: Per fidem, inquit, ambulamus, non per speciẽ; & in speculis cognitionẽ habemus atq. in ęnigmate; idcirco multo studio nobis in ea re opus est, vt diuturna exercitatione & cõmentatione habitũ contemplationũ valde cõfirmatũ cõparemus. Ex his liquet, quòd anima nostra de omni Theologia cõueniẽter naturæ suæ tractat, ex sibi cognatis & partibilibus, idest corporeis, typos & notiones exprimens, siue ista ex formationibus ma-

Psal. 8.

Sch. S. Max. 1 vt fuit angelus, qui Iesum filiũ Iosedec de Christo docuit in ęnigmate Zacha. 3. & Gabriel, qui Danielem. c. 9.

Sch. S. Max. 2 libera) nõ omnino, sed quatenus nõ habet foris sic causas patiendi, sicut habet organũ corporeũ, quo nõ mẽs sed sensus vtitur.

In secunda cẽturia Theologica c. 57.

teriatis exprimat, siue sine integumento ex ijs solum quę in mundo sita sunt, vbi ea quę pulchra nunc videmus, nō sunt ipsa veritas, sed veritatis simulachra. Cōsentanee igitur omnis Theologica cognitio huius vtriusq. partis, nō transit specula & ænigmata. hoc autem est huius cognitionis partibile & imperfectum: idcirco cū venerit quod
1.Cor. 13. perfectū est, id quod huic ex parte est, & illud quod est in ea partibile, euacuabitur; videbimusq. facie ad faciē, idest, impartibilia impartibiliter, & immateriata immateriate.

Quòd fieri non potest, vt qui corpore præditi sunt, sine corporeis de Deo philosophari possint. Cap. IIII.

GRegorius Theologus in secūdo de Theologia libro, Vt est, inquit, impossibile ei etiam qui valde festinat, vmbram suam transire (tantum enim semper vmbra anticipat, quantum anteuertitur) aut sicut fieri non potest, vt extra aquam piscis natet; sic non potest fieri, vt qui in corpore sunt, absq. corporeis, cum ijs quæ intelligentia complectuntur, omnino sint. semper enim aliquid de nostris rebus intercidet, quāuis se mens ab ijs quæ cernūtur, maxime auocet, & sola secū collecta, cognata & inaspectabilia intelligentia assequi nitatur. Idem adhuc in eadem oratione: Perorabimus ne hic, vsque ad materiam, & ea quę sub aspectum cadūt, prouecti? An vero quia scit
Exod. 25. & 26. scriptura fuisse tabernaculum Moysis imaginem vniuersi mundi, qui ex ijs quæ cerni, & quę non cerni possunt, constat, primo velo detracto, & sensum pręteruecti, in sancta sanctorum introibimus, idest, ad naturam intelligibilem & cęlestem ? At nec hanc quidem incorporee videre possumus, quę cum alioqui incorporea sit, ignis tamen & spiritus vocatur. Et paulo ante, Nonne spiritus, & ignis, & lumen nomina sunt naturæ diuinę? quid igitur? An spiritum sine agitatione & flatu fuso intelligas ? an ignē extra materiam, & non ferri sursum, neq. proprium colorem & figuram habere? an lumen non cum aere commixtum, & solutum ab eo qui eum veluti generat & illuminat? Et rursus paulo infra: An, inquit, opus est, vt nos ab istis auocati, ipsam diuinitatem ex istis, quoad fieri potest, videamus, priuata quadam cogitatione ex coniecturis collecta?

lecta? Sanctus Maximus: Omnis, inquit, sæculi huius cognitio, etiam quæ valde alta & sublimis est, si cum cognitione futuri sæculi conferatur, rudis est, & veluti figurę viuentis imago, quę non erit postea, ostensa iam vera vita, & cognitione. Scientię enim, inquit, cessabunt, & prophetiæ euacuabuntur. Recte igitur magnus Basilius de Deo philosophatus est: Si quid eorum quę supra hunc mundũ, qui cernitur, sunt, intelligentia comprehenderis, infra diuinũ spiritũ est. Immo summus Theologus Dionysius, Quia, inquit, non potest mens nostra ad illam incorpoream cęlestium ordinum imitationem ac contemplationem protendere aciem suam, nisi corporeo adminiculo sibi apto vtatur. Et rursus idem, Non potest, inquit, aliter fieri, vt radius diuinę cognitionis nobis illuceat, nisi varijs velis sacris anagogice obtectus, & cõuenienter naturę nostrę diuina prouidentia adornatus. Quo in loco ait diuinus Maximus: Sine typis & symbolis non possumus, dum in corpore sumus, aspicere incorporea & materię expertia. Hinc perspicitur, si mens nostra non potest per se ne angelos quidem imitari & contemplari, nec ad ista adniti, nisi adiumento materiato & sub sensum cadente sibi cõuenienti vtatur; nulla ratione & via fieri posse, vt intelligentiam Dei sine materia & corpore assequatur. idcirco impossibile est, eos qui vitam in corpore degunt, sine corporeis ad contemplationem Dei ascendere. Quòd si nos per inane ad ea quæ supra sæculum sunt, euagantes, vt assolet, quid tandẽ etiam ante ista erat, inuestigemus, neq. sic abducemus nos ab ijs quæ corporea sunt, & animę vicina & cognata, quæ quidẽ immensa ratione inferiora sunt quàm spiritus Dei, qui supra naturam omnem est.

Centuria 2. c. 47. quæ in mmss. quarta numeratur. desunt enim in editis duæ primæ.

1. Cor. 13.

In oratione de cõfessione fidei.

Cap. 1. cęlest. hierarc.

Ibid.

Quòd neq. totam & integram de Deo cogitationem habere in hoc sæculo possumus; aut per eam de Deo plene philosophari; neq. per aliam quamlibet a nobis informatam notionem. Cap. V.

GRegorius Theologus in secunda oratione de Theologia, Iustificatus, inquit, est ex fide magnus patriarcha Abraam; & sacrificat sacrificium nouum & inauditũ, ac illius magni sacrificij imaginem. Deum vero non vt

Gen. 15.

Gen. 18. Deum vidit, sed ei tamquam homini cibum apposuit; & laudatus est, quòd tantum venerationis adhibuit, quantum intelligentia comprehendit. Ibidem cum de Iacob Gen. 32. meminisset, Et luctatur, inquit, cum Deo tamquam cum homine, quæcumq. ista est Dei cum homine lucta, fortassis humanæ virtutis cum diuina comparatio. Rursus in eodem loco: Quomodo Manoem iudicem prius, & Petrum discipulum postea, non es miratus? illum quidem, quia nec aspectum Dei typo & imagine informati passus Iudic. 13. est; vnde illud: Perijmus, inquit, o vxor, vidimus Deum; tamquã non possint homines imaginẽ Dei in sensus notione effictã & informatã capere, nedum naturã eius; Luc. 5. hunc vero, quia Christũ quem cernebat, in nauiculã non recipiebat, & ob eam causam eum dimittebat. Et rursus in eadem oratione: Nec de ipsa creatura perfecta perspicientia est; siquidem credendum est huius etiam vmbras Psal. 8. solum te habere, cum audias: Videbo cælos opera digitorum tuorũ, lunam & stellas, & [1] firmitatem in ipsis fixã; quasi non cernas nunc, cernes autem suo tẽpore. Et Gregorius Nyssenus, Quomodo, inquit, reperiatur, quẽ nihil eorum quæ notescunt, declarat? non forma, non color, non circumscriptio, non figura, non quantitas, non qualitas, non locus, non coniectura, non similitudo, non proportio; quin potius semper est extra omnem viam comprehendendi. Idem iterum, Hęc, inquit, est notionis eius maxime propria nota, naturã eius esse supra omnem no- Cap. 1. de diuin. nomi. tam notionis designatricem. Et summus Theologus Dionysius, Illam igitur diuinam supra quàm substantiam, quodcumq. est illa supra quàm essentia bonitatis, quæ supra bonitatem est, neq. tamquam rationem, aut potentiam; neq. tamquam mentem, aut substantiam, aut vitam laudibus celebrare fas est vlli, qui veritatis, quę supra omnẽ veritatem est, sit studiosus; quinimmo laudare eam oportet tamquam ab omni habitu, motu, vita, imaginatione, opinione, nomine, sermone, cogitatione, intelligẽtia, substãtia, statu, fundatione, vnione, fine, immẽsitate, deniq. ab omnibus quęcumq. sunt, superlate abstractam. Hinc efficitur manifestũ, quòd neq. notione typis & imaginibus informata, aut alia qualibet cogitatione Deũ cõprehendere, & de eo philosophari possumus; quin potius extra

[1] Interpretatio est verborum quæ sequũtur, Quæ tu fundasti.

extra hęc omnia est; quoniam omnis phantasia, idest cogitatio, triplicē vsum habet. vna figurat ea quę sensibus percipiuntur, imprimens memorię quæcumq. ex sensibus assumpta sunt, quæ singulas imagines ordine, vt ita dicam, & articulate disponit & distinguit; quam vocant sanam phantasiam, & magnę naturæ fœtum. altera imprimit obscura quædam vestigia, quæ non sinit cogitata illa, vlla ex parte manere; sed confusas imagines, & aliter alio tempore commutatas promiscue obijcit, & prius fere quàm cogitatione ficta sint, ab illis ipsis excidit, & omni fructu & vtilitate caret, qualis est inanium somniorū in quiete cogitatio, & eorum quæ temere & fortuito cogitatione finguntur. tertia est in ijs quæ agenda sunt, sine recta ratione progrediens, qua id quod non est, tamquam sit, cogitatur: quę lætatur quibus dolendum erat, & dolet quibus lætandum; & quod sibi persuaserit, non poterit ei dissuaderi. adamat autem & amplectitur quæ cogitatione depingit, ceu leges quasdam diuinitus sibi informatas: contenditque, vt quæ clarissima & ante oculos posita sunt, si fieri possit, ad errorem suum peruertat. In huiusmodi cogitationem qui incidunt, insanabiles fiunt. qui si potentes sint, in perniciem ciuitatum imminent; sin infirmi, & non valentes opibus; non desistent, quin quantum in se erit, eas perdant. De his duabus cogitationibus ad cogitandum de Deo ne meminisse quidem oportet; illam autem primam alioqui laudabilem, existimādum est ipsam etiam tam longe abesse vt par sit ad informandum notionem Dei, vt propter infinitā distantiam conferri cum ea non possit.

Triplex phātasia.

Hęc de tripli ci phātasia ex sch. S. Max. in c. 1. Diony. de diuinis nom. sed copiosius, & explanatius hic.

Quòd Deus neque ex repræsentatione naturali cognoscitur, nec est quidquam ex intelligentibus, aut intellectis, vt ex substantia eius liceat de eo philosophari. Cap. VI.

DIuinus Maximus primo capite ex Theologicis, Vnus, inquit, Deus, sine principio, incomprehēsibilis, totam vim, vt sit, habens per totum, notionem quando & quomodo sit, penitus repellens, vtpote nulli eorum qui sunt, ex repræsentatione naturali cognitus. Et rursus idem, Omnis, inquit, intelligentia sicut in substantia omnino

Centuria prima cap. 1.

Centuria 2. cap. 3.

nino ponitur, vt qualitas; sic etiam circa substan tiam qualitate affectam habet motionem. nō enim aliquid ex toto solutum & simplex per se existens potest ipsam intelligētiam suscipere, quia non est soluta & simplex: Deus autem cum in vtroq. horum omnino simplex sit, & substantia scilicet soluta ab eo quod est in subiecto, & intelligentia non habens vllum prorsus subiectū; efficitur, vt neq. sit ex ijs qui intelligunt, neq. quæ intelliguntur, quippe qui supra substantiā & intelligentiā sit. Adhuc idem cap. vndecimo primæ centuriæ: Res[2] omnes, quæcumq. sunt, intelligentia prius perceptas nominamus, quæ in se ipsis habent principia notitiarum demonstrabilia: at Deus non cognitus nominatur, quin potius ex ijs tantum quę intelligentia percipiuntur, creditur esse; quamobrem nihil eorum quæ intelliguntur, cum eo quacumq. ex parte confertur. Idem iterum secundo cap. secundæ centuriæ, Omnis intelligentia est intelligentium, & eorum quæ intelliguntur; Deus autem nec vnus intelligentium est, nec aliquid eorum quę intelliguntur. est enim supra ista: siquidem circumscribitur qui intelligit, tamquam indigēs habitudine rei quam intelligit; aut naturaliter subijcitur intelligenti, qui propter habitudinem intelligitur. Relinquitur igitur vt existimemus, Deū nec intelligere, nec intelligi, sed potius supra quàm intelligere, & supra quàm intelligi. Et Theologiæ scientissimus Dionysius, Sicut[3] enim, inquit, ea quæ sub intelligentiam cadunt, per ea quę sub sensum, intelligentia comprehendere & contemplari non possumus, neq. per ea quæ typis & signis informantur, ea quæ simplicia sunt, & typis nō signantur, neq. per figuras corporum, incorporea, quæ neq. sensum tactus subire, neq. figuram & formam capere possunt; sic eadē ratione veritatis supra substantias est illa supra substantiam infinitas; & supra mentes illa supra mentem vnitas, & omnibus ratiocinationibus inscrutabile illud supra ratiocinationem vnum; omni verbo ineffabile illud supra verbum, bonum, vnitas[4] effectrix vniuersæ vnitatis; & substantia supra substantiam, vacans[5] ratione, intelligentia, nomine; & mens non cadens sub intelligentiam, ratio non effabilis, quia nullius rei similitudinem habet, & causa est vt omnia sint, ipse vero non est, vt qui

Cap. 1. de diuin. nom.

Non possumus itaq. contemplari Deū per ea quæ sub sensū cadunt, tamq. per species et similitudines, quādiu in hac vita sumus, et intelligentia nr̄a alligata est reb. creatis. Ex S. Tho.

sit

ſit extra omnia quę ſunt, & vt ipſe de ſe ſibi proprie & ſcienter efferre poteſt. Ex his liquet, quòd Deus nec naturali repræſentatione cognoſci ab vllo vnquam poſſit. fugit enim omnibus modis cognitionẽ, quando, aut quomodo ſit, nec eſt eorum qui intelligunt, aut eorum quę intelliguntur. eſt enim ſubſtantia, quæ ſubiectũ eſſe non poteſt; & notio, quæ nulla ratione ſubiectum habet. In quo igitur id fundatũ cognoſcet, quod non poteſt prorſus recipere ſubiectum ad notionem? Recte igitur eſt immenſitas ſupra ſubſtantiam; & mens omnibus cogitationibus incogitabilis; quin potius mens non cadens ſub intelligentiam, & ratio ineffabilis eſt nobis, ſine ratione, ſine intelligentia, ſine nomine, idq. propter ſuperlationem ſubſtantiæ & intelligentię. ſicut lumen excellens aciem oculorum efficitur nobis tenebræ; & ſonus item excellens ſenſum auditus, ſurditas.

Ex Scholijs S. Maximi.

1 Repræſentatio naturalis in mente ſiue intellectu eſt quæ ortum & principium ducit ex phantaſmatibus rei ſub ſenſum cadentis, cum qua Deus nullo modo poteſt cõparari, vt intellectus conuerſus ad phantaſmata poſſit aliquo modo Deum cognoſcere, ſicut poteſt alias ſubſtantias alioqui incorporeas. 2 Omnia quæ intelliguntur, habent in ſe principium cognitionis, quia vel ſunt in ſenſibilibus, quorum ſunt phantaſmata, a quibus abſtrahuntur ſpecies intelligibiles, quibus intellectus informatus intelligit; aut ſunt incorporea, quæ in ſe habent vnde comparentur cum ſenſibilibus, ad quorũ phantaſmata, quæ ſunt imagines & ſimilitudines eorũ, ad animos peruenientes, ſe conuertit intellectus, vt aliquid de incorporeis intelligat. Sunt autem ſimilitudines principia ſentiendi & intelligendi, vt ait S. Tho. p. 1. q. 84. ar. 3. Deus autem non poteſt ſic cum creatura ſenſibili comparari, vnde non ſic intelligitur, ſed tamquam cauſa & per exceſſum, vt ait S. Tho. ead. q. 84. art. 7. Sicut 3 enim) Docet hic quomodo Deus non poſſit intelligentia comprehendi. etenim ſi quæ incorporeæ ſubſtantiæ ſunt, & ſimplices, & intellectiles & vnitæ, non ſolum non ſubijciuntur ſenſibus, vt angeli & animæ, vt per eos cognoſci poſſint, ſed neq. per ſenſilia quæ inferioris ordinis ſunt, cognitione eas comprehendere, nec earum eſſentiam ſpectare poſſumus; quanto magis excellit Deus ſenſus & ſenſilia, qui non eſt ſubſtantia, ſed ſupra ſubſtantiam; neq. ſimplex, ſed ſupra quàm ſimplex; neq. intellectus, ſed ſupra intellectum; nec vnitas, ſed ſupra vnitatem; nec vllo termino circumſcriptus, ſed infinitate ſua ab omnibus ſolutus: qui ut

in se est, neq. ratione vestigari, nec intelligi, neq. nominari potest. Cum igitur audis in scriptura formam Dei, & speciem, & faciem, intellige per anagogen, id est, eleuate & supra corpora, vt Deo dignum est. cum vero vnitatem audis, ne intelligas quasi varia quædam ad vnionem concurrant. non enim de his nunc sermo fit, sed de Deo, qui nec est principium numerorum, neq. cōpositus, sed supra simplices substantias vnitus. vnitas 4 effectrix vnitatis) Postquam ea quæ de Deo sunt, ex omnibus quæ in rerum natura sunt, exemit, deinceps sequens linguæ nostræ modum (non enim supra hunc ferri possumus) ex illis ipsis Deum laudat, e quibus eum exemit; & vnitatem vocat, sed effectricem vnitatum, id est, simplicium substantiarum, vt angelorum & animarum; & mentem non intellectilem, idest, quæ a nulla mente intelligitur. Si enim simile a simili cognoscitur, si mens esset, oporteret

Rom. 11. vt a mentibus cognosceretur; at quis cognouit mentem Domini? Est

Exod. 6. igitur mens supra mentem, & nomen supra omne nomen: Et nomen, inquit, meum non manifestaui eis. quamobrem omnibus est sine nomine. immo nec ens est. etenim si ea quæ sunt, ex nihilo creat, non est

Exod. 3. igitur ex ijs quæ sunt, sed supra ea quæ sunt. Quòd si dicit: Ego sum qui sum; intellige, vt decet, esse scilicet sine principio, & sine fine; quinetiam inscrutabilem, & similiter in alijs quæ Deo natura conueniunt. *5 vacans ratione intelligentia)* Sicut Dionys. cap. 7. de di-

1. Cor. 1. uinis nominib. Paulū imitatus, sapientiam Dei ratione vacantem, & amentem & stultam vocauit, vt excellentiam eius significaret, quòd ita antecellat rationē nostram, vt a ratione aliena habeatur; ita mentem, vt amentia & stultitia putetur; sic hoc loco, quia cognitio Dei infinito interuallo rationem creaturæ, & intellectum, & nomina quæ de Deo dicuntur, superat, cum alioqui Deus ex omnibus creaturis per rationem vestigari possit, & intelligi ac nominari; dicit tamē esse eum ἀλογίαν, & ἀνοησίαν, & ἀνωνυμίαν, idest, ἄλογον, ἄνουν & ἀνώνυμον, hoc est, ratione, mente, & nomine vacantem.

Vnde tandem, & ex quibus sit de Deo philosophandum. Cap. VII.

MAgnus Dionysius cap. 7. de diuinis nomi. Præterea, inquit, quærendum est quomodo nos Deum cognoscimus, qui neq. sensu percipitur, nec intelligentia, & vt vniuerse dicam, nihil est ex ijs quę sunt. An non potius vere dicatur, quòd Deum non cognoscimus ex natura eius (id enim quod naturæ eius est, incognitum est, & omnem rationem ac mentem superat) sed ex ordine omnium rerū tamquā ab ipso proposito, & imagines quasdā ac similitudines exemplarium 1 eius diuinorum in se habente

bente ad cognoſcendum illud ſummum bonum,& omnium bonorum finem via & ordine pro viribus aſcendimus in ablatione ² & in ſuperlatione omnium,& in omnium cauſa ? Gregorius Theologus in ſecunda oratione de Theologia: Sic, inquit, illa a Deo profecta ratio, & omnibus innata, ac prima in nobis lex,& cum omnibus colligata,nos ex ijs quę cernuntur,ad Deum adduxit. Ac rurſus idem, Deus, inquit, mente tantum adumbratur, & ea quidem valde obſcure & minute,non ex ijs quæ in natura eius ſunt, ſed quæ eum circumſtant,alia ex alio cogitationis informatione collecta in vnam quandam veritatis imaginem. Hoc autem alij poſt Gregorium interpretati, Deus inquiunt, non ex ijs quæ in eo ſunt,ideſt, ex ſubſtantia eius,ſed ex ijs quæ circum ipſum ſunt,ideſt, ex creaturis percipitur. Et ſanctus Maximus in Theologicis:Ex nulla,inquit re,quæcũq. ſit,percipi poteſt, ³ hoc vno excepto,quòd per fidem cognoſcitur,idq. ex ijs quæ ab ipſo effecta ſunt; cognoſcitur, inquam, quòd ſit, non quid ſit. Ac rurſus idem in tertia centuria: Quod proprie eſt, ex eo quod non eſt proprie, cognoſcitur eſſe; cognoſcitur, inquam, non habitudine aliqua, qua ad illud quod non eſt proprie, referatur, aut cum eo comparetur. Quomodo enim quod proprie eſt, & vt omnium cauſa ſupra omnia eſt, & non cognoſcendo illud,ſicut alia cognoſcuntur, cognoſcitur, cum ijs quæ non ſunt proprie, vllus vnquam ulla ex parte conferet ? cum alioqui non poſſimus nos id quod eſt ſupra ſubſtantiã aliter indicare,quàm ſi ex ijs quę sũt,hoc tantum de eo exigue indicemus, videlicet quòd eſt.Et ad huc idem in ſecunda centuria de charitate cap. 27. Qui inquit, de Deo philoſophaturus es, ne rationes de natura eius differendi quæras.non enim humana mens inuenire poterit, immo nec vlla cęleſtis mens poſt Deum,ſed rationes diſſerendi de ijs quæ eam circumſtant,vt de perpetuitate, de immenſitate & infinitate, de bonitate, potentia,ſapientia creandi,prouidendi,iudicandi. hic enim eſt magnus apud homines Theologus, qui rationes de his aliquas etſi exiliter adinueniat. Et in centuria tertia, cap. LXXI. Ex ijs quæ ſunt,cauſam omniũ cognoſcimus; & ex varietate rerum ſapientiam per ſe exiſtentem eius

In Oratione de natiuitate Chriſti.

qui proprie est, docemur; & ex naturali motione rerũ vitam eiusdem per se existentem discimus; vim dico vitam tribuentem rebus, scilicet spiritum sanctum. Ex his euadit manifestum cognosci Deum ex ijs solum quæ circum ipsum sunt, quæ sunt creaturæ, & inde de Deo philosophandum esse, ex imaginibus scilicet & similitudinibus exemplarium eius diuinorum, quæ superius specula & ænigmata vocata sunt. Ne autem quis in dubium veniat, quomodo quæ imagines & similitudines sunt, & a veritate rerum distant, ad philosophandum de Deo apta magis esse possunt, & idcirco maiorem Dei contemplationẽ quàm ex istis similitudinibus etiam in hac vita quærat, opus est docere, quòd summi etiam Theologi vltra contemplationem ex creaturis non progrediuntur.

Ex scholijs S. Maximi.

Imagines quasdam & similitudines 1 exemplarium in se habente) Quæcumq. sunt, idest, species & singulæ creaturæ, vt ordines angelorum, & omnia sensilia, imagines sunt & similitudines diuinarũ idearum, idest, exemplarium quæ sunt in Deo, quæ quidem exemplaria æternæ Dei intelligentiæ sunt; per quas, & secundum quas omnia in ipso erant, quæ non erant alia ab ipso; & per eas, & secundum eas omnia quæ produxit, facta sunt, sicut beatus Ioannes in Apocalypsi, cap. 4. ait dixisse illos viginti quattuor seniores: Omnia in ipso erant, & creata sunt. de ideis dictum est, quòd erant; de imaginibus autem & similitudinibus idearum, idest, exẽplariũ, quòd creata sunt. In ablatione 2 & superlatione, & causa) Tribus modis ascendimus ad cognoscendum Deum ex creaturis; vno modo auferendo ei neganter tamquam non decentia quæcũq. creata cernuntur, quia nihil eorum Deum esse dicimus, sed omnia negamus, aientes, Nõ est Deus angelus, neq. anima, nec vllum animal, aut istud, aut illud, quodcũq. sit. alio modo perfectiones creaturarum, vt vitam, sapientiam, & alia huiusmodi, remouendo a Deo, quia sapientia Dei omnem sapientiam creatam excellit, & vita Dei omnem vitam, & perfectiones reliquæ reliquas omnes perfectiones creaturarum superant. tertio modo, quatenus omnia sunt a Deo creata, quæcumq. in natura rerum & vniuersitate mundi sunt. 3 Non negat, quin poßit demonstrari ex creaturis Dei Deũ esse, sed negat cognosci posse secundum essentiam ex effectis. meminit autem sanctus Maximus de cognitione Dei ex fide, quòd sit; & non de cognitione naturali per demonstrationem ex effectis, quia cognoscere hoc per fidem multo excellentius est & ualentius quàm cognoscere per rationem naturalem; quanto excellentior est gratia quàm natura; fides enim ex gratia Dei est.

Quòd

Quòd summi Theologi de Deo philosophantur ex creaturis; & posteriora Dei ipsæ creaturæ sunt, & earum rationes. Cap. VIII.

GRegorius Theologus in secunda oratione de Theologia, Currebam quidem, inquit, tanquam Deum cognitione comprehensurus; atq. ita ascendi in montem; & diuisi nubem in eam ingressus. Et paucis interiectis: Cum paulum, inquit, prospexissem, non vidi primam & æternam naturam, quæ sibi, idest, Trinitati nota est, & quanta intra primum velum manet, & a Cherubinis contegitur; sed illam quæ extrema est, & ad nos peruadit, quę est (quantum intelligo) amplitudo illa, vel vt Dauid ait, magnificentia, quæ in creaturis, & ijs quæ ab ipso effecta sunt & gubernantur, cernitur. hæc enim sunt posteriora Dei, quæ post eum sunt ipsius indicia; sicut solis vmbræ & imagines in aquis, quæ infirmis oculis solem vtcumq. ostendunt. siquidem impossibile est solem intueri aduersum, cuius radijs acies oculorum vincitur. Ad hunc igitur modũ de Deo philosophaberis, sis licet Moyses, & deus Pharaonis; licet vsq. ad tertium cęlum, vt Paulus peruenias, & audias arcana verba; licet supra illos ad statum & ordinem aliquem angelorum aut archangelorum ascendas. Quamuis enim omne cæleste, & aliquid supra quàm cęleste, multo excellentiore natura quàm nos sit & Deo propinquius; magis tamen distat a Deo, & a perfecta eius intelligentia, quàm nostram hanc naturam compositam & humilem & deorsum inclinatam antecellat. Et magnus Athanasius velut percunctando ait: Cum Deus sit incorporeus, & figura careat; quæ tandem posteriora eius vidit Moyses? Deinde soluens quæstioné, Credimus, inquit, ante sæcula & ante cunctas creaturas esse Deum totum solum increatum. Ex quo fit, vt posteriora Dei sint creaturæ, & earum rationes, quas cũ vidisset exposuit, inquiens: In principio creauit Deus cælum & terram. Item diuinus Gregorius Nyssenus in libro de vita Moysis: Gloria, inquit, increata, natura scilicet diuina omnino est secundum se ineffabilis, & quæ comprehẽdi non potest neq. videri. nihil enim quod est [1] ipsum hoc per se, [2] nudũ potest intelligentia liquide cõprehẽdi,

[Marginal notes: Exod. 37. — Psal. 8. — Ex. 33. — Exod 7. — 2. Cor. 12. — Athanasius in quæst. ad Antiochum principem. — Exod. 33. — Gen. 1.]

aut oculis corporis vllo modo cerni. increatum enim est:
2.Cor.12. quod autem est increatum, nullus potest oculis corporis cernere, quamuis Moyses sit, quamuis Paulus, qui in tertium cęlum ascendit, quamuis angelus sit, qui Deum videt. Quod enim vere est, vera vita est; hoc autem ab angelo aut ab homine cognosci nō potest. Ex quibus clare notescit, valentissimos etiam Theologos non vltra creaturam progredi in ijs quibus Deum vident; sed potius ipsam creaturam, & quę in natura eius insunt, considerare. Quòd si ad hūc modum, & hac via & ratione de Deo disserunt, necessario sequitur, Theologiam quæ in negatione versatur, longe præstantiorem esse, & ad contemplationem magis idoneam ea Theologia, quæ in affirmatione cernitur.

Quod est [1] *ipsum hoc per se*) **Nulla creatura est per se id quod est, sed per participationem. solus Deus est ipsum hoc, quod est per se, idest, sua essentia, & suum esse, & non secundum participationem.** [2] *nudum*) **idest, secundum substantiam suam tantum, & non secundum ea quæ circum ipsum sunt, idest, creaturas.**

Quòd in Theologia demonstratiua magis propria & præcipua est illa quæ in negationibus versatur; & quòd in hac Theologia affirmationes non sunt contrariæ negationibus. Cap. IX.

SVmmus Theologus Dionysius primo capite de mystica Theologia, Oportet, [1] inquit, in ea ponere & affirmare omnes omnium rerum affirmationes tamquam in omnium causa; & omnes eas magis proprie negare, tanquā quæ sit supra omnia. nec existimandum est contrarias esse negationes affirmationibus; quin potius multò prius esse ipsam primam causam supra priuationes, cum sit supra omnem & [2] ablationem & positionem. Ac rursus idem cap. secundo cęlestis hierarchiæ: Aliquando, inquit, laudatur diuine in scripturis suis sanctis dissimilibus; nominationibus, cum eum vocant inaspectabilem, & infinitum, & non potentem comprehendi, & similiter in alijs, quæ non quid sit, sed quid non sit, declarant. Hoc autem, vt arbitror, magis proprium est ei: siqui-

ſiquidem vt tacita,[4]ideſt,ſine ſcripto ſacerdotalis traditio expoſuit, vere dicimus non eſſe ſecundũ naturã vllius rei ex ijs quæ ſunt.ceterũ ignoramus illud in eo nõ definitũ, quid ſit quod ſupra ſubſtantiam eſt, quodq.nec intelligi, neq. dici poteſt. Si igitur negationes in diuinis veræ sũt, 5 affirmationes vero nõ congruunt cum occulta diuinitate eorum quæ de Deo efferri non poſſunt, conſequens eſt,vt ijs quę nõ ſunt aſpectabilia,magis propria ſit nominatio illi quę per diſſimilitudines formatur.Et Gregorius Theologus in oratione ſecunda de Theologia,Multo, in quit, facilius & breuius eſt dicendo quod eſt,declarare quod non eſt, [6] quàm negando quod non eſt, indicare quod eſt. Et rurſus: Sed oportet, poſtquam dictum erit quæ non eſt,dicatur etiam quod eſt : atq. eo magis,quòd facilius eſt vnum aliquid complecti, quàm omnia ſingillatim negare;vt ex negatione eorum quæ non eſt,& affirmatione eius quod eſt, illud intelligentia complectamur. Sanctus Maximus in Theologicis,Qui philoſophatur, inquit, de Deo aiendo, verbum facit carnem, dum non poteſt aliunde, quàm ex ijs quæ cernimus & contrectamus,Deum cognoſcere tanquam cauſam:qui vero neganter, auferendo philoſophatur,verbum facit ſpiritum, vtpote quod erat in principio, & erat apud Deum, eum qui eſt ſupra quàm incognitus,ex nulla penitus re earum quæ cognoſci poſſunt,recte cognoſcens. Hinc fit perſpicuum,quòd magis proprium eſt philoſophari de Deo per negationes,quàm per affirmationes,quatenus alterum facit verbum ſpiritum, alterum facit verbum carnem. Ac Theologia quidem affirmans vim habet comparandi & figurandi ac coniectandi; & hoc tantum probat,ſcilicet Deum eſſe, ex ijs quæ ab ipſo facta ſunt: Theologia vero negans demonſtrat Deum eſſe ſupra omnia;ac veritatem maxime aſſequitur qui dicit non eſſe Deum quidquam eorum quæ ſunt, ſed eſſe ſupra ſubſtantiam, & ſupra omnia.Præterea in Deo negationes non ſunt contrariæ affirmationibus. nec enim quod affirmatio affirmauit,hoc ipſum negatio negauit. quinimmo ſicut affirmatio non ponit quid ſit Deus, ſic neq. negatio tollit quid ſit Deus. quod enim non ponit, quomodo tollat? Deniq. æque non aſſequitur ſubſtantiam Dei tum affirmatio,

In 2.centuria cap. 39

Ioan. 1.

tio, tum negatio. hoc ſolum differunt, quòd propius accedit ad veritatem qui dicit, Deus non eſt hoc quod nos existimamus.

Ex ſcholijs S. Maximi.

Oportet 1 ponere & affirmare) Deum omnia eſſe, vt Deũ decet, poſitio eſt; & nihil eorum eſſe, vt ſupra ſubſtantiam eſt, negatio, vtrũq. proprie dicitur in Dei amplitudine, vt Deus eſt vita, Deus eſt bonitas, poſitio & affirmatio eſt; Deus non eſt vita, non eſt bonitas, negatio vera eſt, quia eſt ſupra hæc quæ nos intelligimus. ſupra omnem 2 ablationem) Eſt poſitio ſimplex, vt Deus eſt vita, bonitas, lapis. eſt etiam poſitio hypothetica, cum affirmationi adiungimus comparationẽ, vt magis eſt Deus vita, quàm lapis; & magis bonitas, quàm ignis. ſimiliter, ablatio ſimplex, ſiue negatio, vt Deus non eſt lapis, non iraſcitur, & ſimilia. hypothetica, vt magis non eſt Deus ebrius, quàm non eſt ſermone explicatus. ſupra vtrumq. genus poſitionis & ablationis eſt Deus. de his Dionyſ. cap. 3. myſticæ Theol. In poſitionibus hypotheticis, quæ magis Deo conueniunt, illa ſortiuntur illud magis, vt magis eſt Deus vita, quàm aer; contra vero in ablationibus, quæ remotiora ſunt a Deo, recipiunt magis; vt magis non iraſcitur Deus, quàm non intelligitur. Rurſus cap. 2. myſticæ Theolo. Poſitiones, inquit, ſunt quæcumq. in Deo dicuntur, vt ei conuenit, vt ens, vita, lumen, & alia: ablationes autem quæcumq. a Deo aliena negantur, vt non eſt corpus Deus, non anima, nec quidquam eorum quæ in cognitionem cadunt. diſsimilibus 3 nominationibus) Diſsimiles nominationes vocat quæ fiunt per negationes, quæ dicunt de re quæ eſt, non quid ſit, ſed quid non ſit, quod eſt diſsimile. tacita 4 traditio) Traditio occulta ſacerdotalis vocatur traditio Apoſtolorum ſine ſcripto. affirmationes ſeuero 5 non congruunt) tanquam falſæ, quia ſupra has eſt Deus; vt non eſt ſubſtantia, ſed ſupra ſubſtantiam; non eſt vita, ſed ſupra vitam: & ideo definiri non poteſt, quia definitio conſtat ex affirmationibus, & ipſe eſt ſupra affirmationes, quæ ei non congruunt. 6 quàm negando) Verbi gratia, ſi quæratur, Biſquinq. quot ſunt? expeditius eſt reſpondere, decẽ affirmando, quàm dicere negando, Non ſunt tria, non quattuor, non quinque, non viginti, & deinceps.

Quòd Deus eſt ſupra omnem affirmationem & negationem; & quòd ſolum neſciendo & penitus non videndo ſimul eum cognoſcimus, & de eo philoſophamur. Cap. X.

MAgnus Dionyſius cap. primo myſticæ Theologiæ, Mea igitur, inquit, precatio hæc ſit, tu vero amice Timo-

Timothee relinque vehemẽti ſtudio & exercitatione cõtemplandi arcana, tum ſenſus, tum mentis intelligẽtias, & omnia quæ ſub ſenſum & intelligentiam cadunt; ac omnia [1] quæ nõ ſunt, & quę ſunt; & quantum viribus cõſequi poteris ad coniunctionem cũ eo qui ſupra omnẽ ſubſtantiã & intelligentiam eſt, ignorando [2] adnitere. tua enim libera, ſoluta & pura auocatione a corpore & ab omnibus rebus ad radium ſupraſubſtantialem diuinæ obſcuritatis detractis omnibus, & ab omnibus expeditus adduceris. Ac rurſus idem cap. ſecundo: In hac, inquit, caligine, quæ lumen vincit, vt nos ſimus, precamur; & vt non videndo & ignorando, videamus & cognoſcamus; & eum qui eſt ſupra quàm ſubſtantia, ſupra ſubſtantiam laudemus omnibus rebus ab eo ſeparatis; & illam caliginem diuinam, quæ ab omni lumine quod in rebus eſt, obtegitur, cernamus. Et iterum idem in epiſtola prima ad Caium: Tenebra, inquit, lumine aufertur e conſpectu omnium, & copioſo lumine magis aufertur; cognitiones auferunt ignorantiam, & multę cognitiones magis adhuc auferunt. Hæc ſuperlate, [3] & non priuanter intelligens, pronuntia veriſſime, quòd qui habent [4] quod eſt lumen, & habent creaturarum cognitionem, latet eos [5] ignoratio Dei, & tenebra eius ſuprapoſita; & omni lumine obtegitur, & omni cognitioni ſubducitur; & ſi quis Deum vidit, & cognouit quod vidit; non vidit Deum, ſed aliquid creaturarum eius, & eorum quæ cognitione percipiuntur: ipſe autem ſupra mentem & ſubſtantiam conſtanter manens, hoc ipſo quòd neq. cognoſcitur, nec eſt, eſt ſupra ſubſtantiã, & ſupra mẽtem cognoſcitur. & illa melior & vniuerſa ignoratio cognitio eſt eius qui eſt ſupra omnia quæ in cognitionem cadunt. Et ſanctus Maximus, Hanc ſolam, inquit, habet Deus veram cognitionem, non cognoſci. Ex his patet, Deum eſſe ſupra omnem affirmationem & negationem; & nos ſolum ignorando perfecte, & non vidẽdo, cognoſcere eum, & de eo philoſophari. Ex omnibus igitur quæ hactenus dicta ſunt, firmiſſime conſtat, Theologiã generatim in quattuor partib⁹ verſari: ſymbolicam quidem in duabus partibus, in imaginibus ſcilicet, & in verbis: demonſtratiuam vero in alteris duabus, ſcilicet in aientibus, & negantibus. quod autem eſt vltra

quàm

quàm hæc,ad ignorationem Dei, qui neq. cognosci,neq. uideri potest, pertinet; quæ quidem non est posita pars Theologiæ. quæ enim nata est, vt supra mentem & sermonem ac rationem perficiatur, vbi eam collocabũt qui de hac re quęrunt? nisi hanc partem, cognitionem supra mentẽ vocare statuãt omnes illos pręclaros & diuinos viros,qui vt mihi videtur,ex eo quòd illã experti sunt,nomẽ ei indiderunt, & non ex demonstratione quapiam. Coniunctio enim cum Deo supra mentem, idest,ingredi per ignorantiam perfectam in illud infinitum, & quod comprehẽdi nõ potest,& in pelagus immẽsum naturæ eius,& vbi omnis natura defatigata sistit se, & vlterius progredi non audet, quod a diuino quodam odore, & quadam a corpore & a creaturis auocatione, in laudabilem & beatum statum, non solũ admirabilius quàm dici possit,sed quàm intelligi, aliquãdo restituit; coniunctio,inquam, hæc cum Deo supra mentem,& huiusmodi diuina ecstasis, nulla species Teologiæ tunc numerata est. Omnis enim scientia & informatio, eorum causa quæ sciuntur & informantur, fit; vbi autem nihil horum est, quæ huius scientiæ ars esse dicenda est? Vt igitur hanc partem repetitis capitibus expediamus, demonstratum est duplicem esse Theologiam demonstratiuam:

1 deinde quòd nec hęc sine typo & ænigmate cernitur. tertio necessario

2 conclusum est, in omni Theologia versari rationem speculi & ænigmatum:

3 ex quo sequebatur, eos qui adhuc in corpore sunt, non posse sine corporeis de Deo philosophari.

4 quinto loco, neq. phantasiam Dei,idest,cognitionem eius per typos & imagines posse nos integrã & totam suscipere propter corporum fluxionẽ.

5 deinceps sexto capite,si nos ita infirmi sumus, nequaquam cognitionem eius ex naturali repręsentatione tentemus, aut esse ipsum ex ijs qui intelligũt, aut quæ intelliguntur, existimemus.

6 septimo capite continetur, si neq. nos propter corpus idonei sumus ad philosophandum de Deo, neq. Deus propter excellentiæ superiationem potest comprehendi, vnde oportet sumere ad philosophandum de eo? concluso autem, sumendum esse ex ijs quæ sunt circum ipsum,quæ quidem sunt creaturæ,

7 quærebatur deinde,an

8 forte summi Theologi ex pręstãtioribus quàm sint creaturæ,

turæ, philoſophantur. oſtenſo autem hoc, non aliundè
ſcilicet quàm ex creaturis eos agere de Deo, capite nono
continetur comparatio, quid amplius valeat Theologia 9
quæ negat, quàm quę ait. concluſo autem, magis propriã
Theologiam eſſe quæ verſatur in negantibus, quàm quę
in aientibus; & quòd hic non ſunt inter ſe contraria ne-
gantia & aientia, extitit decimũ caput ex poſitis. ſi enim 10
non ſunt contraria, relinquitur vt æquo interuallo ambę
Theologiæ a Deo abſint; ſitq. demũ Deus ſupra omnem
negationẽ & affirmationẽ, quæ eſt cognitio eius, & Theo
logia, nihil videlicet de eo cognoſcere aut philoſopha-
ri; ſed potius neſcienter, & ſine omni intelligentia eorum
quæ intelligentia percipiuntur, cum eo coniungi & co-
pulari. Abſoluta igitur ſunt hęc, ita vt nihil deſit. Recte
autem Theologia demonſtratiua dicatur tamquam ex af
firmationibus & negationibus conſtituta; & quia ſupra
has ad illam inexplicabilẽ & occultam, ac myſticã Theo-
logiam, quæ demonſtrationem vincit, occurrit.

Ex ſcholijs S. Maximi.

Ac omnia [1] *quæ non ſunt) Prius dixerat: Et omnia quæ ſub ſen-
ſum & ſub intelligentiam cadũt; idem nunc* ἐκ παραλλήλου *declarat,
cum ait: Ac omnia quæ non ſunt. hæc enim reſpondent ſenſilibus, quæ
veteres dicebant non eſſe, vt quæ omnem mutationem caperent, &
non ſemper in eodem ſtatu eſſent. Et ea quæ ſunt.) hæc reſpondent ad
illa ſub intelligentiam cadentia. intellectilia enim ijdem veteres eſſe di-
cebant, quippe quæ ſemper eſſent immortalia voluntate auctoris, &
ſubſtantiam non mutarent. Proprie igitur ſunt intellectilia, homony-
me autem ſenſilia.* 2 *ignorando adnitere)* Nu*ſquam magis, ait* S. M*a-
ximus, declarat* Dion*yſius quid ſit per ignorantiam cognoſcere* Deum*,
quàm cap. 2. myſticæ* Theologi*æ, & in epiſt. 5. ad* Dorotheum: No-
ta, inquit cap. 2. myſticæ Theologi*æ, hoc eſſe ſub diuinam caliginem
ingredi, non videndo & ignorando videre & cognoſcere quod eſt ſu-
pra aſpectum & cognitionem, videre inquam & cognoſcere hoc ipſo,
quòd non videmus neq cognoſcimus. Et in epiſt. 5. ad* Dorotheum, *il-
lam caliginem, in quam ingreſſus eſt* Mo*yſes in monte in* Ex*odo, inter-* Exod. 24.
pretatur Dion*yſius myſticè eſſe ignorantiam iſtam, qua dicit* Deum *co
gnoſci, ita vt in illa caligine ſit qui habetur dignus vt vere videat &
cognoſcat* Deum *hoc ipſo quòd non videt neq. cognoſcit, hoc ipſum co-
gnoſcens, quòd eſt ſupra omnia intellectilia & ſenſilia.* Diuina *itaq.
caligo, ait* Dion*yſius, eſt illud lumen inacceſſum, in quo habitare* Deus
dicitur, inuiſibile quidem propter exuperantem claritatem, & inac-

ceßũ propter nimiam & ſupra naturam illuminationem. In *hac caligine myſtica, ideſt, in hac illuminatione interpretatur, vt paulo ante dixi, eſſe eum qui non videndo & ignorando videt vere & cognoſcit* Deum. Ad *intelligendum quod dictum eſt, id eſt, quomodo caligo eſt illuminatio, & ignorantia cognitio: Sume, inquit* S. Maximus, *exemplũ ab oculo corporis. quod enim efficit abſentia luminis, ſcilicet vacationem ſenſus oculorum, hoc efficit intendere fixe aciem oculorum aduerſus ſolis radios meridie.* Hæc 3 *ſuperlate & non priuanter)* Ne, *inquit, quod ait,* Et *non ſecundum priuationẽ, ſecundum ſenſum communem intelligendum eſſe ſuſpiceris, quòd ſicut tenebræ lumine ſoluuntur, & multo lumine maxime ſoluuntur; aut ſicut ignorantia, quæ eſt tenebræ quædam, cognitione tollitur, & multa cognitione maxime tollitur; ſic ignorantia de* Deo *ſimilis ſit ignorantiæ per inſcitiam, immo quo magis quis illuminatur in cognitione* Dei, *& quo magis cognitionem colligit eorum quæ ſunt, ideſt, intellectilium & intelligentium, angelorum inquam, & animarum, eo magis aſcendens ad altiorem cognitionem cognoſcet hoc ipſum, non poſſe ſcilicet comprehendi, & ignorari, lumen eſſe & cognitionem ſupra omnia cognita.* Non *igitur ſecundum priuationem dicitur ignorari* Deus, *ſed ſecundum ſuperlationẽ cognitionis. qui habent* 4 *quod eſt lumen)* Habere *quod eſt lumen, ſignificat habere cognitionẽ veritatis ex creaturis. latet eos* 5 *ignoratio) quia neq. ſciunt hoc, quòd eum ignorent; ſic enim eum ignorare, quòd ſciamus nos ignorare, quoddam ſcire eſt.* Non *itaq. ſic ignoramus, quaſi alius aliquis ſciat; non enim alio ſciente nos ignoramus, tamquam qui non didicerimus quod eſſet ignorare priuanter, ſiue ſecundum priuationẽ; ſed ignoramus quod ab omni creatura ignoratur; & omni creaturæ ſupra quàm ignotum eſt, quod eſt ignorare ſuperlate.*

43

TERTIA DECAS DE DIVINIS EMANATIONIBVS.

Quòd duplex est emanatio, vna in Deo, altera extra, ab ipso Deo ad creaturam. Cap. I.

MAGNVS Dionysius cap. secundo de diuinis nominibus: Hæ, inquit, sunt vniones, & distinctiones in illa ineffabili vnione & essentia. Est autē diuina distinctio emanatio Deum decens diuinæ vnionis, quę supra quàm vnite, bonitate Dei multiplicatur. Quod quidem edisserens interpres: De inexplicabili, inquit, Trinitatis emanatione vsq. ad tres personas, philosophatur nunc, quòd Deus & pater sine tempore, conuenienter Deo & amanter motus processit ad distinctionem personarū, absq. imminutione & partitione in se toto manens, proprio eius splendore supra quàm vnite, & supra quàm simpliciter emisso, vt existeret tanquam imago viua; & spiritu sancto ex patre venerande, & supra quàm perenniter procedente, sicut Dominus docet: Dei autem bonitate causa & origo omnium in tribus personis diuinis multiplicata est. Item Gregorius Theologus disputās cōtra Eunomiū: Est vero etiā, inquit, alio modo distinctio diuina, emanatio Dei ob nimiam bonitatē ad multiformem creationem aspectabilem, & non aspectabilem. Ex his autem fit manifestum, quòd Deus & pater ad sua manando filium suprasubstantialem, & spiritum sanctum, duo vnius & eiusdē diuinitatis lumina vniuoce protulit, nullo modo a se ipso toto egressus, sed potius ad se ipsum motus sine distantia intermedia ex æternitate in naturam trium personarum desiuit. Hęc igitur emanatio mota a diuina persona in diuinas personas, in Trinitate, ad quam mota est, substitit; & motionem non creatam exhibuit. Omnis enim emanatio fit causa eorū quę emanant. Talis igitur est emanatio, qualia sunt ea, ad quę facta est emanatio. Si hęc sunt non creata, & intelli-

S. Maximus in scholiis in Dionysium.

Ioan. 15.

gentiam vincunt, similis & par est eis emanatio, quę ad ea ipsa fit. Est prætere in suprasubstantiali Trinitate alia diuersę rationis distinctio, quę ad creaturas emanat; & hac emanatione creaturas istas efficit Trinitas. Quòd si alia ratio est huius distinctionis, liquet in illis ipsis eam perfici, ad quę emanauit. Quocirca non est obscurũ, duplicem esse emanationem, vnam scilicet, qua Deus & pater in se vniuoce motus est; alteram, qua ad creaturam æquiuoce; idest, illa naturaliter, hac uoluntarie. Simul demonstratum est, omnem distinctionem huius ab illo motionem quandam esse & distinctionem.

Quòd omnis causa & motus & principium, quod propter generabilia dicitur, generatio est, quæ cum effectis ipsis simul efficitur. Cap. II.

In prima oratione de Filio, & 3. de Theologia.

SAnctus Maximus in interpretatione illius sententiæ Gregorij Theologi: Propter hoc vnitas a principio mota & c. Omne, inquit, illud quod propter causam est, & propter causam mouetur, necessario principiũ habet vt sit; illam causam scilicet, propter quam factũ est vt esset; finem vero motionis illã ipsam causam, propter quã mouetur, & ad quam properat. Omne autẽ quod propter causam est, & mouetur, necessario est generabile. si autem eius quod mouetur, finis est causa, propter quam mouetur; necessario ipsa eadem causa est, propter quam generatum est, & est. Ac rursus idem in tertio titulo ex excerptis in dogmatica Panoplia: Nihil, inquit, eorum quæ sunt, a se ipso fit, nec est expers causę; quod autẽ nõ est expers causę, nec immobile est; quod autẽ non est immobile, necessario propter causam mouetur, quod eo ipso fit, quòd mouetur naturaliter a causa, propter quam, & ad quam motionem facit. Nihil enim eorum quę mouentur, natura aptum est vt sine causa moueatur: restat igitur, vt generatio eorum quæ mouentur, principiũ sit omnis motus naturalis; principium vero generationis eorum quę generata sunt, Deus tamquam auctor generationis. In interpretationibus autem quæ feruntur in illud: Dominus creauit me, hęc etiam reperiuntur: Omne, inquit, principium, aliquorum principiũ est; significatq.

Prou. 8.

habitu-

habitudinem,& non effectionem ipsius substantiæ. talia enim sunt quę referuntur ad aliquid, vt dextrum, & sinistrum. Quare sapientia Dei, quę substãtia est, non est aliquorum [2] principium (ante creaturam enim habet essentiam sapiẽtia Dei) cum autem acceperit habitudinem ad creaturas, tũc efficitur principium viarum Dei, ad faciendum & prouidendum in opera quæ ab auctore existunt, quæ nihil conferunt sapientię ipsi, vt sit sapientia; sed habitudo, secundum quam principium & effectio dicitur, tunc extitit, cum effecta extiterunt. Principiũ enim non antecedit ea, quorum existit principiũ; nec ista post principium existere dicuntur; quamuis creaturæ in tempore existunt. sapientia enim cum sit æterna, non est subiecta tempori. Principium igitur compar & socium est creaturarum: sapientia vero, quæ filius Dei est, creaturam antecedit. Si ergo dicat: Dominus creauit me, ne intelligentiam ad diuinæ substantiæ effectionem referas; sed potius ad habitudinẽ quam dicit creatam esse in opera; vt esset principium, id est, causa viarum prouidentię prouidentiũ. Ibid.
Ex quibus efficitur manifestum, quòd omnis causa & motus & principium, quod est ad aliquid, principium & finem habet causam, propter quam cœptum est aliquid, & qua terminatum: & propterea necessario est generatio; & hęc est eius essentia, esse scilicet generationem. ad causam enim & ad principium & ad motum ea quę sunt ab ipsis effecta & cœpta & mota, spectant: effectionem vero & causam ac principium capiunt ipsum suum motũ naturalem. Deus autẽ omnis generationis est effector, & omnis naturæ auctor; est igitur omnis secundum generationẽ principij & causæ ac motus effector & formator. Adhuc etiam ex his constat, quòd in istis ipsis generatio & principium & creatio tunc extitit, quando extiterũt quę inde profecta sunt. quare sapientia Dei, quę est substãtia, & ante omnem creaturam ex æternitate sapientia existit, viarum Dei, quæ in efficiendo & prouidendo consistunt, efficitur effectrix & origo & causa, eatenus tamẽ, quatenus creationes istas incipit ratione causę & principij earum, vt principium supra quàm principium.

Ex S. Maximo.

Propter hoc vnitas a principio [1] mota) Idem auctor S. Maximus prose-

prosequens ibidem locum de creaturis, quæ a Deo tamquam principio & fine fiunt & mouentur, subiungit cōcludendo: Vna igitur est eius quod est, quomodocumq. est, & quod secundum naturam mouetur, causa tamquā principiū & finis. propter quam causam & est & mouetur omne quod est & mouetur. virtus enim Dei efficax & facit quæ fiunt, vt Deum decet; & producit ac trahit prouide tamquam finis quæ mouentur; eaq. circumscribit. Si autem quod mouetur ac generatur, propter causam est & mouetur & generatum est; omne igitur quod non est propter causam, idem neq. factum est, neq. mobile est. nec enim mouetur quod penitus non habet causam vt sit. Si autem causam non habet, necessario etiam est immobile. immobilis igitur est Deus, vt qui nullam causam essentiæ suæ habeat, sitq. ipse omnium rerum causa. Hoc loco quæstionem ponit S. Maximus, ad quam respondet: *Quomodo, inquit, dicet aliquis, hic admirabilis doctor (Gregoriū Nazianzenum dicit) Deum facit mobilem? Sic enim ait: Idcirco vnitas in dualitatem mota, in trinitate substitit. Respondebimus, inquit S. Maximus, maxime omnium nouisse Gregorium esse Deum immobilem: sed (vt exemplo utar) sicut ratio scientiæ cuiuscumq. artis manens in se penitus immota, dum formatur secundum singulas formas siue species, quæ sub illa arte continentur, moueri dicitur, cum magis ipsa moueat secundum se id quod arte fit, quàm moueatur; & sicut lumen, quod aspectum mouet ad videndum, moueri dicitur, cum proprie omnem aspectum magis moueat, quàm moueatur; sic Deus cum sit omnino immobilis secundum substantiam & naturam, quippe infinitus, & omni habitudine solutus, & incircumscriptus; tamquam quædam ratio scientiæ in naturis & substantijs rerum existens, moueri dicitur, dum mouet prouide vnamquamq. creaturam secundum rationem qua innatum est ei vt moueatur; & tamquam causa omnium omnia quæ prædicantur de ijs quorum causa est, nihil patiendo recipiens: quia scilicet ipse est omnia, quatenus est auctor omnium.* Ac sane quidem versatus in hac quæstione Dionysius, *Quid denique, inquit, volunt Theologi, qui aliquando quidem vocant Deum amorem & dilectionem; quandoq. vero amabilem & diligendum? quatenus scilicet amor & dilectio est, quia e se effundit amorem, moueri dicitur procreator amoris: quatenus vero amabilis & diligendus, mouet ad se quæ amoris & dilectionis sunt capacia, quibus inest vis & facultas eum appetendi, vt cuiq. conuenit. & vt explanatius rursus dicam, mouetur quidem generans in ipsis creaturis habitudinem interiorem amoris & dilectionis; mouet uero tamquam trahens natura appetitum eorum quæ ad eum mouentur.* hactenus S. Maximus. Plura de his in quinta decade, cap. 3. vbi de proprietatibus diuini amoris.

Dionys. cap. 4 de diuin. nominib.

non est aliquorum 2 principium) S. Maximus in prima centuria Theologica cap. 7. *Omne principium, inquit, & medium, & finis non*

negant

negant prorsus prædicamentũ ad aliquid, Deus autem infinito interuallo omni habitudine superior est, quare consentanee neq. principiũ, neq. medium, neq finis est, neq. quidquam aliud in vniuersum eorum in quibus prædicamentum ad aliquid secundum habitudinem consideratur.

Quòd omnis generatio est interiecta duobus; & impossibile est hanc existere altero absente ex duobus quæ habitudinem faciunt. Cap. III.

SAnctus Maximus in disputatione contra Pyrrhum, Sicut, inquit, inflãmatio inflammatũ & inflammantẽ secum infert; & refrigeratio refrigeratum & refrigerantẽ; & visio videntem & rem visam; & intelligẽtia intelligentem & rem intellectã (non enim potest habitudo sine habentibus habitudinem intelligi & significari) sic, vt consequens est, deificatio deificatum & deificantem secum inducit. Et rursus idem cap. secundo tertię Centuriæ: Quorum esse in multitudine cernitur, horum esse differens & varium est; quorum autem esse differens est, horum habitudo inseparabilis est; quorum vero habitudo inseparabilis est, proprium est eis, vt a se ipsis mutuo prohibeantur, ne infinita esse existimentur. quorum autem esse non est infinitum, eorum scilicet, quorum generationem sęculũ aut tempus antecessisse cogitatur, liquet eorũ generationem esse ex eo quod non erat. Et Ioannes Damascenus: Oportet, inquit, quæ sunt ad aliquid, qualiacumq. sint, sub aliquod aliud prædicamentum reducere, vt ipsa prius in se considerentur; postea, tamquam habitudinem habentia, opus est sub prædicamẽtum eorum quæ sunt ad aliquid, redigere. Opus enim est esse quædam prius solute; & postea considerari eorum habitudinem. Immo & beatus Cyrillus: Habitudine, inquit, ad Deũ adoptati filij, deificamur. Ex quibus efficitur, non posse fieri, vt generatio aliquorum consideretur, altero quouis eorũ quæ ad habitudinem pertinẽt, sublato. Quod quidem verum est in personis diuinis, quia hæ sunt æternæ, simul scilicet existere habitudinem; tamen in Deo & in creaturis eius postea efficitur habitudo, quãdo ipsa illa quæ habitudinem habent, existunt; vt demonstratum est.

Quòd

Quòd habitudo & motio Dei ad efficiendas creaturas, & omnium creaturarũ generatio & productio, emanatio eius & operatio vocatur, & ſapientia & virtus & magnificentia, & quæcumq. ad principium viarum eius pertinent, quæ ex mirabili effectione creaturarum cognoſcuntur. Cap. IIII.

MAgnus Dionyſius cap. nono de diuinis nominibus, Nunc autem, inquit, diuinam diuerſitatem ne mutationem quandam illius qui idem eſt immutabiliter, eſſe ſuſpicemur; ſed potius multiplicationem ſingularem, & emanationes ſimplices ad omnia. Diuinus Maximus, dum hoc ipſum explicat, Multiplicationem, inquit, ſingularem cum dicit, intelligere oportet Deum in ſua ſimplicitate manentem multiplices & varias ſpecies creaturarum efficere. emanationem enim vocat illum veluti motum & conatum ad creaturas fabricandas. Rurſus idem Dionyſ. cap. quinto de diuinis nomin. Si quidẽ, inquit, cauſa omnium ab emanatione, creaturarum effectrice, & bonitate exorſa, & per omnia means, & cuncta e ſe ipſa implens exiſtentia, & in omnibus creaturis exultans, cuncta in ſe ipſa habet anticipata, vna ſuperlata ſimplicitate omnem duplicitatem excludente; cuncta ſimiliter continet infinitate ſua ſupra quàm ſimplici; & ab vniuerſis vnice participatur. Quem locum rurſus adnotans idem qui prius, Emanationem, inquit, vocat nõ ſolum ſe contemplari, ſed fundere ſe, & meare, & creaturas efficere. Et iterum adhuc idem Dionyſ. cap. ſecundo eccleſiaſticæ hierarc. Vt enim, inquit, præclarus noſter ductor dixit, primus quidem motus mẽtis ad diuina, eſt dilectio Dei; ſacræ vero dilectionis manatio ſumma ac maxime princeps ad faciendum ſancte mandata diuina, eſt generatio illa ſumme myſtica, qua efficitur vt ſimus diuine. Magnus vero Baſilius in adnotatis a S. Maximo de energia contra monothelitas, Aliud, inquit, eſt qui operatur, aliud operatio, aliud opus; ac maxime iſta inter ſe differũt. operans enim eſt qui ad operandum mouetur; operatio eſt veluti motus operatorius, ipſeq. vt ita loquar, conatus voluntatis ad operandum aliquid tendens & ſpectans, & ſimul vt electio facta eſt, quieſcens ac deſinens, & cito mota, ac

ta, ac præteriens. opera vero sunt, quæ hac operatione perficiũtur,& inde existunt. Et idẽ rursus in secũdo contra Eunomium: Potentiam enim, inquit, & sapientiam, atq. artem, non autem ipsam ² Dei substantiam indicant creaturæ, immo nec ipsius auctoris totam potentiam necessario ostendunt. contingit enim aliquando, vt artifex non omnes vires suas in ijs quæ facit, collocet; quin potius sæpenumero in operationibus artis suę remissis viribus vtatur. Ac rursus idem, Amplitudinem, inquit, Dei, & potentiam ac sapientiam, tum bonitatem & prouidentiam, qua nos procurat,& iustitiam iudicij eius dicimur cognoscere, non autem ipsam substantiam. Iterum idem Basilius in oratione de principio Prouerbiorum: Qui cognoscit, inquit, ex fabrica mundi architectum, idem cognouit ex sapientia mundi Deum. Inuisibilia enim Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Et iterum ibidem: Et in summa, illud: Dominus creauit me principium viarum suarum, de sapientia quæ in mundo apparet, dictum est, quæ per ea quæ cernuntur, vocem fere mittit, se a Deo factam esse. Præterea etiam sunt quædã rationes sapientiæ, quę vt primum seminariũ ante alia ingenerata est creaturæ in ipsa creatione. Hæc sapientia silendo, creatorem suum & dominum clamat, vt per eam ad cogitationem eius qui solus sapiens est, te referas. In prima & œcumenica Synodo ex responsione patrum ad philosophum, quam Eusebius litteris mandauit: Aduertendum, inquiunt, est, hunc esse Dominum, qui sapientiam ratiocinantem creauit principium viarũ suarum; quam præparauit homini ad imaginem suam a se creato. & in Sapientia Sirach, Omnis sapientia, inquit, a Domino,& cum ipso in sæculum: prior omnibus creata est sapientia;& intellectus prudẽtiæ, ab æuo: radix sapientię cui reuelata est? & astutias illius quis agnouit? Vnus est sapiens, pertimescendus, sedens super thronum illius Dominus: ipse eam creauit, & effudit eam super omnia opera sua. Diuinus Chrysostomus, Videamus, inquit, quid Philippus videre velit: an sapientiam spiritus sancti? an bonitatẽ? minime. sed illud, quid est Deus; ipsam, inquam, ³ substantiam. Et Gregorius Theologus in oratione secunda de Theologia, Non vidi, inquit, primam

Rom. 1.
Prou. 8.
Gen. 1.
Eccli. 1.
Ioan. 14.

& æternam naturam, quæ sibi, idest, Trinitati nota est, & quanta intra primũ velum manet, & a Cherubinis contegitur; sed illam quæ extrema est, & ad nos peruadit; quæ est, quantum intelligo, amplitudo illa, vel, vt Dauid ait, magnificentia, quæ in creaturis, & in ijs quæ ab ipso effecta sunt & gubernantur, cernitur. Hæc enim sunt posteriora illa Dei, quæ post eum sunt ipsius indicia & notæ. Magnus Dionysius in capite octauo de diuinis nominibus, Infinitę potentię Deus non eo solum quòd omnem potentiã producit, sed quòd est supra omnẽ potentiã, & ipsa per se potentia; & quòd est supra quàm potẽs ad producendas infinite infinitas alias potentias; & quòd nunquam possint infinitæ potentię in infinitum productæ effectionem supraquàm infinitam potentiæ eius potentificæ hebetare & retundere. Et rursus: Hoc ipsum etiam esse potentiam, si fas est dicere, 4 habet vt sit ab ipsa potentia, quę supra substantiam est. Et diuinus Chrysostomus in homilia LXIIII. in Matthæũ: Cũ dicit, Nemo bonus: non hoc, inquit, dicit, quasi se neget esse bonum; apage; non enim dixit, Cur me dicis bonum? non sum bonus: sed dixit, Nemo bonus; idest, nullus homo. & hoc ipsum cum dicit, non priuat bonitate homines; sed ad distinctionem bonitatis Dei hoc pertinet. Et iterum in eodẽ Matthæo homilia XXIIII. Si vos, inquit, cũ sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris: etenim illic etiam malos vocauit, non quòd omnem naturam humanam malitiæ condemnaret; vos enim, ait, non vos homines: quin potius sic nominauit, idest, malos, conferens bonitatem hominum cum bonitate Dei. Item ex 5 Panarijs Synodus habita contra Manichæos ab episcopo Carorũ Abucara: Bonitas, inquit, quę in vniuersitate mundi cernitur, accretionem & decretionem recipit, vt quę accidens sit. Et rursus: Bonum in Deo substantia est; in creaturis vero accidens. Estote enim, inquit, misericordes, sicut pater vester cælestis. Et iterum Dionysius: Verum, inquit, est nos Deum cognoscere, non quidem ex natura eius (hæc enim ignota est, & omnem rationem ac mentem vincit) sed ex ordine omnium rerum, vtpote qui a Deo ipso factus sit, & imagines quasdã & similitudines exemplariũ eius habeat. Immo & Ioannes Damascenus libro tertio,

Psal. 8.
Exod. 33.
Luc. 18.
Matth. 7.
Luc. 6.

tertio, cap. LXII. Dicitur, inquit, ἡ ἐνέργεια ἐνέργημα, idest, operatio opus, & opus operatio; ſicut τὸ κτίσμα κτίσις, ideſt, creatum creatura, & creatura creatum, hoceſt, res creata. ſic enim loquimur, omnis creatura, cum omnes res creatas ſignificamus. Eſt autem aduertendũ energiã, ideſt, operationẽ, motũ eſſe, & magis effici, quàm efficere, ſicut ait Gregorius Theologus in oratione de ſpiritu ſancto; & ſi energia eſt ſpiritus ſanctus, efficietur ſcilicet, nõ efficiet: & ſimul vt erit effectus, quieſcet. Ex his liquet, quòd operatio & emanatio idem ſunt. Vt enim emanatio motus & conatus eſt ad efficiendas creaturas, ſic eſt operatio veluti motus operatorius & conatus ipſe (vt ita dicam) electionis. ac rurſus, vt erat habitudo conatus & motus inter ea, quorum eſt inter ſe habitudo; ſic operatio media eſt inter opera quæ fiunt, & operantẽ. Emanatio igitur, & operatio, & habitudo, & generatio, ac motus idem ſunt: ac proinde conſequens eſt, vt habitudo & motus Dei ad efficiendas creaturas, & ars & ſapientia & potentia & generatio creaturarum, & emanatio & operatio eius idem ſint.

Scholia.

Anticipata 1 *dicit propter ideas omnium craturarũ in Deo, quas Apoſtolus* προορισμοὺς *vocat, vt S. Maximus in ſcholijs in Dionyſiũ notauit, ideſt, præordinationes, ſiue prædefinitiones, ſiue prædeſtinationes. non autem ipſam* 2 *Dei ſubſtantiam) Non ſignificant creaturæ, ſicut neque nomina eis impoſita, bonus, ſapiens, & ſimilia, Dei ſubſtantiam, ſed operationem, quando conſideramus creaturas quatenus habent perfectiones Dei participatas & a Deo effectas, quibus ſignificandis nomina ſunt a nobis prius impoſita. Quando vero ex ipſis creaturis ad auctorem contemplandũ deducimur, ſubſtantiam eius nobis indicant, vt copioſius decade 4. cap. 9. dicetur tum a Cypariſſioto in epilogo eiuſdem capitis, tum a nobis in ſcholio. ipſam* 3 *ſubſtãtiam) ideſt, quæ ſit ſubſtantia, ſiue eſſentia, ſiue natura Dei.* 4 *Cũ dicit, Si fas eſt dicere, ſignificat, ait S. Max. nõ eſſe poßibile eſſe aliquid quin exiſtat a Deo. quod vſq. adeo ſcilicet verũ eſt, vt ſi ipſum eſſe eſſet, ipſum eſſe eſſet a Deo; ſed eſſe, inquit S. Thom. non dicitur proprie eſſe, ſiue quòd ſit, ſed quòd per eſſe aliquid ſit.* 5 *Panaria vocat volumina, in quibus ferebãtur diuerſorũ auctorũ confutationes hæreſum, ſicut Epiphanius opus ſuũ cõtra hæreſes Panarium vocauit. In iſtis Panarijs, quæ dicit, ferebantur fortaſſe quæ ſcripſerunt cõtra Manichæos Titus Boſtrenus, Diodorus Cilix, Georgius Laodicenſis,*

 Euſe-

Eusebius Phœnix, quos Theodoretus nominat; & istius Synodi contra eosdem Manichæos disputatio, cap. proximo sequenti quæ hic vocauit Panaria, vocat scripta contra omnes hæreses.

Quòd quæcumq. habent rationem operationis, & media esse probantur, natura per se non existunt; & sunt solummodo, quatenus fiunt. Cap. V.

MAgnus Basilius libro quarto contra Eunomium, Si, inquit, opus est filius, & non germen; nec qui operatus est, nec operatio est ipse; aliud enim est operatio præter ista; alioqui nõ existeret per se. nulla enim operatio per se existit. Sin vero est opus ipsum, sequitur vt sit tertius ex patre, & non sine intermedio. est enim primo, qui operatus est, postea operatio, & ita tertio opus factum. Et Basilij frater Gregorius Nyssenus libro secũdo confutationum arguens Eunomium, qui filium aiebat esse sigillum operationis Dei omnipotentis: Tertiũ, inquit, facit post patrem illa operatione nõ per se existente intermedia; immo videtur facere eum nõ esse. Et iterum in eodem libro: Qui habet, inquit, aures audiendi, animaduertat & consideret quod est operationis sigillũ. Omnis enim operatio cernitur in elaboráte aliquid, perfecto autem quod elaborabatur, non existit: vt operatio cursoris, quæ est motus qui pedibus conficitur; quiescente motu, non amplius existit operatio. Similiter dicendum est in omni exercitatione, pariter cum studio laborantis in re aliqua desinere operationem. non existere autem per se, siue cũ quis non operatur quod sibi propositum est ad laborandum in eo; siue cum laborare desinit. Quid igitur cogitat operationem esse per se, quæ neque substantia est, neque character, idest sigillum, nec hypostasis? Dixit igitur similẽ esse ipsum nõ existenti per se. quod autem simile est non existenti, necessario nec ipsum est. hoc est nouorum dogmatum monstrum, credere scilicet in eum qui non est. Quod enim (vt iterum dicam) simile est rei quæ non est, prorsus nec ipsum est. Synodus autẽ a Theodoro episcopo Carorũ contra Manichæos habita, quæ fertur in ijs quæ contra omnes hæreses scripta sunt, ait: Omnis operatio est cum fit, quæ nec ante

ante motum operantis, ideſt, actionis eſt; neq. poſt motum durat; opus tantum quod effectum eſt, ſæpe ad memoriam actionis relinquit. Si igitur energia actus eſt, omnis autem actus alicuius ſubſtantiæ actus eſt; igitur abſque ſubſtantia non eſt. Ex his perſpicuum eſt, quòd operatio rationem medij præfert, & ob eam cauſam nõ exiſtit per ſe; ſolummodoq. eſt cum fit, non ante motũ operantis, ideſt, ante actum; neq. poſt motũ permanet. Similis eſt ergo operationi omnis emanatio, & generatio, principiũ & cauſa; vt ex ſuperioribus demonſtratur.

Quòd ſicut operatio eſt eorũ quæ fiunt, & emanatio eorum quæ emanant; ſic & voluntas & expetitio eorum quæ velle & expeti contingit. *Cap. VI.*

MAgnus Athanaſius libro tertio cõtra Arianos: Sicut, inquit, voluntati opponitur id quod eſt præter mentem; ſic ſuperat & præcedit voluntatẽ quod naturale eſt. Domum igitur quiſpiam deliberando fabricat; filium vero naturaliter generat. atque illud quidem quod voluntate fit, cœpit eſſe, & extra eum qui fecit, eſt; filius vero proprius fœtus eſt ſubſtantiæ patris, & non eſt extra eũ. quamobrem non deliberat de eo, ne videatur etiam de ſe ipſe deliberare. Quanto igitur excellit filius, tãto quod natura fit, excellit id quod voluntate fit. Rurſus idem in diſputatione Niceæ contra Arium: Et quidem quòd nõ ſint idem voluntas & ſubſtantia, hæc eſt noſtra ratio. idcirco enim filium dicimus eſſe fœtum ſubſtantiæ, nos vero fœtum voluntatis. vt autẽ tu concedis, non ſunt idem voluntas & ſubſtantia: ſubſtantia vero neq. cœpit, neque definet: non igitur imago cœpit, neque definet; voluntas vero & incipit, & deſinit. Et Gregorius Theologus in libro de ſtatu epiſcoporum: Fac, inquit, velis fieri filium, & fiat filius; fac ſimiliter velis fieri quidpiam aliud eorũ quæ fiunt, & procedat voluntas in opus. at ſi nihil horum ſequitur voluntatem, Deum vero velle, facere eſt; aliter quidem homo creat, aliter vero creator omnium Deus. Et ſanctus Iuſtinus philoſophus & martyr in libro contra gentiles: Cum Deus, inquit, habeat ſubſtantiam quidem vt exiſtat, volũtatem vero vt creet; qui ſub-

ſtantiæ

stantiæ & voluntatis differentiam abijcit, existentiam simul & creationem tollit: existentiam quidem Dei, creationem vero eorũ quæ non sunt. Et paulo post: Substantia enim, inquit, non recipit non esse, voluntas vero recipit non esse. voluit enim Deus, & factus est sol; noluit vt fieret secundus sol, & non est factus: nec enim opus erat. Et Ioannes Damascenus: Opus, inquit, diuinæ naturæ sempiterna generatio est; opus vero diuinæ voluntatis creatio. Ex his liquet, quemadmodum voluntas Dei ad creandum creaturas posterior est & diuersa a substantia Dei. Quo enim ministerio indigere potest (ait magnus Basilius de vnigenito) is qui simul vt voluit, creatura existit quam vult? Si igitur simul cum voluntate creatura existit, sicut non est ex æternitate creatura, sic nec voluntas eã creandi, & opus. opus enim Dei velle est; & sicut opus volũtatis est creatura, & hæc volũtatem sequitur, sic diuina generatio filio simul terminatur. & idcirco generatio diuina, quæ a Deo patre in filium procedit & manat, eadem est re cum eo ipso patre, quæ verbis explicari nõ potest. Est autem verbum Dei increatum, increata igitur est generatio eius supra naturã creatam, tamquam naturalis emanatio patris. voluntas vero & nutus Dei ad producendas creaturas, quæ ex æquo cum emanationibus & operationibus Dei proficiscitur, differt, sicut ratio poscit, a substãtia Dei, quia illa scilicet volũtas Dei cœpit, & est extra facientẽ & creantem; hæc vero, idest, substantia Dei æterna est, & intra se ipsa fixe manet. illa incipit & desinit, hæc initij & finis expers est; illa recipit nõ esse, cũ Deus nõ vult esse, hæc nunquã recipit nõ esse.

Gen. 1.

Quòd secundum hanc voluntatem & desiderium Dei ipsius erga nos prouidentiæ dicuntur. Cap. VII.

Athanasius in tertio contra Arianos: Omnia, inquit, dedit pater filio, & omnia rursus pater habet in filio: diuinitas enim filij, diuinitas patris est, atque ita pater prouidentiam omniũ in filio gerit. Et iterum idem contra gentiles: Per incarnationem, inquit, verbi prouidentia omnium patuit, & ipsum verbum huius prouidentiæ suppeditator & auctor est. ipse enim factus est homo, vt nos

nos deificaremur: se ipse per corpus manifestum fecit, vt nos patris inaspectabilis notitiam caperemus. Immo & magnus Basilius in moralibus, sexto & quadragesimo Psalmo: Intende, inquit, prospere procede, & regna: id est, qui curam hominum per carnem habere cœpisti, fac vt curam hanc intendas, continues, & nullo vnquã tempore relaxes. Et Damascenus Theologus: Prouidẽtia, inquit, est cura Dei de omnibus. Et Theodorus cognomento τῶν γραπτῶν: Cuius nã, inquit, rei prouidẽtia erit, si nõ sit quod seruetur incolume? prouidẽtia enim ex ijs est quæ sunt propter causam. Quare ex his patet, quẽadmodũ propter ea quæ a se facta sunt, prouidẽtiam habet Deus, qua illa procurat & gubernat; & ipse est Dei verbũ, huius prouidentiæ suppeditator & auctor. Quòd si propter ista facta est, quomodo non sit condita & creata & in ijs numerata, quæ sunt propter causam, secundũ naturam operationum & emanationum, & aliorum quæ ad habitudinem pertinere intelliguntur? Psal. 44.

Quòd generatim omnes diuinæ emanationes prouidentiæ dicuntur mente contemplabiles. Cap. VIII.

MAgnus Dionysius primo cap. de diuinis nominibus ait: Non solum enim est causa continendi omnia, & vitæ ac perfectionis causa est, ita vt ab hac sola, aut ab alia prouidentia bonitas, quæ omne nomen superat, nominetur: sed vniuersa simpliciter & incircũscripte [1] in se anticipauit perfectis bonitatibus ipsius vnicæ & omnium effectricis prouidentiæ; & ab omnibus rebus apte laudatur & nominatur. Atqui non solum hæc nomina diuina Theologi celebrant, quæ a prouidentijs generalibus, aut a prouidẽtijs in parte, aut ab ijs quibus prouidetur, & aliquando a quibusdã diuinis visis dicuntur. Idem rursus in epistola ad Titum: In prouidentijs, inquit, Dei, quas mente contemplamur, vel in donis, [2] vel visionibus, [3] vel proprietatibus, [4] vel facultatibus, [5] vel statibus, [6] vel mansionibus, vel emanationibus, [7] vel distinctionibus, vel cõiunctionibus. [8] Et rursus cap. quarto de cælesti hierar. Cuncta, inquit, quæ sunt, prouidentiam participant, quæ ex diuinitate, quæ omnem naturã

ante-

antecellit, & omnium rerum causa est, effluit. Quo in loco sanctus Maximus: Omnia, inquit, opera creationis summatim declarat, cum dicit, Quæ sunt, omnia scilicet intellectilia & sensilia. vniuersa enim fecit Deus, cum nõ essent, & ob eam causam solum, vt bonitate ipsius fruerentur. fruuntur autem prouidentia ipsa, vt quæque res apta est. prouidẽtia enim Dei principiũ est naturæ cuiusque rei. atque hinc patet Dionysium omnem emanationem Dei prouidentiam appellasse. hoc enim est illud apud Dionysium, Ab hac sola, vel ab alia prouidentia; & illud, A generalibus prouidentijs, vel prouidentijs in parte, vel ab ijs quibus prouidetur; & illud rursus, In prouidentijs Dei, quas mente contemplamur; plane contentus fuit Dionysius pro emanationibus prouidentias dicere: nisi quis forte dicat, idem esse prouidentiam, & emanationem. emanare enim propter aliud quid, quid aliud est quàm prouidere suis, propter quos a principio emanationem fecit, & adhuc eorum curam gerit. quod magis adhuc ex eo constat, quòd prouidentia Dei principiũ est naturæ rerum. omne autem principiũ aliquorum in ijs quæ ab ipso principio existunt, concluditur. liquet igitur esse prouidentiam vnum ex ijs quæ a Deo voluntate sua facta sunt. Enumerat autem Dionysius in prouidentijs dona & visiones & alia, vtens voce disiunctionis, vel, ad declarandum, non esse improbandum, si quis hæc hoc aut illo verbo vocet.

Scholia.

Idest, ita [1] in se omnia anticipauit, & omnia est, vt cum eis non sit coagmentatus, neq. corporee vnitus: hoc est simpliciter & incircũscripte omnia esse in eo, & ipsum esse omnia. Cõtra aiebat Manichæus Deum omnibus corporibus συνκσιωμένον, idest, vt ita vertamus, con
Psal. 144. *substantiatũ. Prouidentia [2] donandi, vt in illo, Aperis tu manum*
Gen. 18. *tuam, &c. in [3] visionibus) vt cum in veteri testamento apparebat*
Matth. 3. *Deus specie hominis; & sicut spiritus sanctus apparuit in specie colum-*
Act. 2. *bæ, & linguarum ignearum. [4] proprietatibus) vt in propheta Amos, adamas, prouidit Deus, vt similitudine & exemplo adamãtis ostenderet nobis τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀδάμαστον αὐτοῦ, vt cum dicit scriptura: Deus ignis consumens est, prouidit vt sic significaret vim consumendi*
Deut. 4. *prauos habitus. [5] facultatibus) vt oculi, qui facultatem videndi, & pedes ambulandi significant, species prouidentiæ sunt. statibus [6]*

vt

vel mansionibus) vt cum dicitur, lapis fundamenti, significat prouidentiam status immutabilis. emanationibus 7 vel distinctionibus) vt cum dicitur, flos agri & lilium conuallium, varietas prouidentiæ significatur . 8 coniunctionibus) vt cum vocatur lapis angularis, significatur prouidentia conuertendi ad se, & secum copulandi. Cant. 2. Ephes. 2.

Quod secundum ipsas Dei prouidentias & emanationes atq. operationes fiunt nostræ diuinæ participationes, & diuina nomina. Cap. IX.

MAgnus Dionysius cap. primo de diuinis nominib. Hæc, inquit, ex scripturis diuinis didicimus; & omnem fere sacram scripturā reperies ad declarandū nobis Deum & ad laudandū eum, diuina nomina formare secundū diuinæ bonitatis emanationes. Et iterū in secūdo capite: [1] Absolute cōmunicationes vitæ, sapientiæ, & alia dona diuinæ bonitatis omniū rerū effectricis, in quibus donis diuinæ personæ, quæ sine naturæ suæ participatione participantur, a participationibus & participantibus laudantur. Quo in loco S. Maximus: Secundū substantiam, inquit, diuinitas neque participatur, nec intelligitur. participabilis vero est; quatenus ab ea existunt omnia, & ab ea continentur & conseruantur vt sint. Ac rursus Dionysius in eodē cap. Omnia, inquit, diuina, etiam quæcunq. nobis declarata sunt, participationibus solum cognoscuntur; ipsa autem diuina qualia tandem sint ex proprio principio & fundatione, neque mente neq. cogitatione vlla aut cognitione assequi licet. vt si abditam illam essentiā Dei, quæ supra omnem naturā est, Deum, aut vitam, aut substantiam, aut lumen, aut rationem vocemus, nihil aliud intelligimus, quàm multiplicem facultatem ab eo productam & communicatā, vel ad deificandum, vel ad capiendum substantiam, vel ad vitā præstandam, vel ad sapientiam largiendam: ad ipsum vero Deum intelligendum mentem intendimus nude ac solute ab omni operatione, nullam cernentes deificationem, aut vitam, aut substantiam, quæ perfecte similis sit illi causæ, quæ omni genere excellētiæ & præstantiæ extra omnia posita est. Quem locum adnotans idem Maximus: Nomen, inquit, Dei non significat substantiam, neque quid est Deus, sed beneficentiam quandam erga

nos; & quòd ex participationibus a Deo nobis donatis nomina Dei formamus. quid autem est Deus, omnibus est incogitabile. Ex quibus manifestum fit, ex emanationibus Dei, & donis ac beneficijs eius erga nos nomina ipsius confici. ea vero ipsa quæ in Deo sunt, cuiusmodi demum sint ratione sui principij & fundamenti, & quæ in eo sunt, supra omnẽ mentem, notionem, ac cognitionem naturalem putandum esse: atq. etiam (id quod prius demonstrabatur) ex magnificentia & rerum ordine Deum cognosci, non autem ex substantia sua. Quamuis enim deificationes ab eo ad nos proficisci audiamus, aut facultates deificas vel substantiæ, vel vitæ, vel sapientiæ effectrices, nihil aliud intelligimus, quàm ab ipso ad nos proficiscentes habitudines, motiones, emanationes, & operationes. nulla autem ex istis motionibus, si sic eas vocemus, similitudinem aut proportionem habet cum illa omnium rerum causa, & omnem naturam superante. hæc enim omnia propter causam mota sunt: omne autem quod propter causam est & mouetur, factum est, ac principium & finem habet.

Absolute) [1] *ex parte principij, siue essentiæ diuinæ, quia essentia diuina secundum se non cõmunicatur cum creaturis, sed remanet soluta ab omni habitudine participationis, communicatur tamẽ secundum similitudinem.*

Quòd Deus est vnus, & impartibilis, & non multiplicabilis, & immobilis: in his autẽ emanationibus videtur moueri, & partiri, ac multiplicari, & diuidi. Cap. X.

MAgnus Dionysius capite secundo de diuinis nominib. Quia Deus supra substantiam est, & omnibus quæ sunt, dat esse, & omnes substantias producit, multiplicari dicitur illud vnum ens, eo quòd ex productione eius multa existunt, cum alioqui nihilominus maneat & vnum in multiplicatione, & vnitum in emanatione. Ac rursus idem in eisdem: Diuinam discretionẽ, inquit, dicimus, sicut dictum est, emanationes Dei, bonitatem eius decentes. largiens enim omnibus esse, & fundens affluenter omnium bonorum participationes, distribuitur vnite, & multiplicatur singulariter, efficiturq. multiplex nõ recedens ab vno. Quem locũ adnotans S. Maximus,

Dicitur, inquit, vnũ multiplex fieri, quia ex ipso, ac per ipsum, & in ipsum cuncta condita sunt; & ipse est caput omnium quæ sunt, & ipse omnes substantias produxit. recte igitur propter ea quæ ab ipso effecta sunt, multipli cari dicitur. Ac rursus idem Dionysius cap. nono de diuinis nomin. Quid, inquit, cũ rursus Theologi dicunt in cuncta meare, & moueri immobilem, nonne hoc vt Deum decet, intelligendum est? Pie enim putandũ est moueri Deum, non quasi feratur, aut mutetur, aut varietur aliquo modo, aut motu loci siue recto, siue rotundo, siue ex vtroque composito, neque motu intelligentiæ, neq. naturali, nec animali, sed quatenus omnia Deus producit vt sint, & omnia cõtinet, & omnibus varie prouidet. Hunc locũ edisserens S. Maximus, Deus, inquit, non mouetur aliquo ex istis genere motus, quin potius motus immobilis, & eodem modo se habentis voluntas eius dicitur, quia vult esse ea quæ sunt, & emanatio prouidentiæ ad omnia. Ex his patet, Deum nulla ex ijs motionibus, quas Dionysius ingeniose enumerauit, moueri, illa tantum excepta, quæ externa est, & qua creaturas per suas diuinas emanationes produxit, multiplicatus & dispertitus ac distributus non quatenus ipse est, sed quatenus manens immobilis & impartibilis & multiplicationis expers, & eodem prius & postea tenore, sola voluntate omnia produxit, neque sic a se ipso vllo modo recedens. Quò enim moueretur, qui omnia substãtia sua replet? Immo sicut si vna facies maneat, cuius forma nulla parte & nullo modo varietur, & ponamus multas circũ facies ex fulgore illius emicare, videor mihi ex hac tenui imagine ac similitudine coniecturam de his facere. ad hunc modum recte quis dicat, non distribui, aut partiri aut multiplicari Deum, sed nos potius ab eo tamquam similitudines & imagines exemplarium eius distinctos ac variatos esse, & multiplicationem & partitionem subisse. huiusmodi enim affectiones similitudinibus non Deo conueniunt. Sic a Dionysio rerũ diuinarũ peritissimo hæc quę in Deo apparet, discretio appellata est. Videtur enim, inquit, & dicitur vnius Dei discretio & multiplicatio: est tamen nihilominus principiũ diuinitatis supra omnẽ naturã vnus Deus impartibilis in partibilibus,

Colos. 1.

& focũ ipſe copulatus, & permixtionis pluriũ, ac multipli
cationis expers. Sed vt iam capita huius decadis in ſum-
mã redigamus, exponã ſimplicem eorũ ſeriem. Demon-
1 ſtratũ eſt duplicem eſſe ſpeculationẽ diuinarũ emanatio-
nũ; vnam emanationũ in Deo naturaliter; alterã emana-
tionũ extra Deũ ad creaturas pertinentiũ voluntarie. ag-
grediẽtes igitur hanc exteriorẽ, in qua multitudo diuina-
2 rũ emanationũ verſatur, ſecundo loco principiũ ad crea-
turã & motũ ac cauſam demõſtrabamus generationi re-
rũ conuenientẽ: nulla autẽ generatio ſine habitudine eſt:
3 vnde tertio neceſſario ſequebatur, altero eorum quæ ha-
bitudinem faciunt, deficiente, non conſiſtere generatio-
4 nem. quarto deinceps loco, omnis effectio, quæ ad effe-
cta refertur, emanatio eſt in ea & operatio. poſtea quæ-
5 rebatur, quæ eſſet harum emanationum & operationum
eſſentia, & an per ſe exiſterent, ac non potius eſſent cum
6 fierẽt. hoc autem explicato, in ſextum locum incidit de
voluntate & expetitione Dei diſſerere, & quomodo ſicut
emanationes Dei eorum ſunt quæ a Deo emanant, ſic vo
luntas Dei eorum eſt quæ Deus vult. deinde explanaba-
7 tur, quemadmodum huiuſmodi voluntates tum emana-
tiones, tum prouidentiæ Dei dicuntur, & rerum guber-
8 nationes. poſt ſeptimũ ſequebatur octauũ caput, in quo
docebamus pro emanationibus nomen diuinarum pro-
9 uidentiarum accipi. nono autem & decimo capite duo
10 ſunt ordine concluſa; vnum eſt, ſecundum ipſas diuinas
prouidentias & emanationes omne nomen diuinum &
Dei participationem fieri. alterũ, eũ qui eſt vnus Deus,
& impartibilis, & immobilis, & non multiplicabilis, vi-
deri in ipſis illis prouidentijs & emanationibus diſperti-
ri, moueri, ac multiplicari. recte igitur a Theologis de
diuinis emanationibus explicatum eſt; & merito emana-
tiones Dei dicuntur. effectionis enim, ſiue creationis,
& aliarum emanationum conditor & auctor & effector
eſt Deus: & nullus motus ad terminum creatum refer-
tur, quin ſecundum terminum ad quem refertur, cepe-
rit naturam: propter creaturam enim cepit principium,
& extitit, & perfectus eſt. vbi autem ſunt principia & fi-
nes rerum, etiam vniuerſum in illis concluditur.

QVARTA

QVARTA DECAS,

DE INFORMATIONE DIVINI NOMINIS.

Quòd omne nomen Dei est nostræ mentis inuentum, & ob eã causam omnis nominatio Dei dicitur νοητὰ, *idest intellectilis, siue sub intelligentiam cadens. Cap. I.*

GREGORIVS Theologus in sermone Epiphaniæ, Cũ dupliciter, inquit, infinitũ cõtemplemur, quando mens in illud profundũ superũ aspexit, quia nõ habet vbi sistat & innitatur cogitãs de Deo, hoc sursũ infinitũ, & vnde egredi non potest, ἄναρχον, idest, carens principio vocauit: quãdo autem in infera, & ea quæ subter sunt, sine interitu & immortalem: quando vero totum complectitur, αἰώνιον, idest, æternũ appellat. Et idem in eodẽ sermone: Mente, inquit, sola adumbratum ac delineatum, idq; valde obscure & tenuiter. Dionysius vero Theologus summus cap. decimotertio de diuin. nomin. Hæc, inquit, nos diuina nomina quæ collegimus, pro viribus explicauimus. Et in extremo eiusdem capitis: Sed hæc quidem, vt Deo placet, sic habeãt & dicta sint; sitq. quod ad nos pertinet, hic finis nominibus Dei, quæ mens excogitauit. ad symbolicam vero Theologiam Deo duce transibo. Multis in locis cum de nominibus Dei tractat, reperitur vocare illa νοητὰ, idest, ad mentem pertinentia. Ex his igitur liquet, omne nomen Dei, & omnem diuini nominis appellationem ad negotium & tractationem mentis nostræ pertinere, atque inde νοητὸν vocari, idest, ad intelligentiam pertinentem, cum scilicet mens aut ad ea quæ supra sunt, cietur; aut ad ea quæ subter, aut vniuersum lustrat: atq. ita nominationes Dei adinuenit.

Quòd ab effectis Deus laudatur, & ex ipsis nominatur. Cap. II.

MAgnus Dionysius cap. primo de diuinis nominib. Quoniam vero Deus, vtpote ipsa bonitas, eo ipso

quòd est, omniũ causa est, prouidentia Dei, eorũ qui dij dicuntur, principis, quæ omniũ bonorum principiũ est, ab omnibus effectis laudanda est, quia & circum ipsum sunt omnia, & propter ipsum; & ipse est ante omnia, & in ipso omnia consistunt: & esse eum producit omnia, & facit vt existant. Hoc autem cum S. Maximus edisserit & retractat, Ex his, inquit, soluuntur fatuæ opiniones eorum qui ausi sunt dicere, insitam esse Deo natura quadam vim creandi, sicut insitum est araneolis texere. demonstrat enim propter solã bonitatẽ producere Deum omnia. Quamobrẽ non audent Theologi laudare Deũ ab ijs quæ ipsius sunt, idest, a natura & essentia eius (hæc enim ignota sunt) sed ab emanatione, quæ est prouidentia eius in ea quæ ab ipso auctore effecta sunt. Hanc diuinam prouidentiam, qua omnibus Deus prouidet, laudibus celebrant. Rursus idem Dionysius cap. secundo de diuinis nomin. Non est perfecta & absoluta similitudo eorum quæ effecta sunt, & causarum: quin potius habent quidem effecta causarum quoad fieri potest, imagines; ipsæ vero causæ ex effectis exemptæ sunt; & pro ratione principatus sui supra locatæ ac fundatæ. Quem locum iterum adnotans S. Maximus, Effecta, inquit, sunt omnia creata siue in cælo, siue in terra: causæ vero efficientes siue creantes, personæ sanctæ Trinitatis sunt. Manifestum igitur est, nullam esse horum inter se similitudinem, causarum scilicet & effectorum. Rursus idem in centuria octaua capite XXIIII. Aduertendum, inquit, est, quòd effecta causarum imagines habent, quatenus habere possunt. effecta sunt, quæcumq. creata sunt; causæ vero, quæ illa efficiunt & creant. nulla autem similitudo est causarum & factorum. Ex quibus patet quemadmodum ex effectis, idest, ex creaturis nomina Dei, quibus Deũ laudamus & imploramus, humana mens considerando adinuenit.

Colos. 1.

Quæ sint effecta, & quæ eorum materia. Cap. III.

GRegorius Nyssenus in explanatione Cantici canticorum; Omnia, inquit, mira, quæ in vniuerso contemplamur, materiam diuinorum nominum præbent, qui-

bus Deum sapientem, potentẽ, bonum, sanctũ, beatum, æternum, iudicem, saluatorem, & alijs huiusmodi nominamus. Et Damascenus Theologus, Deus, inquit, propter ineffabilem bonitatẽ voluit de nostris rebus, & nostro more nominari, ne simus funditus notitiæ eius expertes. Ex his liquet, quemadmodum humana mens est causa, quæ format, & veluti [1] specie afficit diuina nomina; materia vero, illa admirabilia, & effecta, quæ in vniuersitate mundi contemplatur; vnde huiusmodi diuinorum nominum formam & distinctionem colligit. Lib. 1. de fide orthodoxa.

Specie [1] afficere nomina est litteris ac syllabis ea inserere. ex cõpositione enim & serie litterarum ac syllabarum existit species & forma nominis & vocabuli.

Quare ab effectis nominatur Deus, & non ab ijs quæ sunt naturæ eius. Cap. IIII.

MAgnus Basilius in ijs quæ cõtra Eunomium scripsit: Si diuinam, inquit, naturam in se contemplari possemus, & quod proprium eius est, & quod alienum, per ea quæ cernuntur inuenire, penitus non indigeremus rationibus, neq. coniecturis ad comprehendendum quod quæritur: sed quia celsior est quàm vt perspici possit quod quæritur, ex coniecturis autem cognitionem eorũ quæ nos fugiunt, venamur, necesse est omnino vt ad scrutandum diuinam naturam, per operationes deducamur. Ac rursus idem in primo contra eundem: Vnus Dominus cum sit, & vna substantia simplex & expers compositionis, aliàs aliter se nominat, aptans sibi nominationes quæ nostris cogitationibus inter se differũt. diuersa enim nomina sibi imponit, vt sunt diuersæ operationes subiectæ, & diuersa earum ad ea quæ fiunt habitudo. Idem etiam: Nos vero ex operationibus Deum nostrũ cognosci dicimus: ad essentiam tamen eius appropinquare nõ promittimus. operationes enim Dei descendunt ad nos; at essentia eius manet inaccessa. Ex his igitur manifestũ efficitur, quòd sicut ex ijs quæ in Deo sunt, philosophari de Deo non possumus; sic neque per ea Deum nominare: at ex coniecturis quibusdã, quæ sunt eorũ quæ in Deo sunt, similitudines & simulachra, notitiam Dei colligimus,

mus, coniecturas & operationes idem esse intelligentes. Vt enim ex cõiecturis de Deo ratiocinamur, sic per operationes ad intelligendum eũ adducimur. siue ex operationibus, & ex ijs mirabilibus quæ in vniuerso speculamur, Deum nostrũ declarare nos dicimus. Atque hinc secundum differentiam operationum subiectarum, & vt quæque operatio ad ea quæ fiunt refertur, negotium diuinorum nominum conficimus, non putantes intempestiue facere quòd hæc nomina ex coniecturalibus argumentis colligimus, & imponimus. Conijcere autẽ quid aliud est, quàm ex ijs quæ in vniuerso mira contemplamur, & ex effectis ipsis ad quæ emanationes & habitudines referuntur, similitudinem & formam ducere? Cum ergo dicimus illud, a quo & vnde materia, non appropinquamus illi ad quod tendimus, idest, substãtiæ eius. sicut cum dicimus, vnde nomen [1] cæli sumptum est, nõ attingimus substãtiam cæli, operationem tamẽ eius maxime. argumentamur enim vndique ipsum a nobis aspici.

Cælum [1] enim Græce οὐρανὸς a verbo ὁρῶ, quod significat video, quòd ab omnibus videatur, vel omnibus appareat.

Quomodo Deus fiat a nobis multorum nominum. Cap. II.

GRegorius Nyssenus disputans contra Eunomium: Ego, inquit, quod ex scriptura sancta didici, fidenter pronuntio, eum qui est supra omne nomen, fieri nobis multorum nominum, cum pro varietate beneficiorum varie nominatur. lumen enim dicitur, cum caliginem ignorantiæ depellit; vita, cum immortalitatẽ largitur; via, cum ab errore ad veritatem deducit. sic turris fortitudinis, & ciuitas munita, & fons, & petra, & vitis, & medicus, & resurrectio, & omnibus huiusmodi nominibus appellatur. Rursus idem: Deus quidem est secundum se id quod, demũ esse creditur; nominatur autem ab ijs qui eum appellant, non idipsum quod est (non enim explicari potest natura eius) quin potius ex ijs quæ ad vitã nostram pertinentia operari creditur, homonymias habet, idest, nomina quæ æquiuoca vocant. Et Basilius magnus, Naturam, inquit, diuinam quatenus est nihil co-

rũ quæ excogitantur, declarat. Ex his igitur liquet, fieri nobis Deum multorum nominum, quoniam multis beneficijs eius ad custodiendam vitam indigemus; nosq. sumus qui difficultatibus circumplicamur, & in eis Deũ excogitatis & adinuentis nominibus imploramus. Quare hoc etiam efficitur manifestum, quòd licet Deus ex infinitis operationibus multis nominibus afficiatur, quam tamen naturam habeat, funditus intelligentia nostra nõ assequitur. Cum enim duplex sit quæstio, quòd est Deus, & quid est; illud quidem, idest esse, omnino inter omnes conuenit; quid vero sit, & qua natura, non solum nobis, sed angelis etiam est ignotum.

An sint ex æternitate nomina Dei. Cap. VI.

BAsilius in secundo libro cõtra Eunomiũ, Non enim, inquit, natura rerum nomina sequitur; immo post res ipsas inuenta sunt nomina. etenim si hoc esset verum, non esse nomina rebus posteriora, opus esset vt quorum sunt eædem nominationes, vna & eadẽ substantia esset. ex quo fieret, vt quia qui sunt virtute perfecti, digni nomine Dei habentur, & dij appellantur, essent homines homousij, idest, eiusdem substantiæ qua Deus. verum sicut dicere hoc manifesta insania est, sic illud dicere æque dementia est. Immo & Gregorius Nyssenus libro XIII. disputans contra Eunomium: Miserator, inquit, *Psal. 144.* & misericors Dominus, patiens, & multæ misericordiæ, quid hæc aiunt significare? naturã ne, an operationem? nemo sane aliud declarare dixerit, præterquam operationem. Quando igitur miseratus est Dominus, vt ex operatione miserationis nomen duceret? numquid ante vitam humanam? ecquis tunc misericordia indigebat? at vero post peccatum prorsus misericordia opus fuit, peccatum autem post hominem extitit; post hominem igitur actio miserendi, & misericordiæ nomen. Et iterum idem in secundo: Vt enim, inquit, nõ esset medicus nisi propter ægrotos; sic rursus neque misericors, neque miserator, nec alijs eiusmodi nominibus appellaretur, nisi propter eum qui misericordia & miseratione indiget. sic etiam nec omnipotens esset, nisi omnis creatura vt ab eo tene-

retur & custodiretur, opus haberet. Et iterum in primo libro: Alia, inquit, nomina significant vtile ad aliquid, vt adiutor, protector, auxiliator, & cetera quæ eiusdem significationis reperiuntur: in quibus si eum qui auxilio indiget, tollas, vis quæ in ipso nomine cernitur, vacua fuerit. Vnde manifestum efficitur, posteriora esse nomina ipsa æternitate Dei, & post hominem, & mentem hominis inuenta esse: acciderеq. aliquando, vt sit ipsa nominatio superuacua, si forte ope indigẽtem tollas. Denique per omnia demonstratum est, quemadmodũ mens sicut aliarum rerum nomina adinuenit, sic etiam nomina Dei, aggressa, & veluti materiam nacta, illa ipsa effecta & admirabilia, quæ in vniuerso contemplatur. hæc enim insequens, & de Deo inquirens, nomina imposuit. Declarant hoc in primis qui hęc primum inuenerunt, siue antiquissimum quendam Theuthin, siue alium quempiam fuisse dicunt. Gentiles hactenus fuerunt, & in dogmatibus gentiliũ alti & educati, qui præterquã in diuino & supra naturã mysterio nostræ humanitatis, alia Dei nomina inuenerunt, & nominarunt, sicut nos hodie. Sed quia omne nomen, & notio propter vsum quidẽ a principio introducta sunt, ad aliquid vero referũtur, vnde sumpta sint diuina nomina, & quid ipsa per se significẽt, dictũ est; ad quid autẽ rei subiectæ referantur, & quid istis nominibus sic significetur, ex his quę sequuntur, patebit.

Quòd sicut diuina nomina ex effectis sumpta differentiam operationum repræsentant, sic ad Deum relata diuersas res repræsentare non possunt. Cap. VII.

BAsilius magnus in epistola ad Eustathiũ: Omnes, inquit, notiones, & nomina quæ Deum decent, æqualis inter se honoris sunt, quatenus significatione rei subiectæ nihil differunt. non enim ad aliam rem subiectam mentem ducit appellatio boni; & ad aliam appellatio sapientis, & potentis, & iusti. quin potius quæcumq. nomina dixeris, vnum est quod significatur. & si Deum dicas, eundem ostendisti, quem per reliqua nomina mente concepisti. Ex his igitur manifestum fit, quòd eadem diuina nomina, & eædem notiones nostræ de Deo dicuntur;

cuntur; nullamque differentiam rei subiectæ ad Deum relata repræsentant. & quòd nomina Dei triplicem habent causam, efficientem quidem mentem ipsam humanam; materiam, illa vnde colliguntur, idest effecta; finem, Deum, ad quem referuntur.

Si non possunt diuina nomina diuersas res in Deo repræsentare, relinquitur vt solam substantiã eius declarent, non quid est, sed quod est. *Cap. VIII.*

MAgnus Athanasius docens recte dictum esse a patribus Concilij Niceni vocabulũ homousij: Cum, inquit, audimus: Ego sum, qui sum. &: In principio creauit Deus cælum & terram. &: Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est. &: Hæc dicit Dominus omnipotens: nihil aliud quàm ipsam simplicem & beatam, & quæ comprehendi non potest, substantiam eius qui est, intelligimus. Tametsi enim quid est cõprehendere non possumus, tamen cum audimus, pater, & omnipotens, nihil aliud præterquam ipsam substantiam eius qui est, intelligimus. Et rursus idem in Apologetico pro Synodo Nicena: Si Deus est, inquit, aliquid simplex, vt quidem est, cum dicimus Deum, & nominamus patrem, nihil tamquam circa eum, sed ipsam substantiam eius intelligimus. Et Gregorius Theologus: ὁ ὤν, idest, qui est, & Deus, magis quodammodo sunt nomina substantiæ; & ex his magis ὁ ὤν. Et rursus idem: Non ne spiritus, & ignis, o amice, & sapientia, & iustitia, & mens, & verbũ, & aliæ eiusmodi nominationes naturæ sunt? Et iterum idem contra Euagriũ: Sed nominatio, inquit, vtilis est, quæ nos propter necessitatem ad notionem eorum quæ sub intelligentiam cadunt, ducit. Quidam vero dum crasse opinantur simul cum nominibus substãtiam diuidi, opinantur intelligentijs suis, quas concipiunt, quæ sunt penitus indigna diuinis. Consentaneum vero nobis est, vt qui veritatis studiosi sumus, sciamus diuinam & simplicem Dei substãtiam esse impartibilem, & vnius formæ. Itẽ Gregorius Nyssenus: Si, inquit, nomen Dei, personam declarat, cum tres personas dicimus, tres deos necessario dicimus. at si nomen Dei substantiam signifi-

In epist. de Synodis Arimini, & Seleuciæ.
Exod. 3.
Gen. 1.
Deut. 6.
In secunda oratione de Theologia.

cat, cum confitemur vnam ſubſtantiam ſanctæ Trinitatis, vnum Deũ conſentanee putamus; ſiquidem nomen Dei, vnius ſubſtantiæ nomen eſt. Ac magnus etiam Baſilius: Si vero, inquit, ſubſtantiam Dei lumen eſſe ſtatuimus, aut vitam, aut bonum totum, ideſt, cum ſit vita, totum lumen eſt, & totum bonum; vita autẽ conſequens habet ingenitum; quomodo non eſt expers compoſitionis, qui eſt ſecundum ſubſtantiam ſimplex? Idem etiam: Nomina magni Dei, naturam indicant. Et Damaſcenus Theologus, Diuinitas, inquit, naturam declarat, pater autem perſonam. Ex quibus patefit, quòd cum Theologi reſpiciunt vnde nomina Dei nobis collecta ſunt, ab ijs ſcilicet, quæ in vniuerſo mira ſpeculamur, & ab effectis ipſis; operationem & effectionem Dei aiunt repræſentare, & non quid eſt, & ipſam ſubſtantiam. poſt hominem enim inuenta ſunt nomina; immo mens humana ad vſum ſuum hæc inuenit. cum autẽ rurſus volunt per hæc nomina efferre rem ſignificatam, & ad aliquid referimur, Deum per hæc nomina inuocantes, non diuiditur res ſubiecta, vt diuiduntur notiones (expers enim partis, & indiuidua eſt ſubſtantia Dei) idcirco affirmant ſe nominibus iſtis hanc ipſam ſubſtantiam Dei ſignificare, non quid eſt, ſed quòd eſt ſolum repræſentantes; ſicut in alijs nominibus euenire conſueuit. Cũ enim forte quęrimus, vnde nomen ἀνθρώπου deriuatum ſit, & quid per ſe ſignificet, affirmamus repræſentare vim τοῦ ἄνω ἀθρεῖν, ideſt, facultatem in ſublime aſpiciẽdi, ſiue ἀναθρεῖν ἃ ὄπωπεν, ideſt, facultatẽ recogitandi quæ aſpexit, nomine ex quadã etymologia & actione circa rẽ ab humana mente excogitato. Cum autem ſic rem aliquam nominatam ſignificauerit, ad definitionem eius, & quid eſt, reuertimur. Aliud igitur eſt quid hoc nomen declaret; & aliud rurſus ad quid pertineat res a nobis ſic nominata. ac nomina quidem [1] ex conuento inuenta ſunt affectionibus animæ ducibus; res vero foris quatenus vnaquæque eſt, extiterunt. Conſentanee igitur in omni nomine quærimus, quis primus inuenit; & vnde mens hominis illud accepit; & ad quam rem earum quæ extra ſunt, per nomina adducimur.

Libr. 2. contra Eunomiũ

Hæc

Hæc vox, Deus, [1] *ſicut continet perſonas, ſic etiam ſignificat & declarat perſonas, & de illis prædicatur: ſed quia non ſolum declarat perſonam, ſed etiam vnam naturam communem non cogitatione ſola, ſed re, idcirco qui dicit tres perſonas, non dicit tres deos (ſicut qui dicit tres homines) ſed vnum. deitas vero etſi continet perſonas, & de illis prædicatur ſecundum rem, tamen quia ſecundum modum communem ſignificandi, naturam ſine proprietatibus hypoſtaticis ſignificat, non prædicatur proprie de perſonis. pater enim diuinitate & paternitate tamquam forma & proprietate hypoſtatica pater eſt. & ſimiliter in reliquis.* Hoc [2] *dicit, quia nomina ex conſtituto ſignificãt: & ea quæ ſunt in voce, ſigna ſunt affectionũ quæ in anima ſunt.*

Quòd nomina diuina ad rẽ ipſam, Dei ſcilicet ſubſtantiã relata, proprie ipſam ſignificant, & nõ per abuſionẽ; & quòd per vnumquodq. horum nominũ Trinitatem, quæ ſupraquam ſubſtantia eſt, declaramus. Cap. IX.

SAnctus Cyrillus in Theſauris ait: Oportebat tacere, & nihil ad iſtorum ita fatuam argumentationem reſpondere. & paulo poſt: Siquis hominẽ nominauit, quia homo non eſt hoc omnino nomen, quod hominem ſignificat, vt iſti argumentantur, intelligat igitur aliud quid, & nõ hoc penitus, quod nomen ſignificat. at ſi hoc inſanię plenum eſt, non ſunt repudiandę proprię nominationes; nec aliud quid, præterquam quod per ipſa nomina ſignificatur, intelligendum eſt. ſic enim euaneſcet hęreticorum amentia. Demonſtret vero nobis qui magna argumentandi facultate pręditus eſt, non eſſe verbũ proprium nomen filij Dei, & contradicat ſcripturis, & beato Ioanni, qui nouit appellationem maxime decentem, & propriam filij Dei nouit eſſe, cum vocatur verbum: In principio enim, inquit, erat verbum. Immo & Gregorius Nyſſenus: Omne, inquit, quod non proprie eſt, verbo ſolum, & per abuſionem conſuetudinis dicitur eſſe. Et rurſus idem: Quomodo, inquit, vere eſſe aliquid dicitur, quod non probatur etiam proprie eſſe? Neceſſe eſt enim in quibus non eſt certum proprium eſſe, cum nominibus oppoſitis collocari. quod enim non eſt propriũ, improprium penitus eſt. Quare cum quid argumentamur non eſſe proprie, funditus per ſe non eſſe demonſtramus. Et beatus Dionyſius in ſecundo cap. de diuinis nominib. Et hoc igitur, inquit, in alio etiam loco a nobis

Lib. 7. cap. 1.

Ioan. 1.

a nobis expẽsum, demonſtratũ eſt, omnia [1] nomina diuina Deũ decentia non ſingulariter, ſed in tota & perfecta & integra & plena diuinitate a ſanctis ſcripturis laudari, & ipſa omnia imparticipate, abſolute, ſine obſeruatione vllius differentiæ, vniuerſe, ad omnẽ vniuerſitatẽ ex toto perfectæ, & totius diuinitatis referri. ſiquidẽ, vt in diuinis diuinarũ perſonarũ informationibus meminimus, niſi quis de tota diuinitate dicat dictũ eſſe hoc nomen, audet ille quidẽ diuinitatem, quę ſupraquã vna & ſimplex eſt, diſtrahere & vituperare. Ex his igitur patet, vtrumq. verum eſſe, operationẽ diuina nomina proprie repręſentare, & non naturam diuinam, quando materiam eorum conſideramus, & vnde nobis hęc comparata & collecta ſunt: ac rurſus etiam ſubſtantiam Dei proprie ſignificare, quòd eſt, non autem quid eſt, quando ex vnoquoque nomine ad ipſam rem ſubiectã deducimur; & per ea nomina Trinitatem beatam, & ſupra ſubſtantiã inuocamus.

Omnia [1] *nomina diuina)* *Ex hoc etiam loco apparet, non ita eſſe, vt quidam putauerunt, diuina nomina ſecundum* Dionyſium *ſecundũ cauſam tantũ de* Deo *dici; vt bonus, quòd ſit auctor bonitatis; ſapiẽs, quòd ſapientiæ; & ſimiliter in alijs. ſi enim ſic dicerẽtur de* Deo, *clauderẽt in ſuo intellectu, vt ait* S. Thomas, *bonitatẽ creaturæ; ac proinde de creatura in primis dicerentur; quaſi Deus diceretur bonus & ſapiens ad ſimilitudinem boni, cui dat bonitatem, & ſapientis, cui ſapientiam. at non ſic* Dionyſius *ſenſit, vt nomina diuina ſecundum cauſam tantum de* Deo *dicerentur; ſed ſic, vt* Deo *primũ attribuerentur, vt eum decent; ideſt, imparticipate, & eſſentialiter. cum enim dicit ſcriptura:* Nemo *bonus, niſi ſolus* Deus; *perinde eſt, vt ſi dicat,* Nemo *per ſe bonus, ideſt, nemo ſupra bonitatem participatam, niſi ſolus* Deus. *ſic enim intellexit & interpretatus eſt idem* Dionyſius *cap. ſecundo de diuinis nominib. in principio: vt iam bonus & ſapiens dicatur* Deus, *quia bonitas in eo antecellat & exuperet omnem bonitatem creatam & participatã.* Rurſus *ait idem* Dionyſius *ibidem, nomina diuina* Deum *decentia attribui diuinitati trium perſonarũ* ἀμερῶς, *hoc eſt, non participate; igitur plene, de plenitudine enim participantur, quæcumq. ex* Deo *participantur; ac proinde abſolute, perfecte, & omnimodis, ſicut ipſa diuinitas eſt in qualibet perſona ex tribus tota, perfecta, integra, & plena.* Huiuſmodi *diuina nomina, quæ ſecundum plenitudinem, & non ſecundum participationem* Deo *redduntur, vocat* Dionyſius θεοπρεπῆ, *ideſt, nomina* Deũ *decentia.* Si *igitur ſecundũ cauſam tantũ dicantur, non erunt nomina* Deũ *decentia,*

Marc. 10.

tia, quia sic dicta in se includunt, vt dixi, solum participationes creatas, vt bonus bonitatem participatam, cuius auctor bonus Deus; sapiens sapientiã participatã, cuius auctor sapiens Deus; & ad eundẽ modum alia. Quare Dionysio contradicit & repugnat, qui dicit, nomina diuina secundũ Dionysium secundum causam tantũ dici de Deo. sic enim dicta, non sunt Deum decentia; ac proinde sic accepta, non sunt diuina nomina. Dionysio autem auctore nomina diuina Deum decentia absolute, perfecte, integre & plene, idest, exuperanter & eminenter Deo conueniunt. Ex his igitur patet, vtrumq. verum esse, operationem diuina nomina proprie repræsentare, non diuinam naturam, quando materiam eorum consideramus, & vnde nobis hæc comparata & collecta sunt; ac rursus etiam substantiam Dei proprie significare, quando ad ipsam rem subiectam ex ipso nomine deducimur. Vtrumque horum in nominibus quæ de Deo dicuntur, notauit etiam S. Thomas p. 1. q. 13. art. 6. his verbis: Dicendum est, quòd quantum ad rem significatam per nomen, per prius dicuntur de Deo, quàm de creaturis; quia a Deo huiusmodi perfectiones in creaturas manãt: sed quantum ad impositionem nominis, per prius a nobis imponuntur creaturis, quas prius cognoscimus; vnde & modum significandi habent, qui competit creaturis. Quod S. Thomas dixit, Quantum ad impositionem nominis, per prius a nobis imponuntur creaturis, dixit hic auctor Cyparissiotus, proprie operationem nomina diuina significare, quando materiam eorum consideramus, vnde collecta sunt. materiam enim eorum vnde collecta sunt, consideramus, quando consideramus creaturas, quæ perfectiones Dei participatas, & a Deo effectas habent, quibus perfectionibus participatis proprie significãdis hæc nomina a nobis imposita sunt. verũtamen sic prius, & proprie hæc nomina operationẽ, idest, perfectiones a Deo creatas significare, cũ ipsa creaturis imponimus, & nõ proprie & absolute sic de Deo dici, sed secundũ causam, hoc non prohibet quin alia ratione proprie etiam & absolute de eo dicantur, & non operationem siue causam significent, sed potius ipsam substantiam Dei. Huc pertinent locus Gregorij Nysseni citatus, & locus Cyrilli: qui vt melius intelligatur, repetendus est integre. sic enim ait Cyrillus: Estis ne, inquiunt heretici, sic indocti, vt imposita vocabula rebus non alia esse contendatis, quàm res ipsæ sint? Ecce cælum opus Dei præcipuum est, & nomen eius longe aliud; nec enim res præcipua est. præterea cælum ipsum res visibilis est, vocabulum vero suum non visui, sed auditui subijcitur. filius ergo Dei verbum dicitur, neque tamen ita verbum est, vt multi intelligunt, sed aliud quid naturaliter quàm verbum. Respondet Cyrillus: Tacere oportebat, & nihil ad huiusmodi rationes respondere: & tamen ne simpliciores ab istis seducantur, tacere nõ possumus. Dicimus igitur, vocabula rebus imposita ipsas rerum essentias significare, etiam

si alia

si alia sint præter ipsas. homo enim, verbi gratia (vox ista dico) aliud est quàm ipse homo, & tamen rem ipsam subiectam verbo significat; nam si non significaret ipsum hominem, hoc nomine audito, non intelligeretur homo, sed aliud quidpiam; quod stultissimum est. non ergo aliud intelligere debemus, quàm quod per vocabulum significatur. & ita insania hæreticorum euanescit. Aut demonstret nobis Eunomius non esse proprium vocabulum filij Dei, verbū. Et paulo post, cap. 3. Ad hæc, verbum in scriptura filius appellatur, & prolationem vocis acutus homo Eunomius intelligit, ignorans ex nostra consuetudine vocabulum esse sumptū. loquitur enim pater ineffabiliter ad filiū. habet enim filius naturaliter perfectam voluntatis paternæ cognitionem, nec expectat verbum, cum ipse sit verbum Dei. Quando igitur aliquid de Deo humano more dicitur, qui audit, non humano more, sed spiritaliter diuina intelligat. Sed non sufficit (inquit Eunomius) vocabulum verbi ad significandum verum filium. non enim manifestari potest per illud, ipsum esse filij. multa enim alia vocabulo verbi nominantur, quæ nō subsistunt, vt voces scilicet. Hac ipsa ratione (ait Cyrillus) Dei etiam vocabulum nō sufficit ad significandū ipsum Deū. multi enim alij quamuis natura dij non sint, sic tamē appellantur, sicut scriptum est: Ego dixi, dij estis. Illud etiam poterit quispiam dicere, quoniā bonus, sanctus, ceteraq. huiusmodi de hominibus quoq. per participationem veri boni, & veri sancti dicuntur, non proprie de Deo ista dici. quòd si multa nomina Deo & creaturis communia sunt, & tamen de ipso solo secundum naturam dicuntur, quid prohibebit verbum etiam proprie filium Dei appellari, & hoc vocabulo maxime ipsum esse filij, prout homines percipere possunt, significari? quāuis multa quoq. alia verba sint abusiue, & per imitationem veri verbi appellata. hactenus Cyrillus. Ex his ergo colligitur, cum huiusmodi nomina diuina de creaturis quas prius cognoscimus, & prius nominamus dicuntur, habere ea modum significandi qui competit creaturis, sicut ait S. Thomas, & secundum nostram consuetudinem proprie significare, vt ait hic auctor, operationem siue effectum participatum, vt bonus bonitatē creatam, sapiens sapientiā item creatam, & similiter in reliquis nominibus significantibus huiusmodi perfectiones participatas; & vt sic, nō dicuntur proprie de Deo, quia Deus est supra ista, supra bonū, supra sapientē. cum vero de Deo proprie dicuntur, essentiam eius significare, & secundum naturam dici, & dicta de creaturis quoad rem significatam non proprie, sed per abusum verbi, & per imitationem & similitudinem quandam dici: atq. ita quæ sunt cōmunia Deo & creaturis nomina, quoad rem significatā vere & proprie, idest, essentialiter & per se, dicuntur de Deo; de creatura vero non vere, neq. proprie, quia non per se dicuntur. quoad vero impositionem nominū, proprie significant id, ad quod imposita sunt.

Psal. 81.

sunt: imposita enim sunt prius ad significandas perfectiones participatas, quas a Deo in creaturis effectas cognoscimus, ex quibus ad cognoscendas vtcunq. possumus perfectiones essentiales Dei deducimur, sicut scriptum est: Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Rom. 1.

Quod idem ipse vnus Deus quatenus quid est secundum naturam, nomine apud nos penitus caret: rursus vero multorum nominũ idem & vnus efficitur, quia solum ex ijs quæ produxit, cognosci potest. Cap. X.

MAgnus Dionysius cap. primo de diuinis nomi. Hoc igitur cum scirent Theologi, Deum laudant & tamquam nomine carentem, & ab omni nomine. tamquam nomine carentem, vt cum aiunt, Deum ipsum in vna ex mysticis visionibus symbolicę apparitionis Dei increpasse eum qui dixerat: Quod est nomen tuum? & tamquam ab omni diuino nomine abducentem dixisse: Quare interrogas de meo nomine? & hoc est admirabile. An non est hoc vere nomen admirabile, nomen dico, quod est supra omne nomen, quod caret nomine, quod est collocatum super omne nomen, quod nominatur siue in hoc seculo, siue in futuro? Multorum vero nominũ faciunt, vt cum ipsum Deum introducunt dicentẽ: Ego sum qui sum; vita, lux, Deus, veritas; & cum sapiẽtes ipsum Deũ omnium effectorem ab omnibus effectis laudant; vt bonum, vt pulchrũ, vt sapientem, vt dilectũ, vt Deum deorum, vt Dominum dominorũ, vt sanctum sanctorum, vt ęternũ, vt eum qui est, & vt auctorem sęculorũ, vt largitorem vitę, vt sapientiam, vt mentem, vt verbum, vt cognitorẽ, vt superlate habentẽ omnes thesauros omnis scientię, vt potentiam, vt potentem, vt regem regum, vt antiquum dierum, vt non senescentẽ, & immutabilem, vt salutem, vt iustitiam, vt sanctificationem, vt redemptionem, vt magnitudine omnia superantem; & vt in aura tenui. Atqui & in mentibus eum esse dicunt, & in animis, & corporibus, & in cęlo, & in terra, & simul in eodem eundem, in mundo, circa mundum, super mundum, supra cęlestem, supra substantiam, solem, stellam, ignem, aquam, spiritum, rorem, nubem, perselapidem, petram, omnia quę sunt, & nihil eorum quę sunt. Sic

Genes. 33. Iudic. 13. Ibid. Philip. 2. Exod. 3.

igitur ei qui omnium rerum causa est, & supra omnia, congruit carere nomine; & congruunt rursus omnia rerum omnium nomina; vt sit perfecte regnum vniuersitatis rerum, & circa ipsum sint omnia, ex ipso tamquã ex causa, principio, & fine cuncta pendeant, & ipse sit, vt
1.Cor. 15. ait scriptura, omnia in omnibus. Ex his igitur manifestum fit, esse ipsum vnum Deum tum nullius nominis, tum multorum; nullius quidem, quoad quid est; multorum vero, quatenus ex iis quæ fecit, probatur esse. nõ discrepat quod ex demonstratis sequitur: verum enim est, quòd humana mens nomina Dei adinuenit, vtens vice materiæ rebus miris, quas in vniuerso speculatur & contemplatur. & idcirco ad vnam rem subiectam, ad ipsum scilicet Deum se ipsa deducens, ad informationem eius rei quam quærit, reuocatur. Vt igitur hæc summatim
1 repetamus, & secundum seriem retractemus, primũ demonstratum est, quemadmodum mens hominis nomina Dei excogitauit; & ob hanc causam hæc de nominibus Dei tractatio νοητὴ vocatur, idest, ad intelligentiam
2 pertinens. secundo, demonstratum est Deum ab effectis
3 laudari. tertio, quæ sunt effecta, & quæ eorum materia.
4 postea quærebatur, quomodo Deus ab effectis nominatur, & non ab ijs quæ sunt naturæ eius. hac autem dubi-
5 tatione soluta, quinto capite quæstio ac dubitatio erat, quare Deus multorum nominũ efficitur nobis, & eum non paucis nominibus inuocamus. deinde cognito rursus nostro vsu multiplici & vario nominãdi Deum,
6 & concessa multitudine nominum, ad sextum caput deducimur, rursus dubitantes, an ex æternitate nomina Deo tribuantur. postquam vero audiuimus post res ipsas inuenta esse nomina, & post hominẽ imposita fuis-
7 se, ad contemplandum quæ sunt septimi capitis, occurrimus: quòd scilicet sicut varietate nominũ varietatem operationum repræsentamus, sic nominibus varijs ad Deum relatis nõ possumus varietatem rerum subiectarũ intelligere. ostenso autem multa dici de vno subiecto,
8 necessario sequebatur octauum caput, non esse scilicet aliud subiectum in Deo, nisi diuinam & beatam substan-
9 tiam eius; quã nono loco proprie nominari didicimus, nõn quid est, curiose inquirentes, sed quòd est tantum;

ad

ad imponendum finem decadi sequebatur decimum caput, in quo conclusum est ex demonstratis, eundẽ & vnũ Deum carere nobis nomine, & esse nobis multorum nominum: illud quidẽ, idest, carere prorsus nomine, quatenus quid est; hoc vero, quatenus solum est. sic enim infinitis nominibus ex ijs quæ produxit, appellatur. Nihil itaq. eorum quæ scire hic opus erat, Theologi reliquerunt: recteq. inscripta est decas, De informatione diuini nominis. non enim proprietates diuinorum nominũ enumerantes, seriem earum a Theologis traditam ordinabamus. dicemus enim deinceps de eis breuiter & contracte quoad fieri poterit. Quot autem modis diuinũ nomẽ tractatur, superius ostendimus, tripliciter eos partiti, in formationem nominũ, & vnde sumpta sunt, & ad quid ista nomina nos adducant & perficiant. cetera alia accommodate ad ista quæ quærebamus, inciderunt. 10

Ex S. Thomæ scholijs.

Vita[1] *& veritas*) Ioan. 14. *lux*) Ioan. 8. *Deus*) Exod. 3. *vt bonum*) Luc. 18. *vt pulchrum*) Cant. 1. *vt sapientem*) Iob. 9. *vt dilectum*) Cant. 5. *vt Deum deorum*) Psal. 49. *vt Dominum dominorum*) Apoc. 17. *vt sanctum sanctorum*) Dani. 9. *vt æternum*) Baruch. 4. *vt eum qui est*) Exod. 3. & Iob. 14. *vt auctorem seculorũ*) Eccli. 24. *vt vitæ largitorem*) Act. 17. *vt sapientiam*) 1. Cor. 1. *vt mentem*) Esa. 14. & Rom. 11. *Quis cognouit sensum Domini? Græce est,* νοῦν, *idest, mentem. vt verbum*) Osee. 1. *Verbum Domini quod factum est ad Osee. & Ioel. 1. Verbum Domini quod factum est ad Ioel. & similiter in alijs prophetis. quod vt Cyrillus in commentarijs in Osee cap. 1. ait, nihil aliud significat, quàm cognitionem futurorum instar luminis illustrasse mentem eius prophetæ, ad quem factum est verbum Domini, idest sanctæ Trinitatis. quod autem einsmodi reuelatio non lingua ac verbis more nostro fieret in prophetis, docet (inquit idem Cyrillus ibidem) Paulus cum ait: An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? vt cognitorem*) 2. Tim. 2. & Dani. 13. *vt superlate, siue exuperanter habentẽ omnes thesauros omnis scientiæ*) Colos. 2. *vt potentiam*) 1. Cor. 1. *vbi interpres virtutem vocat. vt potentem*) Psal. 23. *vt regem regum*) Apoc. 19. *vt antiquum dierum*) Dani. 7. *vt non senescentem*) Psal. 101. *vt immutabilem*) Iacob. 1. *vt salutẽ*) Matth. 1. *Ipse enim, inquit, saluum faciet populum suum a peccatis eorum. a salute enim dicitur Deus saluator. vt iustitiam, vt sanctificationem, vt redemptionem*) 1. Cor. 1. *vt magnitudine omnia superantem*) Psal. 94. *& vt in aura tenui*) 3. Reg. 19. *Atqui & in mentibus*

2. Cor. 13.

eum esse dicunt) Ephes. 3. mentes enim vocat ibi Paulus corda & in
animis) Sap. 7. Et in animas, inquit, sanctas se transfert. & in cor-
poribus) 1. Cor. 6. & 1. Thess. 5. Vt integer spiritus vester, & anima,
& corpus sine querela seruetur. hoc autem fit habitante Deo in men-
te, & anima, & corpore. mentem vocauit hic Paulus spiritum. &
2. Cor. 6. Et inhabitabo in illis, scilicet in mentibus, & animis, &
corporibus. & in cælo, & in terra) Hier. 23. & simul in eodem eun
dem) hoc exponit idem Dionysius cap. 9. de magno & paruo, & eodẽ
&c. in mundo) Ioan. 1. circa mundum) Eccli. 43. super mundum)
Esa. 66. supra cælestem, & supra substantiam) Psal. 112. Super cæ-
los gloria eius. solem) Malach. 4. stellã) Apoc. vltimo. ignem) Deut. 4.
aquam) Ioan. 7. spiritum) Ioan. 4. rorem) Osee. 14. nubem) Osee. 6.
per se lapidem) αὐτολίθον. Psal. 80. esse enim fundamentum propria
virtutis, & per se, Christo conuenit propter diuinitatem, quæ vna
Ephes. 2. & eadem est in tribus personis, quæ fecit in ipso Christo, summo lapi-
de angulari vtraq. vnũ. cui conuenit esse αὐτολίθον. petrã) 1. Cor. 10.
Est igitur B. Petrus (vt vbiq. hæreticis nostri temporis occurramus)
Matth. 16. petra Ecclesiæ, vt Euangelium testatur; non tamen est αὐτόλιθος, nec
αὐτοπέτρα, idest, per se lapis, vel per se petra; neq. sic vnquã in scri
ptura vocatur, vt Christus Deus noster, qui sic est αὐτοθεμέλιος,
idest, per se fundamentum, præter quod per se fundamentum aliud ne
1. Cor. 3. mo potest ponere, sicut Apostolus ait. de hoc enim per se fundamentũ
loquitur.

QVINTA DECAS,

DE PROPRIETATIBVS DIVINORVM NOMINVM.

Quæ sint in singulis proprietatibus diuinorum nominum obseruanda. Cap. I.

MAGNVS Dionysius cap. quinto de diuinis nominibus: Tantum, inquit, commentabimur, quantum propositi ratio postulat. non enim propositum est substantiam, quæ est supraquam substãtia, eatenus aperire & declarare, quatenus est supraquam substantia (hoc enim dici non potest, & ignotum est, & penitus expromi non potest, & ipsam [1] copulationem mentis superat) sed potius propositum est laudare substantiæ deificæ, & quæ omnis substantiæ principium est, in vniuersa quæ sunt emanationem substantiarum effectricem. siquidem nomen boni de Deo declarat omnes emanationes auctoris omniũ; & [2] porrigitur hæc nominatio Dei a bono tũ ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt; estq. supra ea quæ sunt, & supra ea quæ non sunt. nomen vero vitæ de Deo ad omnia viuentia tenditur, & supra viuentia est. nominatio Dei a sapientia porrigitur ad omnia quæ [3] intelligunt, quæ [4] ratiocinãtur, quæ [5] sentiunt; & supra omnia ista est. Has igitur Dei nominationes, quæ prouidentias Dei aperiunt, propositũ est celebrare: non enim tractatio nostra promittit enodare & aperire bonitatem Dei, quæ supra substantiam est, neq. substantiam & sapientiã diuinitatis, quæ est supraquam substantia, & quæ est supraquam locata supra omnem bonitatem & diuinitatem & substantiam & vitam & sapientiam, quæ est, sicut ait scriptura, in abscondito: quin potius prouidentiam patefactam, bonorum effectricem, bonitatem excellentissimam, & bonorum omnium causam laudibus celebrat; & existentem & vitam & sapientiam substantiæ & vitæ effectricem, & causam quæ sapientiam tribuit ijs quæ substantiam & vitam & mentem & rationem & sensus participant. non dicit hæc nostra tractatio Iob. 28.

aliud

aliud [6] esse bonum, & aliud existens; aliudq. vitam, vel sapientiam; neq. multas causas, & alias aliorum effectrices diuinitates, superiores & inferiores; sed vnius Dei vniuersas bonas emanationes, & nominationes Dei a nobis laudatas; atq. vnam quidem esse quæ totã prouidentiam vnius Dei declarat; alias vero quæ magis & minus generales prouidentias patefaciunt. Ex quibus fit manifestũ, efferre, id est, expromere, & subtiliter enarrare, quatenus naturam & sedem ac fundamentũ habet substantia, quæ est supraquam substantia, omnino dici non potest, nec intelligi, superatq. silentium illud, quod nobis per plenam ex omni parte ignorantiam & reticentiã aduenit. Non est igitur nunc nobis sermo de ea; nec propositum est nobis explicare, bonitas supra substantiã, quomodo secundum se sit substantia, vel vita, vel sapientia, & alia omnia, quæ Deus noster secundũ se esse creditur. quin potius nominationem Dei, quæ illa quę sunt circa ipsum, declarat, dico esse ordinem rerum, & prouidentiam, & aptam vniuersi dispositionẽ. Hoc igitur est nobis in hac tractatione propositum, laudare Deum ab emanatione eius ad omnia omnium rerum effectrice & deifica. externę enim prouidentię Dei erga nos, & emanationes in ijs quę produxit, efficiuntur. & emanatio, siue prouidentia effectrix substantię, dicitur ipsa effectio substantię; effectrix bonitatis, ipsa bonorum effectio. θεαρχικὴ καὶ θεαρχία principiũ deificationis, sicut mors θεαρχικὸς laudatur, idest, quę facta est principium deificationi; & corpus ζωαρχικὸν & θεοδόχον idest, quod dedit principium vitę, & Deum recepit. A prouidentia igitur bonorum effectrice in creaturis ostẽsa oportet laudare bonitatem superlatam, & omnium bonorum causam, ipsum inquã Deum. demonstratum enim est, quam naturam habeat Deus, non solum nos, sed nec angelos posse attingere: quatenus vero omnia ex nihilo fecit, a nobis laudandus est. Quare in singulis diuinorum nominum proprietatibus oportet attendere ortus rerum vniuersi, & emanationes circa eas, & inde Dei laudes ducere & celebrare, & exquirere quam proprietatẽ vnaquęq. nominatio Dei sortita sit. quę autem sit bonitas Dei, aut substantia, aut vita, vel sapientia, vel alia secundum naturam eius, fun-

Secundũ se, idest, secundum naturã suam.

Corp[9] Virginis dicit. Sũptum est ex Dionysio ca. 3. de diuinis nominib.

ditus

ditus cauendum est vt inquiramus. quęrere enim vt exprimamus substantiam Dei, perinde est vt si velimus exprimere eius vitam, vel sapientiam, vel potentiam, vel bonitatem. Restat igitur, vt laudetur Deus a vita, quam produxit, & a sapientia similiter, non autem a vita, aut a sapiētia, quę est ipse Deus. Adhuc ex his liquet, quandoquidem postea audituri sumus principia, & participationes, & per se participationes, & sigillatim, per se vitam, per se sapientiam, per se essentiam, quemadmodum Dionysius admonens & præmuniens, Oportet, inquit, obseruare in huiusmodi nominationibus non esse existimandum aliud esse bonum, & aliud existens, & aliud vitam, vel sapientiam, neq. multas esse causas, neq. alias diuinitates alia producentes, superiores, & inferiores, sed vnius Dei totas emanationes bonas secundum nomina Dei a nobis laudata; atq. vnū quidem, quod vniuersam prouidentiam vnius Dei declarat, nempe nomen boni; alia autem nomina emanationes magis aut minus generales, sicut ipsa progressio tractandi declarabit. Hoc pręterea obseruandum est, cum audiemus bonitatem supra omnem bonitatem, & diuinitatem supra diuinitatē, ne existimemus fieri superlationem in sui ipsius bonitatem & diuinitatem. alienissimum enim a ratione est, arbitrari esse Deum se ipso superiorem. quin potius, vt sanctus Maximus Dionysij verba exposuit, Nota, inquiens, recte hic dici bonitatem supra omnem bonitatem & diuinitatem. inferiores igitur diuinitates intellige angelorum, & hominum iustorū. & in vniuersum obseruare debemus, vt rursus Dionysius dixit, alienum a ratione & absurdū se existimare non attendere vim propositi, sed voces tantum. hoc enim non esse proprium eorum qui diuina volunt intelligere, sed qui solos sonitus percipiunt, & hos quidē extra aures continent, nec in eas penetrare sinunt.

Et ipsam 1 copulationem) idest, excedit ipsam copulationem intellectus beatorum, qui essentiam Dei vident per copulationem sui intellectus cum ipsa Dei essentia. quamuis enim videant ipsum Deum, non tamen est tanta perfectio visionis, quanta est perfectio ipsius esse diuini, & quāta est perfectio visionis, qua Deus se videt. ex S. Thoma.

Porrigitur 2 hæc nominatio Dei a bono, tū ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ nō sunt, & est supra ea.) Vocare solet Dionysius, vt S. Maximus notauit,

notauit, ea quæ sunt, ea quæ sunt expentia materiæ; quæ vero materiã habent, vocat quæ non sunt, propter interitũ. Porrigitur etiã nomen boni ad ea quæ non sunt, quia Deus vocat ea quæ non sunt tamquã ea quæ sunt. participatio enim boni est posse esse, vt ait S. Thom. aut porrigitur ad ea quæ nõ sunt, quia non esse bonum est, cum contemplamur illud in Deo, qui est supra omne quod est, vt bonum est non esse sapientem, sanctum, & alia huiusmodi, qualia in creaturis cognoscimus, quod Deo conuenit, a quo hæc remouentur, vt ait S. Thom. nõ propter defectum, sed propter excessum. aut esse supra ea quæ sunt, & quæ nõ sunt, significat esse loco incircumscriptũ, idest, esse vbique, ex S. Maximo. quæ 3 intelligunt) Nomine intelligẽtium comprehendit angelos & animas. & licet animas solet Dionysius vocare νοεραί, idest, intelligentes, cum eas distinguit ab angelis, quos vocare solet νοητά, idest intellectilia, quia habent angeli infra se a quibus intelligantur, nempe animas; animæ vero non habent; nunc tamen, vt dixi, cõmuni nomine intelligentes vocat tum angelos tum animas, quia tum angeli tum animæ intelligunt Deum, & intelligendo Deum ad eum se conuertunt. quæ 4 ratiocinantur) Homines intelligit, anima enim diu in corpore est, ratiocinari potest per conuersionem ad phantasmata, non autem separata. quæ 5 sentiunt) animalia, quæ non participant rationem, quæ sapientiam Dei in suis a natura insitis conatibus participant, vt beatus Basilius in Hexaemero docet. nõ dicit aliud 6 esse bonum) Hoc dicit non otiose, sed vt reprehendat eos philosophos, & Simonem Magum, qui ponebant deos, κοσμοποιούς, idest, opifices partium mundi, maiores & valentiores maiorum creaturarum; & infimiores infirmiorum, secundum gradus suos descendentes in opificio suo vsq. ad materiam. ex S. Maximo.

Rom. 4.

De bonitate, & pulchro; & vbi copulantur, & in quibus discernuntur, & quæ eorum proprietas. Cap. II.

Dionysius capite quarto de diuinis nominib. Age, inquit, ad ipsum nomẽ boni progrediamur, quod exempte ab omnibus, diuinitati supra diuinitatem attribuunt Theologi, vocantes, vt arbitror, bonitatem ipsam essentiam 1 diuinam, diuinitatis scilicet creatæ originem; & quia sic essentia sua bonus est Deus, vt tamquam substantiale bonum bonitatem in omnia porrigat. Quem locũ adnotans Maximus, Substantiale, inquit, bonum vocat ipsum Deum. & paulo post: Deus, inquit, bonum habet non ex accidenti tamquam qualitatem quandam, sicut nos habemus virtutes; quinimmo substantia boni ipse

Deus est, ſicut lumen est ſubſtantia ² ſolis. Idem Dionyſius quarto capite de diuinis nominib. Hoc, inquit, bonum laudatur a ſacris Theologis vt pulchrum, & vt pulchritudo; & vt dilectio, & vt dilectum, & quæcumq. alia ſunt diuina nomina, quibus ipſe ſpecioſus decor, & effector pulchritudinis decenter nominatur. Pulchrum autem, & pulchritudo non ſunt diſtinguenda in cauſa quæ vniuerſa in vno complexa eſt. hæc enim in omnibus rebus in participationes & in participantia diuidentes, pulchrum quidem dicimus, quod pulchritudinis particeps eſt; pulchritudinem vero participationem cauſæ omnia pulchra efficietis. Quo in loco ait S. Maximus: Pulcher dicitur Deus in Cantico canticorum; & Dauid, Specioſus forma præ filijs hominum. Dicitur autem pulchrum & pulchritudo, quia diſtinguitur in rebus in participantia & participata, in Deo autem non ſic. καλὸς namq. ideſt, pulcher dicitur, & quia tribuit omnibus pulchritudinem, & quia omnia ad ſe καλεῖ, ideſt, vocat. rurſus καλὸν ὡς ἀεὶ ὄν, ideſt, pulchrum tamquam ſemper exiſtens, ſecundũ Græci nominis etymologiam, vtpote numquã decreſcens, nec augeſcens. Ibidem etiã Dionyſius: Quãobrem idem eſt pulchrum atq. bonum, quoniam omnia ſecundum omnem ³ cauſam pulchrum & bonum appetunt: & nihil eſt in rerum natura, quin pulchrum & bonum participet. audebo etiam hoc dicere, quod non eſt, pulchrum & bonum participare. tunc enim eſt ipſum, pulchrum & bonum, quando in Deo laudatur ſupra ſubſtantiam auferendo ⁴ omnia. Quòd autem idem eſt pulchrum atq. bonum in Deo, qui eſt ſupra ſubſtantiam; & quòd hæc quæ ſubſtantiam Dei, quæ eſt origo deificationis, declarant, ad ipſum per diuina nomina pulchri & boni pertinent; & quòd ea quæ in Deo ſunt, non diſtinguuntur in participationes & participata, liquet ex conſenſu Theologorum. In quibus autem diſtinguitur bonitas, & per ipſam pulchrum, & quòd in creatura diſtinguuntur, & quæ ipſorum nominũ proprietas, ex his manifeſtũ fit. Synodus contra Manichæos ab epiſcopo Caron habita, quæ in Panarijs fertur, ait: Bonum in Deo ſubſtantia eſt, in creaturis autem accidens. Et idem ibidem: Bonitas enim, quæ in vniuerſo cernitur, intenſio-

Cant. 1.
Pſal. 44.

nem & remissionem vt accidens recipit. Et Dionysius capite decimotertio de diuinis nominib. Nec ipsum, inquit, nomen bonitatis diuinitati tamquã aptum accommodamus; sed desiderio aliquid intelligendi & dicendi de natura illa arcana & ineffabili, quod est omnium nominum maxime venerabile, ipsi primum consecramus. Vbi S. Maximus, Ob hanc causam, inquit, nomen boni aut pulchri non proprie accommodatur Deo, quia hæc in rebus reperiuntur. sic etiam superius dictum reperies, quia hæc passiones & accidentia in rebus cẽsentur; quod in Deo non ita est, qui omnia antecellit. Rursus idem, Desiderio intelligendi & dicendi aliquid de Deo nomẽ boni Theologi Deo attribuerunt. proprie enim Deus est supraquam bonus, & supraquam substantia: bonitas autem nomen est venerationis. Item idem incumbens in ea quę sunt in quarto capite de eisdem diuinis nominib. Bonum, inquit, & pulchrum, quod in omnibus inest, nõ est illud primum pulchrum & bonum omniũ, cuius participatione omnia sunt pulchra & bona. quod enim est in rebus pulchrum & bonũ, non est substantia, neq. genus substantiæ, sed accidens, quod habet similitudinem aliquantulum coniunctam. Ex quibus patefit, quemadmodum bonitas & ipsum pulchrũ in Deo copulantur; & idem est bonum atq. pulchrum. extra Deum vero, & in creaturis eius discreta sunt, passionesq. & accidentia numerantur. Etiam proprietatem horum intelligemus, si quæ dicit summus Theologus Dionysius aduertimus: Boni enim, inquit, nomen, quod vniuersas emanationes auctoris omnium declarat, in ea quæ sunt, & quæ non sunt, tenditur & porrigitur, & supra omnia quæ sunt, & quæ nõ sunt, est. si autem bonum idipsum cum pulchro est, communem omnino cum eo proprietatem habebit; eritq. proprietas pulchri tendi in ea quæ sunt, & quæ non sunt: propter pulchrũ enim & bonum cuncta producta sunt, immo propter hæc ipsa, pulchrum dico & bonum, item ea quæ non sunt, non sunt producta: quoniam vnus sol propter bonum & pulchrum factus est; & alter sol qui non est, propter bonum item & pulchrum nõ est factus: itaq. duo non sunt facti propter eandem bonitatem & pulchritudinem. Si enim vnum solem in ardore

ferre

ferre non possumus, si duo essent, quis non combustus remaneret? Propter bonitatẽ igitur & pulchritudinem etiam quod non est, non est factum. Simul demonstratũ est, omnia nomina in Deo non diuidi in participationes & participata. extra Deum autem, cum agitur de emanationibus, tunc & participationes, & passiones, & accidentia reputantur; sicut motus in mobilibus, & operationes in effectis. nec quæ talia sunt, substantiæ dicuntur, quia vt antea demonstratum est, tunc sunt, cum fiunt.

Scholia.

Essentiam [1] *diuinam diuinitatis originem dicit, in creaturis scilicet, quia Deus est auctor diuinitatis in cunctis hominibus & angelis, qui Deum imitantur, & ei similes fiunt, de quibus scriptum est:* Ego *dixi, vos dij estis. vnde diuinitatem deificam, &* Deum *deificũ frequenter vertimus, quod Dionysius* θεαρχίαν & ὕπαρξιν θεαρχικὴν *dicit. sicut lumen substantia* [2] *solis) Non significat lumen esse formam substantiale solis (non enim substantia, sed qualitas est lumen) sed quia natura solis, qui est corpus luminosum, non consistit sine lumine, dicit substantiam eius esse, idest, consequi naturaliter formam substantialem solis, sicut calor est substantialis igni, idest, naturaliter consequens formam substantialem ignis. Hunc igitur locũ interpretans* S. *Maximus, Nemo, inquit, suspicetur, iudicare Dionysium de* Deo *omnino ad exemplum solis; quin potius sic intelligendum est, sicut sol, cum non sit aliud præterquam lumen, non habet lumen aduentitium & coniunctũ, quod vocatur accidens, neq. tamquam sit animal, velut præditus anima, voluntate benefaciendi intus lumen accipit, & in omnia dispertit (potius enim contra, neq. animatus est, neq. voluntatem benefaciendi habet; caret enim ratione, nec aliunde lumen accipit; est enim hoc ipsum lumen, & illuminat) sic in* Deo *intelligere oportet, quod* Deus *scilicet non habet bonum coniunctum tamquam qualitatem quandam, sicut nos habemus virtutes; quin potius substantia ipsius boni ipse* Deus *est, sicut lumen substantia solis; & tamquã qui est idipsum bonum, fulgorem bonitatis in omnia porrigit. hactenus* S. *Maximus, qui cum ait lumen, quod alioqui qualitas est, substantiam solis esse, more philosophorum loquitur, qui proprietatem naturæ alicuius ad eam categoriam referunt, ad quam natura illa pertinet: vt idem* S. *Maximus in diuinis nominib. notauit. omnia secundum* [3] *omnem causam pulchrum & bonũ appetunt) quia* Deus *est causa omnium effectrix, qui cum omnibus bonitatem & pulchritudinem suam communicat; & quia finis omnium. omnia enim facta sunt, vt diuinam bonitatem & pulchritudinem, vt quidq. potest, imitentur. Est præterea causa exemplaris* Deus, *quia omnia priusquam fierent,* Psal. 81.

rent, & inter se distinguerentur, in ipso erant, & secundum rationes & exemplaria omnium quæ in se habebat, omnia facta & discreta sunt. quando in Deo laudatur supra substantiam auferendo 4 omnia) Exponit quando quod non est, participat pulchrum & bonum, quando scilicet aliquis dicit, Hoc non est Deus, nec illud, sed est supra hæc. hoc igitur non esse, ablatio inquam omnium, siue negatio participat pulchrum & bonum, quatenus Deus dicitur non esse. Potest etiam dici hic non esse materia, vt dici solet a Dionysio, quatenus expers est pulchræ formæ. potest item dici non esse malum, vt etiam aliàs dicitur, & hoc etiam participat bonum, quia fit propter aliquid, quod pulchrum & bonum videtur. Ex S. Maximo, & ex Pachimero.

De amore, & dilectione, & quæ eorum proprietas. Cap. III.

MAgnus Dionysius capite quarto de diuinis nomini. Audiant, inquit, illa, qui nomen amoris criminantur: Ama illam, & custodiet te: sepi illam, & extollet te: honora eã, vt complectatur te, & quæcumq. alia in amatorijs de Deo sermonibus celebrãtur. Atqui visũ est quibusdam nostris sacrarũ scripturarũ tractatoribus, nomen amoris diuinius esse quàm nomen dilectionis. Scribit enim diuinus Ignatius: Meus amor crucifixus est. Et in ijs quæ aditũ [1] ad scripturas præparant, inuenies quendã de diuina sapientia aientem: Amator pulchritudinis eius factus sum. Quare ne propter hoc nomẽ amoris metuamus; nec vllus de hoc nomine sermo nos moueat, aut terreat. mihi enim videntur Theologi existimasse quidẽ commune nomen esse amoris & dilectionis, sed attribuisse diuinis scripturis verum amorem propter huiusmodi hominum turpem mentis anticipationem. Cum enim verus amor non a nobis solum, sed ab ipsis sanctis scripturis, vt Deum decet, laudetur, vulgus hominum, cũ non percepisset illud vnum, quod diuinum nomen amoris significat, conuenienter sibi ad amorem partibilem & corporeum atq. distractum delapsum est, qui non est verus amor, sed imago, vel potius lapsus a vero amore. multitudo enim non potest cogitatione capere illud singulare diuini & vnius amoris. quamobrem tamquã nomen, quod vulgo videtur durius, ponitur in diuina sapientia, vt vulgus ad cognitionem veri amoris eleuetur

Prouer. 4.

Sap. 8.

& eriga-

& erigatur: & in nobis rursus, vbi sæpenumero aliquid absurdum homines terræ affixi cogitare possent, ponitur nomen quod honestius videtur: Cecidit, ait quidam, dilectio tua in me, sicut [2] dilectio mulierũ. quoniam sacri Theologi nomen dilectionis & amoris adhibent secundum diuinas elocutiones, vt eandem vim habeant apud eos qui diuina recte audiunt. Est præterea diuinus amor ecstaticus, qui non finit esse suos eos qui sunt amatores, sed eorũ quos amant. Vnde diuinus Paulus diuino isto amore captus, & vis ecstaticæ particeps factus, diuino ore ait: Viuo ego, non iam ego, sed viuit in me Christus; tamquam verus amator, & qui excessit [3] e se Deo, & non iam vitam suam, sed amati tamquam vehementer caram viuens. Quid vero deniq. significare volunt Theologi, qui nunc quidem amorem & [4] dilectionẽ ipsum vocant, nunc vero amabilem & dilectum? illius quidem, idest, amoris ac dilectionis auctor, & tamquã productor & generator est; hoc autem, idest, amabilis & dilectus ipse est. illo quidem, idest, amore & dilectione mouetur; hoc autẽ, idest, vt amabilis & dilectus, mouet; quia se ipse adducit, & sibi adducit & mouet. hac autẽ ratione dilectũ & amabilem eum vocant, tamquam pulchrũ & bonum: amorẽ vero rursus & dilectionem tamquã [5] mouentem, cum scilicet ad creaturas, & ad se creaturas adducẽtem, qui solus est ipsum propter se pulchrum & bonũ, & tamquam indicem sui ipsius per se ipsum; & vt bonum progressum superlatæ vnionis, & amatoriã [6] motionẽ, simplicem, per se mobilem, per se operantem, prius existentẽ in bono, & ex bono in ea quæ sunt redundantem, ac rursus ad bonũ reuertentem; in quo perpetuitatẽ suam, & carere se origine diuinus amor excellenter demonstrat, sicut quidam æternus circulus, propter bonũ conuersione inerrante circumambulans, & in eodem secundum idẽ & progrediens, & manens, & reuertens. Quædam ex his adnotans S. Maximus, Dilectionis, inquit, & amoris ipsum scilicet Deum vocat emissorẽ, & parentem. ipse enim hæc, quæ in ipso erant, produxit in ea quæ foris sunt, idest, circa creaturas. Item idem ibidem: Amatorius motus prius existens in bono, simplex, per se mobilis, per se operans, postea prouidentijs externis in creaturas

2. Reg. 1.

Galat. 2.

creaturas progrediens rursus eodem redit, fine & principio carens. quod quidem desiderium nostrum in Deum declarat. Aduerte autem, quemadmodum circulum dicit in bono, progrediente illo quidem in ea quæ sub intelligentiam & sub sensum cadunt; & rursus ad seipsum illa conuertente, & neq. cessante, neq. finiente. Ac rursus idem Dionysius in eodem cap. Et hoc, inquit, vere audemus dicere, quòd ipse qui est omnium causa, propter excellentiam bonitatis omnia amat, omnia perficit, omnia continet, omnia conuertit ad se; & est diuinus amor bonus boni propter bonũ. ipse enim amor diuinus, qui bonitatẽ in ijs quæ sunt, operatur, quia prius extitit in bono superlate, non siuit ipsum in se sine fœtu manere, sed potius mouit eum ad operandum secundum excellentiam virtutis suæ omnium rerum effectricis. Quo in loco S. Maximus mirifice dicit, quòd bonus amor, qui ante omnia in bono extitit, nõ remansit sine fœtu, sed potius bonum amorem nobis peperit, per quem pulchrum & bonum expetimus. Obserua hinc diuinũ motum. amor enim bonorũ effector mouit Deum ad prouidendum nobis, & vt nos constitueret; vt cum moueretur, produceret, & non remaneret expers fœtus. Hinc euadit manifestum, quòd nomen amoris diuinum & venerabile a principio Theologi celebrarunt; & quòd idẽ est, eandemq. vim habet nomen amoris & dilectionis; & quòd est etiam ecstaticus amor diuinus, qui non sinit amantes esse suos, sed eorum quos amant; & quòd prouidentiæ rerum extra Deum sunt, & secundum eas ipse etiam Deus extra se est, conuersione inerrante instar circuli circumeans; & quòd Deus amor præextitit in Deo simplex, per se mobilis, per se operans, & quòd erat diuina & beata eius substãtia. quare tota Trinitas suprasubstãtialis, quæ est amor, & dulcedo, & desideriũ, non siuit eam in se ipsa sine fœcunditate manere, sed potius mouit se ipsa ad faciendum & creandum. Prouidentiæ igitur Dei externæ nihil aliud sunt, quàm creatura, & creatio; & ex his nobis plane notescit, quòd omnis creatura Deum habet producentem & generantẽ. ipse enim hæc cum in se haberet, produxit ea foras, hoc est, circũ creaturas. quocirca nomen amoris & dilectionis in vnũ
& idem

& idem cum pulchro & bono redit; cumq. in Deo sint, & ad eundem referantur, diuinam & beatam eius substantiam, quòd est tantum, repræsentāt: extra Deum vero cum sunt, in negotio creaturæ desinunt; idcirco passiones & accidentia circa eam censentur & numerantur. Apparet etiam per hæc, quòd ad proprietatem horū nominum pertinet. ratio enim amoris & dilectionis eadē est atq. ratio bonitatis & pulchritudinis. Deus enim propter excellentem amorem omnia produxit; & propter eundem amorem, quæ non sunt, non produxit, dū cauit, ne producendo, quidquam eorum quæ amabat, læderet. Potest autem intelligi aliquid etiam magis specia tim proprium, quòd scilicet diuina bonitas in infinitum progrediatur, diuinus vero amor instar circuli circūeat; nam e se quidem incipit operari, deinde per ea quæ produxit, prouidentijs suis foris manens fine imposito ad se rursus redit.

Scholia.

Et in ijs quæ aditum [1] *ad scripturas præparant)* Diuinam *scripturam* Salomonis, *vt ait* S. Maximus, *intelligit; vnde sumptum est illud:* Factus *sum amator pulchritudinis illius*. Sap. 8. Ex *quo patet falsum esse quod quidam scripserunt*, Philonem *esse auctorem libri* Sapientiæ, *qui tunc, cum* Dionysius *hæc scripsit, nondum haberetur inter canonicas scripturas: cum plane hoc loco* Dionysius *in scripturis diuinis numerare videatur, quas* προεισαγωγὰς, *idest, vt verbū de verbo exprimamus, antegredientes introductiones scripturarū vocat: & rursus paulo post scripturas sacras* Græce τὰ λόγια *vocat, in quibus nomē amoris reperitur; reperitur autem etiā in* Sapientia, *vnde idē* Dionysius *auctoritatē produxerat*. Sap. 8. Explicandū *vero est, quare libros* Salomonis *vocauit* Dionysius προεισαγωγὰς: *quod quidē ex ipso intelligere licet, cū libros scripturæ sanctæ veteris & noui testamēti ex significatione ac notatione argumentorū cuiusq. libri designat in* Ecclesiastica *hierar. cap. de cōmunione. sic enim ait:* Aut *exponit scriptura præcepta de actionibus vitæ; libros morales* Salomonis Prouerbiorum, Ecclesiastes, *&* Sapientiæ, *& librum* Sapientiæ Sirach, *qui* Ecclesiasticus *vocatur, intellexit. his adiūxit,* Aut *cantica diuinorum amorum, & diuinas imagines;* Cantica *canticorum intellexit; quæ sunt per symbola & imagines scripta ab eodem* Salomone. Quia *igitur disciplina sancta bene & ex virtute viuendi, quæ in* Prouerbijs, Ecclesiaste, *Sapientia* Salomonis, *& in* Ecclesiastico *traditur, necessaria est ad intelligendas scripturas sanctas, quæ sine fide nō intelliguntur,*

telliguntur, & fides neglecto ſtudio virtutis amitti ſolet, ſicut Apoſtolus 1. ad Tim. cap. 1. ſcripſit, Quam quid.m repellentes (bonā ſcilicet conſcientiam, quam dixerat) circa fidem naufragauerunt. & Sap. cap. 1. In maleuolam, inquit, animam non introibit ſapientia; neq. habitabit in corpore ſubdito peccatis. vnde Paulus Timotheum
1. Tim. 4. admonens, Attende, inquit, tibi, & doctrinæ. prius enim dixit tibi, quòd virtus docentis, & proba vita in viam recte docendi tamquam dux introducat; idcirco, vt mihi quidem videtur, libros ſcripturæ morales, quos dixi, tamquam duces percipiendi ſapientiā ſcripturarū προεισαγωγὰς, ideſt (vt totā vim verbi exprimamus) antegredientes introductiones vocauit diuinus Dionyſius. Præclare ſcripſit magnus Athanaſius in extrema pagina libri de Incarnatione verbi: Qui Theologorum intelligentiam conſequi cupit, debet prius animā abluere atq. detergere, & per vitæ, morumq. ſimilitudinem ipſos adire. ſicut 2 dilectio mulierū) Verba ſunt Dauid mortē Ionathæ deplorantis. Quæ ſtulti, inquit Theodoretus, reprehendunt, cum hic Dauid ad ſignificandam amoris & charitatis ſuæ erga Ionatham vehementiam, ſimilitudinem & exemplum ſumpſerit ex amore arctiſſimo vxoris & viri; qui tantus eſt, vt lex cōiugalis dicat: Propter hanc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ. id quod
1. Reg. 1. Elcana etiā ſignificauit, cū vxorē conſolans, Nōne, inquit, ego bonus ſum tibi ſupra decem filios? Itaq. vt cōnubialis coniunctio vnū efficit cōiuges, ſic eorū qui vere inter ſe amant, animos charitas in vnū copulat. hactenus Theod. & qui exceſsit 3 e ſe Deo) Obſeruauit hic S. Maximus quomodo ex hoc loco intelligitur quod Apoſtolus 2. Cor. 5. ait: Siue excedimus Deo; ſcilicet intelligitur, ſicut Dionyſius accepit, de amore ecſtatico Pauli, quē deſcripſit in epiſt. ad Gal. inquiēs cap. 2. Viuo non iā ego, viuit vero in me Chriſtus. ſic etiā intellexit locū Pauli S. Diadochus in libro de perfectione ſpirituali cap. 14. De hoc amore ecſtatico notauit in eodē loco S. Maximus intelligi illud in Pſal. 115. Ego dixi in exceſſu meo, ideſt, in amore Dei ecſtatico. & 4 dilectionē) hic interpretatur Dionyſius quod ait Ioa. in 1. epiſt. cap. 4. Deus charitas ſiue dilectio eſt. eſt enim ipſe amoris & charitatis auctor & generator, qui hæc quæ in ipſo erāt, produxit foras, ideſt creaturas, motus ſcilicet charitate. ſic dictū eſt (ait S. Maximus) Deus charitas eſt, propter creaturas ſcilicet quas produxit. eſt alioqui Deus, ne quis hoc tolli putet, abſolute ipſa per ſe charitas ſuperlata, non creata, ſed omniū creatrix. tamquā 5 mouentem) Obſeruauit hic S. Thomas triplicē effectū amoris, ſiue charitatis. primus eſt, quòd amor, ſiue charitas mouet amantem ad operationem. vnde (vt hoc obiter obſeruetur in hæreticos, qui hominem per ſolam fidem iuſtificari tradunt) ſicut aqua operationem ab igne, ſcilicet calefactionem recipit, & calefit, (operatio enim ignis aquā mouet) ſic fides operationē recipit a charitate,

qua

qua operatione veluti viuificatur & calefit, & sine ea friget, & vt ait beatus Iacobus, mortua est. ex quo fit, vt huiusmodi fides sit, quæ Iacob. 2.
in Christo valet, sicut Apostolus ad Galatas scripsit, quæ, inquã, per Galat. 5.
charitatẽ mouetur scilicet erga Deũ. secundus enim effectus est, quòd mouet ad operationem erga amatum; vnde sic intelligendum est quod idem Apostolus dixit, Quæ per operationem, scilicet charitatis, operatur, idest, mouetur. passiue enim accipiendum est vocabulũ ἐνεργουμένη, vt aliàs a nobis probatum est. tertius effectus, quòd amor seipsum ostendit erga eum, erga quem est. vnde beatus Iacobus, contra eum qui de fide sine operibus gloriatur, Ostende tu, inquit, fidem Iacob. 2.
tuam sine operibus, & ego ostendam tibi fidem meam ex operibus. Deinde obseruauit etiam idem S. Thomas quinq. proprietates amoris siue charitatis in his quæ hic ex Dionysio recitatur. prima est, progredi ad vniendũ eum qui diligit, cum eo quẽ diligit; & quanto excellentior est amor, tanto excellentius vnit; vnde quia amor in Deum est excellens, excellenter cum Deo coniungit; & erga magis coniuncta maior est. secunda proprietas charitatis est, quòd facit, vt is qui amorem siue charitatem habet, ad eum tendat, erga quem habet charitatem, contra atq. facit cognitio, quæ rem cognitam trahit ad cognoscentẽ; amor vero trahit amantem ad eum quem amat. tertia proprietas, esse simplicem motum charitatis, quia est primus motus appetitus; & primum in vno quoq. genere oportet vt sit simplex, quia ex eo cetera in eo genere composita existunt. quarta proprietas est, esse per se mobilẽ, quia in vnoquoq. genere prius est quod est per se, quàm quod est per aliud: vnde in genere motus appetentis oportet vt primus motus, qui est amor, sit per se mobilis. vnde timor quia est sicut motus violentus extrinsecus accedens, non est in charitate, sicut ait beatus Ioannes, 1. Ioan. 4.
sed perfecta charitas foras expellit timorem, quia charitas motus est ab intimo, vt ait S. Thomas, procedens. quinta proprietas est, operari per se, quod proprium est charitatis, in quo ab spe differt. qui enim propter spem alterius operatur, propter aliud operatur; qui autem (inquit S. Thomas) ex amore operatur, per se ipsum operatur illud tamquam sibi hoc placeat. Præstat scire quæ efficiat charitas, & quæ sint eius propria ad cognoscendum excellentiam & præstantiam eius supra fidẽ sola, quã hæretici vane iactant nõ intelligentes quæ dicunt. amatoriam (motionem) quatenus amor & charitas ex ipso Deo manant ad creaturas, ipse amoris & charitatis auctor moueri dicitur; quatenus vero ipse est amabilis & diligendus, mouet & ciet ad amorem omnia, quibus vis amandi conuenienter ipsis insita est.

De ente & de partibus eius, & quæ sit in ijs quæ sunt, proprietas entis. Cap. IIII.

MAgnus Dionysius cap. quinto de diuinis nominib. Age, inquit, laudemus bonum tamquam quod vere est, & omnium substantias efficit, & secundū vim suam quæ supra substantiam est, omnibus tribuit vt sint totū id quod sunt, & est vere effector 1 existētiæ, personę, substantiæ, naturæ; item principium, & mensura sæculorū & temporum, & facit vt sæcula & tempora sint. est sæculum eorum quæ sunt; tempus eorum quæ fiunt; est esse ijs quæ sunt quomodocumque; est generatio quomodocumq. genitis ex eo qui est; sæculum, substantia, & vnū; & tempus, & generatio, & quod gignitur; est ea quę sunt in ijs quæ sunt; & quæ quocumq. modo existunt, & quæ per se existunt. Deus enim non sic est, vt sit quodammodo, sed 2 simpliciter & infinite totum esse in se complexus. Et paulo post: Et ante alias eius participationes prius productum est esse, & est ipsum 3 secundum se esse antiquius quàm esse per se vitam, & per se sapientiam, & per se similitudinem diuinam, & alia, quorum participationem quæ habent, ante omnium illorū participationem participant esse: immo vero ipsa per se omnia quę ab ijs quæ sunt, participantur, ipsum per se esse participant; & nihil est cuius non sit substantia, & sæculum ipsum per se esse. Deus igitur cum sit, vt consentaneum est, omnibus alijs magis principialis, ab antiquiore dono suo laudatur. siquidē prius esse, & excellentius esse cū prius habeat, & excellentius habeat, prius fecit esse quod est; ipsum inquam per se esse, & per ipsum omne quod quomodocumq. est, existere fecit. Atqui principia eorū quæ sunt, omnia participant esse, & sunt, & principia sunt; & primum sunt, & postea principia sunt. & si vis viuentiū, quatenus viuunt, principium dicere per se vitam; & similium, quatenus similia sunt, per se similitudinem; & copulatorū, quatenus copulata sunt, per se copulationem; & ordinatorum, quatenus ordinata sunt, per se ordinationē; & similiter in alijs, quæcumq. hoc, aut illud, aut vtrumque, aut multa participant; & hoc, aut illud, vel vtrumque, aut multa sunt participata, reperies per se participa-

ticipationes primum participare eſſe, & ſic primum eſſe quod ſunt, deinde huius, aut illius principia eſſe; & participando eſſe, exiſtere, & participari. Si hæc autem, quæ aliorum principia numerantur, per participationem eſſe ſunt, multo magis quæ ipſa illa principia participant. Primum igitur donum per ſe eſſe, cum per ſe illa ſupraquam bonitas producat, merito ab antiquiore & prima omnium participationum laudatur. Et paulo poſt: Si autem vult Clemens philoſophus ad aliquid dici exemplaria quę ſunt in rebus principialiora, progreditur 4 quidem cum ſic loquitur, nō per propria & perfecta & ſimplicia nomina. ſed ſi concedamus recte hoc dici, oportet meminiſſe ſcripturæ, quæ ait: Non 5 oſtendi illa tibi, vt eas poſt illa; ſed vt per proportionem cognitionis horū ad cognoſcendam omnium cauſam, quoad poſſumus, adducamur. Hæc adnotans S. Maximus, Hoc nomē, inquit, impoſuit ſibi Deus, cum dixit: Ego ſum, qui ſum, a quo conſentanee laudatur ante alia quæ de ipſo dicuntur, qualia ſunt nomen vitæ, ſapientiæ, & alia eiuſmodi. illud autem, prius eſſe, & ſupra eſſe declarauit, eſſe Deū, carere principio; & Deum penitus comprehendi intelligentia non poſſe: qui prædeſtinatione cognitionis ſuæ ineffabilis omnia in ſe ipſe complexus eſt, & omnia in ſe ex toto eſſe tamquā in exemplari & idea fecit. hoc enim ſtatim prima notione mēs cogitat, eſſe inquā; poſtea hoc, aut illo, aut alio modo eſſe contemplatur. Eſſe igitur ſimpliciter, & nō aliquo modo eſſe, declarauit cū dixit, Per ſe eſſe; ſicut deinceps dixit per ſe vitā, per ſe ſimilitudinē, & alia eiuſmodi. eſſe enim prorſus vitam, 6 & ſimpliciter viuere nō ſignificat hanc talem vitā; & ſimiliter in alijs: ſicut exempli gratia in qualitatibus, prius per ſe qualitates inſunt, poſtea accidentes 7 operantur. ad hunc modū proportione in ijs quæ diximus, intelligendū eſt. Itē dicit in primo cap. idem Maximus: Creationem vitæ, & creationem ſubſtantiæ, ideſt, res ipſas fecit Deus exiſtere. Primum igitur notionem rei ipſius menti informamus; poſtea vniuerſalem eius rei notionem, vt notionem vitæ vel ſubſtantiæ vniuerſe conſideratam, deinde in parte, ideſt, notionem ſecundum ſingulas ſpecies accipimus, vt vitæ, vel ſubſtantiæ angelicæ, vel humanæ, aut reliquorum.

Exod. 25.
Rom. 1.
Exod. 3.

M 2

Principialis a principio, principalis a principe. Vtitur frequenter Lucretius his verbis, principialis, et principialior; credo expressisse ex Græco, ἀρχηγικός, et ἀρχηγικώτερος.

rum in vniuersa specie. Præterea idē cap. quinto, participationes dicit, quas ea quæ sunt, participant, quale est ipsum per se esse, ipsam per se vitam, ipsam sapientiā, ipsum ordinē, & reliqua; quę quidem participationes diuina dona sunt, quas principia eorum quæ sunt, vocauit. Ex his igitur constat, quemadmodū Deus secundum potestatem siue virtutem suam, quæ supra substantiam est, causa est effectrix & creatrix totius esse, & partiū eius, existentiæ, personæ, substantiæ, naturæ, aut sæculi, & temporis. Quòd si Deus totius esse effector est, haud dubium, quin partium eius effector sit, & totum penitus efficiat. totum vero esse est, quod statim prima notione mens informat; secundum quam primam notionem genera in disputationibus contemplamur; postea partes totius ordine expromimus. & sicut logice a generibus ad species, sic est per se esse, idest, totum esse; & ad quod intelligendum mens primum vim intendit, antiquius est alijs quę postea mens contemplatur. Non enim possumus vitam secundum se contemplari, aut sapientiam, aut similitudinem, nisi primam eam ponamus. est enim vita primum; & tunc rem secundū se contemplantes, ὡς ὅτι ἐστι, vocamus per se vitam. si igitur subter esse, per se vita, & per se sapientia, & per se similitudo, & alia collocantur, totius autē esse auctor est Deus; quomodo non erit auctor horum quæ per se dicuntur, siue ea vocentur tamquam existentia, siue tamquam motus, formatio vitæ, formatio substantiæ, similitudinis imitatio, & alia? Primum enim fecit Deus esse res ipsas, postea esse generalem earū notionem, quale est contemplari vitam, vel substantiam in omni genere, & omnibus modis. Ex his sententia Dionysij notior existit, quòd sicut Deus auctor est eorū quæ singularia sunt, sic & eorū quæ prima sunt. ex quibus dubitationem Clementis philosophi de ijs quæ magis principialia in rebus existunt, idest, de naturis earum,
Exod. 25. duabus auctoritatibus scripturæ soluit. vna est, Non o-
Rom. 1. stendi hęc tibi, vt eas post ea. altera est, Inuisibilia Dei per ea quę facta sunt, intellecta conspiciuntur. ex magnitudine enim & pulchritudine creaturarum proportione effector consideratur. hoc enim significat quod dixit, vt per proportionem cognitionis horum ad cognoscendum

dum omnium causam adducamur. Sic autem soluisse dubitationem, quomodo non apertissime patefacit creata esse ea quę sic sunt in rebus magis principialia, quæ concedit dici exemplaria ad aliquid, vt per ea proportione quadam, tamquam per specula & ęnigmata cognoscamus diuina? Ex ijs etiam quæ antea demonstrata sunt, apparet quod ad proprietatem pertinet. in illis enim, scilicet bono & pulchro, in ea quę sunt, & quę non sunt, tenditur proprietas nominis boni & pulchri; in his autem, in ea solum quę sunt, nomen diuinum τοῦ ὄντος, idest, entis, porrigitur: & hęc est proprietas eius. Nota tamen etiam hoc, esse primam participationem & antiquiorem alijs diuinis donis ait esse proprietatem τοῦ ὄντος, idest, entis: siquidem bonitas non habet similem rationem in ordine donorum, quoniam porrigitur & tenditur supra ea quę sunt. preterea potest esse proprietas eius quod est per se esse, quia hoc ante alia quę sunt, produxit Deus prius; deinde hoc per se esse, tamquã natura quadã vtens, vniuersum quomodocumq. est, produxit. ad hęc, alia rerum principia nunquã possunt esse, quin sit ipsum per se esse: hoc autẽ sine illis est. deinde participatione huius alię dicuntur participationes, & per se participationes, & dicuntur esse, & manere: hoc autem sublato, nulla erit participatio. tum etiam ipsum per se esse, quę est participatio prima, a nullo ante se participatur, omnia autẽ post eum & participant, & fiunt alijs infra participationes. Habent autẽ hęc non paruam quęstionem, quomodo Dionysius cum pręmunitione, Si vis, inquit, viuentium tamquam viuentium principium dicere per se vitam. quatenus scilicet manifestũ est, hęc absoluta, non proprie absoluta esse. solus enim Deus horum auctor absoluta causa dicitur: quę autem ab ipso effecta sunt, voluntati permittitur, vt sic ea nominet, verũ cum adiunctione, viuentium quatenus viuunt, principiũ esse per se vitam, nõ autem quatenus substantię sunt, aut sapientię, aut rationes. hęc enim subter aliud & aliud principium collocantur, quod quidem in Deo efferre non est consentaneum. vna siquidem causa & vno principio omnia producit, vt demonstrabitur.

Scholia.

Est vere effector 1 existentiæ, personæ, substantiæ, naturæ) Quæ existunt, considerari possunt vt singularia, & vt species, vel genus, & vt natura. verbi gratia, Socrates est persona; homo, animal, species, & genus; quæ potestate continent singularia, quia possunt cogitari in singularibus. humanitas est natura, quæ nec actu, neq. potestate continet singularia. itaq. homo secundum substantiã constat ex humanitate, quæ est hominis natura, cuius partes sunt corpus & anima in vniuersali; secundum existentiam constat ex hoc corpore, & ex hac anima. natura generis, vel speciei, idest, vniuersalis, ea tantum actu continet, quæ in definitionem cadunt, vt humanitas, quæ non continet actu carnes & ossa, quæ non cadunt in definitionem, sicut continet homo; quia notio hominis non abstrahit ab istis, sicut abstrahit notio humanitatis: cõtinet tamen potentia, carnes & ossa, quia potest cogitari humanitas in homine vniuersali, qui definitur; principia autem indiuidui neq. actu neq. potentia continet. humanitate enim est homo; sed non est, neq. cogitari potest esse humanitate hic homo. ex S. Tho. Ad hunc modum se habent per se participatio, participatio, & hæc participatio; vt verbi gratia, per se vita, vita, & hæc vita. per se vita naturam vitæ significat, idest, ea quæ cadunt in definitionem vitæ; vita, est vniuersale speciei, vt vita hominis, vita equi; vel vniuersale generis, vt vita angeli, hominis, equi: & sicut Deus est auctor per se hominis, idest, humanitatis; est inquam, causa, vt natura hominis sit esse animal rationale (hæc enim continet humanitas) & auctor hominis, & huius hominis; sic causa est per se vitæ, & vitæ, & huius vitæ. per se vita non est proprie & vere ens subsistens, vt homo, lapis; sicut neq. humanitas; sed quo aliquid est; vt per se vita viuens, sicut humanitate homo. Est simpliciter 2 & infinite Deus totum esse in se complectens,) quia omnibus dat esse per sui esse participationem: & ipse est omnia secundum causam; & suo esse omnia quæ sunt, & quomodocumq. sunt, facit esse. sic est causa proprie absoluta, & incircumscripta. Per se 3 esse & secundũ se esse idem significant hic, vt τὸ αὐτοεῖναι, ἢ τὸ καθ᾽ αὑτὸ εἶναι, καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι. similiter αὐτὴ ἡ ζωὴ, καὶ ἡ αὐτοζωὴ, καὶ ἡ καθ᾽ αὑτὴν ζωὴ, ἤγουν ὅλη ζωὴ ὡς τὸ καθ᾽ αὑτὸ εἶναι ἤγουν ὅλον τὸ εἶναι. progreditur 4 non per propria & perfecta & simplicia nomina) idest, per se esse, & per se vita, & per se sapientia, & similia, quæ sunt principia & causæ eorum quæ sunt, quæ viuunt, & quæ sapientia prædita sunt, non possunt dici proprie exemplaria; quia quorũ ista sunt principia, nõ fiunt vt imitẽtur illa ipsa principia, sed fiunt vt impleatur in eis quod diuina sapientia ordinauit, idest, quod erat in idea & exemplari diuino. non sunt etiam perfecta exemplaria, cum ipsa aliis exemplaribus indigeant. non sunt simplicia, quia simul sunt ad exem-

plar

plar formata (quæ vulgo vocantur exemplata) & exemplaria. ex S. Thoma. Non ſ oſtendi illa tibi) Locum Exod. 25. citat Dionyſius οὐ κατὰ τὸ ῥητὸν, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάνοιαν, idest, non ſecundum verba, ſed ſecundum ſenſum. ſic apoſtolici diſcipuli a ſanctis Apoſtolis didicerunt citare aliquando ſcripturam, ſicut ipſi ſancti Apoſtoli interdum faciunt. ſic enim ait ſcriptura: Inſpice, & fac ſecundum exemplar, quod tibi monſtratum eſt in monte. Cum ait, inſpice, & fac ſecundum exemplar (ſiue exemplaria, non enim fuit vnum exemplar, ſed multa) tibi oſtenſum in monte: ſatis clare dicit, oſtendi exemplar, ſiue exemplaria non ad colendum illa (hoc enim erat, ire poſt ea, colere illa, & habere ea pro dijs) ſed oſtendi exemplaria ad faciendum ſecundum illa, quæ facienda ſunt in tabernaculo & vaſis eius, & in ſacerdotibus & eorum ſacrificijs, & in alijs. lex enim vmbram habebat futurorum bonorum, ſcilicet ſpiritualium, quæ quidem oſtenſa ſunt Moyſi in ſpiritu, quorũ exemplarium imagines erant omnia quæ in lege fiebant, ſicut ait idem Dionyſius in extrema pagina cap. 4. eccleſ. hier. Quia igitur Clemens videbat τὰ νοητὰ, ideſt, ſpiritualia oſtenſa Moyſi vocari in ſcriptura Exodi παραδείγματα, quæ ſunt ad aliquid, quia referuntur ad imagines (exemplar enim dicitur imaginis, & imago exemplaris) ſimiliter Clemens quæ ſunt in rebus principialiora, exemplaria dici voluit, quæ ad aliquid referũtur, ad illa ſcilicet, quorum ſunt principia, vt cauſæ ad effecta, & effecta ad cauſas. ſi ſic accepit Clemens, vt plane accepiſſe videtur, recte accepit: & ſic etiam iſta principialiora, quæ exemplaria vocat, creata ſunt, ſicut illa ſpiritualia exemplaria oſtenſa Moyſi in monte, non quidem tamquam exemplaria illa diuina, quæ ſunt increata & æterna, inuiſibilia Dei, & adoranda, quæ ſunt ipſe Deus ſimpliciſſimus, ſed tamquam exemplaria creata & informata menti Moyſis diuinitus, vt ſecundum ea faceret, quæ facere Deus ei præcipiebat, quæ erant omnia imagines tenuiter & obſcure adumbratæ illorum exemplarium. Alij hunc locum a Dionyſio citatum ex Deut. cap. 4. ſumptum eſſe adnotauerunt; ſed nulla ratione quadrat. ego Georgium Pachimerum ſecutus ſum, qui ad illum locum Exodi 25. retulit, quem dixi citatũ eſſe a Dionyſio ſecundum ſenſum, ſicut aliquando ſolent Apoſtoli, & ſancti patres. ſimiliter citauit etiam ibidem Dionyſius locum epiſt. ad Rom. cap. 1. Inuiſibilia ipſius a creatura mũdi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur; citauit inquam hunc locum ſecundũ ſenſum, qui eſt, vt ait Dionyſius, per proportionem cognitionis creaturarum adduci nos, quoad poſſumus, ad cognoſcendum cauſam omnium. Itaq. cum dixit, Inuiſibilia ipſius (vt hoc obiter obſeruetur) videtur plane Paulus intellexiſſe illa in Deo exemplaria æterna, quæ ideæ vocantur, ſecundum quas omnia per eſſentiam ſuam ſimpliciſſimam cognoſcit, & fecit omnia tamquam per principium & cauſam omnium, & eſt omnia,

Hebr. 10.

omnia, vt omnium causa. esse prorsus [6] vitam) Vitam dicit, cum vita absolute consideratur, ita vt tota consideratio sit vitæ, non quatenus est omnium, aut particularium, idest, non consideratur generaliter, neq. particulariter; sed simpliciter vita, quæ dicitur per se vita. 7 Verbi gratia, ipsa per se corporalis albedo adueniens corpori album facit corpus; & postquam accidit corpori, disgregat visum, quæ est propria eius operatio.

Quomodo Deus dicitur per se esse, & per se vita, & per se sapientia, & quomodo rursus idem horum effector dicitur. Cap. V.

MAgnus Dionysius cap. x i. de diuinis nominib. Sed quia, inquit, aliàs me per epistolam interrogasti, quid appellem per se esse, per se vitam, per se sapientiam, & tecum ais dubitasse, quomodo Deum aliquando quidem voco per se vitam, aliquando vero effectorem per se vitę; necessariū esse arbitratus sum, homo Dei sancte, ab hac dubitatione quoad possim te liberare. Ac primum quidem, vt nunc repetamus quæ millies dicta sunt, non pugnant secum dicere Deum per se potestatem, & per se vitam; & dicere Deum creatorem per se vitæ, vel per se pacis, vel per se potestatis. hæc enim dicitur Deus ex ijs quę sunt, & maxime ex ijs quæ prima sunt, tamquā causa omnium quæ sunt; illa autem dicitur, tamquam quæ sit suprasubstantialiter supra omnia quę sunt, & quę primo sunt. Quęris autem quid prorsus dicimus per se esse, aut per se vitam, aut quęcumq. absolute & principialiter esse, & ex Deo ac primo creata esse ponimus. Respondemus, non esse hoc contortum, sed rectum, & simplicem habēs explanationem. non enim per se esse substantiam quandam diuinam aut angelicam esse dicimus, quę sit causa vt sint omnia quę sunt (solum enim qui est supraquam substantia, principium & essentia & causa est vt sint omnia quæ sunt, & ipsum esse) nec aliam diuinitatē, quæ vitam pariat, pręterquam vitam [1] supraquā diuinā omnium quæcumq. viuunt, & ipsius per se vitę causam ponimus; nec vt summatim dicam, alias causas principiales rerum, & creantes, & per se existentes, quas quidā
i & deos rerū, & effectores esse temere effutiuerunt: quos vere & proprie dicere (quippe cum non essent) nec ipsi,

nec

nec eorum patres ac majores ſciuerunt: quin potius per ſe eſſe, & per ſe vitam, & per ſe diuinitatem principialiter quidem & diuine, & efficienter vnum omnium principium & cauſam ſupraquam principium, & ſupraquam ſubſtantiam eſſe dicimus. Vt autem in donis ſuis participatur Deus, prouidentias a Deo, qui in ſe non participatur, manantes, dicimus per ſe ſubſtantiæ effectionem, per ſe viuificationem, per ſe deificationem; quorum participationem quę, vt cuiq. conuenit, habent, ſubſtantiam habentia & viuentia & diuina ſunt & dicuntur, & ſimiliter in alijs. quamobrem bonus ille & ipſorum, quæ prima ſunt, auctor eſſe dicitur; deinde eorum quæ generatim & vniuerſe illa participant; poſtea eorum quæ in parte. Sed quid attinet de his dicere? ſiquidem nonnulli ex noſtris diuinis magiſtris dicunt illum ſupraquam bonum, & ſupraquam Deum auctorem eſſe per ſe bonitatis, & per ſe diuinitatis. vocant autem per ſe bonitatem, & per ſe diuinitatem donum a Deo profectum, quod bonos, [1] & deos facit; & per ſe pulchritudinem donum a Deo effuſum, quod pulchros reddit. dicunt etiam totam pulchritudinē, & pulchritudinem ex parte; & vniuerſe pulchra, & in parte pulchra; & quæcumq. alia eodem modo dicta ſunt, & dicentur, quæ declarant prouidentias & bonitates, ab ijs quæ in rerū natura ſunt, participatas, a Deo qui eſt extra ſui participationem, larga effuſione dimanantes & profluentes; vt qui eſt cauſa omniū, perfecte ſit vltra omnia; & qui ſubſtantiam & naturam exſuperat, ex omni parte & in vniuerſum omnia cuiuſcumq. ſubſtantię & naturæ ſint, antecellat. Quæ quidem cum adnotat S. Maximus, In his, inquit, clare ſoluit propoſitam quęſtionē: Quemadmodum oportet dicere, quandoq. quidem accipiendum eſſe Deum, cum dicimus per ſe vitam, & alia eiuſmodi; quandoq. vero horum effectorem eſſe, ideſt, hæc creaſſe: quoniam tamquam cauſa ille quidem horum, & principium ſupraquam principium vocatur his nominibus; ea vero quę hæc participant, inde, ideſt, ex participatis dicuntur eſſe, & viuere, & diuina eſſe. vitæ igitur creationem, & ſubſtantiæ creationem, ipſas, inquam, res fecit Deus. Primum igitur cogitemus rem ipſam; deinde ip-

sius rei generalem notionem informemus; verbi gratia vitam aut substantiam vniuerse consideratam, & postea in parte. Idem Maximus capite nono: Solet, inquit, Dionysius Deum ab effectis dicere per se esse, & ipsius per se esse effectorem; & ipsum esse per se vitam, & per se vitę effectorem; sicut nunc ipsum esse per se similitudinem, & per se similitudinis auctorem. hæc autem dicit, non quasi dicat alteram quidem vitam esse ipsum Deum, alteram vero productam esse substantialem, & veluti per se existentem præter Deum, quam participant quæ vitam participant; sed potius, sicut ipse est suus interpres cap. XI. per se quidem vita, inquit, & per se potestas, & per se similitudo, & alia huiusmodi dicitur Deus, quòd hæc sit Deus tamquam principialiter & diuine, & efficienter. hæc enim est ipse eorum verus fons; auctor vero est per se similitudinis, & similium tamquam largiens participate ijs quæ primum inter ea quæ sunt, hoc donum participāt. cuncta nāque, vt cuiusq. naturæ conuenit, huiusmodi dona participant. primę quidem & supremæ inter cælestes mentes creaturæ participant præcipue; quæ vero deinceps, participant infra illas. Ex quibus manifestum efficitur, quòd sicut Deum æuum & tempus dicimus, & eundem rursus æui & temporis auctorem (ex effectis enim & creatis, quæ ipse produxit, suppetit nobis copia imponendi ei nomina) & sicut magis; Deū nominamus æuum, a primo eius opere facto; sic etiā ab ijs quæ sunt secundum æuum, absolute nominamus: dico a per se esse, & a per se vita, & a per se sapientia. nec enim hæc dicuntur simpliciter absoluta, sed alicuius esse aliquid. idcirco primo esse dixit, quæcumq. eiusdem ordinis cum æuo, absolute dicuntur. quomodo enim per se existit æuum & tempus, nisi considerentur in ijs quæ æuum agunt & tempus? Aliter etiam hoc patet. si enim Deus omnium quę sunt, effector est, multo magis eorum quæ prima sunt. ab ijs igitur quæ sunt, & potissimum quæ prima sunt, tamquam omniū auctor nominatur. Quia vero vult magis quod dicit, explanare, valde dilucide hęc quæ in dubium venerunt, soluit: & aggressus ea quæ sic absolute dicuntur ὑπάρξεις, idest, essentiæ, Primam, & quæ maxime quodammodo videtur substantia, non substantiam

Aeternus dicitur Deus ab æuo.

Vide an initio lib. II.

stantiam aliquam, inquit, diuinam aut angelicam dicimus per se esse, quæ sit causa vt omnia sint. si autem antiquius, & primum ex donis, quod quia est & participatur, alia dona sunt & dicuntur, non est neq. diuina nec angelica substantia, immo nec causa vt sint omnia (solus enim Deus, qui est supraquam substantia, & principium, & essentia, & causa est vt sint cuncta quæ sunt, & id ipsum simpliciter esse) in quali tandem ordine ea quæ sic dicuntur magis principialia, ponemus? & si non sunt causæ eorum quæ sunt, nec item erunt effectricia horum. quòd si non efficiunt ea quæ sunt, neq. sunt facultas nec operatio Dei effectrix & creatrix vniuersi, relinquitur vt sint hæc habitudines & emanationes, quæ sunt cũ fiunt tantum, sicut demonstratum est. Cum autem Dionysius horum contemplationem dilatat, Nec aliam, inquit, diuinitatem, quæ vitam pariat, dicimus, pręter causam supraquam diuinam omnium quæcumq. viuunt, & per se vitę causam. quòd si non est alia causa viuentium, nec alia diuinitas quę vitam pariat viuentibus, nisi vita supraquam diuina, & substantia supraquã substantia, & ipsum singularissimum & splendidissimum vnum, & hoc est sola causa omniũ, euidens est quòd hęc quę primo & principaliter sunt, & effecta tantum, nihil eorum quę postea sunt, tamquam causa efficiunt: idcirco bonus Deus eorũ ipsorum quę prima sunt, effector dicitur, deinde eorum quę vniuersè participant, postea eorum quę in parte. sic demonstrat solum Deum esse causam omnium, siue prima dicuntur, siue vniuersè, siue in parte; & siue sic participata dicuntur, siue participantia. quòd si idem & solus auctor est & participantium & participatorum, euidens est, si participantia creaturę sunt, & participata penitus creaturas esse; hoc tantum differunt, quòd hęc quidem primum effecta sunt, & per hęc effecta extrema. vt si quis in minimis creaturis videat nubes prius existere quàm pluuiam, & per nubes Deum pluere; & sicut motus existunt propter mobilia, & nubes propter pluuiam, ad eundem modum substantiæ creationes propter substantias, & vitæ creationes propter vitas, & deificationis creationes propter deificata. omne autem quod propter causam est & mouetur, ortum quoq. habere demonstratum

Vniuersè, vt vita omnium viuentiũ, in parte, vt vita hominũ, aut angelorũ, &c.

est. Ponit autem Dionysius esse Deum auctorem per se bonitatis, & per se diuinitatis, similiter, vt actionum & motionũ Dei Deus est auctor. diuinitates vero inferiores intellige angelorum, & hominum iustorum. rursus vero intellige, interpretatũ esse apertissime Dionysiũ declarare hęc nomina, donũ a Deo profectum, & pulchri in ea quę foris sunt, effusionẽ; declarare, inquã, motum & actionẽ Dei, tamquã effectionem & creationẽ ipsius Dei.

Vitam [1] supraquam diuinam) Vita Dei est supra vitam hominum sanctorum & angelorum, quorum vita est diuina, sicut scriptum est: Deus deorum, &c. & illud: Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. quod 2 bonos, & deos facit) tamquã principiũ participans principium omniũ rerũ, quod non potest participare neq. in se participari, quia nõ potest fieri pars alicuius, quod est solus Deus, & tamquam principium inparticipatũ, quia est formale principium participantibus in suo genere; vt per se bonitas, principium formale bonis non re, sed ratione separatum a bonis, qui participatione bonitatis creatæ dicũtur & sunt formaliter boni; per se vita, principium formale viuentibus, non re, sed ratione ab eis separatum, qui participatione vitæ creatæ, quæ donum Dei est, & perfectio ab eo manans, dicuntur & sunt formaliter viuentes: & similiter in reliquis huiusmodi principijs secundũ vniuscuiusq. principij naturam & ordinem. ex S. Thoma. & sicut 3 magis æuum) Sicut Deus dicitur æuum, quia est auctor æui, & eorum in quibus tenditur æuum; sic dicitur per se esse, per se vita, per se sapientia, & similiter in alijs, quia est causa in creaturis per se esse, per se vitæ, & similiũ, quæ sunt dona eius; in quibus versatur æuum. non enim fuit tempus, cum non essent hæc, quæ cum æuo cœpta sunt (siquidem fuerunt in angelis) quæ cogitatione nostra sunt absoluta, & abstracta a rebus existentibus, non tamen simpliciter absoluta & abstracta, quia in re participantur ab existentibus, & sunt effecta a Deo, a quo pendent. sed hæc magis adhuc ex cap. 7. decadis 7. & dec. 8. cap. 4. licebit intelligere.

Psal. 49.
Psal. 81.

De potestate, siue virtute, & iustitia; & quòd a potestate infinite potenti, & a iustitia, per se potestas, & per se iustitia productæ sunt & effectæ; & quæ in eis proprietates. Cap. VI.

MAgnus Dionysius cap. octauo de diuinis nominib. ait: Et quòd Deus deificationis princeps supra omnem potestatem fertur, & omnẽ potestatem, quomodocumq.

cumq. est & excogitatur, exsuperat, non puto ullũ ex ijs qui in scripturis diuinis alti sũt & educati, ignorare. multis enim in locis scriptura & dominationẽ ipsam esse tradit, & ab ipsis supracælestibus potestatibus separat. Quomodo igitur Theologi tamquã potestatem laudant, quæ extra omnem potestatẽ posita est? aut quomodo in ea nomẽ potestatis accipiemus? Dicimus igitur Deũ esse potestatem, vt qui præhabeat in se, & supraquã habeat omnẽ potestatem; & vt omnis potestatis auctor, & vt omnia inflexibili & incircumscripta potestate producens, & vt auctor ipsius per se esse potestatem; vel esse vniuersam, aut singularem alicuius potestatẽ; & vt infinite potens, non solum eo quòd omnem potestatem producit, sed quòd est supra omnẽ potestatẽ, & supra ipsam per se potestatẽ: & quòd supraposest innumerabiliter infinitas alias potestates producere; & quòd infinitæ, & infinito numero productæ potestates numquã queant hebetare aut retundere supraquã infinitam effectionẽ potestatis eius potẽtificæ. hec igitur potestas Dei infinite potens, in omnia quæ sunt, meat & progreditur, nihilq. eorum quæ sunt, omnino nudatũ est, quin aliquã potestatem habeat; quin potius potestatem habet vel intelligentẽ, vel ratiocinantẽ, vel sentientẽ, vel viuentem, vel propriã substantiæ; & ipsum esse, si fas est dicere, potestatẽ habet vt sit, ab ipsa suprasubstantiã potestate: & vt semel dicam, nihil est in vniuersum, quod omnipotentis tutela, & conseruatione diuinæ potentiæ priuatum sit. quod enim vniuerse nullã habet potestatem, nec est, nec quidquam est, nec est fundirus vllus eius situs. Et rursus idem in eodem capite: A iustitia autem rursus laudatur Deus, quòd omnibus, vt dignum est, tribuat & congruentem modum, & pulchritudinem, & compositionẽ ordinis, & dispositionẽ; & omnibus dispertiat, & singulis ordines præstituat secundum veram & iustissimam prescriptionem; & omnibus suæ cuiusq. actionis auctor sit. omnia enim diuina iustitia ordinat, & suis terminis definit; & omnia ab omniũ mixtione & confusione libera seruat; omnibus, quæ cuiq. conueniunt, & vt quodq. dignum est, dona largitur. Ex his autem iam patet, quòd potestas Dei potestatis effectrix, quæ omnem exsuperat potestatem, quæ est vnum,

2. Petr. 2.
Psal. 23.

vnum, & supraquam substantia, quæ omnem potestatem in se præhabet, & supra habet, hęc omnem potestatem & generalem, & in parte, & ipsam illam per se potestatem cogitatione abstractam, ex ijs quæ non sunt, secundum suam inflexibilem & incircumscriptam potestatem producit, & facit existere; & ex ipsa emanatione, quæ in vniuerso cernitur, suppetit nobis facultas nominandi Deũ potestatem. Idem etiam celebratus est a nobis nomine iustitiæ, non quòd ipse sit [1] cognitus iustitia (hoc enim neq. effari nec intelligere possumus, sicut magnitudinis eius non est finis, & intellectus eius non est numerus) sed cognoscitur iustitia ex iustitia quam produxit nobis, imponens singulis rebus ordinem & descriptionem, & ceteræ omnis iustitię pondera. Ex his etiam potest quis percipere proprietates. cernitur enim, quemadmodum in quęcumq. peruadit, ibi potestas eius versatur, & (si fas [2] est dicere) ipsum esse; & quod est vniuersum esse, vt sit, potestatem habet ab ipsa potestate, quę supraquã substantia est. igitur & esse, opus est potestatis; sed nõ ipsum esse potestas est, verum tamquã in subiecto est potestas. pręterea inest proprietas supraquam posse, siquidem potestas supraquam potens Dei, qui est supraquam substantia, indidit nobis intellectum possibilem, vt qui eũ produxit & creauit, sit supraquam potens ad producendum alias potestates diuersas ab ijs quę sunt, infinite infinitas, & quòd infinitę potestates in infinitũ productę creationem supraquã infinitam potentificę potestatis eius retundere numquam possunt. Si igitur potestas ostensa non haberet potestatem has potestates recipiendi, numquam promitteret Dionysius, infinitas illas potestates a potentifica potestate productas non posse actionem eius obtusam reddere. quare euenit, vt potestas bono appropinquet. quod enim in vniuersum nullã potestatẽ habet, nec est, nec aliquid est, nec prorsus situs eius est: idcirco eisdẽ finibus metimur potestatẽ, & id quod est; nec porrigitur potestas in ea quæ non sunt, sicut bonũ porrigitur. eadẽ autem est proprietas nominũ iustitiæ, salutis, & redemptionis. iustitia enim Dei supraquã potens, quę iusta est, & iustitias diligit, vniuscuiusq. eorum quæ sunt, ordinem definit, & producit, & ponit secundum propriam actio-

Psal. 144. & 146.

vel, creata,

Potestas appropinquat bono, quia sicut nihil est expers bonitatis, ita neq potestatis.

actionem: & secundum supraquam infinitam iustitiam suam vnicuiq. iustitię ab ipso productę virtutē indidit, reddentem omnibus pro dignitate; vel propriam actionem partium animę, vel mediocritatem inter plus & minus, vel appetitum tribuentem æqualitatē; vel rursus habitum prospicientem vtilia in commune; vel scientiam eorum quę sunt tribuenda, & quę non tribuenda; vel neutrum: & vt semel dicam, nihil reliquit sine honore iustitię a se productę; quin potius omnes capillos capitis nostri numerat, & passerem duorum assium non sinit incidere in laqueum sine iustissima voluntate sua: & iniustitias nostras, quę dicuntur, conuincit esse aberrationes nostrorum desideriorum. cunctos vero iustitia sua implet, & nihil eorum quę sunt, in re vlla iusta eius salute & conseruatione priuatum est. vnde videtur mihi valere illud peruulgatum: Iniuriam quidem facere omnes, nulli vero iniuriam fieri. Matth. 10.

Cognoscimus quidem Deum esse iustum, & esse ipsam iustitiam; non tamen cognoscere possumus quod quid est eius, idest, quidditatē eius, quam vocant, esse iustitiam. vt enim scire possumus de Deo quòd est, sic nō potest comprehendi quid est. si fas est dicere) quia nō proprie dicitur, quòd esse sit, sed quòd per esse aliquid sit. sic S. Thomas.

De vita, & de sapientia, quæ in Deo est; & quòd ipsa vita & sapientia Deus est auctor & creator per se vitæ, & per se sapientiæ; & quæ horum nominum proprietates. Cap. VII.

Dionysius cap. sexto de diuinis nominib. Nunc, inquit, laudanda nobis est vita ęterna, ex qua per se vita, & omnis vita manat; & a qua viuere in omnia quoquo modo vitam participantia, conuenienter vnicuiq. disseminatur. Itaq. vita, atq. immortalitas immortalium angelorum, & illud non posse capere interitum perpetuitatem angelicę vitę, ex ipsa & propter ipsam est & subsistit. quamobrem semper viuentes & immortales dicuntur; & rursus non immortales, quia non e se habent vt immortales sint, & perpetuo viuant, sed ex viuifica, & omnis vitę effectrice & cōseruatrice causa. & sicut diceba- mus de eo qui est, esse æuū ipsius per se esse, sic etiā hic vita Vide epist. 2. Dionysii ad Caium.

Vt ~~an~~ Vide exemplar. vita diuina est per se vitę viuificatrix & effectrix, & largi-
~~ff~~ tur primũ per se vitæ, esse vitã; & omni vitę, & cuiq. vitę,
esse vnamquamq. apte ad naturã suam; & (quod diuinius
Ioan. 6. & 11. est) nos totos, animas dico, & corpora, ad perfectã & immortalẽ vitã translaturã se promisit. id quod antiquitati quidẽ prȩter naturã esse videtur, mihi vero & tibi & veritati diuina res, & supra naturã; supra naturam nostrã dico, quȩ videtur, non autem illam omnipotentẽ vitȩ diuinȩ. huic enim, vt quȩ sit omnium vitarum, & earum prȩsertim quȩ diuiniores sunt, natura, nulla vita est prȩter naturam, aut supra naturam. Quȩdam itaq. adnotans hic S. Maximus, συνοχικὴν, idest, continentem causam vocauit, inquit, vitam diuinam, vt pote quæ non solum vitam in rerum natura creauerit, sed quȩ vitam cõtineat & conseruet, vt duret & permaneat. & rursus in eisdem, Hanc vitam, inquit, secundũ substãtiam fabricatus Deus, ad immortalitatem angelis & animis nostris effecit. Rursus idem Dionysius in septimo capite de diuinis nominibus: Hanc igitur rationis expertem, & amentem atq. fatuam sapientiam superlate laudantes, diximus omnis mentis & rationis, omnisq. sapientię & intelligẽtiæ causam esse; & ipsius esse omne consilium, & ab ea omnem
Coloss. 2. scientiam & intelligentiã proficisci, & in ea omnes thesauros sapientiæ & scientiæ absconditos esse. etenim conuenienter ijs quæ antea dicta sunt, causa supraquam sapiens, & omnia sciens per se sapientiæ, & totius sapientiæ, & partis effectrix est. In huius capitis adnotationibus S. Maximus, Omne, inquit, participatum antiquius est ijs quæ sunt ex ipso. quare Deus & æuum & tempus proprie nominatur, vt qui sæcula & tempora fecit. sic igitur & in vita & in sapientia dicendum est, quia earum
1. Cor. 1. est auctor. & rursus idem, Quia, inquit, in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum; per sapientiam, inquam, quæ in concentu & ordine creaturæ apparet & cernitur. Immo & magnus Basilius in principium
Prouer. 8. Prouerbiorum, & deniq. in illud, Dominus creauit me principium viarum suarum, Loquitur, inquit, de sapientia mundi, quæ apparet, & vocem fere per ea quæ cernuntur, emittit, quòd scilicet a Deo factus sit, & non fortuito tanta sapientia ea quæ effecta sunt, decorat. vt enim

cæli

cæli enarrant gloriam Dei, & opus manuũ eius annun- *Psal.18.* tiat firmamentũ; enarrant, inquam, me voce; quia non sunt voces, neq. [3] sermones, quorũ non audiantur voces eorum: ad eundem modum sunt quidam sermones sapientiæ antiquitus editæ, quæ ante alia in fabricatione mundi cum creatura conseminata est; hęc tacens, suum conditorem & Dominum clamat, vt per eam ad cogitandum eum qui solus est sapiens, te referas. Ex quibus liquet, quòd vita, quæ in Deo est supraquam vnite, & sapientia, & scientia, & mens, & verbũ, & intelligentia ex nihilo creat ipsam late patentem, & cum creatura conditam per se vitam, & per se sapientiam; & ea quæ secundũ ipsam per se vitam viuunt, & secundum ipsam per se sapientiam sapiunt, & omnem aliam vitam, & sapientiam, quæ in ijs quę sunt, reperitur. atqui patent etiã proprietates. vita enim tenditur in viuentia tantum; & immortalitate quidem præditis species vitæ, & subiectum efficitur; prędítis vero corpore efficitur continuata motio corporis. *perfectio,* sapientia vero minus late patet, quàm vita; siquidẽ in ea tantũ porrigitur, quę sapientiam habent. atq. in angelis quidem immortalibus æque patet vita & sapientia; in ijs vero quæ sentiunt, in ea solum porrigitur sapientia, quæ ratione prædita sunt; & in his nõ omnes sapientiæ participes sunt, sed qui amatores sapientiæ fuerunt vel propter studium diuinitus incensum, aut propter sinceram disciplinam, aut propter vtrumque. Præterea, viuentia quidẽ natura sortita sunt vitam; qui vero sapientiam habent, idonei & studio scientiæ dediti fuerunt. deinde sapientia eius partis animæ est, quæ in contẽplatione versatur; vita autem habitus est substantialis congenitus sine intermissione operationis ijs quæ apta sunt ad recipiendum eum, quantum recipi potest.

Et sicut [1] dicebamus de eo qui est, esse æuum ipsius per se esse) Hoc *dixerat cap. 5. cum dixit, entium æuum. sicut autem est secundum causam tempus, & ea quæ fiunt subiecta tempori; sic est etiam secundum causam æuum, & ea, in quibus est æuũ. [2] antiquitati)* Anti*quitatem vocat stultam & fatuam opinionem gentilium, vt S. Maximus notatum reliquit. itaq. non antiquis simpliciter, sed fatuis antiquis visum esse hoc dicit. neq. [3] sermones)* Sic etiam intelligi potest *hic locus scripturæ, scilicet nulli vsquam sunt homines, quacumq. lin-*

gua & sermone loquantur, qui non audiant & percipiant, quid dies & noctes sua illa composita & rata mutuæ successionis vicissitudine prædicent & declarent, nempe notitiam Dei, qui omnia fecit, moderatur, & regit. Est autem constructio verborum idiomatis Græci, Non sunt loquelæ, neq. sermones, hominum scilicet, quorum non audiantur, idest, a quibus non audiantur voces eorum dierum scilicet & noctium. sic intellexit Eusebius Cæsariensis in Commentarijs suis eruditissimis.

De pace, & paruitate, & magnitudine, & statione, & motu, & de altero, & de similitudine: & quòd hæc in Deo vna pax sunt; extra Deum autem vt ab eo facta, diuersa sunt; & quæ eorũ proprietates. Cap. VIII.

MAgnus Dionysius cap. XI. de diuinis nominib. De ipsa igitur diuina pace, & silentio, quam sanctus Iustus vocat ἀφθιγξίαν, idest, insonantiam, & ἀκινησίαν, idest, immobilitatem ad omnem emanationem, quæ no scitur, quid nam est, & quomodo Deus quiescit, & silet, & quomodo in se & intra se est, & totus secum est supra quàm vnitus, & nec in se ingrediens, & se ipse multiplicans, deserit vnionem; quin potius ad omnia egreditur, totus intus manens propter excellentiam vnionis omnia exuperantis, neq. dicere, neq. cogitare vlli eorum qui sunt, fas est, neq. possibile. Sed cum hoc alioqui eloqui non possimus, nec intelligentia assequi, ad ipsam tamen diuinã pacem vt vltra omnia positã sursum euecti, participationes eius, quæ intelliguntur & nominantur, idq. quantum homines, & nos præsertim qui multis bonis viris impares sumus, consequi possumus, attendamus. Ac primũ quidem dicendum est hoc, quòd per se pacis, & pacis in vniuersũ consideratæ, & in parte, effector est Deus, & quòd omnia inter se mutuo coniunctione ipsorum non confusa commiscet; qua coniunctione cohærentia sine diuisione & distantia, singula tamen secundum propriam speciem pura consistunt, non turbata per concretionem contrariorum. Et paulo post: Et est, inquit, perfecta illa pax vniuscuiusq. proprietatis impermixtæ conseruatrix, per prouidentias suas pacis largitrices, omnia inter se ipsa & cum alijs sine seditione & confusione custodiens. Quid autem dicamus de charitate Christi erga ho-

Participationes pacis intellectas et nominatas dicit eas quas ex scripturis intelligere possumus. ex S. Max.

ga homines, quę pacem effudit? Ex qua non iam nobiscũ, neq. cum alijs inter nos, neq. cum angelis pugnare discamus, sed potius cum ipsis diuina pro viribus operemur secundum prouidentiam Iesu, qui omnia in omnibus operatur, & pacem facit, quę verbis explicari non potest, & quæ a sæculo prædestinata est; qui reconciliauit nos sibi in spiritu, & per ipsum, & in ipso, patri. Et rursus idem cap. IX. de eisdem diuinis nominib. Hæc magnitudo, inquit, & infinita est, & quantitatis & numeri expers; & hæc magnitudo est excellentia secundum effusionem absolutam & supraquam extensam magnificentiæ non comprehensæ. Idem etiam: Atqui omnium causa est paruum; numquam enim formam parui reperies non participatam. Sic igitur in Deo accipiendum est paruũ, vt in omnia, & per omnia expedite means, & operans, & peruadens vsq. in diuisionem animę & corporis, compagum quoq. & medullarum, & cogitationum cordis, immo omnium quę sunt; non enim est creatura vlla inuisibilis in conspectu eius. hoc paruum est sine quantitate, sine numero, sine inhibitione, infinitum, incircumscriptum, omnia comprehendens, ipsum a nullo comprehendi potest. Rursus idem: Nunc autem diuinam diuersitatem cum dicimus, ne suspicemur variationem quampiam in eo qui idem est, & supraquam immutabilis; sed multiplicationem eius vnitam, & vniformes emanationes multiplicis fœtus in omnia. Et iterum: Similem vero Deum siquis dicat, vt eundem, & vt totum per totum sibi vnite & impartibiliter similem, non est improbandum nomen diuinum similis. Theologi vero Deum, qui est supra omnia, quatenus ipse est, nullius similem esse aiunt, sed ipsum diuinam similitudinem dare ijs qui ad eum conuertuntur: &, quod admirabilius est, quòd nihil simile eius esse dicit scriptura; etsi non repugnat hic sermo similitudini, quę cum Deo est. eadem enim & similia & dissimilia Deo dicuntur; similia quidem secundum imitationem, quę esse potest eius, quem nihil potest imitari; dissimilia vero, quatenus effectus infra causam sunt, & infinitis mensuris, & quæ conferri non queunt, ab ea distant. Item: Quid vero de diuina statione, vel de sede dicimus? Ipse

1. Cor. 15. *2. Cor. 5.* *Ephes. 2.* *Hebr. 4.*

enim est omnis stationis, & sedis causa, qui est supra om nem sedem, & stationem; & in ipso cuncta ex bonorum cuiq. eorum conuenientium statione consistunt, & custodiuntur, ne inde excutiantur. Quid autem, cum rursus Theologi ad omnia progredi & moueri dicunt immobilem? an non vt Deum decet, hoc intelligendũ est? Moueri namq. pie intelligendum est pro eo quod est, facere Deum vt cuncta sint, & continere omnia, & omnibus modis omnibus prouidere, & omnibus adesse tum complexu omnium quæ sunt, sine habitudine coniunctionis, tum per prouidentiam omnia circumeundo, & in omnibus operando. Ibidẽ sanctus Maximus: Quod, inquit, semper est idem, & absolute est, in sola causa omnium effectrice cernitur, quæ creaturis largita est, vt in eodem statu permaneãt, & vt ea quæ contrarie, vel alio modo habent, inter se coagmentata sint. eodem igitur modo omnia, etiam quæ non manent in eadem natura, in Deo cernuntur esse; siquidem omnium quæ sunt, eodem modo, idest similiter, est auctor Deus. Ex quibus fit manifestum, quòd pax, & magnitudo, & paruitas, & statio, & motus, & idem esse, & diuersum esse, & similẽ, & dissimilem, hæc omnia vna pax sunt in Deo. idcirco & hic, & aliàs clare dictum & demonstratum est a Dionysio, alia, & contraria, omnia eodem modo & vnite, & nulla duplicatione in Deo esse; tamen ab ipso producta, variata esse, ab ipsis emanationibus diuersitatem nacta. Est igitur Deus, vt prius demonstratum est, sicut substantia, quam neq. verbis exprimere, nec eloqui, nec cognoscere possumus, sic etiam diuina eius pax, prætereà sapientia eius, & vita eius, & quæcumq. alia absoluta, & quæcumq. nunc in ipsa videntur secundum contrarietatem efferri. Laudamus autem hanc secundum participationes eius intellectas & nominatas; idest, laudamus ab ijs quæ produxit, quæ sub intelligentiam cadunt, & quæ sub sensum, quibus nos ex ijs quæ videntur, instructi, ad cogitationem magnorum donorũ eius deducimur, ipsas per se primum actiones animo versantes. vt si quis primum creaturam, vel mundi fabricam ipsam per se cogitet, velut actionem Dei & motũ intuens, deinde sermonem ad producta & creata referat. Consentiens

vt magnus, paruus, simibis, dissimilis.

tiens

tiens autem secum idem Dionysius in singulis horũ nominibus per omnia, sicut in alijs, ita & nunc nomina ponit cum adiunctione definiente, quòd scilicet per se pacis, & per se magnitudinis, & per se similitudinis, & aliorum, & eorum quæ contrarie proferuntur, vt per se dissimilitudinis, per se diuersitatis, & eorum quæ sunt tota, & quæ eorum partes, auctor est Deus, causa & effector; per omnia eodem tenore & forma demonstrans & vniuersa producta esse, & vnum tantum eorum omniũ principium & causam esse, vnum scilicet, quod est supraquam substantia, quæ est illa beata & trium personarum natura. Vt autem ex ijs quæ posita sunt, proprietates etiam percipiamus, est quidem pax diuina, quæ diuersa nectit in vnũ (dicta est enim congregatrix & colligatrix illorum etiam, quæ maxime diuersi generis & naturæ sunt) multa in temperamentum commiscens nõ confuse, neq. permixte; sed seruans in singulis vniuersitates, in vnum mentis simplicẽ conceptũ reducit. Deinde hęc diuina pax veluti vnionẽ multiplicium & diuersarũ vocum & sonorũ instar concentus & symphoniæ pulcherrime conficit, nihil ex graui aut acuto demutans, sed potius manent secundum naturam sine confusione aptatã, vt ingeneretur copulatio supraquam cogitari potest, amatorijs quibusdam illecebris, vel nescio quid diuinius dicam, in vnionem redacta. consentanee etiam nos diuina nomina, quæ in illo vno, quod est supraquam substantia, contraria esse videntur, huic diuinæ paci attribuimus; & magnitudinem ad paruitatem referentes, in vnam pacem contulimus; magnitudinem quidem definientes, qua non queat maior moles reperiri; paruitatẽ vero, qua non possit minor; per vtrumq. nomen, pacem ad infinitum Deum reuocantes. Quid enim maius substantia infinita? aut quid rursus hac tenuius, quę tota per puluiculum insecabilem permeat? Item etiam simile arbitramur cui est similitudo cõmunionis cum alio vel in coloribus, vel propensionibus, vel moribus, & modis, vel in gubernationibus rerum, vel in alio, vt aliquis potest conijcere similitudinem comparentem: dissimile vero, cuius nulla est similitudo secundum rationes & modos nobis notos. desiderium tamen nominis Dei,

quo tenemur, in vna pace cõgregauit hæc, & laudans similitudinem Dei, similẽ nobis nominat, quia prębet nobis similitudinem, non quòd ipse fiat nobis similis (nulla enim effectis cum effectore similitudo, cum infinitis & immensis mensuris & interuallis illa ab auctore absint) sed potius, sicut diximus, quia ipse est effector per se similitudinis, qua nos Deo efficimur similes: Estote
Luc. 6. enim, inquit, misericordes, sicut pater vester cælestis. idem vero est etiã dissimilitudinis auctor, quia vnicuiq. eorum quæ ab eo facta sunt, proprietatẽ indidit, vt numquam quamdiu singula ordinata sunt, inter se conueniant. Si autem nomen eiusdem & diuersi Deo attribuimus, ex ijs quæ produxit & donauit, sumimus. Est quidẽ ταυτότης, idest identitas, conspiratio & consensus vniuersitatis rerũ cum vno mundo, & generatio penitus distantium, summas eorum qualitates similiter retinens; & eadem affectio diuersarum naturarum, & dissimilium partium. est autem rursus diuersitas multipartita distantia eorum quæ ab vna radice in infinitum tenduntur, & variatio omnis generis in partibus & membris vniuscuiusque; & multiplex ac varia multitudo creationis formarum. sic quoq. stationẽ Dei laudamus ab ijs quę & collocauit, & firmauit, & quibus locum manendi dedit. & motũ rursus laudamus, quòd ipse cũ sit alioqui immobilis, & declinare nõ possit, nec vlla in re, aut modo moueatur, neq. mutetur, aut varietur, voluntate tantum omnes species & formas motuũ produxit, & renouauit, emittens eas vna omnino pace, cõcentu, & concordia, quãdo oportet emittere; & rursus ad se reuocãs ipsa sua per se pace secundũ vnam, & numquã intermissam operationem.

Album, & nigrum, & reliquas species coloris in vnum conceptum simplicem coloris cum mens reducit, vniuersitatem generis in eis seruat. neq. enim conuenientia in vniuersitate generis, confundit species; neq. diuersitas speciei tollit conuenientiam in vniuersitate; sed hæc consensio & concentus a paçe diuina proficiscitur.

De

De omnipotente, susceptore, adiutore, & de alijs nominibus, quæ de Deo dicuntur, & sunt eorum quæ dicuntur ad aliquid: & de diuinitate, & similitudine, & habitudine, quæ in deificatis, & imitantibus, & similitudinem capientibus dicuntur secundum imitationem, & similitudinis informationẽ, & habitudinem Dei, qui est omni habitudine solutus, & omnẽ imitationem superat; & de deificatione secundum habitudinem, & de ijs quæ dicuntur vt excellentiam declarent, vt rex regum, Deus deorum. Cap. IX.

GRegorius Nyssenus in confutationibus Eunomij libro secundo: Reperitur, inquit, nihil aliud significare in diuina potentia nomen omnipotentis, quàm referri aliquo modo ad aliquid operationẽ continentem imperio & dominatu ea quæ in creatura mundi contemplamur. hoc enim vis, quæ in hoc nomine cernitur, demonstrat. Et sicut numquam esset medicus, nisi propter ægrotos; neq. rursus misericors nominaretur, aut miserator, & similiter in alijs eiusmodi, nisi esset qui miseratione & misericordia indigeret; sic etiam nec omnipotens, nisi omnis creatura dominante, & in eo quod est, eam conseruante indigeret. Vt medicus igitur ei qui curatione indiget, adhibetur; sic omnipotens ei, cui opus est teneri dominatu. Et sicut bene valentibus nõ opus est medico, sed male habẽtibus; sic consequenter recte dici potest, eũ in quo natura aberrare & labi non potest, non indigere alio a quo teneatur. Et magnus Dionysius in epist. secũda ad Caium: Quomodo Deus, qui est supra omnia, est supra principium diuinitatis, & supra principium bonitatis? scilicet si diuinitatem & bonitatem intelligas esse donum ipsum, quod deos & bonos facit, & ipsam [1] imitationem quam assequi non possumus, Dei & boni, qui est supraquam Deus, & supraquam bonus, qua dij & boni efficimur. Etenim si hoc est principium, quo deificamur, & boni efficimur, qui est omnis principij supraquã principium, etiam est supra diuinitatem & bonitatem, hoc est, supra principium diuinitatis, & principium bonitatis. Quia enim non est imitabilis, neq. haberi potest, antecellit imitationibus & habitudinibus, & eis qui imitantur,

tãtur,& habitudines participant. Magnus Athanaſius in libro de Incarnatione verbi Dei: Deo igitur, inquit, non eſt ſimilis filius Deus, ſed vnum & idem, ſicut ſcriptum eſt: Ego & pater vnum ſumus; diuinitatem interpretatus eſt vnitatem; diuinitatem vero non qualis eſt eorum, qui facti ſunt dij: ſiquidem hanc illi opponens, Deus, inquit, eſt non ſicut homo ad ſimilitudinem Dei factus, & Deus nominatus propter ſimilitudinem. Et Gregorius Nyſſenus in quodam libro ex ſuis confutatorijs cõtra Eunomiũ: Et ſi inimicus Domini dominũ nominet Deum, nititur comparare illum cum diuinitate Moyſis. Sanctus Maximus in ſcholijs Dionyſij, Recte, inquit, dixit diuinitatem ſupra omnem bonitatem, & diuinitatẽ. inferiores igitur diuinitates intellige angelorum, & hominum iuſtorũ. Sanctus Ioannes Damaſcenus libro III. de fide orthodoxa, cap. XII. Natus, inquit, ex Virgine, egreſſus autem Deus cum carne aſſumpta, iam ipſa ab eo deificata, ſimul vt producta eſt, & eſſe cœpit; ita vt ſimul hæc tria eſſent, aſſumptio, exiſtentia, deificatio ipſius ab ipſo verbo facta. Rurſus S. Maximus in diſputatione cõtra Pyrrhum: Sicut inflammatio inflammatũ, & inflammantem ſecum infert; & refrigeratio refrigeratum, & refrigerantem; & viſio viſum, & videntem; & intelligentia intellectam rem, & intelligentem (non enim poteſt habitudo ſine habitis dici, aut intelligi) ſic, vt conſequens eſt, deificatio deificatum, & deificantem ſecum inducit. Idem: Oportebat, vt vere dicam, eum qui eſt auctor eorum quæ ſecundum naturam ſunt, eſſe etiam auctorem deificationis ſecundum gratiam. Idem iterum: Demonſtraui, inquit, diuinam potentiam, quæ ſupra ſubſtantiã eſt, efficere deificationem eorum qui ſecundum gratiam deificati ſunt. Gregorius Theologus in oratione poſtquam factus eſt presbyter: Solitudinem, inquit, maxime omnium amplexus ſum, & tamquam adiutricem & parentem diuini aſcenſus & deificam vehementer admiratus ſum. Rurſus magnus & diuinus Dionyſius cap. x. de diuinis nominib. ait: Dicitur autẽ omnipotens Deus, vt omnia dominatu ſuo tenens, & qui ijs quæ gubernat, præeſt non [2] mixte; & vt omnibus deſiderabilis, & amabilis; & cunctis [3] iuga voluntaria imponens, & dulces partu-

Ioan. 10.

parturitiones amoris diuini, & omnipotentis, & in solu bilis ipsius bonitatis. Gregorius Nyssenus in primo libro contra Eunomium: Alia, inquit, nomina tantum significant quod est ad aliquid vtile, vt adiutor, defensor, & susceptor, & quæcumq. huius significationis reperiuntur, quibus si adimas egentem ope, vacua & otiosa fuerit vis, quæ in ipso nomine cernitur. Rursus Dionysius cap. x i i. de eisdem diuinis nominib. Quia, inquit, auctor omnium secundum vnam excellentiã vniuersa exuperantem est supraquam plenus, sanctus sanctorum, & alijs eiusmodi nominibus laudando nominatur conuenienter causæ superfluenti, & excellentiæ eximiæ; vt si quis dicat, quanto antecellunt sancta, aut diuina, aut dominantia, aut regia ijs quæ non sunt talia, & rursus ipsæ per se participationes participantibus; tanto antecellit omnibus quæ sunt, qui est supra omnia; & omnibus participantibus, & participationibus, qui est causa non participata. Sanctos autem & reges, atq. dominos, & deos vocant scripturæ principaliores in vnoquoq. ordines. Quod quidem cum S. Maximus adnotat, principes qui inferioribus præsunt, ait vocari secundum excellentiam sanctos, & dominos, & reges, & deos; sicut & inter homines ij qui sunt excellentissimi, sic appellantur. Ex quibus efficitur manifestum, aliam quidem significationẽ præseferre ea nomina, quæ de Deo dicuntur ad aliquid; aliam vero, quæ secundum exuperationem efferuntur: atq. illa quidẽ aliquando superuacua esse & otiosa perfecto opere, vt antea, & nunc demonstratum est; hæc vero, quæ secundum exuperationem, semper eodem modo excellentiam declarare. atq. illa quidem euidens indiciũ ostendunt in fabricatione vniuersi. Septimo enim die, inquit, requieuit ab omnibus operibus suis; quare Gen. 2. cessauit a creatione cæli, solis, stirpium, animantium, & vt vniuerse dicã, ab vniuerso opere quod patrarat. propter opus enim dictus est tunc Deus fabricator mundi. Est igitur semper fabricator mundi Deus, sed tamquam iam fabricatio mundi desierit; sicut & creator, qui non semper creat; & ad ridendum aptus, qui non semper ridet. hæc autem est, quia solum est causa & effector Deus. infinitis enim & immensis interuallis effector effectis antecellit.

tecellit. Cum autẽ Dionysius excellentiā in his ostendit, in duas partes diuisit;in sancta,& non sancta; & in per se participationes,& in participantia. Et quanto, inquit, ea quæ sunt, ijs quę non sunt,antecellunt,& participationes participantibus; tanto Deus antecellit sanctis, & nõ sanctis; & per se participationibus , & participantibus . Excellentia igitur Dei ęque peruadit in participantia,& per se participationes; & in sancta, aut diuina, aut dominantia, aut regia,& in ea quæ non sunt talia. Si autem Deus æque vtraq. excellit,quam rationem productionis habebunt quæ non sunt sancta , & quæ participant , eandem habebũt sancta,& per se participationes.quòd si illa sunt creaturæ Dei, & hæc igitur sunt creaturæ Dei. Apparẽt tamen hic etiam proprietates. illa enim, idest,participantia & participationes, propter finẽ, cuius causa, perfecta sunt,& eorum proprietas est dici ad aliquid, aliquo modo se habere; horum autem , idest, quæ secundum excellentiam dicuntur,proprietas est, ex æquo esse infra Deũ, cum illis quæ participant, & sunt per se participationes. hæc enim & illa facta sunt. Præterea omnipotentia, susceptio, auxilium,& saluatio si in Deo dicuntur,sunt vna pax, & quies, ac silentium; sin vero extra Deum, & tamquam emanationes in creaturas,ad custodiam,& tutelã, & auxilium , & susceptionem , & salutem productæ , in ijs quæ custodiuntur, perficiuntur. Rursus, sanctitas, & dominatus, & regnum, & diuinitas,absolute quidem in Deo dictæ silentium eius sunt beatum , & supra substantiam: extra Deum vero, proprietates accipiunt ad creaturã spectantes; illa, idest, sanctitas , liberatio est ab omni scelere & macula ; dominatus firmitatẽ veram, & a prolapsione liberam exhibet ; regnum est distributio omnis regulæ, & ornamenti, & iuris, & ordinis;diuinitas vero prouidentia omnia contemplans , & similiter in alijs , si quis a motibus & actionibus Dei nominare pergat diuinitatem quę est supraquã expromi possit siue affirmando siue negando, & supraquã intelligi,& supra substantiam.

Scholia.

Ipsam imitationem Dei) *Imitatio Dei vocatur deificatio, quia nõ deificamur , nisi imitando Deum . deificatio ipsa quæ dici solet per se deificatio , est donum Dei , & principium nostræ deificationis a Deo donatum*

donatum nobis. Deus igitur eſt ſupra huiuſmodi principium formale diuinitatis deificæ, qua tamquam dono Dei deificamur ab ipſo Deo; & ſimiliter ſupra principium bonitatis, qua tamquam dono Dei boni efficimur ab eo. non è mixte) quia non opus eſt, vt ſe veluti cum rebus & negotiis miſceat ad cognoſcendum ea, vt tute & caute gubernet, ſicut neceſſe eſt homini; alioqui nõ poterit ſolus ſufficere gubernationi. iuga 3) Iuga voluntaria vocat appetitus naturæ, vt cuiq. conuenit, inſitos, tamquam leges impoſitas, quibus omnis natura libenter & ſponte ſua paret; & nulla reſiſtit, nec obedientiam detrectat. Et quia huiuſmodi appetitus, & impetus inſiti, & inclinationes tendunt ad amandum ſummum bonum, quod varie participant, idcirco eiuſmodi inclinationes dicuntur a Dionyſio diuinũ amorẽ parturire, ſicuti terra ſole tepefacta fructus parturit. ceſſauit 4 ab omni opere) Creare non ſolum ſignificat facere ex non ente, vt impius Eunomius tradebat; qui idcirco aiebat non iam animas creari, ſed generari, ex quo Deus requieuiſſet ab omni opere quod creando patrarat; ſed ſignificat etiam facere aliquid nouum, vt notauit Nemeſius Adamantius lib. 2. de homine: a quo genere creationis dicit ceſſaſſe quidem Deum, ſicut ſcriptum eſt in Eccleſiaſte: Nihil nouum ſub ſole. Nec Eccl. 1.
enim vel reſurrectio corporum (vt ait Gregorius Nyſſenus hunc locũ interpretans) aliquid noui erit, ſed reſtitutio in priſtinum ſtatum; idcirco, inquit, ſubiungit Eccleſiaſtes: Extra vetus nihil eſt. ſic enim eſt apud LXX. interpretes. Creari ergo animam non eſt nouum, ſed tale quid, quale a principio factum eſt, cum fecit Deus hominem, & Gen. 1.
ſecundum imaginem Dei fecit eum, ſicut ſemper facit nihil varians. Deſiit itaq. creare primordia rerum. vnde idem Eccleſiaſtes ibidem: Quid eſt, inquit, quod fuit? ipſum quod futurum eſt. Quid eſt quod factum eſt? ipſum quod faciendum. nihil nouum ſub ſole. Significat enim (vt alius quidam Gregorius ait, vetus & elegans interpres Græcus, cuius cognomentum nondum reperi) non ſolum ea quæ a principio facta ſunt, ſeruitutem ſuam erga auctorẽ ſuum demonſtrare, illiusq. infinitam ſapientiam, potentiam, & magnificentiam teſtari, verumetiam quæ nondum exiſtunt, ſed futura ſunt, ipſa quoq. rationem ordinis, ſubiectionis & obedientiæ illorum primorum erga auctorẽ ſuum ſecutura eſſe: ita vt nihil eorum quæ ſunt futura, aut facienda, vel creanda, diuerſum ab iis quæ primum facta ſunt, inueniatur: immo ſecundum ſeriem primis illis a potentia Dei omnium operatrice & gubernatrice impoſitam, ortum & motum ac conſeruationem habitura eſſe vſq. ad præſcriptum a Deo finem omnium; nihilq. prorſus reperiendum eſſe, quod alium ortum, aut motum, aut ordinem habeat, vnde poſſit aliquis occaſionem ſumere dicendi, Hoc nouum eſt. hactenus iſte auctor.

De æqualitate, perfectione, vnitate, & quæ eorum in rebus proprietates. Cap. X.

MAgnus Dionysius cap. IX. de diuinis nominib. Si quis vero, inquit, in sanctis scripturis nomen, quo Deus nominatur idem, & quo nominatur iustus, in nomine diuino, quo nominatur æqualis, accipiat, dicendum est, Deum esse æqualem non solum vt expertem partium, & qui a recto declinare non possit, sed vt in omnia & per omnia æqualiter meantem, & vt per se æqualitatis effectorem, secundum quam æqualiter operatur similem omnium per ipsa inter se incessum, & participationem æqualiter participantiũ, vt quodq. eorum aptu est, & æqualem in omnia pro cuiusq. dignitate distributionem; & quatenus omnem æqualitatẽ intellectilem, intelligentem, ratiocinantem, sentientẽ, substantialem, naturalem, voluntariam, exempte & vnite in seipse anticipauit, secundum virtutem omnia exuperantem, omnis æqualitatis effectricem. Ac rursus idem cap. XIII. Perfectum rursus dicitur, quod non potest augeri, & semper perfectum est, & minui non potest, item quod omnia in se continet, & redundat secundum vnam numquam intermittentem, & eandem, & supraquam plenã suppeditationem, quæ minui non potest, qua omnia perfecta consummat, & conuenienti perfectione implet. Et iterum idem: Nec enim est multitudo, quæ aliquo modo non participet vnũ; immo quæ sunt multa partibus, sunt vnum toto; quæ sunt multa accidentibus, sunt vnũ subiecto; & quæ multa numero, aut facultatibus, sunt vnum specie; & quæ sunt multa multiplici specie, sunt vnum genere; & quæ sunt multa emanationibus, sunt vnum principio; & nihil quidquam est, quin quoquomodo vnum participet; illud dico, quod in se secundum omnia singulari, omnia, & tota omnia, & contraria anticipauit. Amplius adhuc idem: Oportet, vt nos a multis virtute diuinæ vnitatis ad vnum conuersi, vnite laudemus totam beatam diuinitatem, vnam scilicet omnium causam, quæ est ante omne vnum, & ante omnem multitudinem, & omnem partem, & omne totum, & omnem terminum & incircumscriptionem, omnẽ finem,

& om-

& omnem infinitatem; vnum, inquam, quod omnia quę sunt, & ipsum esse [5] definit; & est totorum omnium, & simul, & ante omnia, & supra omnia causa singulariter, & est supra [6] ipsum vnum ens, & ipsum vnum ens definit; siquidem quod est vnum in rebus, annumerabile est, numerus autem substantiam [7] participat; vnum vero, quod est supraquam substantia, quod est vnum, & omnem numerum definit, & ipsum est vnius, & numeri, & omnium quæ sunt, principium, & causa, & numerus, & ordo, Hæc autem adnotans S. Maximus: Aduerte, inquit, quòd merito ante vnum dicit esse Deum, quandoquidem omnibus antecellit; vnde numeri est effector, & inuentor. Et rursus, Obserua, inquit, quòd annumerabile significat declarationem numeri, quare in ijs quæ sunt, idest in creaturis, cum vnum dicitur, secundum numeri notionem dicitur. Ex quibus patet, quòd Deus, qui ipse est secundum se per se æqualitas, & per se perfectio, & per se vnitas, hęc sibi tribuit quæ est ipse. atqui hæc quę ipse est, intelligere nequaquã possumus, nec expromere fas est. Theologi vero de per se æqualitate, & per se perfectione, & per se vnitate in rerum natura productis loquuntur, explicant, & intelligunt. Est igitur æqualitas æqualis distributio vniuersi, partim aliquid cõmune habens cum eodẽ, & cum iustitia; partim aliquid proprium. abundat enim varijs vocibus, non vt eas in vnum concilians, sed vt principium quoddam & extremum in vnum sonum desinens. omnia namq. quæ inter se concinũt, diuersitatem habent eorum, ex quibus constant; & similitudinem sonorũ secũdum plectri modum. ęqualitas autem similitudinis vocum plus concentus habet; moderatur enim hunc tamquam causa inchoans, & finiens, & veluti a se incipiens, & per concinentia, & inter se respondentia circumiens, in se rursus definit. Ab vna igitur ratione æqualitatis sumenda est & aliorum ratio, in quibus æqualitas versari cõsueuit. ęquale enim est, quod est eorundem mensura. quorum igitur eædẽ sunt mensuræ, æqualitas etiam eadem est. Quare diuina æqualitas æqualiter operatur similem omnium per ipsa inter se incessum, & æqualem participationẽ, vt quodq. aptum est, & æqualem in omnia pro cuiusq. dignitate distribu-

vel, vniuersitatum,

ſtributionem. perfectio autem in ijs quæ ſunt, quod in eis eſt minus & plus, eijcit; æqualem autem perfectionẽ reddit partibus. & eſt perfectum in numeris quidem, totum æquale partibus; in affectis vero qualitate, perfectus habitus eorum qui ad hunc vſum affecti ſunt qualitate, natura quædam eſt ipſis perfecte propter multam experientiam ingenita, & neq. plus, neq. minus habens, quàm recta regula ſecundum ipſum vſum requirit: in ſubſtantijs vero perfecta vita, & immortalis; & vt vno verbo dicam, omne nimium & parum perfectionẽ corrumpit. Aequalitas ergo, & vita non deflexa a recto in ſubſtantijs quidem perfectionem efficit; in numeris vero totum æquale partibus; in qualitate præditis, ſcientia quæ excidere non poſſit. Deus autem, qui eſt per ſe perfectio, perfectionum effector eſt, tum perfectionis, [8] cui ademptæ ſunt multę perfectiones; tum per ſe perfectionis, quæ late patet. ad imitationem enim exemplarium diuinorum, quæ ſupra ſubſtantiam ſunt, produxit & perfecit, quæ hic abſolute dicuntur. vnitas autem, quæ in omnibus obambulat, diuino nomine vnitatis decoratur, operans infinitas vnitates in generibus, in ſpecie, in indiuiduis, in partibus, in membris; & vt dicam, quod plurimum valet, & potiſſimum eſt, in omnia ſe multiplicat, nos ad imitationem vnitatis Dei, quę eſt ſupraquã ignota, ad vnitates reuocans, vt in multitudine vnitatũ, quæ ab ipſo productæ ſunt, efficiat vt nos a multis ad vnum virtute diuinæ vnitatis conuerſi, facti vnum, laudemus totam, & vnam diuinitatem, vnam omnium cauſam. hoc per ſe vnum, quod ijs quę ſunt, annumeratur, principium efficitur eius quod per ſe eſt, quatenus vnũ eſt, quod per ſe eſt, licet non ſit per ſe, [9] ſed vt accidens. hoc etiam in vnaquaq. emanatione vnum fit; & vnũ item cõmuniter in omnibus emanationibus, ſiue genera ſint, ſimiliter; ſiue ſpecies, eodem modo; ſiue indiuidua, nũquam deficit vbiq. vnũ. & huius per ſe vnius proprietas eſt, in quibus ineſt, multa ad ſe conuertere. At vero pro cõtextu ſecundũ ſeriem contenti ſumus ijs quæ magnus Dionyſius expoſuit. quòd ſi in quibuſdã, cum ea recenſeremus, aliquid variauimus, non fuit nobis propoſitũ magis ordinate quàm ille, recenſere. abſurdũ enim erat tam

ma-

magnum solem ex aduerso intueri, vt in hoc etiam verbis eius vtar. Decem capita contexuimus, quia hoc fuit a principio propositum: proprietates ex iunctis, & continuatis collegimus, propter facilitatem. quædam contraximus; alia in alium locum transtulimus propter clariorem distinctionem. Inscripta vero est decas, De proprietatibus, non quasi nobis aliquid abunde suppetat, quod magno Dionysio desit, sed potius ex ijs quæ copiose dicta sunt ab eo, solum explanamus vbi oporteat proprietatem considerare. Propositum vero est planum facere per omnia, solum esse causam vniuersi diuinam trium personarum naturam, quæ est supra substantiam, & supra naturam. alia vero omnia, siue quæ dicuntur primum existentia, siue participationes, siue prouidentiæ, & dona diuina, quia propter causam producta sunt, in effectis numerantur; suntq. sicut effecta, generata & creata. Omnis enim effectio (ait magnus Basilius) par fit suis effectis; & magna quidem effectio magnorum effectorum est; parua vero paruorum.

Cap. 5. de diuin. nomin. in extrema pag.

Scholia.

Inter se [1] incessum) In elementorum mixtione versatur huiusmodi æqualitas, quæ si non esset, non fierent generationes in mundo. si enim aliquod ex elementis exuperet ac redundet, corrumpitur quod generatur. *vt quodq. [2] aptum est, & pro dignitate)* Hoc dicit propter æqualitatem proportionis, siue quæ sunt natura fiant, siue per gratiam: vt non omnes æqualiter illuminantur a sole; nec omnes æqualiter sanctificantur, sed proportione, vt apti sunt, aut digni habentur. *omnem [3] æqualitatem)* νοητοὺς & νοεροὺς, id est, intellectiles, & intelligentes vocat angelos, quia habent infra se a quibus intelligantur; & ipsi intelligunt. animæ autem non solent vocari νοηταὶ, idest intellectiles, quia non habent infra se a quibus intelligantur, sed dicuntur ratiocinantes, & νοεραὶ etiam, idest intelligentes, sed non proprie, vt angeli. sentientem æqualitatem vocat, quæ in animalibus reperitur; substantialem, quæ in substantialibus (sic vocat quæ sunt sine sensu & motu) naturalem, quæ in naturalibus: illa intelligit, quæ qualemcumq. motionem habent. natura enim est principium motus & quietis. voluntariam, in ijs qui volũtate præditi sunt, qui volunt iuste viuere. iustitia enim est quædam æqualitas. omne genus æqualitatis habet Deus anticipatum in se ipso simpliciter tamquã in ideis & exemplaribus, æternisq. suis notionibus. ex S. Maximo. *omnia [4] & tota omnia)* Omnia dicuntur, quando sunt species, &

partes,

partes, & differentiæ in diuisionibus; totum; quando partes collectæ vnum constituunt vel speciem, vel genus; vel contraria & opposita in vnum consensione quadam conspirant, vt aqua simul, & terra, & aer. ex S. Max. & ipsum [5] esse) Illud per se esse dicit, quod est per se principium, & primum τῷ πρός τι πῶς ἔχειν; idest, quia ratione habitudinis tamquam ex forma ex ipso per se esse existunt; sicut vita ex per se vita. & est supra [6] ipsum vnum) illud dicit, quod est, vt ait S. Maximus, αὐτοαρχὴ καὶ πρῶτον τῷ πρός τι πῶς ἔχειν, idest, per se principium, & primum habitudine ad aliquid. inducit enim, inquit, notionem multorum ex seipso, hæc autē longe absunt a Deo, a quo sunt aliena, qui secundum naturam suam non potest cum alio coniungi, sicut vnum in numeris. ex S. Max. substantiam [7] participat) Creaturam vocat substantiam. quod autem numeratur in creaturis, pars numeri est, & numeratur in ijs quæ sunt suæ speciei, vel generis, vel ordinis, & similiter in alijs, cum quibus conuenit. Perfectio, [8] cui ademptæ sunt multæ perfectiones, est perfectio non abstracta per intellectum a toto, & a parte; hæc enim multis perfectionibus caret. perfectio vero abstracta, & absolute considerata late patet, quia non est restricta ad totum, aut ad partem, vt vita absolute considerata, quæ dicitur per se vita, huic nulla perfectio adimitur, sicut adimitur vitæ in genere, vt animalis; & vitæ in parte generis, idest in specie, vt hominis, aut angeli, & multo magis huius hominis, aut huius angeli, quæ sunt indiuidua. Per se [9] esse, sicut per se vita, & per se vnum, & similia, est ens per accidens, quia solum per abstractionem existit in mente.

DECAS

DECAS SEXTA, DE APPARITIONIBVS DIVINI LVMINIS.

Quòd omne lumen sub sensum cadens ex Deo est, & quòd sol imago est bonitatis ipsius. Cap. I.

DIONYSIVS capite quarto de diuinis nominib. Sed quod in medio præterlapsum nos effugerat, cæleſtium principiorũ, [1] & ſubterminationũ cauſa eſt bonum, itẽ ſubſtantiæ huius cæleſtis, quæ non augetur, neq. minuitur, & penitus non variatur, & motuum cæleſtis curriculi vaſtiſſimi non ſonantium, ſi ita loqui oportet, & ordinum ſtellarum, & pulchritudinum, & luminum, & infixionum earum, & multiplicis curſus vagantis quorundam ſiderum, & duorum luminarium, quæ ſcriptura vocat magna, circuitus, & eodẽ, Gen. 1. vnde profecta ſunt, reuerſionis, quibus apud nos dies & noctes diſtinguuntur; & menſes atq. anni definiti ipſos motus temporis, & eorum quæ in tempore ſunt, circulo confectos diſtinguunt, numerant, ordinant, & continent. Quid autem dicatur de ipſomet radio ſolis? A ſummo enim bono lumen proficiſcitur, & imago bonitatis eſt: quamobrem nomine luminis bonum laudatur, tamquã appareat primum exemplar in imagine. Sicut enim bonitas diuinitatis quæ ſupra omnia eſt, a ſupremis & prouectiſſimis ſubſtantijs vſq. ad extremas peruadit, & adhuc ſupra omnes eſt, ita vt neq. ſuperiores vſq. ad illius excellentiam pertingant, nec inferiores non ab illa contineantur; quin potius omnia quæ illuminari poſſunt, illuminat, & creat, & vitam dat, & continet, & perficit; & Gen. 2. menſura eſt eorum quæ ſunt, & æuum, & numerus, & ordo, & complexus, & cauſa, atq. finis: ſic etiam ingens iſte, & totus ſplendidus, ac ſemper lucens ſol imago expreſſa eſt diuinç bonitatis, quatenus tenuiſſimum [2] quid illius boni in eo procul reſonat, & omnia quæ eum participare poſſunt, illuſtrat, & lumen habet ſupra extenſum, quod in vniuerſum mundum qui cernitur, tum ſuperio-

rem, tum inferiorem, ſplendore radiorum ſuorum multiplicat. & ſi quid eum non participat, non eſt in cauſa imbecillitas aut tenuitas facultatis illuminandi, ſed potius non eſſe expeditum ad participationem luminis, quia non ſit idoneum ad admittendum illud. Ac revera multa ſic ſunt, quæ radius ſolis prætergreſſus, illa quæ vltra ſunt, illuminat; & nihil eſt eorum quæ cerni poſſunt, quo non pertingat ſol, vt eſt ingens vis ſplendoris ſui. Quin etiam ad ortum corporum ſub ſenſum cadentium confert, & ea mouet ad vitam, nutrit, auget, perficit, & purgat, ac renouat; & menſura eſt ac numerus horarum, & dierum, & omnis noſtri temporis (hoc enim eſt illud lumen, tametſi tunc non erat figuratum,
Gen. 1. quod dixit diuinus Moyſes diſtinxiſſe illud primum dierum noſtrorum triduum) vnde ἥλιος, ideſt ſol, dictus eſt, quòd omnia facit ἀολῆ, ideſt, omnia ſeruat ſalua, & congregat diſperſa, & omnia quę ſentiendi vim habent, eum appetunt, vel vt videant, vel vt moueantur, & illuminentur, & caleſcant, & deniq. vt contineantur & conſeruentur a ſole. non hoc dico, vt antiquitas exiſtimabat, quòd ſol ſit Deus, & auctor vniuerſi, qui hunc mundum quem cernimus, proprie gubernet, ſed potius quòd
Rom. 1. inuiſibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoq. eius virtus & diuinitas. Ex quibus patet, omne lumen, quod cernitur, a Deo factum eſſe; & ſolem eſſe multis modis & rationibus imaginem bonitatis Dei. ſimul etiam demonſtratum eſt, quemadmodum cum Deus dixit primo die:
Gen. 1. Fiat lux, lucem illius tridui ſine figura, & diffuſam coegit, & in figuram globi ſolis contulit, præfiniens ei circuitus & orbes annuos. Idem oſtendit magnus Baſilius in Hexaemero.

Scholia.

Principiorum, 1 & ſubterminationum) **Non** *ſignificat hoc loco* Dionyſius, *vt quidam interpretati ſunt, corpora cæleſtia eſſe principia agentia eorum quæ ortum & interitũ capiunt, & diſcerni res ſecundum eadem corpora; non loquitur hic de huiuſmodi principijs, ſed de principijs & terminationibus orbium cæleſtium, quos fecit* Deus *bonitate ſua globoſos, in qua figura idem eſt principium & terminus, ſiue finis, non dixit* ἀποπερατώσεις, *ideſt, terminationes, ſed* ὑποπερατώσεις,

τάσεις, id est, subterminationes, vt S. Maximus obseruauit, quia motus corporis globosi non habet proprie terminum, sed veluti terminum habet moueri ab aliquo principio ad idem tamquam ad terminũ; verbi gratia, ab oriente ad eundem orientem. tenuißimum 2 resonat) Græce est πολλοστόν, quod Lucretius poeta Romanus lib. vi. vertit multesimũ ea forma, qua dicitur centesimum, millesimum. Significat hic tenuißimũ extremi soni; vt si quis, inquit S. Maximus, magna vociferatione aliquid dicat, qui adstant, & bene clamorem, & quod dictum est, percipiunt; qui autẽ distant, quo magis distant, minus audiunt; qui vero longe sunt, tenuißimum sonum audiunt sine significatione vocis: sic cogitandũ est, inquit, de lumine solis, si cum diuino conferatur, esse scilicet diuinum lumen infinitum, & conferri cum illo non posse, adinstar acutißimi clamoris, & clarisonæ vocis cum tenuißimo & obscurißimo sono collatæ.

Quòd ignis sub sensum cadens non solum imagines angelorũ, qui similitudinem Dei gerunt, exhibet, sed ipsius etiam Dei; & quæ eius proprietates. Cap. II.

Dionysius cap. xv. cælestis hierar. Aggrediendum, inquit, est dicere, & inuestigandum in prima explanatione figurarum, quare sancta scriptura in figurandis angelis imaginem igneam fere præ ceteris imaginibus honorare reperitur. Reperies itaq. eam non solum rotas *Dan. 7.*
igneas effingentem, sed animalia ex igne, & viros instar *Ezech. 1.*
ignis fulgore collucentes; tum aceruos carbonum ignis *Dan. 10.*
circa celestes substantias ponentem, & fluuios igni arden *Matth. 28.*
tes, impetu qui cohiberi non possit, profluentes: immo *Ezech. 8.*
& sedes ait igneas esse; & ipsos supremos Seraphinos v- *Ezech. 1.*
rentes repræsentat, vt nomen declarat, ac proprietatem *Dan. 7.*
ignis & efficientiam illis tribuit: deniq. supra, & infra *Ibid.*
(idest, vbiq.) igneæ imaginis formationem præcipue honorat. Igneum igitur, vt arbitror, designat maximam in mentibus cælestibus Dei similitudinẽ. sacri enim Theologi substantiam, quæ supra substantiam est, & sine forma, multis in locis in igne delineant, quòd ignis multas habeat imagines (si fas est dicere) diuinæ proprietatis, quatenus in ijs quæ cernũtur, habere potest. Ignis enim, qui sensu percipitur, est quidẽ in omnibus, vt ita dicam, & per omnia nõ permixte peruadit, & ab omnibus dirẽptus est, & cum sit alioqui totus lucens, simul est tamquã

latens, incognitus per se, non proposita materia, in qua suam vim & actionem ostendat, neq. teneri, neq. videri potest, & omnia superat; & ea in quibus fuerit ingenitus, ad suã facultatẽ trahit: habet vim immutandi, impartiendi se omnibus qui ad eum vtcumq. appropinquãt, renouandi calorẽ vitali, illuminandi splendoribus non obtectis; non potest cohiberi, est admixtionis expers, habet vim secernendi, est immutabilis, fertur in sublime, est motus celeris, est altus, non patitur vt vmquam appetat deorsum ferri, est per se mobilis, semper mobilis, alia mouens; habet vim continendi, & a nullo contineri potest; non indiget alio, auget se occulte, & in materijs subiectis declarat magnitudinem suam: est efficax, potens, coram omnibus adest inaspectabilis; si negligitur, videtur non esse; collisione facta, veluti quæsitus, naturaliter & cognate repente apparet, & rursus auolat incomprehense; in omnibus sui copiosissimis distributionibus non minuitur. Multas ignis proprietates poterit quis inuenire diuinę operationi cognatas, quatenus in sensilibus imaginibus esse possunt. Hoc igitur cum in diuinis litteris eruditi didicerint, cælestes substantias ex igne effingunt, vt similitudinem Dei, quæ in illis inest, & imitationem item Dei quantũ illę capere possunt, repræsentent. Rursus idem Dionysius in epistola ad Titum: Etenim non solum lumina, quæ sunt supra substantiã, & mente contemplamur, & vt semel dicam, diuina, symbolis ad figurandum pertinẽtibus variantur, vt cum Deus supra substantiam, ignis dicitur; & [1] eloquia Dei ignea: sed præterea etiam diuini ordines angelorum, qui simul sunt intellectiles, & intelligentes, varijs formis, ac multiplici specie, & igneis figuris depinguntur. aliterq. eandem imaginem ignis accipere oportet, cum de Deo dicitur, qui intelligentiam superat; aliter cum de prouidentijs eius, quas intelligentia percipimus, aut de sermonibus; & aliter, cum de angelis. Atq. illam quidem imaginem ignis de Deo dictam, secundum causam accipere oportet; aliam secundum existentiam, aliam vero secundum participationem; & alia aliter, vt eorum contemplatio & constitutio scienter facta pręscribit. nec enim oportet fortuito ac temere miscere symbola, sed potius explana-

Deut. 4.
Psal. 118.

De prouidentijs, vt in Euang. Luc. 12 Ignem veni mittere in terram. Aut de sermonibus, vt Hiere. 23. Numquid sermones mei non sunt quasi ignis?

planare ea conuenienter causis, aut existentijs, aut potestatibus, aut ordinibus, aut dignitatibus; quæ omnia signis declarantur. Ex his efficitur manifestum, quòd ignis qui sensu percipitur, non solum imagines angelorum Deo similium exhibet, sed etiam ipsius Dei, qui supra substantiam est: & vbiq. imaginis igneæ figuratio ex multis proprietatibus ignis sumpta locum habet, sed non vtcumque, & casu, quinimmo aliter in Deo, secundum intelligentiam quæ mentem nostram superat, aliter in nominibus eius, conuenienter mentis nostræ notionibus, aliter in diuinis angelis. in illo enim, idest in Deo, tamquam in causa & auctore ignis; in his vero, idest, in nominibus Dei, quæ prouidentias varias significant, tamquam in multiplicatis & diffusis ad participandum vt quisq. idoneus est; in angelis vero tamquam in eum habitũ, quatenus existunt, indutis, quemcumq. Deus ad salutis nostræ procurationem velit.

Quomodo imago ignis conueniat præceptis diuinis, quæ in scriptura vocantur eloquia Domini igne examinata, & quomodo angelis, non idem sentiunt S. Maximus, & hic auctor Ioannes Cyparissiotus. S. Maximus ita interpretatur Dionysium, vt sermones Dei vocentur ignei secundum existentiam, id est, quia sic eos fecit Deus; idest, hanc eis vim indidit, cum eorum auctor fuit. secundum vero participationem angelis conuenit, quia similes esse Deo, qui est ignis consumens, a Deo, inquit S. Maximus, acceperunt, cum per se essent secundum substantiam. Ioannes vero Cyparissiotus secundum existentiam dicit eis conuenire; quod probabilius videtur, vt cum substantia simul similitudinem Dei acceperint. quia si prius oportet esse, & postea participare aliud præter quàm esse, angeli non habent per participationem hoc quod eis tribuitur istis nominibus & figurationibus, sed per existentiam, quia non fuerunt prius quàm ista participarent; sed potius cum his donis creati sunt. vnde Gregorius Nazianzenus angelum dicit esse primi luminis quandam fluxionem & participationem. Psal. 11. Deut. 4.

Quòd Deus a sensilibus & nobilioribus sol & lumen nominatur, a medijs autem ignis; & quòd contemplatio luminũ symbolicorum est multiplicis nominis. Cap. III.

MAgnus Dionysius capite secũdo cęlestis hierar. Has, inquit, imagines reperiemus mysticos Theologos

sancte effingere non solum in angelicis apparitionibus cælestium ordinum, sed cum Deus ipse apparet; & quandoq. quidem ipsam diuinitatem a rebus magnæ æstimationis laudant, vt cum solem iustitiæ vocant, & stellam matutinam in mente sacre orientem, & lumen sine integumento, & in mente splendens; aliquando vero a rebus mediocribus, vt cum appellant ignem ita illuminantem, vt nihil cuiquam noceat; & aquam, quę vitalē expletionē præbet, & quæ vt symbolice loquar, in ventrem diffluit, & fluuij emanant, eruptione libera effluentes; aliàs vero laudant ab infimis rebus, vt cum vocant vnguentum odoratum, & lapidem angularem. quin etiam forma feræ eum induunt, & leonis ac pantheræ proprietatem ei affingunt, & pardum fore aiunt, & vrsum indigentem. addā præterea, quod ceteris omnibus ignobilius, & magis a similitudine alienum esse videtur, quòd illi in diuinis literis valentes tradiderunt ipsum sibi speciem vermis affingere. Hęc diuinus Maximus explicans, Solem, inquit, iustitiæ Malachias nominat; & beatus Petrus, Donec, inquit, lucifer oriatur in cordibus vestris. hic enim est stella matutina. Moyses autem in rubo, Ignis, inquit, ardens nō nocendo. Hieremias ait: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. & Salomon in Canticis canticorū: Vnguentum effusum nomen tuum. Osee autem & Michęas ex numero duodecim prophetarū, feras hic dictas commemorant. Dauid vero vermem dicit in persona Domini, qui propter nos carnem induit, non secundum diuinitatem, sed secundum humilitatem & ignobilitatem carnis quæ videbatur. Sed & Gregorius cognomento Theologus in oratione de baptismo: Deus, inquit, erat lumen illud summum & inaccessum, quod nec intelligentia comprehendi, neq. sermone expromi potest, omnem naturam rationis compotem illuminans, hoc est in ijs quæ sub intelligentiam cadunt, quod est sol in ijs quæ sub sensum. Secundum lumen est angelus primi luminis fluxio quædam, vel participatio, quæ sua in eum propensione & ministerio illuminationem habet. Tertiū lumen est homo, quod etiam gentilibus manifestum est. φῶς enim, idest lumen, nominant hominem, propter facultatē rationis quæ in nobis est; & rursus qui Deo sunt simi-

Malach. 4. Apoc. 22. Exod. 3. Ioan. 7. Cant. 1. Ephes. 2. Osee. 13. Ibid. Osee. 5. Psal. 21. Malach. 4. 2. Petr. 1. Apoc. 22. Exod. 3. Hiere. 11. Cant. 1. Osee. 13. Psal. 21.

similiores, & magis quàm nos ipsi vicini. Scio etiã aliud lumen esse, quo illæ primæ quæ cœperunt, tenebræ pulsæ sunt, vel diremptę, quod ante omnem creaturam aspectabilem factum est; & circuitum rotundum stellarum, & illum splendorem, a quo superne vniuersus mundus collucet. Lumen quidem erat illud primum mandatum primo homini datum; quandoquidem lucerna est mandatum legis, & lumen; & quia lumen sunt præcepta tua super terram; tametsi inuida tenebra, quæ irrepsit, nequitiam creauit. Lumen vero typicum, & compar ijs qui illud suscipiebant, lex scripta erat, quæ veritatem & magni luminis mysterium adumbrabat; siquidem & facies Moysis hoc lumine splendescit. Et vt de pluribus luminibus loquamur, lumen quidẽ erat quod Moysi ex igne apparuit, cum ardebat rubus, & non comburebatur, vt naturam ostenderet, & potentiam diuinam declararet. Lumen deinde erat, quod in columna ignis populo Israelitico in via tamquã dux præibat, & solitudinis asperitatẽ mitigabat. Lumen item, quod Eliam in curru igneo rapuit, & raptum non combussit. Lumen præterea, quod pastores circumfulsit, quando illud lumen sine tempore lumini temporis admiscebatur. Lumẽ fuit illud stellæ, quæ Bethleem cucurrit, vt Magos deduceret, & lumen supra nos nobiscum ortum satellitio stiparet. Lumen etiam, diuinitas illa ostensa ferme solidior, quàm vt aspectus ferre posset. Lumen quoq. splendor illinc ad eos qui hic purgati sunt, manaturus, cum fulgebunt iusti sicut sol, inter quos stat Deus in medio deorum & regum, discernens & distinguẽs dignitates beatitudinis illinc proficiscentis. Præter ista lumina lumen est proprio quodã modo illuminatio baptismatis, de quo nunc nobis sermo est, quod magnum & admirabile salutis nostræ mysterium continet. Ex quibus liquet, quód Deus a nobilioribus materijs lumen & sol nominatur; a mediocribus, ignis: quin etiam ab infimis accipit nomen. simul etiam demonstratum est multipliciter dici lumen secundum multiplex nomen, & per omnem symbolicã Theologiam tendere. huc accessit illud de facie Domini, quæ in diuina transfiguratione resplenduit sicut sol, qui est omnibus quæ sensu percipiuntur, nobilior. Resplenduit enim,

Gen. 1. Gen. 2. Prou. 6. Esa. 2. Exod. 3. Exod. 13. 4. Reg. 2. Luc. 2. Matth. 2. Matth. 17. Matth. 13. Psal. 81. Matth. 17.

enim, inquit, facies eius ſicut ſol, & veſtimenta eius facta ſunt alba ſicut lumen.

Quòd facies Domini noſtri, quæ tamquam ſol in diuiniſſima transfiguratione reſplenduit, & ſplendor eiuſdem decorem corporis poſt reſurrectionem glorificati, & futurum eius fulgorem naturalem figurauit, & idcirco in aſpectum oculorum cecidit. Cap. IIII.

Diuinus Chryſoſtomus homilia LVI. in Matthæum:
Matth. 16. Propter hoc, ait, neq. nomina dicit eorum qui aſcenſuri erant. vehementer enim reliqui ſequi concupiſſent. exemplum gloriæ illius ſpectaturi; doluiſſentq. tamquam ſpreti. Etſi enim hoc lumen craſſius & concretius demonſtrauit, multum tamen deſiderium res afferebat. Et rurſus in oratione ad Theodorum lapſum: Quid, inquit,
Matth. 17. eſt quòd reſplenduit tamquam ſol? gloria autem corporum immortaliũ non tantum luminis emittit, quantum hoc corpus interiturum, quod neq. tale erat, quale oculis mortalibus cerni poteſt, ſed quod aſpectu oculorum immortaliũ, vt videri poſſet, opus habebat. Adhuc idem in eadem oratione: Sed ſi uolumus, inquit, videbimus &
Ibid. nos Chriſtum, vt illi tunc in monte, multo tamen ſplendidius. nõ enim ſic poſtea veniet. tunc enim parcens diſcipulis, tantum ſplendoris oſtendit, quantum ferre po-
Matth. 16. tuerunt; poſtea vero in ipſa gloria patris veniet. Et Anaſtaſius Sinaites in oratione de Transfiguratione: Hic, inquit, ſigna regni præfigurata ſunt: in hoc monte ſplendor iuſtorum adumbratus eſt: hic futurorum bonorum tamquam præſentium imago expreſſa eſt. Immo & diuinus Theodorus cognomento γραπτὸς in oratione contra Euſebium: Sed tamen vt veritas habet, ſic de ea dicamus. Poſtquam de periculis Saluator diſcipulis expoſuit,
Ibid. inquiens: Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me, & alia huiuſmodi; erant autem alioqui grauiſſima & difficilia ad tolerandũ quæ iubebantur; ne difficultate eorum quę dicebantur, defatigarentur, recreat eorum mentes; & ſplendorem eorum quæ expectabantur, & futura erant, ſub aſpectum val

de

de oportune ponit. quamobrem quantum spectaculi huius mystici spectatores sustinere poterant, gloriam illam demonstrat, cum qua in fine sæculorum venturus est; secundum quam & ipsi simul splendescent, hanc suorum certaminum remunerationem laturi, quo magis in periculis positi confidant contemptis præsentibus, nulla ratione cum ijs quæ spectantur, ista comparantes; iudicantes non esse dignas passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Atqui non semper hæc durarũt; sed sic ad tempus gubernata, gesta sunt; modus enim gubernationis est. S. Cyrillus Alexandrinus in explanationibus in Lucã: Factam esse dicimus transfigurationem non sic quidem, vt corpus humanum figuram amiserit, sed splendore quodam indutum fuerit. Quia enim audiebant, oportere carnem nostram resurgere, quo vero habitu & forma, incertum erat; vt daret mutationis indicium, carnem suam mutauit, vt spes nostras confirmaret. Nunc enim hoc nostrum corpus caro nuda est; tempore autẽ resurrectionis immutatio quædam Deum decens, & splendoris, non figuræ mutatio erit. Splendebunt enim, inquit, iusti sicut sol in regno cælorum. Quòd autẽ splendor qui conuenit diuinæ substantiæ, vniuersæ naturæ creatæ inaspectabilis est, argumento sunt discipuli, qui ne illam quidem visionem corpoream in monte productam sustinere potuerunt. Adhæc, Cyrillus Hierosolymitanus in decima catechesi: Quandoquidem nemo faciem Dei videre & viuere potuit, assumpsit faciem humanitatis, vt eam videntes viuamus; & cum voluit eam ostẽdere cum modica dignitate, quando facies eius splenduit sicut sol, tunc discipuli territi cadunt. Quòd si facies facta splendida non quantum poterat facere vt splenderet, qui splendorem in ea creauerat, sed quantum discipuli ferre poterant, eos terruit, & pati non potuerunt, quomodo in diuinitatis dignitatem intueri quis potuisset? In canone autem primo ante festum in cantico septimo sic est: Qui naturam humanam sordidatam aqua & igni repurgasti, splendorem huius naturæ in carne tua ostendis Saluator, cuius facies splendidior sole ad figurandam futuram gloriam facta est. Enarratores Euangeliorum per annotationes sic aiunt: Trans-

Rom. 8.
Matth. 13.
Exod. 33.
Matth. 17.
Ibid.

figuratio autem ostensa discipulis in monte, exemplum gloriæ futuræ Saluatoris prodebat; corporeè vero ostendebatur, vt oculis mortalibus ad spectandum subijceretur, tametsi nimium splendorem, & ita summum, & oculis nostris imparem, sustinere non potuerunt. Et iterum: Transfigurationem intellige non figuræ immutationem fuisse, sed potius manente figura, qualis prius erat, accessio luminis facta est. Et rursus: Splendorem vultus instar solis, & candorem vestimentorum vocat transfigurationem, quæ non est existimanda figuræ mutatio, sed luminis splendidissimi accessio, & hanc esse immutationem
1. Cor. 15. quam Paulus dicit, Euangelistæ autem transfiguratione nominarunt. Et aliàs: Non humana figura corporis deposita, sed gloria quadam splendoris corpore induto. Et iterum: Transfiguratio, quæ dicitur, secundum splendorem erat, quo facies eius sicut sol splenduit, & vestitus
Luc. 9. eius factus est albus & refulgens, ait Lucas; Matthæus ve-
Matth. 17. ro ait: Facta sunt vestimenta alba sicut lumen. non enim expectanda est immutatio figuræ in regno nec ipsius Sal-
1. Ioan. 3. uatoris, nec eorum qui similes ei erunt, sed accessio luminis fulgẽtissimi. Diuinus vero Cosmas incumbens ad explanandum, quis esset ille color splendidus, & appositio illius splendidissima, Videntes, inquit, discipuli Chri-
Luc. 9. stum indutum nube illa lucida in Thabor, proni & inclinati in terram, illuminati mẽte hunc cum patre & spiritu sancto laudabãt. Ioannes Damascenus diuinissimus:
Exod. 13. Qui olim, inquit, in nube formæ igneę, in solitudine populũ Israel deduxit, hodie in Thabor inexplicabili modo in lumine splenduit. Rursus ille lingua aureus in oratione ad Theodorum lapsum: Tunc, inquit, tantum in monte ipsis detexit, quantũ ab eis videri poterat, vt aspectui videntium non noceret. Et in oratione in Transfigurationem: Hic, inquit, Dominus Christus splendorem gloriæ regni inaspectabilis ostendit, non tantam, quãta erat, sed quantã ferre potuerunt qui oculos corporeos gestabant. Et beatus Basilius in XLIIII. Psalmi explanatione:
Matth. 17. Viderunt, inquit, pulchritudinem eius Petrus & filij tonitrui, splendore solis splendidiorẽ, & digni habiti sunt qui initia gloriosi aduentus eius oculis cernerent. Et beatus Ephrẽm in oratione sua in Transfigurationem: Non, inquit,

inquit, totam abyssum splendoris sui demonstrauit, sed quantum mensura pupillarum capere potuit. Et Ioannes Damascenus celebrans hoc festum: Sed quia, inquit, Christus Moysis quoque faciem olim splendore extrinsecus affecit, latuit nunc diabolum per splendorem qui hic apparuit sensui oculorum. Ex quibus fit manifestum, quòd facies Domini, quæ sicut sol splenduit, quia sub aspectum oculorum corporis cadebat, & exemplum corporeum futuræ gloriæ ostendebatur confectum secundum aspectũ corporis, & splendorem sensilem, gloriam corporis Christi post resurrectionem glorificati, & decorem figurabat, & non meram diuinitatem. Non enim, ait, videbit aliquis faciem meam, & viuet. Demonstratum igitur est, immortalium corporum gloriam ab interitu liberis & immortalibus oculis indigere vt videatur: quamdiu vero corpus Domini ante resurrectionẽ erat similiter vt nos (excepto peccato) passioni obnoxiũ, necesse erat, lumen quod ex eo apparebat, oculis corporeis definiri. quòd si huiusmodi oculis definiebatur, manifestum est corporeũ fuisse quod apparuit; & futuram postea glorificati corporis gloriam, & splendorem immortalem & ab interitu liberum figurasse. tunc enim oculi qui eam gloriam videbunt, ab interitu incolumes, & immortales erunt. Simul etiam demonstratum est, nihil aliud esse transfigurationem, quàm manente diuino corpore, quale prius erat, repente Christum splendido quodam colore indutum fuisse, & accessionem luminis splendidissimi demonstrasse.

Exod. 34.
2. Cor. 3.
Exod. 33.

Quòd lumen, quo in Thabor Dominus splenduit, neque substantia eius erat, neq. defluxio quædam ipsius, ac fulgor, sed symbolum occultæ, & non apparentis nunc diuinitatis verbi Dei, & imago tenuis illius gloriæ, quæ ipsi futura erat, & simulachrum regni cælorum, & annumerabile alijs Christi supra naturam miraculis. Cap. V.

Diuinus Theodorus in oratione in Eusebium aduersus Iconomachos: Sed insolenter, inquit, iactat Eusebius mutatum esse in lumen arcanum, & inexplicabile, &

verbum Dei decens. Atqui neceſſe eſt quærere, quidnam eſſet hoc lumen. non enim aperte egregius vir quid eſt, demonſtrauit nunc: ſolummodo verbũ Dei appoſuit, po ſtea vero apertius dicet. Nos tamen nunc contra ea quæ ei viſa ſunt, rationem excutiamus. Quid igitur eſt? numquid ſubſtantia quæpiam, & aliquid quod per ſe exiſtat, nec altero indigeat ad exiſtendum? aut qualitas ſubſtantiæ & corporis expers, quæ in alio, & non in ſe conſiſtere cernatur? At ſi ſubſtantia eſt, vtrum angelica eſt? ſiquidem & angelus lumen eſt, & a primo atque ſupremo lumine fulgor & ſplendor deriuatus. Verũ non hoc dicet. In his igitur Theodorus ingenioſe moratus, multa numerat abſurda, quæ ſequantur. poſtea dicit: Huiuſmodi ſunt abſona, & a ratione auerſa, quæ ex principijs illius patefiunt, ſi illud lumen inexplicabile ſubſtantiam eſſe ait. relinquitur igitur vt quæramus, vtrum qualitatem incorpoream, & ſubſtantia carentem accidiſſe dixerit veluti defluxionem ſubſtantiæ, & ſplendorem inde emiſſum, in quem forma illa mutata fuiſſet. at nihilo minus ſumma omnium ignominia & abſurditas diuino corpori inuretur. peribit enim ratio ſubſtantiæ, & ſic inferetur nõ eſſe per ſe. Præterea, non poteſt qualitas abſque ſubiecto demonſtrari quid nam ſit per ſe, quamuis ſit qualitas ex ijs quæ inſunt naturaliter in ſubſtantia, vel quæ ad partem ſubſtantiæ reducitur; vt exempli gratia, numquam rationale ſine ſubiecto, quod eſt animal, conſiſtet, niſi quis prius ponat ſubſtantiam animatam, ſentientem; ſimiliter in mortali, & immortali, & alijs eiuſmodi. Et aliàs rurſus idem: Sic enim, inquit, pie intelligetur diuina operatio æterna, quin potius per ſe operatio, ſi non diſtinguatur a ſubſtantia, ſed potius eandem rationẽ ſubeat propter proprietatẽ ſimplicitatis, & incorporeæ naturæ. Et S. Maximus in ſpeculatione magis dilatata de Trãsfiguratione: Dictũ eſt igitur ſuperius, quemadmodũ tres

Matth. 17. illi beati Apoſtoli per ſplendorem luminis, qui in monte in facie Domini apparuit, ad illum Dei ſplendorem, qui omnibus qui ſunt, penitus inaſpectabilis eſt, ſecundũ facultatem & gloriam inexplicabilem & incognitam occultæ diuinitatis myſtice deducebantur, intelligentes lumen quod ipſis maius quàm vt ſenſus ſuſtinere poſſet,

S. Maximus in ſpeculatio ne xi.

Duos modos generalis Theologiæ demonſtratiuæ dici, vnũ Theologiæ affirmantis, alterum negantis.

ſet, apparebat, ſymbolum eſse. & paulo poſt: Exiſtimo, inquit, duos modos generalis Theologiæ, per ea quæ in monte in Transfiguratione diuine geſta ſunt, expoſitos eſse myſtice. & iterum: Illum fulgorem excellentem faciei Chriſti inſtar radij ſolis ſplendentem, tamquam omnem aciem oculorum ſuperantem, didicerunt ſymbolũ eſse & notam diuinitatis eius, quæ ſupra mentem & ſenſum & ſubſtantiam & cognitionem erat; veſtimenta vero alba facta, ſymbolum eſse & imaginem verborum ſcripturæ ſanctæ. Iterum idem: Videamus, vtrum ne recte & ſapienter in vtroq. modo Theologiæ iam dicto ſecundum diuinam illam Transfigurationem Domini ſymbolum ineſt.

S. Maximus in ſpeculatio ne xij.

oportebat enim, vt qui ſecundum naturam noſtram immutabiliter propter immenſam in homines charitatem creari voluiſſet, figura atque ſymbolum ſui fieret; ſeque ex ſe ipſo ſymbolice demonſtraret; & per ſe ipſum foris oſtenſum ad ſe ipſum penitus inaſpectabiliter abditum, omnem creaturam deduceret, & per cognata naturæ noſtræ ſymbola ad ambos modos Theologiæ nos ι duceret. Et diuinus Chryſoſtomus in oratione ad Theodorum lapſum, incumbens ad explanandum illud, Bonum eſt nos hic eſse: Si autem, inquit, Matth. 17.

cum tenuem quendam radium futurorum videret, hæc dicebat, quid dicet quiſpiam, cum ipſa veritas rerum aderit? Similiter Anaſtaſius, qui in monte Sina habitauit, feſtum Transfigurationis laudibus celebrans, Cum vellet, inquit, a præſentibus ſuadere illis futurum, fecit admirabilem in monte Thabor Theophaniam, ideſt, apparitionem Dei, tamquam in imagine quadam quoddam ſimulachrum regni cælorum prænuntium. Beatus Chryſoſtomus in commentarijs in Euangeliũ Ioannis. cap. VI, homilia XLII. Sicut, inquit, in doctrina tradẽda non omnia audiebant cum turba, ſic etiam in ſignis nõ omnia ſigna cum multitudine vulgi videbant; oportebat enim, vt quibus committẽda erat orbis gubernatio & præfectura, aliquid amplius quàm reliqui, haberent. Et quæ ſigna, inquit, ſeorſum ab alijs viderunt? Transfiguratiõe in monte factam; ambulationem in mari; ac poſt reſurrectionem multa & magna. Rurſus idem in homilia in aſsumptionẽ Domini, cuius principium eſt: Lætum quidem omne

feſtum:

festũ: Admiratio fuit Apostolis & stupor: mortales enim cum essent natura, & huiusmodi spectaculis non assuefacti, obstupuerunt. Sed dicet aliquis: Viderant ante Transfigurationem Petrus, & Iacobus, & Ioannes; viderant quidem prius Dominum transfiguratum, & nubem quæ eos vmbra texerat; at non viderant nubem in aerem & in cælos raptam, & suscipientem Dominum. Miraculũ fuit illud, miraculum & hoc; sed hoc firmius & constantius; hoc illo sublimius, tametsi vnius Dei potestas & mysterium erat. Tunc apparuerũt illis Moyses & Elias cum eo loquentes; nunc autem thronus cherubicus, id est, virtus inaspectabilis, in nube abditus repente imminens, Dominum cum seruis colloquentem rapuit. tunc Petrus confidenter respondit: Domine bonum est nos hic esse; faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, Moysi vnum, Eliæ vnum: nunc autem neque loqui vllus discipulus potuit, nec os aperire; quinimmo timore maximo perterriti obstupuerunt. Gregorius Theologus in oratione de bono ordine disserendi ait: Qui ascendunt cum Christo in montem? non enim omnes fuerunt spectatores illius miraculi, sed solum Petrus, Iacobus, & Ioannes. & rursũs idem ad Heronem: Cum fulgor & splendor angelorum corporee figurantur, arbitror symbolum puritatis eorum esse. Et in ijs quæ in festo hoc canuntur: Vt qui, inquit, mirabilia tua spectarunt, ea quæ passus es, ne formident. Et in explanatione Euangelij Matthæi: In montem, inquit, ascendit, vt in occulto miraculum operetur. Ex quibus patefit, quòd lumen, quo splenduit Dominus in monte Thabor, neq. diuina substantia erat (illa enim nec vllo modo expromi, neque cognosci, neque videri, neque cogitari potest) nec erat defluxio quædam, & splendor ex illa manans (diuina enim operatio æterna, vel potius per se operatio nullo modo secreta est a substantia eius; immo quidquid est substantia diuina, est energia, siue operatio eius) quare quia nec hoc, nec illud est, relinquitur exemplum fuisse gloriæ & splendoris corporis post resurrectionem glorificati, symbolumque illius naturæ occultæ & inaspectabilis in eo latentis, & imaginem tenuem futuræ gloriæ, & simulachrum regni cælorum, nunc quidem ante resurrectioné in miraculo ostensum,

Act. 1.

Matth. 17.

Ibid.

Substãtiam Dei vocat quid sit.

sum, & in speculo atq. ænigmate; in futuro autem speculis solutis, oculis immortalibus, & ab interitu liberis facie ad faciem spectandum, expletum & cumulatum visione [2] Dei aspectabili, sicut ipse est.

Nos [1] *duceret*) *Declarant hunc locum ea quæ idem* S. Maximus *ibi*
dem subiungit: Lumen igitur in facie Christi, quod humani sensus
facultatem vicit, figurabat Apostolis modum mysticæ Theologiæ secun
dum negationem, vt cum Deum dicimus infinitum, incomprehensum,
aut supra bonum, supra sapientem ὑπεροχικῶς, *idest, superlate,*
quæ negatione declarantur; in quo quidem Theologiæ modo diuinitas
est secundum substantiam ineffabilis, & supraquam incognita, nul-
lum penitus ne nudum quidem vestigium post se relinquens, nec ullo
modo notionem sui, quid sit, vlli permittens; quia quod increatũ est, a
creatura comprehendi non potest; nec a finitis pernosci quod est in-
finitum. Ex huiusmodi symbolis, quæ sunt supra sensum, ait idem S.
Maximus in speculatione XI. Deum qui supra rationem & mentem
est, esse tantum, credimus; quid vero, & quomodo, ac quale, & vbi,
& quando, prorsus speculari non audemus, nec intelligere possumus,
neq. cogitare patimur. Modum vero Theologiæ affirmantis, quæ ex
creaturis Deum laudat, vt cum dicimus, Deum bonum, sapientem, iu-
stum, significantes operationes & prouidentias eius, vestimenta can-
dida symbolice significabant. hæc enim erant symbola creaturarum,
quæ secundum diuinas ideas facta sunt, & symbola verborum scriptu-
ræ sanctæ, quibus res diuinæ significatæ, veluti indutæ sunt; quæ tunc
fuerunt sanctis Apostolis facta dilucida, aperta, & clara, & absq. vl
lo ænigmate tortuoso, & symbolica inumbratione intellecta, ac ver-
bum Dei in ipsis abditum patefecerunt, quando perfectã Dei cognitio-
nem acceperunt, & ab affectione mũdi & carnis perfecte liberati sunt.
ὁρατὴν [2] θεοφάνειαν, *visionem Dei aspectabilem vocat, videre sci-*
licet oculis mentis diuinitatem per corpus Christi gloriosum oculis
glorificatis visum. sic enim videbimus eum sicuti est, vt beatus Ioan- 1. Ioan. 3.
nes ait. Non quidem significat videndam esse in futuro essentiam Dei
oculis corporeis, sed quod ait Theodoritus in commentarijs in epist. 2.
ad Corint. cap. 4. Natura, inquit, diuina, quæ sub aspectũ non cadit,
neq. cerni potest, per humanitatem Christi diuino lumine circumfu-
sam, & splendentem, iacientemque radios cernitur quantum licet
scilicet oculo mentis. hoc ait significasse Paulum, cum ait: Qui dixit 1. Cor. 4.
de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illu
minationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Iesu. idest, qui
olim luminis naturam solo verbo effecit, dicens, Fiat lux; is nunc suo Gen. 1.
lumine mentes nostras illuminauit, vt Dei gloriam per Christum
perspi-

perspiceremus. hanc vocat hic auctor iste θεοφάνειαν ὁρατὴν, idest, visionem Dei aspectabilem. huiusmodi est visio, de qua S. Thom. p. 1. q. 12. art. 3. ad 2. cum ait ex perspicuitate intellectus & refulgentia diuinæ claritatis in corporibus glorificatis diuinam præsentiam statim cognosci.

Quòd omnes diuersis temporibus luminis diuini apparitiones, personæ vnius filij Dei effectus sunt; & quòd exemplar corporis eius glorificati symbolum fuit diuinitatis eius propter vnionem duarum in Christo secundum hypostasim naturarum, & quia idem erat Deus & homo; vnde in singulis miraculis Christi diuinitas ostendebatur, & detegebatur, atque aperiebatur. Cap. VI.

SAnctus Gregorius Nyssenus in epist. ad Theophilum Alexandrinum contra Apollinariū: Nec enim, inquit,
Baruch. 3. quia auctor sęculorū nouissimis diebus visus est, & cum
hominibus conuersatus est, idcirco duo filij secundum Ecclesiam numerantur, vnus auctor sęculorum, & alius qui in fine sæculorum humanæ vitæ per carnem patefactus est. Si quis enim œconomice apparuisse in carne vnigenitum Dei patris filium ita accipit, vt alterum filiū fabricet, cum numerauerit omnes apparitiones Dei sanctis factas ante quàm vnigenitus Dei filius in carne appareret, & omnes quæ post aduētum eius factæ sunt ijs qui digni fuerunt; hic secundum numerum diuinę apparitionis multitudinem filiorum fabricabit: eritque ei vnus
Gen. 15. quidem filius, qui Abraæ locutus est; alter vero, qui Isaac
Gen. 26. apparuit; alius, qui cum Iacob luctatus est; alius, qui à
Gen. 32. Moyse diuersis apparitionibus est visus, in lumine, in ca-
Exod. 3. ligine, in columna nubis, facie ad faciem, in posteriori-
19. 13. 33. bus; alius rursus filius, qui successori Moysis adfuit in
Iosu. 8. acie; & alius, qui per procellam Iob respondit, & qui in
Iob. 38. excelso throno Esaiæ apparuit, & in figura humana ab
Esa. 6. Ezechiele verbis descriptus est; & qui postea in lumine
Ezech. 1. Paulū circumfulsit: & qui antea in monte in sublimiore
Act. 9. gloria visus est. Sin autem absurdum est hoc, & penitus
Matth. 17. impiū, varias vnigeniti filij Dei apparitiones in numerū totidem filiorum partiri; æque absurdum est, ex aduentu in carne occasionem capere constituendi alterum filium

lium Dei. arbitramur enim secundum mensuram facultatis cuiusq. eorum, quibus Deus apparebat, apparuisse semper Deum. Et beatus Gregorius in oratione de recto ordine in disserendo: Ascendere vero in montem opus fuit, vt per formam splenderet, & diuinitatem ostenderet, detegeretque eum qui in carne latebat. & rursus idem: Diuinitas per se inaspectabilis est; veniet autem, vt mea quidem sententia est, talis, qualis visus est discipulis, vel potius qualis subostensus est, nimis superante diuinitate humanam carunculam. ac iterum: Lumen, inquit, fuit diuinitas illa in monte discipulis subostensa, solidior fere, quàm vt videri posset. & Damascenus: Assumit, inquit, purissimum virginitatis instrumentū, vt qui gloriam filij ęternam vidisset, illud In principio erat verbum tonaret. & diuinus Chrysostomus explanans illud, Vidimus gloriam, gloriam quasi vnigeniti a patre: Numquam, inquit, vidissent, nisi per corpus nobiscum altum & nutritum: & iterum in oratione de Transfiguratione: Ostendit, inquit, & non ostendit gloriam regni sui diuini inaspectabilis. ostendit quidem, vt eos certos faceret; non autem ostendit, ne vna cum aspectu vitam etiam amitterent. & diuinus Cosmas in canone festi, cantico quarto: Ex carne, inquit, tua radij diuinitatis exibant. idem adhuc in quinto cantico: Commixtus non confuse, carbonem diuinitatis ostendisti. Rursus Chrysostomus in homilia XLII. in Ioannem: Vidět, inquit, illum deambulantem in mari, & eis conturbatis dicit: Nolite timere, ego sum. quare non ascendit statim in nauigium? quia volebat maius miraculum facere, & diuinitatem eis apertius patefacere. Et magnus Basilius: Ex ventis, inquit, & mari, quæ ei obedierunt, cognouerunt diuinitatem eius. Ex operationibus igitur cognitio, & ex cognitione proficiscitur veneratio. Et in ijs quæ in mediam Pentecostem canuntur: Venit medium dierum Pentecostes, cum Christus diuina potestate tenuiter detecta, paralyticum sanauit. & in nouam Dominicam: Domine, inquit, fulgore tolerabili diuinitatis, clausis ianuis adfuisti. & infinita alia eiusmodi. Ex quibus manifestum fit, quemadmodum idem & vnus filius Dei, & verbum patris, qui erat ante aduentum in carne,

Matth. 17. *Ioan. 1.* *Ibid.* *Matth. 14.* *Matth. 8.* *Luc. 5.* *Ioan. 20.*

hic ipſe apparitiones varijs tēporibus factas operabatur, & in aduentu ſuo cum carne, quamdiu cum hominibus verſatus eſt, hic ipſe eaſdem apparitiones Dei cum poteſtate faciebat: & poſtquam compleuit œconomiam aduentus ſui in carne, & in cælos aſſumptus eſt, rurſus hic ipſe ſecundum menſuram poteſtatis cuiuſque fecit, & facit naturæ ſuæ, quæ ſupra omnia eſt, ſpectacula. & ſicut antequam fieret homo, omne ſymbolum & omne exemplar, diuinitatis eius erat ſymbolum & exemplar; ſic & nunc exemplar corporis eius glorificati, diuinitatis eius ſymbolum eſt; vnus enim eſt filius & Deus. & poſt aſſumptam humanitatem ſanguinem Dei & corpus Dei pie veneramur. Sicut igitur hæc, ſic ſymbolum humani corporis glorificati ſymbolum eſſe diuinitatis eius pie docti ſumus, & in ſingulis eius diuinis ſignis diuinitatem, quæ ſupra ſubſtantiam eſt, ſuboſtendi, & detegi, & aperiri, & videri, & ſpectari, recte atque ſane a ſapientibus, qui diuina callent, accepimus, non affirmantes aſpectabilem eſſe diuinitatem eius infinitam & incognitam, ſed ſimilitudinem diuinitatis, quam tamquam in imagine & ſpeculo atque ænigmate contemplamur. Et ſicut, cum ſint alioqui infinitæ diuinæ imagines Chriſti, non multi Chriſti, ſed vnus tantum Dominus noſter Ieſus Chriſtus; ſic cum ſint infinitæ imagines diuinitatis, quæ ſupra ſubſtantiam eſt, & ſicut vnaquæque imago diuina inſcripta eſt Chriſtus, ſic vnaquæque harum ſimilitudinum diuinitas appellata eſt. Ex ordine enim, inquit, omnium rerum, vt qui ab ipſo factus eſt, & qui imagines quaſdam & ſimilitudines diuinorum eius exemplarium habet, ad illud ſupremum, quod vltra vniuerſitatem rerum eſt, via & ordine pro viribus aſcendimus: & quod plus eſt, diuinus ſermo, Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. quòd autem illud ſuboſtendere & adumbrare dicit ſimilitudinem diuinitatis, manifeſtius hoc fit ex ijs quæ ſcribit idem Gregorius Theologus tamquam ſe ipſe interpretans in libro de Theologia ſecundo, quomodo hæc oporteat intelligere: Sicut, inquit, vmbræ & imagines ſolis in aquis, infirmis oculis ſolem ſuboſtendunt, quia ſol ipſe, cum puro eius lumine ſenſus noſter vincatur, videri ex aduerſo non poteſt,

Margin (handwritten): vel, visiones. Visio diuinæ naturæ, quod est, nō quid est; aut non in se mere, sed in alio.

Margin: Rom. 1. — Gen. 1.

poteſt, quocirca hoc ſignificat ſuboſtendere, quod ſenſus non poteſt liquide videre, hoc ſimilitudinem eius per aquam, aut per aliam rem quampiam intermediam exprimere. Sic idem Gregorius viſionem interpretatus eſt notionem, libro ſecundo de filio: Qui, inquit, nouit filium (hoc enim ſignificat illud, Qui vidit) nouit quoque patrem. & Ioannes Chryſoſtomus: Reſpondit, inquit, Iudæis, & dixit: Non quòd patrem quis vidit, niſi qui eſt ex Deo; etiam hic viſionem vocat cognitionem. Igitur vidiſſe, ſpectaſſe, ſuboſtendiſſe, adumbraſſe, detexiſſe, nudaſſe, indicaſſe, patefeciſſe, vel ſimpliciter accipienda ſunt pro eo quod eſt cognouiſſe; vel accipienda ſunt pro eo quod eſt tamquam in imagine & ſimilitudine per aſpectum oculorum perſpexiſſe. Similiter parum diuinitatis aperuiſſe, & tenuem ſplendorem eius vidiſſe ſic accipere oportet, ac ſi dicamus per ſpecula & ænigmata conieciſſe. Nec enim diuinitas minor, aut maior ſe ipſa, videntibus oſtenditur: ſed potius eadem æque infinita, & non veſtigabilis, & impartibilis, conuenienter menſuræ videntium omne genus luminum creat, & ad eleuationem mentium noſtrarum proponit.

Matth. 11. Ioan. 14. Ioan. 6.

Quòd eam pulchritudinem, quam Adam ante peccatum non obediendi habuerat, nunc naturam humanam recuperaſſe Dominus in monte Thabor in ſe quidem prius ad viuum expreſſit, poſtea vero poſt reſurrectionem ſuam ſicut ipſe Dominus eodem lumine multo copioſiore † naturaliter ſplendebit, ſic ſecum habebit iuſtos conſequentes ſole ſplendidiores, ſcilicet reſtituens eos in illam beatitudinem quæ erat ante peccatum Adæ. Cap. VII.

† Ideſt, vere & in ſubſtantia ſua.

DIuinus Andreas Cretenſis in magno canone ait: Amiſi primam meam pulchritudinem, & decorem meũ; & inde iaceo nudus, & pudet. Et Gregorius Theologus: Pelliceis tunicis induitur, fortaſſe craſſiore carne, & mortali, & dura, ac repugnante. Et diuini atque beati Coſmas & Ioannes in canonibus in Transfigurationem: Qui totum, inquiunt, Adam geſtaſti, Chriſte, naturam obſcuratam & hebetatam commutaſti, & ſplendidam

In oratione in Natalem Chriſti.

iam antea reddidisti; & immutatione formæ tuæ deificasti. & iterũ: In hunc enim montem cum tu Saluator vna cum discipulis tuis ascendisses, naturã in Adam inumbratam, transfiguratus, splendere rursus fecisti, mutans eam in diuinitatis tuæ gloriam & splendorem. & iterum: Hodie Christus in monte Thabor naturam Adam immutauit, & splendidam reddens deificauit. & iterũ:

Gen. 1. Qui manibus inaspectabilibus hominem ad imaginem tuam, Christe, formasti, pulchritudinem tui exemplaris in natura a te formata demonstrasti non tamquam in imagine, sed tamquam qui esses substantia Deus & idẽ homo. & iterum: Qui olim cum Moyse in monte Si-

Exod. 3. na per symbola locutus est, cum dixit: Ego sum, qui sum; hodie transfiguratus in monte Thabor coram discipulis, ostendit in seipso naturam humanam ad exemplar pulchritudinem imaginis recuperasse. & S. Cyrillus li-

Lib. de Trinitate. bro VII. eorum quos more dialogi scripsit: Nonne dicimus fabrefactum esse hominem in terra secundũ imaginem Dei? Quis hoc neget? Qui autẽ diuinam imaginem nobis insculpit, & pulchritudinem supra quàm cælestem instar sigilli in nobis imprimit, an non est spiritus? Et diuinus Anastasius Sinaites in oratione in Transfigurationem: Hodie natura illa Adami, quæ similis Deo facta, ad deformes formas idolorum obscurata erat, transfigurata est in antiquam suam pulchritudinem ad imaginem

Hiere. 50. & similitudinem Dei, hodie natura, quæ in montibus errauerat, & idola coluerat, sine sui mutatione, in monte quæsita, splendores diuinitatis refulgentes emisit. hodie

Gen. 3. qui tunicis illis tristibus, & molestis tunicis indutus fuit,

Psal. 103. vestitum a Deo factum sumpsit, induens lumen tamquã vestimentum. Immo etiam ille aurea eloquentia Theologus in homilia de ieiunio sic ait: Amisit Adam vestitum immortalitatis regium, pulcherrimũ supraquàm dici possit, quem quidẽ in monte transfigurationis Domini Moyses & Elias gestauerunt. Et magnus Dionysius capite primo de diuinis nominib. Nunc quidem, inquit, charitas Dei erga homines in sanctis scripturis, & apostolicis traditionibus conuenienter nobis ea quæ sub intelligentiã cadunt, sacris operimentis sub sensum cadentibus velat; & ea quæ supra substantiam sunt, iis quæ in rerum natu-

natura ſunt, obtegit; formas & figuras iis quæ forma & figura carent, obducit; & illud vnum & ſimplex, quod ſupra ſubſtantiam & naturam eſt, & quod figurari non poteſt, varietate ſignorum partibilium multiplicat, & effingit. cum vero immortales facti erimus, & ad illum beatiſſimum ſtatum Chriſti ſimilem perueniemus, tunc ſemper, ſicut ait vera ſcriptura, cum Domino erimus, expleti contemplationibus puriſſimis aſpectabilis quidem apparitionis Dei, quæ nos lucidiſſimis fulgoribus circumfundet, vt diſcipulos in illa diuiniſſima Traſfiguratione; inaſpectabilis vero illuminationis in mente materiæ experte & impatibili participes effecti, ſimul & vnionis, quæ mente concipi non poteſt, in iactibus ignotis & beatis radiorũ ſupra modũ clarorum, in imitatione diuiniore cæleſtiũ mentium; erimus enim, ſicut ait ſcriptura, angelis æquales; & filij Dei, facti filij reſurrectionis. Hæc S. Maximus cum adnotat, Sancti, inquit, in reſurrectione ſtatum ſimilem Chriſti cum immortalitate adipiſcentur, ſplendentes ſupra quàm ſol ſplendet, ſicut Dominus in monte transfiguratus eſt, ſicut Apoſtolus de ſanctis ait: Tunc erunt ſicut & ipſe eſt, & ſemper cum Domino erimus. & diuinum eius corpus ὁρατὴν αὐτοῦ θεοφάνειαν, ideſt, aſpectabilem Dei apparitionem vocat; vt iam hoc dictum ſimul quadret in Neſtorianos, & Acephalos, & in eos qui opinantur, non eſſe nunc cum carne Dominum. Eſt in Chriſto aſpectabilis quædam apparitio Dei, quæ eſt caro eius animata; & eſt altera apparitio Dei νοητὴ, ideſt, quæ mente percipitur, quæ a nobis tunc perfectius participabitur, quando conuerſi ad Deum, ſplendore illinc perfecte accepto vnum copulate efficiemur, liberati a varietatibus ex compoſitione proficiſcentibus. Et Anaſtaſius Sinaites in oratione in Tranſfigurationem: Quid, inquit, maius, & magis ſtupendum, quàm videri Deum in forma hominis facie ſplendentem ſicut ſol ſplendet, & ſupra quàm ſol ſplendet refulgentem, & radios luminis ſine intermiſſione vlla facientem, & † puriſſimo digito ori ſuo impoſito, diſcipulis qui cũ eo illic erant, dicentem: Sic fulgebunt iuſti in reſurrectione; ſic glorificabuntur, in hanc gloriam immutabuntur, in huiuſmodi lumen, in hanc ipſam imaginem, in

1. Theſ. 4.

Luc. 20.

1. Theſ. 4.

† Significat, quod diſcipulis illic dixit: Nemini dixeritis viſionem.

Matth. 17.

Matth. 13.

in hanc ſpeciem, in eandem beatitudinem conformabuntur, conformes & conſeſſores facti mihi filio Dei. Et in ijs quæ in hoc feſtum cantantur: Vt oſtenderes, inquit, immutationem mortalium cum gloria tua, Saluator, in ſecundo aduentu tuo horribili futuram, in monte transfiguratus es. Et Gregorius Theologus in oratione in natalem Domini: Quàm multi, inquit, mihi conuentus celebres in ſingulis Chriſti myſterijs? quorum omnium caput vnum eſt mea perfectio, & inſtauratio, & ad primum Adam reuerſio. Et Gregorius Nyſſenus libro primo in Eccleſiaſten: Talis facta eſt anima, qualis rurſus poſtea emundata apparebit; tale factum eſt corpus,
Gen. 1. quod manibus Dei formatum eſt, quale tempore ſuo reſurrectio demonſtrabit. Quale enim poſt reſurrectionem eſſe videbis, tale omnino fuit primo. nec enim aliud eſt reſurrectio, quàm reditus ad antiquum. Hinc fit manifeſtum, quòd eam pulchritudinē quam habuit Adam antequam non obediret, & eum ſplendorem, in quo tunc ſecundum naturam creatus eſt, nunc Dominus in corpore ſuo humano recuperaſſe naturam humanam præfigurauit, cum in mōte Thabor plus quàm ſol ſplenduit: poſtea tamen poſt reſurrectionem ſuam ſicut naturam ab interitu liberauit, & immortalem reddidit, ſic ei totum ſplendorem reſtituit, multo maiore quàm dici poteſt, lumine circum eam collucens, habensq. ſecum qui conſequantur, iuſtos plus ſole fulgentes. quòd ſi non plene & perfecte hodie, at certe in communi generis humani reſurrectione, cum nos in ea ipſa natura immortales facti, ſtatum Chriſti ſimilem, & beatiſſimū cum Chriſto aſſequemur, cum Chriſto choream ducentes. finis enim charitatis Saluatoris erga nos maioris quàm vt cogitari poſſit, noſtra perfectio eſt, & inſtauratio, & ad primum Adam reditus a Chriſto per humanitatem ſuam ſapientiſſime confectus.

Quid ſit ſecundum eſſentiam futurum lumen reſurrectionis, & quod ſit regnum Dei nobis præparatū, & quæ ciuitas cæleſtis, quæ ad regnum Dei pertinet. Cap. VIII.

MAgnus Baſilius in homilia ſexta Hexaemeri: Nec ego, inquit, dico poſſe te aut me lumen a corpore ſolis

lis secernere, sed quòd ea quæ a nobis cogitatione separari possunt, possunt actu ab auctore naturæ separari: siquidē & tu vim vrendi, quæ in igne inest, ab splendore eius separare non potes; at Deus cum vellet famulū suum admirabili miraculo conuertere, ignē iniecit rubo, qui a solo splendore efficientiā haberet, facultatem vero vrendi vacuam, & nihil agentem; sicut Dauid testatur, cum ait: Vox Domini diuidentis flammam ignis. vnde sermo quidam fertur arcanus, qui nos docet in remunerationibus operū vitæ huius diuidendam esse naturam ignis; & lumen quidem iustis ad fruendum, partem vero vrendi ad dolorem, reis torquendis secernendam esse. Et rursus idem Psalmo XXVIII. in homilia moralium: Ignis, inquit, diabolo & angelis eius ad tormentum præparatus diuiditur voce Domini, vt quia duplex vis inest igni, vna vrendi, altera illuminandi, illud acre & vrens dignis cruciatu relinquatur; quod vero illuminat, & splendidum est, hilaritati lætantium attribuatur. Vox igitur Domini diuidentis flammam ignis, & partientis; vt ignis tormenti non splendeat, & lumen resurrectionis non vrat. Et rursus libro primo Hexaemeri: Erat, inquit, quidam status antiquior ortu mundi, qui potestates supra mundanas decebat, supra tempus, æternus & perpetuus: in eo autem statu creaturas auctor & fabricator vniuersi effecit; lumen intellectile, quod beatitudini diligentium Dominum conueniebat; rationis compotes, & inaspectabiles naturas, omnemq. ordinem earū. Et Gregorius Nyssenus libro primo confutationū in Eunomiū cap. XXVI. Omnibus, inquit, arbitror notum esse, eos dico, qui mediocriter ea quæ sunt, considerauerunt, quòd auctor vniuersi, qui sæcula, siue æuum, & locum in eis, tamquā receptaculum eorum quæ in eis facta sunt, effecit, in his creat omnia. nec enim potest quidquam eorū quæ creata sunt, vel creantur, non esse vel in loco, vel in tempore. Et magnus Athanasius libro secundo contra Arianos: Igitur multo magis Petrus non creaturam esse significabat, cum hoc aiebat: sciebat enim esse filium Dei, quem confessus erat, inquiens: Tu es Christus filius Dei viui: sed potius significabat, regnum & dominatum eius in nobis per gratiam creatum esse, & existere.

Exod. 3.
Psal. 28.
Traditio nō scripta.
Matth. 25.
Matth. 16.

re. Et diuinus Chrysostomus in oratione, quam inscripsit contra hæreticos, & in petitionem filiorum Zebedæi, quæ incipit: Heri ex bello reuersi sumus: Considera, inquit, etiam hic multam generis nostri procuratio-
Matth. 25. nem, cum loquitur ijs quos corona donat: Venite, inquit, benedicti patris, possidete paratum vobis regnum ante constitutionem mundi: ijs vero qui torquentur, non dixit: Recedite a me maledicti in ignem paratum vobis, sed paratum diabolo & angelis eius. regnum enim hominibus præparauit, gehennam vero nõ hominibus, inquit, sed diabolo & angelis eius. Quòd si vos sic vitam egeritis, vt digni supplicio & cruciatu sitis, æquum est vt vobis ipsi ignem præparasse existimemini. Ac vide quanta sit Dei ad charitatẽ erga homines propensio. nondũ erant qui certarẽt, & iam coronæ & præmia præpara-
Ibid. ta erant: Possidete enim, inquit, regnũ paratũ vobis ante constitutionẽ mundi. Idem iterum: Non solũ nos a tormentis liberauit Christus, sed etiam vitã nobis donauit multo splendidiorem, quàm erat prior; in alium nos introduxit mundum, aliam creaturam effecit. Et sanctus Isaac: Time, inquit, Deum, & senties qui te finxit, & roborat, & custodit, & qui propter te duplicem mundum fecit, vnum quidem tamquam magistrum & institutorẽ, veruntamen caducum; alterum vero tamquam domum paternam, & hereditatem tuam æternam. Et magnus Basilius in Hexaemero: Quid, inquit, illa beatitudine di-
Psal. 45. gnum cogitare quis potest, quam lætificat flumen Dei?
Hebr. 12. & eius artifex & fabricator est Deus, quam Paulus ciuitatem cælestem vocat illis præparatam, qui propter fidem
Hebr. 11. Dei ciuitates terrenas reliquerunt; cuius, inquit, artifex & auctor Deus. Ex quibus fit manifestum, quòd futurũ lumen resurrectionis secundum essentiam splendor est ignis, splendor inquã separatus ab igne, ab eo qui ignem creauit, qui splendorem quidem iustis ad illuminationem attribuit; vim vero vrendi ijs qui deliquerunt, ad dolorem. Sicut enim lætitia iustis ante constitutionem mundi parata est, sic item ijs qui peccauerunt, supplicium: & sicut noua & inusitata est illius ignis vstio (non enim consumit ea quæ in eum iniecta sunt, ad instar naturæ ignis qui a nobis nunc cernitur; sed potius dolorẽ
quidem

quidem æqualem, aut maiorem infert iniectis in eum, à consumendo vero alienus est) sic etiam illuminatio illa in meliorem mutata est, quàm sit nostra illuminatio; estq. cælestis & inseparabilis, & oculis immortalibus immortale lumen. Ad similitudinem igitur illuminationis regnum paratū iustis, est effectum & creatum a Deo vniuersi, qui mundos duos effecit, vnū quidem hunc nostrū caducum & fragilem, alterum vero æternam domum, & cælestem atq. immobilem ciuitatem, & æternū eius regnū, & dominatū, & cuius ipse vere rex & dominus est.

Quod omne lumen siue sensile, siue intellectile, ex vero & supra substantiam lumine refulget: & quòd lumen intellectile Deus est. Cap. IX.

MAgnus Dionysius capite primo cælestis hierarchiæ: Omne, inquit, datum bonum, & omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum. Sed & omnis emanatio luminis a patre proficiscentis, quæ ad nos tamquam bonum donum venit, rursus tamquam vis quædā vnifica nos sursum eleuatos, simplices reddit, & ad vnitatē patris congregantis, & ad simplicitatē deificam conuertit: siquidē ex ipso omnia, & in ipsum, sicut ait sacra scriptura. Iesum igitur inuocātes, qui est lumen paternū, lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, per quem habuimus accessum ad patrem, principium luminis, in illuminationes sanctarum scripturarum a patribus traditas pro viribus intueamur. Et rursus idem cap. VII. eiusdem hierarchiæ cælestis: Contemplatrices autem substantias, inquit, non tamquam symbolorum, quæ vel sensu, vel mente percipiantur, spectatrices, neq. varietate contemplationis sacrarum scripturarum ad Deum eleuatas; sed tamquam omni cognitione simplici altioris luminis expletas, & contemplatione illius pulchritudinis, quæ est effectrix & origo pulchritudinis, & quæ supra substantiam est, & in tribus splendet, quatenus fas est, refertas, cōmunionis vero Iesu similiter participes factas nō in imaginibus sancte informatis, quæ veluti formæ in eis deificam similitudinem exprimant, sed tamquā vere ad eū appropinquātes in ipsa prima participatione cognitionis lumi-

Iacob. 1.
Rom. 11.
Ioan. 1.
Ephes. 2.

nũ eius, quæ deifica sunt &c. Ac rursus idem cap. IIII. de diuinis nominib. Nunc autem celebrandũ nobis laudibus est nomen luminis, quo summũ bonũ nominatur. summũ enim bonũ dicitur lumen intellectile, quia omnem mentẽ supra cælestẽ implet lumine intellectili; omnẽ autem ignorantiã & errorẽ ex omnibus animis, in quibus est, eijcit, & ipsis omnibus lumen sanctũ impertit; earumq. oculos mẽtis a caligine ex ignorantia circũfusa repurgat & liberat; & excitat atq. aperit multa grauitate tenebrarũ compressos & clausos; datq. primũ quidem mediocrẽ splendorem, deinde tamquã degustato lumine, & oculis iam magis post degustationẽ lumen appetentibus, magis se impertit, & copiosius fulget, quia dilexerũt multũ; ac semper eas vlterius prouehit proportione studij earũ ad aspiciendũ sursum. Lumen igitur intellectile dicitur illud bonũ, quod est supra omne lumen, tamquã fons radiorum, & effusio luminis inundans omnem mentem supramundanã, & circummundanam, & mundanam, ex plenitudine sua illuminans, & totas earum facultates intelligendi renouans, & omnes continẽs, quatenus supra omnes tẽditur; & omnibus antecellens, quatenus supra omnes stat; & vt semel dicam, omnem principatum illuminandi tamquam princeps luminis, & supraquàm lumen, in se comprehensum habet, & supraquàm habet, & præhabet; atq. omnia ratione & mente vtentia congregat, & in vnum copulat. etenim sicut ignorantia errantes dirimit; sic aduentus luminis congregat & copulat illuminatos, perficitq. eos, & ad id quod vere est, conuertit, a multis opinationibus eos reuocans, ac varios aspectus, vel vt magis proprie dicam, varia visa in vnam veram & puram ac simplicem cognitionẽ contrahit, & vno lumine vnifico implet. Immo & Gregorius Theologus, Aeternis quidem ipse, inquit, Deus est lumen, & non alius. Quid enim opus erat secundo lumine ijs qui maximum habent? ijs autem qui sunt infra, & circum nos, primam huius luminis vim effulgere facit. Rursus idem in secundo de Theologia libro: Quantum, inquit, est illud lumen, si hoc considerasti? Hoc sol est in ijs quæ sensu percipiuntur, quod est ille in ijs quæ sub intelligentiam cadunt, dixit quidã ex exteris. Sol enim

Plato libr. 6. de rep.

aspectum

aſpectum illuminat, ſicut ille mentem; ſol eſt pulcherrimus ex omnibus quæ cernuntur, ſicut ille ex omnibus quæ intelliguntur. Et beatus Chryſoſtomus: *Splendeat, inquit, nobis peccatoribus lumen tuum æternũ.* Lumen æternum omnino intellige ſpiritum ſanctum, qui illuminat & ſanctificat animas noſtras, de quo Apoſtolus, Miſit, inquit, Deus ſpiritum filij ſui in corda noſtra, ſcilicet ad illuminandum ea; quem gratiam Dei vocat: Dico autem, inquit, per gratiam Dei quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter vos, non plus ſapere, quàm oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem. De quo etiam propheta Dauid dixit: Emitte lucem tuam, & veritatem tuam. &: In lumine tuo videbimus lumen. Lumen enim eſt filius, lumen eſt ſpiritus ſanctus, lumen eſt pater. Quin etiam in quotidianis precationibus: Chriſte, inquiunt, lumen verum, qui ad illuminandum omnem hominem in mundum veniſti, ſignetur ſuper nos lumen vultus tui, vt in eo videamus lumen inacceſſum, & lumen lætum ſanctæ gloriæ immortalis patris, cæleſtis ſpiritus, beati Ieſu. Cũ ventũ eſt ad occaſum ſolis, viſo lumine veſpertino, laudamus patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum. Et diuinus Damaſcenus in carminibus: Lumen, inquit, immutabile, verbum luminis patris ingeniti in lumine tuo hodie viſo in Thabor, lumen vidimus patrem, lumen & ſpiritum, illuminantem omnem creaturam. Immo & Gregorius Theologus: In lumine, inquit, Domini vide lumen; in ſpiritu Dei filium amplectere, lumen trinum & impartibile. Et S. Maximus in Theologicis: Lumen, inquit, dicitur, & vita, & reſurrectio, & veritas. lumen quidem vt ſplendor animarum, & vt tenebrarum ignorantiæ expulſor, & vt illuminans mentem ad intelligendum arcana, & oſtendens myſteria, quæ puris tantum aſpectabilia ſunt. vita autem dicitur, quia animis quæ Dominum diligunt, motum eas decentem in rebus diuinis præbet. reſurrectio autem vocatur, quia mentem ab affectione mortua rerum caducarum excitat, & ab omni genere corruptionis & interitus liberam & purã reddit. veritas vero, quia ꝫ habitũ bonorum immutabilẽ donat dignis. Ex quibus fit manifeſtum, quòd omne lumen ſiue ſenſile, ſiue intellectile, ex vero & ſupra ſubſtantiam

Galat. 4.
Rom. 12.
Pſal. 42.
Pſal. 35.
Ioan. 1.
Pſal. 4.
Pſal. 35.
In 2. hecat. Theologica cap. 70.
Ioan. 11. & 14.

lumine refulget: & quòd Deus dicitur lumen intellectile, quia ex plenitudine sua vniuersum mundum ab ignorantia abstrahens, ad cognitionem sui conuertit, & vno lumine vnifico implet. demonstratum alioqui est, quòd per omne lumen, & quod cernitur, & quod deprecamur
Psal. 4. signari super nos ex diuina facie Domini, ad aliud lumē intellectile & inaccessum quod in patre, & filio, & spiritu sancto contemplamur, adducimur, vt iam per lumina quæ videntur, & quæ intelliguntur, ad vnam cogitationem reuocemur, supra omne lumen & omnem intelligentiam esse Deum.

1. Cor. 1. *Hoc 1 contingit, cum sumus eodem sensu & sententia, sicut Apostolus præcipit; quod quidem per participationem diuini luminis fit,*
Ioan. 17. *impleturq. illud in Euangelio Ioannis: Vt & ipsi in nobis vnum sint. Angelos 2 excellentiores dicit assistentes Deo, Dan. 7. & angelos obeuntes ministeria circa homines in hoc mundo, ad hos pertinet illud in Deut. 32. Constituit terminos gentium iuxta numerum angelorū*
Matth. 18. *Dei. & in Euang. Angeli eorum semper vident faciem patris. & animas, quas mundanas mentes vocat. Habitum 3 fidei & virtutum dicit: quia fides credentem firmat in veritate, & veritatem in creden-*
Hebr. 11. *te. Dionys. in diuin. nomi. cap. 7. vnde Apostolus substantiam vocauit rerum sperandarum, idest, firmamentum.*

Quòd diuinus Moyses, & ei similes omnia lumina siue sub sensum cadentia, siue sub intelligentiam relinquentes, in caliginem splendidissimam ingrediuntur, in vnum cum infinito Deo per ignorantiam, & nihil videndo copulati. Cap. X.

MAgnus Dionysius in libro de mystica Theologia cap. primo: Sic igitur, inquit, diuinus Bartholomæus dixit, multam esse Theologiam, & perexiguam; & Euangelium esse latum & magnum; & rursus, concisum esse illud diuino ingenio; vt mihi videtur, intellexit, quòd bona omnium rerum causa est quidem copiosi sermonis, & simul breuis ac nullius sermonis, vtpote quæ neq. dici, nec intelligi queat; quia vniuersis creatis excellit supra substantiā; & quia sola sine operimentis & vere ostenditur ijs qui cuncta quæ impura, quæq. pura sunt, pertranseunt; & qui omnem ascensum ad ea quæ sunt sancta & summa, superant; & omnia diuina lumina, &

sonos, & sermones cælestes relinquunt, & in caliginem ingrediuntur, vbi vere est, sicut ait scriptura, qui est vltra Ephes. 4.
omnia. non enim † simpliciter diuinus Moyses primũ † Idest, quasi nihil aliud significetur.
iubetur vt se repurget, deinde vt se a non repurgatis separet; & post omnem repurgationem audit multisonas Exod. 19.
tubas, ac videt multa lumina puros & multiplices radios iacientia: postea a vulgi multitudine separatur, & cum electis sacerdotibus ad summum fastigium diuinorum ascensuum euadit; sed hactenus nondum est cũ ipso Deo, nec eum videt (inaspectabilis enim est) sed locum videt, Exod. 33.
vbi stetit. hoc autem existimo significare, diuinissima & summa eorum quæ cernuntur & intelliguntur, sermones quosdã esse, qui subijciunt menti illa quæ sunt subiecta ac supposita ei qui vniuersis antecellit; quibus presentia ipsius, quæ omnem cogitationem mentis vincit, declaratur insistens tamquam in vestigijs summis intellectilibus locorum eius sanctissimorum: ac tunc ab ijs quę videntur, & ab ijs qui vident, absolutus & expeditus, in caliginem vere mysticam ignorantiæ ingreditur, in qua mystica caligine omnes notiones excludit, & in ipso qui funditus neq. tangi, neq. videri potest, hæret, factus totus ipsius qui vltra omnia est, neq. suus, nec vllius alterius, cũ eo autem qui est penitus incognitus, per vacationem omnis cognitionis, secundum meliorem partem copulatus. Et Gregorius Theologus in oratione de baptismo: Deus, inquit, est lumen summum & inaccessum, quod neq. mente cõprehendi, neq. oratione expromi potest, quodq. omnem naturam rationis participem illuminandi habet facultatem: hoc est in ijs quæ intelliguntur, quod sol in ijs quæ sentiuntur. Ex quibus patet, omnia lumina siue quæ sensu percipiuntur, siue quæ intelligentia, infra relinqui ab ijs, qui ad summam contemplationem eius qui vltra omnia est, euaserunt, & in caliginem splendidissimã non comprehendendi eũ ingressi sunt, nullo lumine eum exprimente & designante. Ex capitibus dispositis constat expositio initiaria huius partis. ostensio enim luminũ diuinorũ aut in luminibus quæ sentiuntur, continetur; & 1
facit solem imaginem Dei, & ignem item imaginẽ Dei;
& a nobilioribus, vt sole & lumine, imponit Deo nomẽ 2
luminis; & a medijs, vt ab igne. aut continetur in lumi- 3
nibus

4 mibus symbolicis, in quibus præcipua est apparitio lumi-
Matth. 17. nis facta in diuinissima Transfiguratione vultus Domi-
5 ni, qui splenduit sicut sol, quæ decorem corporis Christi
6 post resurrectionem gloriosi facti tamquam in imagine
repræsentabat; & symbolum erat diuinitatis, quæ in eo
latebat: quia in Christo saluatore nostro idem est dicere
symbolũ corporis glorificati, & diuinitatis eius. & quòd
7 lumen, quod sic in Domino in monte Thabor apparuit,
pulchritudinem Adæ ante peccatum significauit, eamq.
iam naturam humanam in humanitate Christi recupe-
rasse, & futurum esse post resurrectionem splendorem
8 iustorum. & quid sit secundum existentiam lumẽ, quod
in futuro apparebit post resurrectionem: & quòd Deus
9 est lumen intellectile, quod in naturis incorporeis splen-
det, quatenus vere splendoris earum effector est. postre-
10 mo loco vacationem ab omni lumine posuimus; & ip-
sam diuinã caliginem. Nihil igitur in initiaria expositio-
ne huius tractationis de lumine prætermissũ est, quin po
tius omnis diuini luminis ostensio breuiter tractata est.

DECAS SEPTIMA,

DE DIVINA PARTICIPATIONE.

Quòd proprium Dei est, adesse omnibus secundum substantiam; & sicut substantia adest præsens, sic etiam operatione adest: & quis modus sit præsentiæ eius qui explicari non potest. Cap. I.

SANCTVS Iustinus martyr in oratione de recta confessione ait: Quomodo verbum vbiq. est secundum substantiam? & quomodo in suo templo? Etenim si illic est, sicut est in omnibus, nihil amplius habebit templum, atq. cetera omnia. Et vbi il-
Colos. 2. lud ponemus, quod scriptum est: In ipso habitat plenitudo diuinitatis corporaliter? Sin autem quis concedat, magis esse in templo, non adest omnibus secundum sub-

ſtantiam, quod eſt proprium Dei. Euidens argumentũ eſt perfidiæ, dicere de Deo, Quomodo? Quomodo cæli effector eſt, quomodo terræ, quomodo maris, aeriſq. & ſtirpium, & animantium omnium, & tui ipſius? Qui omnia diligenter de Deo quæris, plane dices, omnia produxiſſe copioſa potentia ſua. Num igitur potentia Dei aderat ſecundum accidens ijs quæ fiebant, an ſecundũ ſubſtantiam? ſi ſecundũ accidens, aderat quidem illis quaſi eſſent, antequam fierent; ſiquidem accidens non eſt ſecundum naturam per ſe, ſed in aliquibus prius ſubiectis exiſtit. At ſi hoc ridiculum eſt, relinquitur potentiam Dei omnibus adeſſe ſecundum ſubſtantiam. Num igitur quia potentia Dei omnibus quæ fiunt, ſecundũ ſubſtantiam aderat, nihil amplius templum ipſum in quo fuit, habebat? Habet hoc dubitationem, & illud habet: & fides eſt vtriuſq. dubitationis ſolutio. Vidiſti quemadmodum ratio inuicta euertit perfidiam; vide linguas cum Deo pugnantes occluſas. Idem etiam: Dic igitur quomodo verbum caro factum, cælos non dereliquit? Sane dicetis, quòd manens Deus, ſic factus eſt. Rurſus ergo dicite nobis, quomodo manens, factus eſt? Si enim manſit quod erat, quomodo factus eſt quod non erat? Sin autem factus eſt quod non erat, quomodo manſit quod erat? Dubium habes de ſolutione, habe etiam dubium de modo vnionis. At credis quòd manens, factus eſt; crede etiam adeſſe vbiq. ſecundum ſubſtantiam verbum, & præcipuo quodam modo eſſe in templo ſuo. Immo & ſanctus Anaſtaſius Antiochenus in libro de incircumſcripto ait: Sed quidam, inquit, vt videtur, infirmitatem propriæ naturæ in Deum transferunt, reſtricti in maximis, & exiſtimantes melius eſſe contrahere diuinã naturam a materia, quàm exiſtimare, eam vſq. ad omnia tendi & porrigi; prorſus arbitrantes nefas & impiũ eſſe, naturam illam quæ pluſquam vltra omnia eſt, indui corporibus non decentibus, ſordibus & tetro odore plenis, vel animis impijs, vel alijs quibuſdam, quæ minime de Deo cogitari debent; hi revera humilia ſentiunt, & Deo, ac magnitudine eius quæ attingi non poteſt, indigna. Et paulo poſt: Debilia igitur & infirma animis agitant, nullumq. firmamentum habentia, quia nullam creaturã

Sicut credimus Deũ ẽẽ in omib. sm̃ substantiã, licet q° m̃o sit explicari nõ possit; sic credendũ est esse in templo præcipuo quodam modo, lȝ expromi nõ possit.

ſuam

ſuam reijcit Deus. nihil enim ſordidum eorũ quæ ſunt, exiſtimat: quinimmo cum ad nos appropinquat, vitij noſtri non efficitur particeps. Et rurſus in eodem libro: Verum quia operationem in omnibus eſſe aiunt (hanc enim volunt nõ circumſcribere) interrogandi ſunt, quomodo de ea ſentiant. Nũquid dicunt participare ipſam terrenas ſordes, cum appropinquat eis, an non? Quòd ſi verum fateantur, manifeſtum eſt fieri poſſe, vt quod appropinquat, non participet vitium eorum quibus appropinquauit. Quòd ſi dicturi ſunt participare, eadem abſurditas eos qui hoc dicunt, conſequetur, quam vt fugerent, Deum circumſcribebant. Contrahant igitur & operationem, vt vniuerſum plane diſſoluant. Sin vero metuentes hoc abſurdum, tamquam pænitentia ducti, diuinam operationem nihil quidquam lædi dicant, cur non hoc ipſum de ſubſtantia affirmant? Ad hæc, Photius patriarcha in quæſtionibus ad Amphilochiũ cap. LXXV. Quare qui dubitat, inquit, vtrum ſi Deus eſt in omnibus, non ſit ſupra omnia, neſcit ſe ignorare quæ de diuina natura in ſcriptura ſancta ſcripta ſunt; neq. quidquam altius, quàm conſuetudo rerum terrenarum fert, neq. diuinius aliquid de ijs quæ materia vacant, cogitat. At vero quomodo in omnibus eſt? Dictũ quidem eſt, nullo modo eorum quæ ſunt, & ſi quid magis ad contemplationem pertinens dicendum eſt, & non eſt reformidandum, ſurſum euehi ſimul cum ijs qui ſunt alta mente, ad altitudinem dogmatum Theologicorũ, eſt Deus in vniuerſo ſecundum operationem ſimul & ſubſtantiam. Et ne mihi dicas, Quomodo? Dictum enim eſt iam, nullo modo creaturarum. Quomodo igitur eſt ſecundum ſubſtantiam? Sicut intellexiſti ſecundum operationẽ. Quia enim alia ſunt quandoq. potentia, & quandoq. actu; Deus autem, quatenus mens acuta intelligere poteſt, ſemper eſt actu (non enim ex imperfecto ad perfectum proficiſcitur, nec aliud quidquam, quàm per ſe actus, eſt per ſe ſubſtantia) euidens conſecutio eſt, in quibus eſt ſecundum operationem ſiue actum, in ijs ipſis eſſe ſecundum ſubſtantiã. Et magnus Athanaſius in libris contra Arianos: Vbique, inquit, adeſt præſens ſubſtantia magnitudinis ſuæ; quia æqualis eſt filius patri, & cum patre vbiq. adeſt

Libro 4. Phyſicorũ exponit Ariſt. modos quibus aliud in alio eſſe dicitur.

adest diuinitate; & quia omnia continet substantia. Si enim dixeris non adesse vbique, maiora esse dices ea quæ facta sunt, quàm eorum auctor sit. Et diuinus Chrysostomus: Quòd quidem vbiq. Deus est, scio, & quòd totus est vbique; quomodo autem, nescio. non enim fieri potest vt substantiam videamus, neq. quæ a se est, neq. quæ ab alio. Et Cyrillus Hierosolymitanus in catechesibus: In mera, inquit, diuinitate superuacaneũ est cogitare ascensũ & descensum. potẽtia enim illa quę omnia continet, ille qui vbiq. omnibus adest, qui vniuersa spiritu suo circumdat, non transfertur a locis in loca, ipsius est vox: Cælum & terram ego impleo. Si igitur implet, quò transmittatur? Ita fit, vt ascendit & descendit superuacuum sit in diuinitate. In saluatore autem, & in dispensatione aduentus eius in carne, proprie dicitur ascendit & descendit. Et Ioannes Damascenus: Deus, inquit, expers partis est, totus ex toto vbique; & non pars in parte corporee diuisus; sed totus in omnibus, & totus supra omnia. Ex quibus fit manifestum, proprium esse Dei omnibus secundum substantiã adesse. Sicut autem substantia adest, sic sua potestate & operatione; secundum enim substantiam potentia adest; & non est aliud per se operatio, & aliud per se substantia. Quomodo autem Deus secundum substantiã, & æqualiter omnibus adest, & quomodo ipse in omnibus & supra omnia, modus neq. dici, neq. cognosci potest.

Hiere. 23.

Lib. 1. ca. 16.

Quòd sicut adest nobis præsens Deus, etiam eius participamus: si autem substantia adest, substantiam eius participamus. Cap. II.

MAgnus Dionysius in ijs quæ adnotauit ex sancto Hierotheo in Theologicis ipsius principijs: Causa omnium, & quæ omnia implet, est Iesu diuinitas, quæ seruat partes toti consentientes: & neq. pars, neq. totũ est: & est totum, & pars; quatenus omne, & totum, & partem in seipsa comprehendit; & suprahabet, & antehabet. perfecta quidem est in imperfectis, tamquã principialis causa perfectionis: imperfecta autem in perfectis, tamquam supraquàm perfecta, & anteperfecta: for-

Cap. 3. de diuin. nomi.

ma formæ effectrix in ijs quæ carent forma; tamquam principialis causa formæ; sine forma in ipsis formis, vtpote supra formam; substantia totis substantijs insistens impollute, & ab omni substantia supra substantiam abstracta; tota principia, & ordines definiens, supra omne principium & omnem ordinem collocata. Et magnus Athanasius in disputatione contra Arium: Secundum hæc diuinitas patris & filij sancta & sanctificans, quæ sanctificat omnia quæ rationem participant, quibus data est liberæ voluntatis & studij potestas ad capiendam sanctam & beatam substantiam in communionem san-
Lib. 13. ca. 3. ctificationis. Et diuinus Cyrillus in Thesauris: Sicut igi
1. Cor. 11. tur, inquit, mulier gloria viri vocata est, quia partem ex
Gen. 2. membris eius ad sui fabricationem accepit; sic vir gloria Dei appellatus est, quia factus est particeps substantiæ e-
2. Tim. 1. ius per spiritum sanctum, qui in eo habitauit. Et rursus idem disserens de spiritu sancto: Igitur quandoquidem spiritu sancto habitante in ijs qui Deo probati sunt, Christus est qui habitat, necesse est dicere ipsum spiritum diuinæ substantiæ esse, cuius participes facit eos qui ipsum participant. & iterum idem in eisdem: Est igitur spiritus sanctus secundum naturam Deus, quippe qui sanctos regenerat, vt sint vnum cum Deo, quia habitat in eis. Et adhuc idem in eisdem: Quid igitur opus est longo verborum circuitu vti, & multiplices notiones texere? Hanc enim ipsam vim sanctificantē ex patre manantem, quæ imperfectis tribuit perfectionem, dicimus esse spiritum sanctum; superuacaneumq. est creaturā per interiectum mediū sanctificari, cū benignitas Dei dignata fuerit vsq. ad minima peruadere, & ea per spiritū suum sanctificare. Et diuinus Theophanes in canticis suis: Lumen, inquit, vnius principis, & in tribus splendens, substantia sine principio, pulchritudo immensa habita in corde meo. & iterum in eisdem: Rex cælestis, paraclete, spiritus veritatis, qui vbiq. ades præsens, & omnia imples, qui es thesaurus bonorum, & vitæ dator, veni, & habita in nobis; & emunda nos ab omni macula; & saluas fac animas nostras. Ex quibus patet, quòd Deo secundum substantiam præsente, substantiam eius impermixte participamus: & quòd ipsa est quæ nos sanctificat, & habitat

bitat in nobis, nosq. ab omni labe per spiritum suum, qui supra substantiam est, repurgat.

In [1] essentijs rerum hic ordo consideratur; primo, principia rerum; secundo, substantiæ ex principijs constitutæ; tertio, species propria totius compositi ex forma proficiscens; quarto, perfectio ipsius rei non solum quo ad speciem, sed quo ad propriam operationem & finẽ. tunc enim res est omnimodis perfecta, cum suum finem assequitur; quinto, res variæ, quæ singulæ quadam propria perfectione præditæ sunt, & ordine quodam copulatæ totum quoddam perficiunt, ut in vniuerso, & in homine. Hierotheus ergo docet, quomodo diuinitas Christi est causa in his omnibus; incipitq. ab extremo, idest, a toto, & remeat in primum, idest, in principia rerum. Conseruat igitur, inquit, vniuersum, & partes vniuersi toti consentientes, & cum eo conspirantes; & ipsa non est totum, neq. pars, quia scilicet non habet perfectionem totius & partis, sicut totum & pars, sed excellentius in infinitũ. estq. rursus totum & pars diuinitas Christi, nempe quia quidquid perfectionis est in toto & in parte, hoc ipsa Christi diuinitas præhabet, & suprahabet. reliqua faciliora sunt. Illud vero, Substantia totis substantijs insistens impollute, significat esse Deũ in omnibus substantijs, & ab eis participari non per admixtionem, hoc est, non misceri cum eis. ex S. Thoma in Dionysium.

Quod participantes diuinam substantiam, per spiritum sanctum filium Dei, qui supra substantiam est, participamus; & hunc participantes, Deum patrem participamus: atq. ita efficimur diuinæ naturæ & substantiæ participes. Cap. III.

DOminus ait in Euangelio: Qui diligit me, mandata mea seruabit; & ego & pater veniemus, & mansionẽ apud eum faciemus. Quod quidem magnus & summus Apostolorum Petrus in epistola sua explicat, cum ait: Diuinæ naturæ consortes facti sumus. Consentiunt cum eo quæ Paulus item magnus ait: Nescitis quòd templũ Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? & rursus: Vos estis templum Dei viuentis, sicut dixit Deus, Quoniam habitabo in eis, & inambulabo; & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Similiter qui deinceps consecuti sunt sancti. Magnus Athanasius in epistola ad Serapionem: Sic autem, inquit, signati, consentanee naturæ diuinæ consortes efficimur, sicut Petrus dixit. atq. ita omnis creatura verbi particeps efficitur in spiritu sancto, &

Ioan. 14. · *2. Petr. 1.* · *1. Cor. 3.* · *2. Cor. 6.* · *Leuit. 26.* · *2. Petr. 1.*

per spiritum sanctum dicimur participes Dei. ait enim:
1. Cor. 3. Nescitis quòd templum Dei estis, & spiritus Dei habitat
in vobis? Et idem in eadem epistola: Nunc autem cum
dicimur participes Christi, & participes Dei, demonstra-
tur chrisma, idest vnctio, quæ est in nobis, & sigillum,
quod non est naturæ creatæ, sed filij, qui per spiritū san-
ctum nos cum patre coniungit. hoc enim Ioannes pau-
1. Ioan. 4. lo supra docens scripsit: In hoc cognoscimus quòd
in Deo manemus, & ipse in nobis, ex spiritu eius quem
dedit nobis. Si autem participatione spiritus sancti effi-
cimur consortes diuinæ naturæ, insanus fuerit si quis di-
cat esse spiritum sanctum naturæ creatæ, & non Dei. ob
hanc enim causam est in hominibus, & per eum homi-
nes deificantur. si autem deificat, non est dubium quin
natura eius natura Dei sit. Magnus Basilius in ijs quæ
de spiritu sancto scribit: Nulla, inquit, creatura ab ani-
ma rationis compote participari potest, ita vt in ea habi-
tet οὐσιωδῶς, idest secundum substantiam; spiritus vero
2. Cor. 6. sanctus habitat in ea, † sicut ait scriptura: Templū estis
Dei, & spiritus Dei habitat in vobis. increatus igitur est
spiritus sanctus. & beatus Cyrillus in ijs quæ de spiritu
sancto scripsit: Per se igitur operatur in nobis spiritus
sanctus vere sanctificans, & nos secum in vnum sua con-
iunctione copulans, ac diuinæ naturæ participes efficiēs.
& rursus: Si accipientes, inquit, spiritum Christi, per
eum ad Deum patrem adducimur, tamquam diuinæ na-
turæ consortes facti, quomodo erit creatura, per quem
cum Deo tamquam genus coniungimur? Adhuc idem
in capitibus de spiritu sancto: Si seruus est, vt factus vel
Rom. 8. creatus spiritus sanctus, quomodo in eo clamamus, Ab-
ba pater? Verum à seruitute quidem liberat eos, in qui-
bus est, vel potius refingit in filios libertatis, faciens eos
participes naturæ suæ: non est igitur seruus. quòd si nō
est seruus, igitur neq. creatura. esse autem creaturam, &
numerari seruum, nihil aliud esset quàm refugere a diui-
na substantia. ac rursus idem in eisdem: Deus igitur est
spiritus qui nos ad Dei similitudinē format, non tamquā
per gratiam ministrantem, sed per diuinā naturam parti-
cipationem sui ijs qui digni sunt, donans. Et quæ est ho-
rum fides? scriptura sacra, scriptura diuinitus afflata, quæ
aperte

† Quomodo autem participetur Deus secundū substantiā a creatura, & non participetur, vt recte intelligatur, legatur cap. 10. huius decadis.

aperte & perfecte in vnum copulat Deum & spiritũ eius; nec aliter futuram esse Dei participationem, nisi per spiritum sanctum, aperte docet: siquidem Dominus noster Iesus Christus de omni, opinor, fideli & bono dicit: Ego & pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus. & in hoc cognoscimus quòd in nobis est, ex spiritu quẽ dedit nobis. In se enim quis potest copiose habere habitantẽ & versantem natura & vere Deum, cum spiritum eius acceperit, non alienum, neq. substantia ab eo distractum & diuulsum, sed potius ex ipso, & in ipso, & proprium eius, & æqualem cum eo dominatum gestantem, & † sic nominatum, & tamquam † in ordine filij assumptum propter eandem naturam. & in cap. 1. libri IIII. Thesaurorum tamquã in persona hæreticorũ: Alienus est a cõmunicatione nostra, & a nobis non participabilis per se ipsum pater propter nimiam & summã, & quæ ab humana natura capi nõ potest, diuinitatis participationem. capitur autem, & est in nobis per filiũ tamquam per minorem scilicet. Quomodo igitur similis patri, qui a nobis capi potest, qui illum capere non possumus? Contra vero disputans Cyrillus: Ebrij, inquit, rursus sunt suis insanijs isti oppugnatores Dei, non intelligentes, vt apparet, neq. quæ loquuntur, neq. de quibus affirmant. Si enim, vt vos dicitis, omnia magna & supra naturam sunt in patre, necesse est concedere parem bonitatem illi inesse. Quomodo igitur qui est summe bonus, nõ potest capi ab ijs qui bonitate indigent? Quomodo est totus bonus, qui nimia supra creaturæ facultatẽ bonitate omnibus sui participationẽ præcludit? Oportebat enim (quod quidem verum videtur esse) vt qui est summe bonus, bonitatem sibi conuenientem adhiberet omnibus, & eã cunctis indigentibus ad fruendũ impartiret. Verum iam hoc fecisse apparet, cũ promittit habitaturum se in nobis, & inambulaturũ, & promittit adoptare filios. Inanis igitur impiorũ quæstio est. apparet enim, quemadmodum nõ ad duritiam deflectit Deus propter magnitudinem & excellentiam naturæ; quin potius tanto magis ad lenitatem vergit, quanto maiora in eo sunt, ex quibus vnum, idq. pulcherrimũ est, bonitas quę per filium, sicut ipse ait, in malos & bonos pertingit, nulli

pror-

Ioan. 14.
1. Ioan. 4.
Libr. 7. de Trinit.

† Et sic nominatum, id est Dominũ, 2. Cor. 3.
† In ordine filij assũptus dicitur spiritus sanctus, quia numeratur tertius, sicut dicit Matth. 28. Baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. & illud 1. Ioa. 5. Tres sũt qui testimoniũ, &c.

Leuit. 26.

Matth. 5.

prorſus ſui participationem præcludens. Participatio vero patris per filium in ſpiritu ſancto proprie & decenter fit; ſicut etiam ſolem per ſplendorem ex eo non ſine calore editum participamus. Sicut igitur nemo dicat diſſimile eſſe ſoli lumen quod ex ipſo emittitur, vel calorem, quia per iſta participatur ſol; ſic non eſt neceſſe, vt filius ſit patri diſſimilis, quia pater per filiũ participatur, quin potius ſimilem per omnia eſſe demonſtrat. Vbi enim facti participes filij, non priuamur participatione patris, quomodo non erunt idem pater & filius? vbi autem eſt eadem ſubſtantia, quem locum habebit diſſimilitudo? Reſpondeant Chriſti oppugnatores. Ex quibus fit manifeſtum, quòd participantes ſpiritum ſanctum, participamus filium Deum; & hunc participantes, participamus Deum patrem. atq. ita efficimur totius diuinæ naturę & ſubſtantiæ participes. Quomodo vero fiat in nobis participatio Trinitatis, quæ ſupra ſubſtantiam eſt, dici non poteſt; ſicut neq. dici poteſt, quis modus ſit ſubſtantiæ eius; & quomodo ſit vbiq. præſens ſecundũ ſubſtantiam.

Quòd participantes diuinam naturam, non gratiæ ſolius, & per ſe non ſubſiſtentis participes ſumus, ſed ipſius ſpiritus ſancti viuentis, & per ſe exiſtentis: & quòd totus Deus trinus gratia dicitur; & ſimul filius, atq. ſpiritus ſanctus gratia; & ſigillatim vnuſquiſq. horum gratia dicitur. dicitur vero homonyme gratia, ideſt, quòd ab his perſonis diuinis ſit. Cap. IIII.

SAnctus Cyrillus libro ſeptimo dialogorũ ad Hermiã: Si, inquit, gratia quæ per ſpiritum ſanctum datur, diſciſſa erat a ſubſtantia ſpiritus ſancti, cur non aperte dixit beatus quidem Moyſes, quòd producto animanti inſpirauit gratiam auctor omnium, gratiam dico per inſpirationẽ vitæ? Chriſtus vero nobis, Accipite gratiam, ſcilicet per miniſterium ſpiritus ſancti? quin potius illud quidem vocatum eſt ſpiraculum vitæ; vita enim erat natura diuinitatis, ſiquidem vere in ipſo viuimus, mouemur, & ſumus. voce autem Domini dictum eſt: Accipite ſpiritum ſanctum, quia ipſe vere in cordibus credentium habitat. & paulo poſt: Quando igitur ad ſimilitudinem

Gen. 2.
Ioan. 20.
Act. 17.
Ioan. 20.

dinem Christi formamur, ipse etiam in nobis consignatur, & pulchre exprimitur tamquam per spiritũ naturaliter similem. Deus ergo est spiritus sanctus, qui ad similitudinem Dei format non tamquam per gratiam ministrantem, sed tamquam ipse participationem diuinæ naturæ dignis largiens. & rursus idem ibidẽ: Templa Dei, immo etiam dij vocamur, & sumus. quare autem, interroga aduersarium; siquidem sumus vere participes nudæ & non per se existentis gratiæ. at non sic, nequaquam; templa enim sumus spiritus sancti per se existentis: vocati autem sumus dij propter ipsum, vtpote diuinæ naturæ propter coniunctionem cum ipso participes facti. & iterum idem in eisdem: An non dicimus fabricari hominem ad imaginem Dei? Quis neget? Quod autem imaginem imprimit, & instar sigilli pulchritudinem supra mundanam efficit, an non est spiritus sanctus? at nõ, inquit, vt Deus, sed vt diuinæ gratiæ minister. igitur nõ ipse, sed gratia per ipsum consignatur. Videtur, inquit. Necesse ergo erat appellare hominem imaginem gratiæ, & non potius imaginem Dei. Gregorius Nyssenus in Cantica canticorum: Quod, inquit, vere est prædicandum beatum, numen ipsum diuinum est, ipsa pulchritudo inexplicabilis, ipsa per se gratia, & sapientia, & potestas. & diuinus Gregorius in oratione de diuinitate contra Euagrium monachum: Similiter igitur, inquit, qui dator est omnium bonorum, qui veritatis moderator, & saluatoris pater, bimanantem quandam filij & spiritus sancti gratiam intellectilem ad nos misit, neq. ipse quidquam incommodi in substantia passus est. nõ enim vllam imminutionẽ subijt propter illorũ ad nos aduentum. vsq. ad nos processerunt, & nihilominus a patre inseparabiles perstiterunt. expers enim partis est, vt a principio diximus, diuina natura. In primis autem diuinus Apostolus in epistola ad Titum ait: Apparuit gratia Dei, gratia scilicet salutaris, omnibus hominibus. cum quo consentiunt qui in canticis ecclesiasticis dicunt: Apparuit saluator, qui est gratia & veritas, in Iordani fluentis; & gratia habitauit in te, quæ Dei mater es; & mundum splendore illustrauit. Et diuinus Ephræm in oratione de salute animæ: Quando, inquit, voluit benignus & miseri-

Psal. 81.
1. Cor. 6.
Tit. 2.

Luc.1. misericors Deus liberare nos ab huiusmodi errore, visi-
Tit.2. tauit nos oriens ex alto; & apparuit Dei gratia salutaris,
deditq. se ipse commutationẽ pro nobis. Et sapiens Cy-
Ibid. rillus: Quæ, inquit, gratia apparuit nobis? aut qualis Dei
gratia salutaris omnibus hominibus apparuisse dicitur?
Psal.117. Atqui manifestum est quod ait Dauid: Deus Dominus,
& apparuit nobis: & vt ipsius gloria nobis de cælo appa-
reat, expectamus. & magnus Athanasius in epistola ad
Serapionem: Omnia, inquit, patris sunt filij; quare cha-
rismata, quæ a filio in spiritu dantur, patris charismata
sunt: & cũ in nobis est spiritus sanctus, in eo ipso etiam
Ioan.14. est pater; atq. ita fit illud: Ego & pater veniemus, & mã-
sionem apud eum faciemus, sicut dictum est. Vbi enim
est lumen, illic est splendor: & vbi splendor, ibi est huius
operatio, & splendida gratia. Et magnus Basilius in epi-
stola ad Gregorium fratrem: Omne, inquit, bonũ, quod-
cumq. ex diuina potestate ad nos deueniat, operationẽ
gratiæ omnia in nobis operantis esse dicimus. omnia e-
1.Cor.12. nim operatur vnus & idem spiritus. ac rursus idem: Spi-
ritum sanctum qui ex Deo existit, fontem dico sanctita-
tis, potestatem vitæ effectricem, & gratiã perficientem;
per quem homo adoptatur filius, & quod mortale est,
efficitur immortale, vnum per omnia cum patre & filio.
Præterea, secundũ † homonymiam diuinitatis, quæ su-
pra substantiam est, quædam alia dicuntur gratia. Decla-
Rom.11. rat hoc Paulus, cum scribens ad Romanos, Sic ergo, in-
quit, & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem
gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex ope-
ribus: alioqui gratia iam non est gratia. Si autem ex o-
peribus, iam non est gratia: alioqui opus non est opus.
Ephes.2. Et rursus idem Apostolus: Gratia enim salui facti estis.
Rom.6. & iterũ: Non enim estis sub lege, sed sub gratia. & aliàs:
2.Cor.8. In gratia hac, quæ ministratur a nobis. & rursus: Ex quo
Colos.1. die audistis & cognouistis gratiã in Dei veritate. & diui-
Ioan.1. nus Chrysostomus explanans illud, Ex plenitudine eius
omnes accepimus; & gratiam pro gratia: Qualem, in-
Ephes.2. quit, pro quali? pro vetere nouam. & in illud, Gratia sal-
ui facti estis: Non ex operibus proprijs, inquit, sed gra-
tis. & magnus Athanasius libro tertio contra Arianos:
Ioan.11. Sciebat vbi Lazarus iacebat, interrogabat tamen, vt su-
scepta

† Idest, sicut homo sãctus æquiuoce dicitur Deus, sic etiam gratia quę a Deo fit.

ſcepta noſtra ignorantia, largiretur nobis vt cognoſceremus ſolum uerum patrem ſuum, & quem propter nos ad ſalutem omnium miſit, quia maior gratia non poteſt eſſe. Ex quibus patet, quòd facti participes naturæ Dei, nõ nudæ gratiæ a Deo manantis, & quæ per ſe nõ exiſtit, participes ſumus; ſed ipſius ſpiritus ſupra ſubſtantiam, & viuifici, ac per ſe exiſtentis; & per hunc ipſum cum patre & filio copulati, diuinæ naturæ conſortes efficimur; & hac gratia ditamur, gratia ſcilicet trium perſonarum, quæ eſt per ſe gratia. Et ſicut creditur eſſe communis nobiſcum per ſe gratia, ſic etiam ſigillatim vnaquæq. perſona diuina ex tribus gratia dicitur; & maxime ſummus Deus ſaluator, & qui eſt ſupra ſubſtantiã, ſpiritus ſanctus, vterq. ſimul gratia bimanans dicitur. Sicut igitur hæc gratia dicuntur principialiter, & diuine, & efficienter; ſic homonyme omne datum bonum, quod ab ipſis perſonis diuinis ad nos proficiſcitur, tamquam beneficium nobis creatum & effectum, gratia & donum dicitur, non ex operibus noſtris confectum, quin potius gratis, & ex nulla noſtra importatione ſuppeditatum. Ioan. 17.

Quòd ſicut Deus, qui eſt per ſe gratia, & trium perſonarum poteſtas, ſiue virtus, a nobis efficienter † participatur; ſic idem producit & creat diſtributionem diuinarum gratiarum, quæ ad participandum creatæ ſunt. Cap. V.

† Deus participatur in ſubſtãtia qui dẽ ſua ſecundũ rationẽ cauſę efficiẽtiſ; in donis vero ſuis ſecundum rationem effectus.

MAgnus Apoſtolus Paulus ait: Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus: diuiſiones miniſtrationũ ſunt, idem autem Dominus: & diuiſiones operationum ſunt, idem autem Deus; qui operatur omnia in omnibus. & rurſus: Omnia autem hæc operatur vnus atq. idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult. & iterum: Aemulamini meliora chariſmata. item: Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens. In quem locũ incumbens beatus Chryſoſtomus: Vidiſti, inquit, vbi gratiam linguarum extulit, & vbi eã euertit, & fregit? & rurſus idem in epiſt. ad Corint. homilia XXIX. De ſpiritualibus, inquit, nolo vos ignorare fratres: ſpiritualia vocat ſigna, quia hæc opera ſunt ſo-

1. Cor. 12. Participatio Dei efficiẽs. Participatio Dei effecta. Ibid. Ibid. 1. Cor. 13. 1. Cor. 12.

lius spiritus sancti, nihil humano studio afferente ad huiusmodi miracula efficiendum. & rursus idem in oratione de spiritu sancto: Spiritus Dei spiritus ex Deo; spiritus qui a patre procedit. hæc sunt sanctæ & impollutæ virtutis siue potestatis nomina. sunt autem alia nomina non naturæ, sed operationi conuenientia, vt donis eius. Dico igitur, cum spiritus sanctus vel mihi, vel alteri Christiano sanctificationem donauerit, & donum acceperit, ita vt corpus sanctum & animam sanctam habeat, hoc donum vocatur spiritus sanctitatis, idest, gratia sanctitatis. si quis accipiat ab spiritu sancto virtutem & donum credendi promissioni futurorum bonorum, accepit spiritum promissionis. si quis accipiat donum sapientiæ, vocatur donũ hoc spiritus sapientiæ. si quis habeat charisma charitatis, dicitur habere spiritum charitatis. quãdo accipit charisma martyrij, dicitur habere spiritũ fortitudinis, siue virtutis, idest, charisma. & quia qui donat, spiritus sanctus est, vocatur etiam donum homonyme eodem nomine, quo vocatur qui donat. Adhuc idẽ
Ephes. 4. in epist. ad Ephesios homilia XIII. exponẽs illud, Creatum in sanctitate: Vide, inquit, hic, quomodo creaturã vocat creationem essentiæ virtutis, quæ creatio virtutis cum non esset, factum est vt esset. & rursus idem, Ob hanc causam, vt demonstretur quòd qui effunditur, nõ est spiritus sanctus, sed gratia spiritus sancti, ait Dauid
Psal. 44. de Christo: Effusa est gratia in labijs tuis; gratia effunditur, non is qui gratiam donat. & magnus Basilius in tertio confutationum Eunomij: Sicut dicitur pater diuidere operationes ijs qui digni sunt vt eas suscipiant; & filius diuidere ministrationes ijs qui digni sunt munere ministrãdi; sic spiritus sanctus dicitur diuidere charismata ijs qui digni sunt vt charismata accipiant. rursus idem in homilia Psalmi XXXII. Apte, inquit, ad ter-
Psal. 32. ram refertur illud: Ipse dixit, & facta sunt. in formatione quidẽ nostra ex terra conuenit illud, Factũ est; in creatura vero ad imaginem Dei creata conuenit, Creatum est. Quia vero sæpenumero dicitur in renouando, & red-
2. Cor. 5. dendo melius, vt illud: Si qua in Christo noua creatura;
Ephes. 2. & illud, Vt duos crearet in vnum hominem: fortassis illud, Et facta sunt, de prima creatione essentiæ hominis

nis dicitur; illud autem, Et creata sunt, de secunda rege-
neratione in Christo. quanto autem præstat mandatum
Dei verbo simplici; tanto præstat regeneratio generatio-
ni. & iterũ idem in epist. ad Gregorium fratrem: Quæ-
rentes autem, vtrum ex solo spiritu sancto largitio bono-
rum originem ducat, atq. ita adueniant dignis, rursus a
sancta scriptura deducimur ad principem & auctorẽ lar-
gitionis bonorum, quæ spiritus sanctus operatur nobis.
omnia enim per ipsum facta esse, & in ipso consistere, a *Colos.* 1.
sancta scriptura didicimus. Quare cum ad illam cogita-
tionem euehimur, rursus scripturæ sanctæ ductu eleua-
ti, docemur omnia per illam virtutem siue potestatẽ pro-
duci, vt quæ non erant, sint: non autem produci ex illa
sine initio. Gregorius Theologus in libro de spiritu san-
cto: Dicitur, inquit, spiritus adoptionis, libertatis, spiri *Rom.* 8.
tus intelligentiæ, sapientiæ, consilij, fortitudinis, cogni *Esa.* 11.
tionis, pietatis, timoris Dei. hæc enim cuncta efficit. &
iterum idem: Spiritus quidem vnus, gratiæ vero non
sunt æquales, quia neq. receptacula spiritus. alij datur
per spiritum sermo sapientiæ, vel contemplationis; alij 1.*Cor.* 12.
vero fides firma, & sine vlla dubitatione; alij operatio-
nes virtutum, & miraculorum sublimiorum; alij gratiæ
sanitatum; opitulationes, idest, præfecturæ; guberna-
tiones, idest, moderationes carnis; genera linguarum, in-
terpretationes linguarum; maiora charismata; secunda
secundum proportionem fidei. Athanasius libro secun-
do contra Arianos: Illa igitur, † Creauit, formauit, con-
stituit, quæ eundem sensum habent, non declarant ini-
tium essentiæ verbi Dei, neq. substantiam eius creatam
esse, sed renouationis eius & gratiæ beneficium in nos.
& iterũ idem: Sicut nos, inquit, ex Deo geniti, non ex
ventre personæ eius geniti sumus; sic & spiritus ex Deo
procedentes non sunt ex persona eius. & beatus Cyrillus
in libro de spiritu sancto: Si ex patre, inquit, luminum *Iacob.* 1.
varia charismatum largitio manat, Paulus vero ait: Hæc 1.*Cor.* 12.
autem omnia operatur spiritus, diuidens vnicuiq. priua-
tim sicut vult; quomodo non est Deus ex Deo, & in Deo
spiritus, qui omnia quæ Deum decent, tamquam pote-
statem habens operatur? & rursus idem in commenta-
rijs Esaiæ: Hæc dicit Dominus, qui in altis habitat. spi- *Esaiæ* 57. *sec.* LXX.

† Ad interpretationem illius loci Pro cap. 8. de sapientia verbi Dei incarnata pertinent, Dominus creauit me initium viarum suarum.

ritus enim Domini a me exibit. quomodo autem exibit, declarauit, inquiens: Spiritum omnem ego feci; est enim pater spirituum. intelligitur quidem, non tamquam ex propria natura sicut filium, hos spiritus genuerit; immo neq. processisse eos dicit ex substantia æqualiter vt spiritum sanctum; sed potius create ex Deo exisse, vt essent; affirmamus recte sentientes. ipse enim omnem spiritum fecit. vbi autem factio nominatur, ibi omnino est egressio, idest, exitus, non secundum substantiam, sed vt verbum exitus per abusionem significet, factum esse. S. Maximus capite XXXVIII. & XXXIX. centuriæ † quintæ ait: Et requiescent † super eum septem spiritus, spiritus sapientiæ, spiritus intellectus, spiritus cognitionis, spiritus scientiæ, spiritus consilij, spiritus fortitudinis, spiritus timoris Dei. Est autem proprium horum charismatum spiritualiũ, spiritus quidem timoris Dei, abstinentia a malis secundũ actum: spiritus vero fortitudinis, promptus conatus & motus ad operationẽ & effectionem mãdatorũ: spiritus consilij est habitus discretionis: spiritus autem scientiæ est certa & nõ fallax notitia modorũ qui versantur in actione ex virtute: spiritus cognitionis est comprehensio rationũ in mandatis: spiritus intellectus est erga modos & rationes virtutũ assensus, vel vt magis proprie dicã, affectio: spiritus sapientiæ est referre se ad causam rationum magis spiritualium in mandatis, & cũ ea causa copulari. & rursum idem in eisdem: Sicut, inquit, alius accipit sermonem sapientiæ, alius sermonem scientiæ, alius autem fidei, & alius aliud charisma ex ijs quæ magnus Apostolus enumerauit; sic alius quidem accipit per spiritum charisma charitatis perfectæ, & sine intermedio erga Deum, nihilq. terrenum habentis secundum proportionem fidei; alius vero per eundem spiritum accipit charisma charitatis erga proximũ: omnem namq. habitum mandati in actione positum dicit esse charisma spiritus. In cõmentarijs qui feruntur in Iob: Fuerunt, inquit, illi septem filij, & filiæ tres. catalogus filiorum honoratus est apud scripturam, & cum mysticis rationibus consentiens. numerus enim septem significat in ænigmate septem charismatum concursum; numerus vero trium ad perfectius & diuinius spectat; vt intelligamus,

Ibid.

† Tertia est in centurijs impressis.
† Sicut hic auctor Maximum recitauit, ita interpretatus sũ.
Esa. 11.

1. Cor. 12.

Iob. 1.

mis, fidem Trinitatis effectricem esse septem gratiarum. Et diuinus Apostolus & Euãgelista Lucas in Actis: Multa, inquit, per manus Apostolorum fiebant signa & prodigia in populo. & rursus idem: Et virtutes non vulgares faciebat Deus per manus Pauli. & in sancto Euangelio: Et non fecit, inquit, illic signa multa propter incredulitatem eorum. & propheta Dauid in Psalmo centesimodecimo: Fidelia omnia mandata eius facta in veritate & æquitate. & rursus idem in Psalmo quinquagesimo: Cor mundum in me crea Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Ex quibus fit manifestũ, quòd sancta Trinitas & per se gratia, per se ex ijs quæ nõ sunt, producit & creat ad participationem nostram effectam & creatam diuinorum charismatum distributionem. ipsa enim cum sit omnium causa (solum enim quod est supra substantiam, principium & causa est essentiæ omniũ) per spiritum eiusdem naturæ, & supra substantiam, operatur distribuens vnicuiq. charismata, siue gratias, sicut vult. si autem sunt hæc opera voluntatis eius, liquet creaturas esse, & effecta ex nihilo: & ipse Deus est, qui operatur omnia in omnibus.

Act. 5.
Act. 19.
Matth. 13.
Psal. 110.
Psal. 50.
1. Cor. 12.

Quòd hanc apostolicam Theologiam sequens Dionysius, effectus magis generales, & participationes magis particularium dixit, vt iam omnia, quorum Deus est creator, in participata & in participantia distributa sint. Cap. VI.

MAgnus Dionysius capite quinto de diuinis nominibus ait non esse aliud, bonum; & aliud, existens; & aliud vitam, vel sapientiam; neq. multas esse causas, & aliorum alias diuinitates effectrices, superiores & inferiores. quo in loco sanctus Maximus, Quia, inquit, paulo ante visus fuerat quodammodo dicere superius, & inferius, cum dixit, bonum esse causam existentiæ, vitæ, & similiter in alijs; ne qui imprudenter legunt, occasionem reprehendendi reperirent, ait non esse aliud, bonum; & aliud, existentiam; & rursus aliud vitam, vel sapientiam; vnam enim esse omnium causam, & non multas; & consentanee vnã diuinitatem omnia producentem sanctam & beatam Trinitatem, & non multas diuinitates creatrices,

trices. Hoc autem non superuacanee dixit, sed vt sapientes gentilium, & hæreticos Simonis discipulos perstringeret, qui deos ponebant effectores mundi, & quo inferiores essent, eo infirmiores creaturas producere vsq. ad fæcem, vt aiunt, idest, vsq. ad materiam. Nomen boni ait complecti omnem prouidentiam; reliqua vero nomina partes prouidentiæ, vt vitam, sapientiam, rationem. omnia enim quæ sunt, propter bonitatem Dei producta sunt, vt existant; & sunt bona, idest, valde pulchra, non tamen omnia participant vitam, vel sapientiam, vel rationem. Generaliores scilicet prouidentias vocat, quas in pluribus contemplamur, vt vita peruadit in stirpes, & animantes tum rationis participes, tum non participes. sapientia vero, & ratio pauciorũ sunt. hæc enim solum in ratione vtentibus cernuntur. Idem adhuc capite secundo de diuinis nominibus in explanationibus suis in Dionysium, exponens quod ait Dionysius: Scaturientẽ, & numquam deficientem causam, atq. distributionem donorum, quæ bonum decent: Dictum est, inquit, in
Psal. 35. Psalmis, Quoniam apud te est fons vitæ. & in Hieremia:
Hiere. 2. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Deus igitur dicitur fons velut quidam parens, & principium atq. causa eorum omnium quæ apparuerunt, & deuenerunt ad essentiam. quæ enim quidam vocare consueuerunt vniuersalia, idest, genera, vel tota, vel continentia, vtpote quæ complectantur partes emanationum eius, horum scripturę sanctæ dicunt esse causam & fontem. propter effectionem igitur inexhaustam eorum quæ per spiritũ sanctum existit, & quia spiritus sanctus est causa omnium,
Sapi. 1. vt in Sapientia dictum est, consentanee ipsam per se cau-
& 7. sam fontem esse diuine philosophatur. Illud autem, nõ
Ioan. 5. exhauriri creationem, inde intellige, vbi ait: Pater meus vsq. modo operatur, & ego operor. similiter spiritus sanctus cum patre & filio sine intermissione operatur. ait
Psal. 103. enim scriptura: Emittes spiritum tuum, & creabuntur. & rursus magnus Dionysius cap. x i. de diuinis nominibus: Non enim substantiam quandam diuinam aut angelicam esse dicimus illud per se esse, causam essentiæ omnium. solum enim quod est supra substantiam, principiũ & substantia & causa est vt sint omnia quæ sunt, & ipsum per

per ſe eſſe: nec aliam diuinitatem, quæ vitam pariat, prę terquam vitam ſupraquam diuinam omnium quęcumq. viuunt, & ipſius per ſe vitę cauſam ponimus; nec, vt ſummatim dicam, alias cauſas principiales, & creantes, & hypoſtaſes, quas quidam & deos, & effectores rerum eſſe temere effutiuerunt: quos vere & proprie dicere nō eſſe nec ipſi, nec eorum patres & maiores ſciuerunt. Hæc a Theologis propoſita ſunt, vt ſciamus demonſtratū eſſe, quod antea; ſolū ſcilicet quod eſt ſupra ſubſtantiam, beatam & † ſupraquam diuinam Trinitatem omniū cauſam eſſe; & nec ipſum per ſe eſſe, quod eſt antiquius donum, quam ceteræ participationes quæ ab ipſa Trinitate manant, nec ipſam per ſe vitā, nec horū ſimilia vllius rei cauſam eſſe: quin potius quomodocūq. vocata ſunt illa magis generalia ijs quæ ſunt, ſiue vocentur primum exiſtentia, ſiue per ſe participationes, ſiue dona Dei, ſiue prouidentiæ, ſiue cōmunicationes diuinæ (dictum enim eſt de his a Theologis) non negabunt, neq. diffitebuntur opera eſſe eius qui omnia in omnibus operatur vt vult, Dei patris ſcilicet, producta ad miniſterium & ſanctificationem creaturarum per Deum filium, & diuinum eius ſpiritum. Diuiſiones autē gratiarum Dionyſius, qui has a magno Apoſtolo Paulo didicit, ad laudandū ab effectis prouidentiā quæ eſt principiū vt boni efficiamur & deificemur, pertinere, operte expoſuit, vocās effectus ipſas participationes participantiū expoſitas ad participationē donorū Dei, quibus participatis dicimur diuini & beati & ſapientes & potentes. Retractat vero poſtea hæc, edifferens quomodo hæc ſe habeant collata cū eo qui tribuit. nulla enim ſimilitudo perfecta eſt cauſarum, & eorū quę effecta ſunt: ſed potius effecta quidem habent imagines & ſimilitudines quantæ eſſe poſſunt, cauſarum; ipſæ vero cauſæ abſtractæ ſunt ab effectis, & ſupra locatæ ſecundum rationem proprij principij. In hoc vero ipſum incumbens diuinus Maximus, Effecta eſſe dixit, quæ producta ſunt in rerum natura, ſiue in cælo, ſiue in terra; cauſas vero quæ producunt, ideſt, tres perſonas ſanctæ Trinitatis. Liquet igitur cauſas & effectus nullam inter ſe ſimilitudinem habere. Et adhuc diuinus Dionyſius incumbens potiſſimum in hæc: Eadem, inquit, & ſimilia,

& diſſi-

† Supraquā diuina Trinitas dicit͛, ſicut dicitur Deus ſupra Deum, ſiue ſupraquam Deꝰ propter eos qui dicuntur dij, ſicut ſcriptū eſt Pſal. 81. Ego dixi, dij eſtis.

1. Cor. 12.

& dissimilia Deo dicuntur; similia quidem secundũ imitationem, quæ esse potest eius quem nihil potest imitari; dissimilia vero, quatenus effectus infra causam sunt, & infinitis mensuris, & quæ conferri nõ possunt, ab ea distant. Eandem excellentiam supra effectus posuit, & supra per se participationes: Quanto, inquit, pręstant sancta, vel diuina, vel dominantia, vel regia ijs quę non sunt talia, & rursus per se participationes participantibus; tanto est omnibus sublimior, qui est supra omnia, & omnium participantium, & participationum auctor imparticipabilis. Quod ipsum explanans sanctus Maximus, Quantum, inquit, antecellit natura pura & causa qualitati & effecto (hoc enim est ens, comparatũ cum eo quod non proprie est) & quantũ antecellit participanti id quod participatur; tantum differt Deus, qui hæc dicitur, ab ijs qui ista participant. Igitur sicut causæ effectibus antecellunt infinitis mensuris, & quæ conferri non possunt; sic solus auctor Deus, idemq. imparticipabilis, participantibus, & ipsis per se participationibus antecellit. Dictum est autem de his a Theologis in quinta & quarta decade initiariæ expositionis diuinorum nominum. Excipiatur autem hinc, quod in filio & spiritu sancto causam habet. hoc enim vniuoce dicitur de ijs quæ sunt causa; quæ vero causam habent secundum voluntatem, homonyme dicuntur, vtpote opera Dei omnia in omnibus operantis. Præterea illud causam habens omniũ causa est, hæc autem ab ipso causam habentia singulariter & solũmodo ex ipso, & non ex alia causa sunt. solum enim quod est supra substantiam, principiũ & substantia & causa est vt sint omnia. Ad hęc, in Trinitate supraquam diuina causa, & causam habens, distinctionem a mixtione maxime liberam exhibet, & in eodẽ vnionem supraquam vnitam, quia in ea exhibetur prima distinctio, & prima vnio. primo autem, vt est axioma, non est aliquid contrarium, sed vera distinctio, & vera vnio. neq. distinctio mutari vnquam potest in vnionẽ; neq. rursus vnio in distinctionem. seruantur autem hęc non confusa propter vtrumque; idest, distinctio propter vnionem, & vnio propter distinctionem, trine simul & vnice enunciata; at in creatura, cuius causa est sancta Trinitas,

1. Cor. 12.

In diuinis pater secundum naturã est causa filij, & pater ac filius causa spiritus sãcti; & in his causa, & qui causam habent, æquales sunt. hoc est enim dici vniuoce causã de causam habentibus, idest de causatis.

nitas, vnio quidem est secundum causam tantum; distinctio vero creaturarum immensis mensuris infra causam relinquit ea quę facta sunt: & vnio antecedit, valentiorq. est huiusmodi distinctionibus; vt vna & eadem quidem sit vniuersorum causa; creatura vero numerosa, a primis & generalioribus ad secunda & tertia & multiplicia progrediens. Hinc aperitur Theologis quæstio de participatione, quæ est vna quidem secundum causam; altera vero secundum participationem; alia secundum existentiam; participatione & existentia in creatura consistentibus, idest, in ea quæ participantur, & in participantia partitis.

Participatio s(ecundu)m causã. Participatio simpl(icite)r, i. abstracte considerata. Participatio in existentia, i. in subiecto.

Quòd omnia participantia, & quæ participantur, a sola natura, quæ secundum causam participatur, producta, alia quidem simpliciter ab ipsa ad participationem edita sunt, alia vero sunt secundum existentiam participantium. Cap. VII.

MAgnus Dionysius capite quinto de diuinis nominibus: Primum, inquit, donum per se esse, ipsa per se bonitas producens, ab antiquiore, prima inter ceteras participatione laudatur, & est ex ipsa, & in ipsa ipsum per se esse, & principia eorũ quæ sunt; & omnia [1] quæ sunt, & quæ quocumq. modo sunt, idq. incomprehense, & copulate, ac singulariter. & rursus idem: Et ante alias eius participationes esse productum est: & est ipsum per se esse antiquius quàm esse per se vitam, per se sapientiã, per se similitudinem diuinam; & alia, quorum quæ habent participationem, ante omnia illa participant esse: quin potius ipsa per se omnia, quæ ab alijs participantur, ipsum per se esse participant. principia igitur omnia eorũ quæ sunt, participando esse & sunt, & principia sunt, & primum sunt, deinde principia sunt; & si vis dicere esse per se vitam principium viuentium tamquam viuentiũ; & per se similitudinem principium similium tamquam similium; & per se vnionem principium copulatorum tamquam copulatorum; & per se ordinem ordinatorum tamquã ordinatorum; & quæcumq. alia hoc, aut illud, aut vtrumque, aut multa, participantia hoc, aut illud, aut

vtrumque, aut multa ſunt; eorum per ſe participationes reperies primum participare ipſum per ſe eſſe; & primũ quidem eas eſſe, deinde huius, aut illius principia eſſe; & participando ipſum eſſe exiſtere, & participari. Quòd ſi hæc, ſcilicet per ſe participationes, principia aliorũ ſunt participando ipſum eſſe, multo magis quæ illa ipſa principia participant, vt iam ex his manifeſtum euadat, & ex ijs quæ latius in quinta decade perſecuti ſumus, quòd participationes ſunt, quas ea quæ † ſunt, participant, quæcũq. ſunt ſpecies, & harũ participationes; ſiquidem & in vna ſpecie ſunt multæ participationes non ſolũ in coloribus, ſed in voluntatibus, & fortunis; vt cum dicimus, Participauit voluntatem moderatam, aut rectam, aut facetijs gaudentem, aut aliter affectam; aut eſſe fortunatum, aut infortunatum. Vt igitur proſperitas, ſiue bona fortuna participatio eſt fortunatorum, quatenus fortunati ſunt, non autem quatenus homines ſunt; ſic & aliæ participationes editæ ſunt, vt participentur, non quia ſunt, ſed quia tales ſunt. Quando autem nactę ſunt ſubiecta recipientia, tunc dicuntur effectæ ſecundũ exiſtentiam eorum ſubiectorũ, quę nactæ ſunt, & eſt quidem aliud participatio, & aliud quod ſecundum exiſtentiam participationem recipit. verbi gratia, Vita participatio quędam eſt ſimpliciter, quæ tunc fit ſecundum exiſtentiam participatio cuiuſdam, cum [a] eſt pars ſubſtantiæ eius, aut eſt ipſum, aut ſecundum accidens. Dionyſius igitur aggreſſus diſſerere generatim, in ſubſtantia ſimpliciter & in participatione ſimpliciter, tractauit; & oſtendit, prius quidem oportere eſſe ſubiectum, quod quidem dixit antiquius eſſe Dei donum; deinde participationem, quæ in illo ſubiecto facta eſt. Propoſita igitur eſt ad participationem participantium, per ſe ſubſtantia; quod perinde eſt, vt ſi dicatur ſubſtantia facta ad participationem. niſi enim ſubſtantiam participaremus, penitus in rerum natura non eſſemus. deinceps, ipſi ſubſtantiæ factæ ad capiendam participationem, aliæ participationes propoſitæ ſunt. & ſicut tempus generalius ad participationem eorũ quę ſunt in tempore, propoſitũ eſt, cum alioqui non ſit ſubſtãtia aliqua, ſed ſimpliciter participatio; tunc vero efficitur nobis, qui in tempore ſumus, exiſtẽtia, quãdo propter

Lege cap. 4. decad. 5.

† Primũ .n. donum Dei eſt eſſe; poſtea eſſe ſpeciem aliquã, quæ pri⁹ participat eſſe; poſtea eſſe indiuiduum ſpeciei participatæ.

pter ipſum ſumus in tempore; ſic omnis alia participatio que nō eſt ſubſtantia, eandē conſecutionē habet: illo prius cognito & percepto, quòd ſolus Deus eſt harū participationū auctor & effector, ſiue propoſitæ ſint ſimpliciter ad participationē, ſiue etiam ad exiſtentiā participātibus.

Omnia [1] *quæ ſunt, & quæ quocumq. modo ſunt) vt quæ ſunt in alio ſicut accidentia, & quæ ſunt in potentia, & quæ ſunt priuationes, & quæ non habent totum eſſe ſimul, vt motus, ſunt in* Deo *incomprehenſe, in ſe autem finite; in ſe multa, in* Deo *vnum; in ſe diuiſa, in* Deo *copulata. ſunt itaq. incomprehenſe, & coniunctè, ac vniteres omnes, quæcumq. ſunt in* Deo*, quia ſunt ipſa diuina eſſentia incomprehenſibilis pater, filius, & ſpiritus ſanctus in vnum incomprehenſibiliter vniti. cum* [2] *eſt pars ſubſtātiæ eius) vt cū participatur ab anima, quæ eſt pars ſubſtantiæ hominis, quia non habet in ſe integrā naturā ſpeciei, vt ait* S. Tho. 1.*p.q.*51. *ad* 3. *aut a corpore ſecundū accidens, quia per animā viuit. aut ab angelo; quia enim ipſe eſt integræ naturæ, & non tamquam pars naturæ, per ſe vitam accipit a* Deo*, & non per accidens. participatio ſimpliciter differt a participatione ſecundum exiſtentiam ratione tantum: vt per ſe vita non diſtinguitur a viuentibus, a quibus participatur ſecundum rem: re enim vita & viuens idem ſunt; ſicut humanitas ſimpliciter, & homo ratione tantum differunt, quia ſicut humanitas ſolum illa comprehendit quæ hominem definiunt, & non quæ materiam faciunt indiuiduā; neq. humanitas, actu aut potentia continet principia quæ indiuiduū reddunt, homo vero continet potentia; ſic per ſe vita illa cōtinet quæ viuentem definiunt, quatenus viuit, itaq. vt homo formaliter eſt humanitate homo, ſic viuens per ſe vita eſt viuens. Participatio ſecundum exiſtentiam, eſt vita illa ſimpliciter, iam recepta in ſubiecto viuente, ſicut humanitas ſecundum exiſtentiam, eſt in hoc homine qui exiſtit, ſola enim ſingularia exiſtunt in rerum natura; vniuerſalia vero & abſtracta ſolum in mente.*

Quòd omnia quæ ſunt ad participandū, ſiue propoſita ſint ſecundum participationem, ſiue ſecundum exiſtentiam, quia nō ſunt idonea ſubiecta recipientia, multiplicationem & differentiam participationum ſubeunt: ſola autem natura quæ ſecundum cauſam participatur, hanc differentiam funditus non admittit. Cap. VIII.

MAgnus Dionyſius cap. IX. cæleſtis hierarchiæ: Hoc, inquit, teſtatur populus Hebræorum accidiſſe ſibi: *Exod.* 32.

Osee. 4. Cognitionem Dei, inquit ſcriptura, repuliſti, & cor tuũ ſecutus es. nec enim vitam neceſſitate coactã habemus, neq. propter libertatem eorum, quibus prouidetur, diui na lumina prouidentiæ ſplendentis retunduntur; quin potius diſſimilitudo oculorũ quos mentes habent, illuminationem paternæ bonitatis ſupraquam copioſam aut penitus non participat, aut facit duritia ſua ne penetret, aut varias reddit participationes, paruas vel magnas, obſcuras vel claras vnius & ſimplicis, & ſemper ſui ſimilis; atq. ſupra modum expediti & explicati radij manantis inſtar fontis. Et rurſus idem capite ſecundo de diuinis nominib. Atqui, dicet aliquis, non eſt ſigillum totum & idem in omnibus, in quibus ad exprimendam effigiem imprimitur. non eſt autem in cauſa ſigillum; ſe enim totum & idem vnicuiq. impertit; ſed differentia participantium diſſimiles facit figuras ab hoc vno & toto exemplari expreſſas: vt ſi ſunt mollia & facilia ad figurandum, & lenia, & εὐχάρακτα, & neq. aſpera, neq. dura ſunt, neq. fluxa, & inconſtantia, puram & expreſſam & permanentem figuram habebunt. ſi quid vero huius habilitatis, quæ dicta eſt, defuerit, hæc erit cauſa, cur effigies nõ figuretur, nec exprimatur, neq. alia fiant, quæ non fiunt, cum non eſt habilitas ad recipiendam participationem. Sed & Iuſtinus martyr philoſophus in oratione de recta confeſſione ait: Quomodo verbum in ſuo templo, & in rebus ſimiliter ſecundum ſubſtantiam eſt, & quid amplius templũ quàm cetera omnia habebit, audiamus tandem

Ioan. 1. dicentem: Qui eſt in ſinu patris, ſecundum ſubſtantiam omnibus adeſt impartibiliter; & non ſic eum in patre eſſe dicimus, vt eſt in reliquis, non quia ſubſtantia cum in alijs eſt, contrahitur, ſed propter menſuram recipientiũ, quæ non poſſunt fieri receptaculum diuinum. ad hunc modum dicentes eum in templo ſuo inſeparabilem, & tamquam plenitudinem diuinitatis habitare confitentes, adeſſe omnibus, & non ſimiliter adeſſe dicimus. Et diuinus Gregorius Nyſſenus in primo libro confutationum Eunomij ait: Quia omnis boni fons & principium & largitio in natura increata cernitur, omnis vero creatura in eum vergit per communionem primi boni particeps facta ſublimis naturę, neceſſario ſecundum proportionem

tionem participandi ſublimia, alijs plus, alijs minus ſecundum liberam poteſtatem voluntatis participanti, plus & minus participationis in creatura cernitur; & conuenienter vniuſcuiuſq. conatui plus & minus in excellentia virtutis, locum habet: natura vero increata longe abeſt ab huiuſmodi differentia. Ex quibus liquet, omnẽ differentiam participationum ex differentia participantium exiſtere, & conflari, fieriq. magnas, & paruas participationes propter habilitatem obſcure, aut clare participantiũ. quare, vt conſentaneum eſt, huiuſmodi participationes, quomodocumq. proponuntur, ſiue ſimpliciter ſecundũ participationem, ſiue ſecundum exiſtentiam, ex paruo & magno conflatæ in creatura cernuntur: in ijs autem quę in Deo ſunt, huiuſmodi differentia locum non habet. Vno itaq. conſenſu Theologi participationes illas, quas abſolute & abſtracte per ſe ſubſtantiam, & per ſe vitam, & per ſe ſapientiam, & ſimiliter in alijs, vocabant, inter creaturas referebant & numerabant; quia neq. ſubſtantiæ diuinæ, nec angelicæ erant, nec vllius rei effectrices. ſolum enim quod eſt ſupra ſubſtantiam, principium & ſubſtantia & cauſa horum eſt. Si autem Deus & horum, & eorum quæ ſubter ipſa ſunt, ex æquo auctor eſt (eſt enim, inquit, ex participantibus, & ex participatis infinite & immenſe exemptus) quomodo non in his magis omnis differentia reperiatur, & plus & minus locũ habeat? quę ſunt notæ creaturæ, & varietas circa emanationem, & multiplicatio formarum. Merito igitur quia non ſumus apti & idonei, ſed potius infirmi ad recipiendum Deum, participationẽ eius a nobis alienauimus. in cauſa autem eſt poteſtas liberi arbitrij, & illud, procliues nos Gen. 8.
eſſe ab adoleſcentia noſtra ad malum.

Quòd ſola natura diuina ſecundum rationem cauſæ eſt participabilis; & quòd proprium Dei eſt vocare omnia ad cõmunionem; & quæ plura Dei dona participant, propinquiora Deo ſunt. Cap. IX.

GRregorius Theologus in ſecunda oratione de pace: Non enim, inquit, quidquam ex creatis, & ſeruis, atq. participantibus, & circumſcriptis naturam increatam, &

dominam,

dominam, atq. participatam, & infinitã attingit. & rursus idem in oratione in Pentecosten: Erat igitur semper spiritus sanctus participatus, non participans; perficiens, non perfectus. Et magnus Basilius in libro quinto ad Amphilochium: Natura inaccessus, capax propter bonitatem; implens omnia potestate, ab ijs tantum qui digni sunt, participabilis. Et magnus Athanasius in epistola ad Serapionem: Rursus, inquit, aliquis vel ex his perspiciat, participari spiritum sanctum, & non participare. eadem enim dicere nõ piget. impossibile enim est, eos qui semel illuminati sunt, & gustauerunt donum cęleste, & participes facti sunt spiritus sancti, & gustauerunt bonum Dei verbum. Si enim angeli, & aliæ creaturę ipsum spiritum participant; ob hanc enim causam excidere possunt qui non participant; spiritus vero sanctus semper idem est, & participabilis est. Et sanctus Maximus cap. IX. centuriæ quartę de charitate ait: Deus quidem solum participatur; creatura vero participat & communicat; & participat quidem esse, & bene esse; communicat vero solum bene esse. verum aliter quidem substantia corporea, aliter vero incorporea. Et sanctus Anastasius Antiochenus in primo libro de nostris dogmatibus veritatis: Quomodo, inquit, oratione laudari potest, qui orationem vincit? aut quid digne loqui possit vllus, vt cogitatione demonstret eum qui maior est quàm cogitari queat? Hic est firmamentum omnium, fundamentum omnium, principium omnium, ex quo manant omnia, & in quod vergunt omnia; principium & finis, α & ω, vt pulchre dixit qui Theologiam tradens, Theologum docuit: causa vt sint ea quæ sunt; qui ijs quæ nõdum constituta erant, substantiam dedit; qui substantijs, quas ex nihilo fecit, ordinem adhibuit, & vt durarent & conseruarentur, fecit: natura creatrix, potestas vim faciendi, inspiciendi, & prouidendi habens; vita, & viuens; & substantia vitam præbens; natura sola participabilis, quæ omnia capit, & a nullo capitur. & quid potest quispiam cum infinita tentauerit, de eo dicere, qui non potest exprimi? Quod enim semel dici non potest, non explicabitur: & quod est vltra omnia, nulla mens comprehendet, etsi omnium sit subtilissima ad penetrandum.

Hebr. 6.

Apoc. 1. 21. & 22.

Immo & magnus Dionysius capite quarto cælestis hierarchiæ: Primum vero omnium illud vere dicendũ est, quòd diuinitas quæ supra substantiam est, bonitate sua substantias eorum quæ sunt, produxit, & fecit vt existerent. hoc enim proprium est bonitatis, quę causa omniũ est, & supra omnia est, vocare vniuersa ad sui cõmunionem, vt vnicuiq. eorum quæ sunt, a propria conuenientia definitum est. Cuncta igitur quæ sunt, participant prouidentiam ex diuinitate supra substantiam, & omniũ effectrice manantem. non enim essent, nisi substantiam & principium omnium participassent. Omnia igitur inanimata eo ipso quòd sunt, ipsum principiũ participant. esse enim omniũ est diuinitas, quæ est supra ipsum esse: viuentia autem participant eandem potestatem viuificã supra omnem vitam: ratione prædita & intelligentia eandem sapientiam per se perfectam, & prius perfectã, quæ omnem rationem ac mentem vincit, participant. manifestum autem est esse circum ipsum principium substantias illas, quæcumq. multipliciter ipsum participarunt. Ac rursus idem in quinto de diuinis nominibus: Et est, vt arbitror, verum, quòd ea quæ magis Deum, qui vnus est, & a quo infinita dona proficiscuntur, participant, magis ei appropinquant, & diuiniora sunt, quàm quæ minus participant. Ex his liquet, quòd sola natura secundum causam participabilis, Deus est; quòdq. secundum eandem causam vocat omnia ad sui communionem: & illa fiunt eidem vocanti propinquiora, quęcumq. multis modis participant non solum simpliciter substantiam eius & vitam, sed etiam rationem, & sapientiam, & alia eius charismata spiritualia secundum proportionem supremarum etiam mentium. illæ enim quæ magis cognitionem & sapientiam participarunt, magis Deo appropinquant.

Diuinitas est esse omniũ, & substantia αἰτιαλικῶς idest, causaliter.

Aliter [1] substantia corporea) Corporea quidem natura communicat bene esse sermone, opere, & contemplatione; incorporea vero θεωρουμένη μόνον, idest, sola contemplatione. sic sanctus Maximus in eodem cap.

Quòd

Quòd totus Deus participabilis est, & totus non participabilis; & non aliquid in eo participabile, & aliquid non participabile. Cap. X.

MAgnus Dionysius in secundo capite de diuinis nominibus: Et hoc, inquit, cõmune, 1 & copulatum, & vnum est toti diuinitati, participari scilicet totam ipsam ab vno quoq. participantium, & a nullo, nulla parte, sicut punctum centri in medio circuli, ab omnibus lineis rectis, quæ sunt in circulo circumpositæ, participatur; & sicut multæ figuræ sigilli expressæ, archetypum sigillum participant, & in vnaquaq. figura sigilli expressa totum & idem sigillum est, & in nulla figura secundum nullam partem. vincit autem hæc, scilicet exempla, illud nõ posse diuinitatem, quæ omniũ rerum causa est, participari; vincit inquam hoc ipso, quòd diuinitatis 2 nulla est tactio, nec alia eius cum participantibus mixtionis communio. Hunc locum edisserens sanctus Maximus, Trinitas, inquit, vniuersi regina, ab ijs quæ participare eam possunt, participatur non comprehense neq. participate: idem enim vtrumq. declarat; participatur enim Deus nõ comprehense, neq. restrictus, sed potius totus in cuiusq. participatione existens, & ab omnibus exemptus: sicut magnam vocem emissam omnes qui adsunt, participant, vnusquisq. pro suis viribus & viri, & pueri, & brutæ animantes; verum alij quidem valentius, alij vero obtusius secundum vim & facultatẽ audiendi. & est quidem vox participabilis, & in se ipsa non participabilis. Et rursus idem in centurijs Theologicis centuria III. cap. VII. Deus, inquit, qui secundum substantiam non est participabilis, cum vult aliter ab ijs qui possunt, participari, a natura & substantia sua occulta non recedit; quando etiã modus ipse, quo volens participatur, manet semper omnibus opertus. Adhuc idem in ijs quæ in dogmatica panoplia feruntur: Participabilis est Deus secundum communicationes suas; non participabilis vero quatenus nihil substantiam eius participat, vel vitam eius, vel sapientiam eius, aut aliquid talium, quæ habet omnia secundũ excellentiam, & eximie. Ac rursus idem in tertia centuria cap. XLII. Ad hoc, inquit, nos fecit Deus, vt efficiamur

mur diuinæ naturæ consortes, & participes æternitatis 2. Petr. 1.
eius, & appareat esse nos similes ei secundum deificationem ex gratia, propter quam deificationem ea quæ sunt, consistunt & permanent; & quæ non sunt, producuntur & generantur. Et iterum idem: Deum sanctum participat natura rationis & intelligentiæ particeps hoc ipso quod est, & vt bene habeat, apta est. Ex his iam constat, quòd in totum Deus & a nobis participatur, & non participatur; participatur quidem secundum rationem causæ, idest, quatenus omnia ex nihilo producit, vt & simpliciter sint, & vt bene sint; rursus vero non participatur secundum participationem nostram, & secundum existentiã. nec enim eum secundũ † tactum participamus, sicut species participant genera, & sicut singularia participant vniuersalia; & sicut quæ subter prima sunt, participant illa ipsa prima. neq. participamus eum secundum existentiam, & illam quam dicit permixtam communionem, vt si dicamus: Vita sentiens est pars substantiæ omnium sensu viuentium; & omnes species ex materia concretæ secundum admixtam communionem materiam & formã participant. his enim modis & rationibus funditus a nobis non participatur. nec rursus est aliquid in eo quod participatur, & aliquid quod non participatur: absurdum enim est si dicatur oportere existentiam Dei ex duobus quibusdam dissimilibus consistere, ex participabili scilicet, & non participabili. Vt autẽ bona compositio ordinis in hac Decade appareat, demonstratum est

† Tactũ vocat notionẽ, est enim notio tact⁹ quidã spiritualis.

1 a Theologis, proprium esse Dei, adesse omnibus præ-
2 sentem secundum substantiam. quòd si substantia adest omnibus, substantiam eius omnia participant. non
3 autem aliter participatio diuinæ substantiæ fit quàm per patrem, & filium & spiritum sanctum: hæc enim
4 sunt diuina substantia. quare naturam trium personarum participamus, & non nudam, siue solam quandam
5 gratiam non per se subsistentem. creat autem & efficit ad participationem nostram, gratiarum siue charis-
6 matum distributionem. creat igitur secundum conuenientiam ac proportionem participantium ea quæ sunt magis generalia, vt participentur ab ijs quæ sunt magis particularia, vt sola sit hæc omnium quæ sunt, causa &

7 effectrix, siue secundum participationem, siue secundum
8 existentiam proposita sint. quoniã omnis differentia &
varietas potissimum quidem in participantibus fit; per
participantia autem fit in ipsis participationibus. sola
9 deniq. natura diuina secundum rationem causæ partici-
10 patur; solusq. Deus participabilis est secundum causam,
non participabilis vero secundum existentiam partici-
pantium & participationum, quæ propter participantia
fiunt. Nihil igitur deest in huius decadis tractatione.
Inscripta autem est hæc Decas, De participatione, quia
omnem participationem continet, siue dicatur secundũ
causam, siue secundum participationem, siue secundum
existentiam.

Commune [1]) *Quia communitas essentiæ cum personis diuinis nõ est communitas rationis, vt in genere cum speciebus, aut in specie cũ singularibus; addidit* Dionysius, *Vnitũ. singularia enim diuisa sunt; & species item diuisæ. sed rursus, quia non est vnio personarum diuinarum facta per congregationem, sed quia essentia diuina est vnum numero in tribus, siue tres sunt vnum numero in essentia; idcirco addidit,* Vnum. *ex S.* Thoma. *non* [2] *est tactus aliquis deitatis ad creaturas eo modo, quo ex sigillo & cera fit vnum per contactum, nec est alia communio, qua commisceatur cum rebus, sicut punctum centri commiscetur lineis, quatenus est terminus earum. ex S.* Thoma.

DECAS

DECAS OCTAVA, DE INFINITATE DEI IN CREATVRIS.

Quòd nihil eorum quæ sunt, caret causa, solusq. Deus sine causa est, qui est omnium causa. Cap. I.

AGNVS Gregorius Theologus in primo libro de filio: Quid, inquit, est in rebus sine causa? diuinitas. nemo enim causam Dei dicere potest. sin autẽ habet causam, erit hæc Deo antiquior. Sanctus Maximus in explanatione illius loci Theologici in oratione Gregorij de filio: Propterea vnitas a principio ad numerum duorum mota, &c. Omne, inquit, quod non est propter causam; neq. fieri potest, neq. moueri, neq. omnino mouetur, cum non habeat causam vt sit. quòd si causam non habet, est etiam plane immobile: est igitur Deus immobilis, vt qui nullam causam habeat vnde existat. Rursus idem in centurijs Theologicis, centuria prima, capite secundo: Quod, inquit, secundũ substantiam proprie est, illud bonum est, quod neq. principium, neq. finem, neq. causam [1] existentiæ habet; nec vllam qualemcumq. secundum existentiam motionem ad causam. quod autem non sic se habet, id neq. proprie est, vt pote principium, & finem, & causam existentiæ, & secundum existentiam motionem ad causam habens. Quod autem non proprie est, quamuis dicatur esse, secundum participationem voluntatis eius qui proprie est; & est, & esse dicitur. Immo & magnus Dionysius in epistola ad Titum ait: Si enim sic spectemus, venerabimur videntes fontem vitæ, in se ipsum [2] effusum, & in se ipso consistentem, & vnam quandam potestatem simplicem, per se mobilem, per se agentem, se ipsam non deserentem, notionem notionum omnium, ac semper se per se ipsam contemplantem. Et sanctus Hierotheus in hymnis amatorijs sic ait: Verum age iam & has rursus [3] potestates in vnum congregantes dicamus, vnam quandam Cap. 4. de di nin. nomin.

 simpli-

ſimplicem poteſtatem eſſe, per ſe mouentem ad copulantem [4] admixtionem. Et rurſus magnus Dionyſius cap. x. de diuinis nominib. Etenim non ea quæ omnino & abſolute ingenita, & vere perpetua ſunt, vbiq. ſacræ ſcripturæ vocant æterna. Quo in loco S. Maximus, Deum, inquit, vocat abſolute ingenitum, quoniam eſt ſine cauſa. Ex quibus efficitur manifeſtum, quòd Deus cum ſit infinitus, & cauſa [5] omnium abſoluta; ſimul eo ipſo exiſtit in creaturis infinitus, & ſine cauſa, & vna poteſtas ſimplex, per ſe mobilis, per ſe agens. hoc enim declarat principium omnium ſupra principium, quod proprie eſt vnum, & quo nihil eſt altius.

Neq. [1] cauſam exiſtentiæ habet) Deus enim non eſt propter ſe tamquam propter cauſam, quatenus nos naturaliter intelligere poſſumus, vt ait idem S. Maximus in eadem centuria. illud etiam, quod ait hic, neq. principium, neq. finem, neq. motionem ad cauſam habet, magis adhuc intelligitur ex cap. 3. eiuſdem centuriæ: Omnis, inquit, ſubſtantia finita, naturaliter eſt principiū motionis, ad quam habet potentiam; omnis autem motio ſubſtantiæ ad operationem, quia poſterius quàm ſubſtantia ipſa intelligitur, & prius quàm operatio, media eſt naturaliter inter vtramque; & ipſa operatio finis eſt ipſius motionis ſubſtantialis prius cogitatæ: Deus autem non ſic eſt ſubſtantia, neq. principium, neq. finis; neq. ſic mouetur; ſed eſt incircumſcriptus, infinitus ſupra omnem ſubſtantiam, potentiam, & operationem. in ſe ipſum [2] effuſum) De ſanctiſſima Trinitate hæc dicit, ſignificatq. eius ὁμοούσιον, ideſt, conſubſtantialitatem, quòdq. vnitas vſq. in Trinitatem progreſſa, in ea ſtat. ſic Gregorius Nazianz. in priore oratione de filio, & in ſecūda pacifica contra Iulianum. [3] poteſtates) Duos amores dicit, mundanum, ideſt, hominum in mundo amantium ſecundum ſpiritum; & ſupra mundanum, ideſt angelorū, quos ad vnum amorem diuinum reuocat, & in vnum contrahit. copulantem [4] admixtionem) Sic vocat amorem, qui vim habet admiſcendi & copulandi, ſicut idem Hierotheus paulo ante dixerat, quia qui inter ſe amant, quodam modo vnum fiunt; vnde illud, Alter ego: vt iam amor ſit admixtio quædam copulans, ſiue copulatio quædam admiſcens. hanc vim vocamus in interpretatione poteſtatem. amor enim non eſt paſſio, nec actus, vt ibi S. Thom. in comment. ſuis notauit, ſed vis, ſiue poteſtas quædam, quæ virtus etiam dicitur, ad efficiendū aliquid, ideſt, ad admiſcendum quodam modo, & veluti copulandum in vnum. cauſa [5] omnium abſoluta) quia Deus nullam cognationem & affinitatem cū creatura vlla habet, neq. quidquam quod cum eo ſimul cogitetur, vt cogitantur ſimul cum alio, quæ ad aliquid referuntur.

Quòd

Quòd nihil eorum quæ sunt, a se productum est, solus Deus ex nihilo creat, & est omniũ quæ sunt, effector. Cap. II.

MAgnus Dionysius cap. IIII. de diuinis nominibus ait: Etenim ex ipso & per ipsum & substantia & vita omnis & mentis & animæ, atq. vniuersæ naturæ, paruitates, æqualitates, magnitudines, mensuræ omnium, & rerum proportiones, & concentus, & concretiones, tota, partes, omne vnũ, & multitudo; coniunctiones partium, omnis multitudinis copulationes, perfectiones[1] totorum, quale, quantum, [2] quàm magnum, aut paruũ, infinitum, [3] comparationes, [4] separationes, [5] omnis [6] infinitas, omnis [7] finis, definitiones, ordines, excellentiæ, elementa, formæ, omnis substantia, omnis facultas siue potestas, omnis actio, omnis habitus, omnis sensus, omnis ratio, omnis [8] intelligentia, omnis tactus, omnis scientia, omnis copulatio, & simpliciter omne quod ex pulchro & bono existit, & in pulchro & bono est, & ad pulchrum & bonum conuertitur; & quæcumq. sunt, & fiunt, propter pulchrum & bonum sunt, & fiunt; & cuncta in ipsum intuentur, & ab ipso mouentur, & conseruantur; & ipsius gratia, & propter ipsum: & in ipso omne principium ad exemplar, ad finem, ad causam efficientem, ad formam, ad materiam pertinens, & deniq. omne principium, omnis conseruatio, omnis finis; & vt summatim dicam, omnia quæ sunt, ex pulchro & bono existunt; & omnia quæ non sunt, in pulchro & bono sunt supra substantiam; & est omnium principium supraquam principiale; & finis supraquã perfectus: quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso, & ad ipsum omnia, sicut ait sacra scriptura. Vniuersis igitur pulchrum & bonum desiderabile & amabile est; & ab vniuersis diligitur, & propter ipsum, & ipsius causa, & inferiora amant superiora, conuertendo se ad ea; & quæ sunt eiusdem ordinis amant similia, communicando; & maiora minora, prouidendo eis; & singula se ipsa, conseruando se; & omnia pulchrum & bonum expetendo, faciunt & volunt quæcumq. faciunt & volunt. Hoc autem confidenter & vere dici potest, quòd ipse qui omnium auctor est, propter summam bonitatem omnia amat, omnia facit,

Rom. 11.

cit, omnia perficit, omnia conseruat, omnia ad se conuertit, & est diuinus amor bonus boni propter bonum. ipse enim amor effector bonitatis rerum, cum esset ante omnia in bono excellenter, nō siuit manere ipsum in se sine fœcunditate; quin potius mouit ad operandum, vt excellenti potestati omnium effectrici conueniebat. Rursus idem cap. VII. Et quidem, quod dixi, ex omnibus cognoscenda est hæc sapientia; hæc enim est quæ, sicut ait scriptura, omnia facit, & semper omnia aptat, & est causa concentus & ordinis omnium non dissolubilis, semperq. 9 extrema priorum cum principijs secundorū coniungit; & vnam vniuersi conspirationem atq. consensum pulchre efficit. Et Gregorius Theologus: Quia vero, inquit, non satis erat summo illi bono moueri solum sui ipsius contemplatione, sed oportebat diffundi, & meare, vt essent plura beneficijs affecta; hoc enim erat summæ bonitatis; primū cogitabat angelicas & cælestes potestates, & erat cogitatio opus verbo completum, & spiritu consummatū. & paulo post: Secundo cogitabat hunc mundū materiatum, & qui cernitur, & quæ deinceps sequuntur. & idem iterum in oratione de constitutione episcoporum: Responde, inquit, mihi disputator, ad effugiendum difficilis, Si creatus est, quomodo creatus est? & quære a me, quomodo genitus: si passio circa generationem; passio item circa creationem. si enim nō est passio informatio cogitationis, & cura, & eorum quæ vniuersa simul cogitata sunt, explicatio in partes, &c. & rursus idem: Et si quia ea quæ apud nos fiunt, cū aliquando non essent, postea sunt, idcirco etiam filium coges ex ijs quæ non sunt, ad id quod est, deuenire, &c. adhuc idē in oratione in nouam Dominicam: Deus, inquit, qui voluit hunc mundum constituere, qui ex ijs quæ videntur, & quæ non videntur, constitutus est, qui est magnus & admirabilis præco magnitudinis eius, æternis quidem ipse est lumen. & S. Maximus capite VI. tertiæ centuriæ: Si omnis participatio prius cogitatur quàm participantia, omnia plane omnibus modis immenso interuallo superat causa omnium, quæ natura prius quàm ea quæ sunt, & est, & cogitatur, nō sicut substantia prius quàm accidentia (alioqui demonstraretur Deus habere compositio-

Prou. 8. *Sapi. 7.*

In oratione in natiuitate Christi.

positionem, qua complementum existendi constaret, ipsam scilicet substantiam rerum) sed sicut quod est supra substantiam, priusquam substantia cogitatur. si enim artes figuras eorum quæ arte fiunt, e se adinuenerunt, natura vero vniuersalis species quæ subter ipsam sunt; multo magis Deus substantias eorum quæ sunt, ex ijs quæ non sunt, effecit, vt qui supra substantiam est; multo magis Deus substantias rerum ex nihilo produxit, vtpote supra substantiam existens. & magnus Athanasius in epistola ad Serapionem: Natura vero, inquit, eorum quæ generantur & creantur, mutabilis est, vtpote quæ extra substantiam Dei est, & ex nihilo extitit. & Theologus Damascenus: Qui, inquit, ex nihilo vniuersa nutu tuo ineffabili produxisti. Ex his manifestum fit, quòd Deus qui auctorem sui non habet, & causa infinita est, ex nihilo creat & condit omnia; & ipse solus est vnum illud supra substantiam, & vniuersorum effector.

Scholia.

Perfectiones [1] totorum) quando ex copulatione partium existit forma, quæ est perfectio totius. quantum, [2] quam magnum, vel paruum) hoc quod Græce πηλίκον dicitur, refertur ad certam magnitudinem, vel paruitatem, vt bicubitum, tripedale, bipedale; illud vero, quantum, ad incertam. infinitum [3]) scilicet potentia, quod conuenit quantitati continuæ secundum diuisionem; & quantitati discretæ secundum appositionem. comparationes [4]) Comparatio pertinet ad relationem conuenientiæ, vt idem, æquale, simile. separationes [5]) separatio spectat ad relationem differentiæ, vt diuersum, inæquale, dissimile. omnis [6] infinitas) est enim multiplex infinitudo, alia quantitatis, alia materiæ primæ, quæ non est determinata ad vnam formam, sed in potentia ad infinitas. omnis [7] finis) substantiæ, motus ad operationẽ; & operationis, ac perfectionis. definitiones etiam sunt quidam fines, & terminationes rerum. itaq. vbi est aliquis finis ex istis, ibi non est infinitas. omnis [8] intelligentia) S. Thomas legit in suo textu, Omnis actio, vt si Græce fuisset πᾶσα ποίησις, vt nunc est πᾶσα νόησις. semper [9] extrema priorũ cum principijs secundorum coniungit) Significat nihil esse inter creaturas medium vacuũ & inane, sed omne esse plenum creatura; hæc enim est definitio eorũ quæ se tangunt, quorum termini sunt simul: significat etiam esse conspirationem quandam omnium partium in vniuerso secundũ ordinem & proportionem conuenientem: extremum ignis conspirare & coniungi cum principio aeris; extremum aeris cum humore aquæ; extremum aquæ cum sicco terræ: & similiter ascendendo ab elemento ter-

ræ ad ignem reperietur similis coniunctio in extremis priorum cum principijs secundorum. ad eundem modũ in tempestatibus anni extremum hiemis cum principio veris; extremum veris cum principio æstatis; extremum æstatis cum principio autumni. huiusmodi coniunctiones ac conspirationes dicuntur a Dionysio ἀλληλουχίαι, quod vno verbo Latine exprimi non potest.

Quòd omni creatura ex nihilo creata voluntate Dei, neq. æuum, siue sæculum coæternum est Deo infinito, neq. tempus, nec aliud quidquam ex ijs quæ cum æuo vel tempore sunt. inscribitur vero etiam sic, Quòd nihil eorum quæ sunt, coæternum est auctori: solus autem Deus ex æternitate est ante sæculum. Cap. III.

MAgnus Dionysius cap. x. de diuinis nominibus ait:
Dan. 7. Laudatur Deus ab antiquitate dierum, quia ipse est omnium [1] æuum, & tempus; & ante dies, & ante æuum, & tempus; & quidem tempus, & dies, & tempestiuitas appellandus est ipse, vt Deum [2] decet, tamquam qui omni motu est immutabilis, & immobilis, & semper mouetur, manens in se ipso; & tamquam auctor æui, & temporis, & dierum. Rursus idem ibidem: In scripturis etiã aliquando celebratur æuum temporale, & æternum tempus, tametsi scimus, quę magis proprie sunt, potius per ęuum, quę autem fiunt, potius per tempus efferri & declarari. Oportet igitur non simpliciter arbitrari ea quę ęterna dicuntur, coęterna esse Deo, qui est ante ęternitatem; sed potius sequentes incorrupte scripturas maxime venerandas, oportet ęterna quidem & quę in tempore sunt secundũ [3] modos in eis notos accipere; media [4] vero inter ea quę sunt, & quę fiunt, illa numerantur, quęcumq. partim ęuũ & partim tempus participant: Deum autem vt ęuum & vt tempus celebrare oportet tamquã
Ibid. omnis temporis & ęui auctorem; & antiquum dierum tamquam ante tempus, & supra tempus; & vt variantem tempestiuitates & tempora; & rursus vt ante sęcula existentem, quatenus est ante sęculum, & supra sęculum, siue ęuum, & regnum eius regnum † omnium sęculorũ, amen. Ad hęc autem & magnus ille Moyses, Dominus,
Exod. 15. inquit, regnans in sęculum, & super sęculum. Et in his

† Regnum omnium sęculorũ temporalium & æternorum.

adhuc

adhuc S. Maximus, Sapientiſſime, inquit, ad pietatem præmunit, inquiens non oportere ſuſpicari quæ æterna dicuntur, eo ipſo coæterna eſſe Deo, qui eſt ante ſæcula. iam enim ſupra diximus, æternum dici proprie non ipſum ſæculum, ſiue æuum, ſed id quod æuum participat. Igitur τὰ νοητὰ, ideſt, incorporea, quæ proprie ſunt, vtpote creata immortalia, etiam æterna vocare oportet, tamquam quæ voluntate Dei ab interitu libera durent, quæ ſcilicet a Deo producta ſunt, cum prius non eſſent. proprie vero loquens ea præcipue quæ apud philologos gentiles grauia & honeſta habebātur, ad pietatem caute traducit. Ait igitur eſſe quidem, & æternas eſſe incorporeas poteſtates a Deo productas, non tamen coæternas Deo, vt gentiles delire nugantur, aientes, ſimul Deus, ſimul omnia. & iterum idem in centurijs Theologicis centuria prima, cap. IIII. V. VI. Non eſt, inquit, Deus ſubſtantia, vt ſubſtantia [5] quæ ſimpliciter, aut quodam modo dicitur, vbi & principiū eſt; neq. poteſtas, vt poteſtas, quæ ſimpliciter, aut quodam modo dicitur, vbi & medium eſt; nec opus, vt opus, quod ſimpliciter, aut quodam modo dicitur, vbi & finis eſt motus ipſius ſubſtantiæ ſecundū potentiam prius cogitati; ſed idem ipſe eſt sc. motus. & ſubſtantię effector, & ſupra ſubſtantiam; effectorq. potentiæ, & ſupra potentiam, firmitas atq. vis, & immortalis facultas omnis efficientiæ; & vt breuiter dicam, principij, medij, & finis auctor. & adhuc idem: Principium, & medium, atq. finis notæ ſunt eorū quæ tempore diuiduntur; & quod vere dici poteſt, eorum etiā quę cum ęuo contemplamur. tempus enim cum motum habeat menſuratum, numero circumſcribitur; æuum vero cum habeat prædicamentum quando ſimul cum exiſtentia cogitatum, ſubit dimenſionem tamquam principium exiſtentiæ capiens. ſi autem tempus & æuum non carent principio, multo magis non carent quæ in his continentur. & rurſus: Vnus & ſolus ſecundum naturam ſemper, proprie eſt Deus, totum proprie eſſe omnibus modis in ſe includens; quippe qui eſt ſuperior [6] quàm ipſum proprie eſſe. quòd ſi hoc ita eſt, nihil penitus eorum quæ eſſe dicuntur, habet proprie eſſe. nihil igitur omnino ſimul cū eo ex ęternitate cogitatur ſubſtantia diuerſum, nō ęuum,

non tempus, neq. quidquam eorum quæ in his viuunt: non enim inter se vnquam conueniunt proprie esse, & non proprie esse. & rursus idem cap. x. eiusdem centurię: Principium eorum quæ sunt, & medium, & finis est Deus tamquam agens, & non patiens; sicut & alia omnia, quibus apud nos nominatur. est enim principium, tamquam creator; & medium, tamquam prouidens; &
Rom. 11. finis, tamquam circumscriptio. ex ipso enim, inquit, & per ipsum, & in ipsum omnia. & rursus idē cap. LXVIII. eiusdem centurię: Eorum quæ sunt ad aliquid, sunt sæcula, & tempora, & loca, sine quibus nihil est eorum quę simul cum his cogitantur: Deus autem non est ex ijs quę sunt ad aliquid. non enim habet quidquam in vniuersum, quod simul cum eo cogitetur. Si igitur Deus est hereditas eorum qui digni sunt, qui hac gratia dignus habetur, erit supra omnia sæcula, & tempora, ac loca, pro
Psal. 70. loco habens ipsum Deum, sicut scriptum est: Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, vt saluum me facias. Et iterum idem in centuria quarta de charitate, cap. I. II. III. IIII. V. VI. Primum, inquit, admiratur mens cogitans diuinam in omnibus infinitatem, & illud pelagus immensum, & desideratissimum: secundo obstupescit, quomodo ex nihilo ea quę sunt, produ-
Psal. 144. & 146. xit. Sed sicut magnitudinis eius non est finis, sic neq. sapientię eius est inuentio. Pręterea, Quomodo enim nō demiratur, & plusquam obstupescit contemplans infinitum illud bonitatis pelagus? aut quomodo non stupet cogitans, quomodo, & vnde substantia rationis particeps, & substantia intelligens facta est; item quatuor elementa, ex quibus corpora, nulla materia eorum ortum antegressa? qualis potestas illa, quę ad effectionem excitata, hæc produxit, & vt essent, effecit? Verum hoc gentiles non concedunt, qui omnipotentem bonitatem, & sapientiam, & cognitionem eius, quæ mente compre-
Cap. 2. hendi non potest, ignorant. Pręterea, ex æternitate creator cum sit Deus, creat quando vult verbo eiusdem substantię, & spiritu propter infinitā bonitatem. Et ne dicas, Qua ratione nunc creauit, qui erat semper bonus, & non prius? Quoniam & ego tibi dico, infinitæ substantiæ sapientiam quę inuestigari non potest, non cadere in cogni-

cognitionem humanam. item, cognitionem rerũ, quam Cap.3.
in se ante existentem creator mundi habebat, quando vo
luit, fecit substantiam esse, & produxit. absurdum enim
est de Deo omnipotente ambigere, an possit, cum velit,
aliquid facere, vt existat. adhuc idem: Quam ob cau- Cap.4.
sam Deus creauit? quęre, sciri enim potest. quomodo
autem, & quamobrem recenter creauit? ne quęras. non
enim sub intelligentiam mentis tuę cadit: quoniam eo-
rum quæ sunt diuina, partim intelligi possunt, partim
non possunt. contemplatio namq. effrænata fortassis a-
gat præcipitem, vt quidam ex sanctis dixit. Idem adhuc:
Nonnulli aiunt existere simul cũ Deo ex ęternitate crea-
turas: quod quidem fieri non potest. quomodo enim ea
possunt ex ęternitate simul existere cum vndiq. infinito,
quę sunt vndiq. finita? aut quomodo sunt creaturæ, si
coæterna creatori sunt? Verum hoc loquuntur gentiles,
qui introducunt Deum non quidẽ substantię, sed qualita-
tum esse auctorẽ. nos vero qui Deum esse omnipotentem
nouimus, non qualitatum, sicut illi, sed substantiarũ qua-
litates habentium effectorem esse dicimus. quòd si hoc
ita est, non ex ęternitate simul cum Deo creaturæ extite-
runt. adhuc idem cap. XIII. Esse semper, aut non esse
substantiam rationis participem & intelligentem, in vo-
luntate Dei, qui omnia bona creauit, positum est; esse au-
tem bonos secundum electionem, aut prauos, in volun-
tate eorum qui facti sunt. & rursus idem in cap. X. Om-
nis substantia intelligens, & sentiens, cum productæ
sunt, acceperunt a Deo potestates percipientes res: sub-
stantia quidem intelligens accepit notiones, sentiens ve-
ro sensus. Ex quibus efficitur manifestum, nihil neq.
temporum, neq. sęculorum, nec quidquam eorum quæ
in ipsis temporibus, aut sæculis sunt, coæternum esse in-
finitati Dei, quæ omnium causa est, & supra omnia est,
& cuius voluntate omnia ex nihilo facta sunt, siue a tem
pore, siue a sæculo ortum duxerint. demonstratũ namq.
est, omnibus notum esse, qui mediocriter ea quę sunt,
considerauerint, quòd qui sæcula, & locum in his velut
receptaculum eorũ quæ fiunt, produxit vniuersi auctor,
in his creat omnia. nec enim fieri potest, vt aliquid eo-
rum quæ per creationem facta sunt, aut per generatio

nem, non omnino aut in sæculo, aut in tempore sit. quòd si hoc verum est, omne quod est, quod quidem non a tempore cœpit, liquet a sæculo principium habuisse; nihilq. rerum a creatione Dei abesse.

Ex S. Maximo & Georgio Pachimero.

*Omnium ¹ æuum & tempus) Aeuum angelorum qui sunt in æuo,
quos antea ab æuo æternos nominauerat; tempus eorum quæ sunt sub-
iecta tempori, idest, eorum omnium quæ facta sunt post cælum, ex
cuius motu existit tempus, idest, numerus motus cæli secundum prius
& posterius. vt 2 Deum decet) Dicitur enim æuum, siue sæculum, &
tempus, & dies, sed immutabiliter, quia omnia quæ sunt in his, scili-
cet æuo & tempore & die, mutationem conuenienter naturis suis
capiunt: ipsa vero æuum, & tempora & dies, quatenus æuum & tem
pora & dies sunt, quadam imitatione Dei immutabilia sunt. cum
enim omnis mutatio in tempore fiat, quali tempore temporis mutatio
fieret? Variationes vero anni, veris scilicet, æstatis, autumni, &
hiemis, quas vocamus tempestiuitates, mutationes quidem temporum
& dierum sunt secundum qualitates, non autem temporum & die-
rum secundum se, idest, quatenus tempora & dies sunt. Sicut ergo
omnia in his mutantur, ipsa vero manent immutabilia, sic & Deus,
vt Deum decet, semper mouetur, in se alioqui manens. Fortasse quæ-
rat aliquis, vbi in scriptura appellatur Deus tempus, dies, & tem-
pestiuitas; si Deus est omnia αἰτιατικῶς, idest, secundum causam, quia
omnia fecit secundum ideas æternas, quæ sunt ipse Deus. vbi scriptu-
ra dicit Psal. 73. Tuus est dies, & tua est nox; tu fabricatus es au-
roram & solem; ibi appellat & laudat eum tamquā tempus & diem.
& cum dicit in eodem Psal. Aestatem & ver tu plasmasti ea; ibi si-
militer appellatur & laudatur Deus tamquam tempestiuitas, quæ a
Græcis dicitur καιρὸς, sicut tempus dicitur χρόνος. secundum 3 mo-
dos in eis notos) idest, secundum scopum scripturæ, secundum inquam
naturam eorum quæ dicuntur in scripturis æterna, aut temporalia.
angeli enim dicuntur in scriptura æterni (Psal. 23. Eleuamini portæ
æternales) quia sunt participes æui, & antiquißimi omnium crea-
turarum. dicitur etiam æuum siue sæculum Græce αἰὼν, extensio si-
Matth. 28. ue duratio ipsa temporis, vt illud: Vsq. ad consummationē sæculi. &
Psal. 76. Annos æternos in mente habui. & 2. Cor. 4. Deus huius
sæculi. perinde enim est, vt si interpres vertisset, huius æui, siue æter
nitatis. Græce est αἰῶνος. Exod. 21. Erit ei seruus in sæculum, siue
in æternum. hanc igitur vocat scriptura temporalem æternitatem,
sicut apud Paulum dicitur tempus æternum, 2. Tim. 1. Ante tempo-
ra sæcularia, Græce est αἰώνια, idest, æterna. & Tit. 1. Ante tem-
pora sæcularia, Græce etiam αἰώνια, idest, æterna. & Rom. 16. Se-*

cun dum

cundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti; idem vocabulum est Græce, quod in hoc loco interpres vertit æternum, & in alijs sæculare. media 4 vero) quia illa quæ proprie sunt, diuina inquã, quæ sunt supra omnẽ creaturam, æuo, siue æternitati attribuit, tametsi supra æuum, siue æternitatem sunt; illa vero quæ ortum & interitum capiunt, tempori; idcirco media inter ea quæ sunt, & quæ fiunt, angelos & animas dicit: quæ quidem partim æuũ, vt angeli, participãt, vt pote immortales, & ab interitu liberæ: partim vero tẽpus, quia fiunt. substantia 5 quæ simpliciter) Substantia simpliciter est substantia abstracte considerata, quæ dicitur per se substãtia, solũ continens in notione sua quæ ad essentiam substantiæ pertinent. hanc notionem primum menti informamus; postea notionem vniuersalem, notionem inquam substantiæ non abstracte cogitatæ, sed vniuerse, vt est substantia communis, quæ ratione differt a substantialitate abstracta, sicut humanitas ab homine. postea consideramus substantiam communem secundum singulas species. hæc substantia communis, & etiam singularis, non simpliciter, sed quodam modo substantia est, quia substantia communis est per participationem per se substantiæ, & particularis substantia per participationem vtriusque, communis scilicet, & per se substantiæ. In huiusmodi ergo substantia siue simpliciter, siue quodam modo, principium est motus: Deus autem non est principium, quod habeat habitudinem ad id, cuius principium est, immo est principium supra principium, omni habitudine solutum. similiter potentia simpliciter est potentia abstracte considerata, quæ dicitur per se potentia, quæ est ipsa essentia potentiæ, cuius per se potentiæ participatione est potentia communis, & ob hanc causam est quodam modo potentia; similiter potentia particularis est quodam modo potentia, quia est per participationem potentiæ communis, & per se potentiæ. huiusmodi potentia siue simpliciter, siue aliquo modo, est media inter substantiam & opus, quod fit per motum substantiæ. non enim fieri potest opus, nisi sit potentia efficiendi illud. Opus simpliciter est opus per se & abstracte consideratum, idest, ipsa essentia operis. opus quodam modo est opus ipsum vniuerse consideratum, quod est per participationem operis simpliciter, quod dicitur per se opus; aut opus particulare, quod est per participationem operis vniuersalis, & per se operis. in huiusmodi opere, siue simpliciter, siue aliquo modo finis est; vt sanitas quomodocumq. consideretur, siue abstracte, & per se, siue communiter, & vniuerse, siue sit in particulari, finis est medicationis, quæ est motus medentis prius cogitatus secundum potentiã, quàm sanitas, quæ non potest fieri per medicinã, nisi prius cogitetur potentia ad sanandũ. Deus autem neq. finis est, neq. mediũ, quatenus hæc in ijs quæ sunt ad aliquid, numerantur, quæ simul esse cogitantur. cũ infinito autem nihil finitũ simul esse cogitari potest. Con-

ferenda

*ferenda ſunt hæc cum cap. 4. quintæ decadis; & illic etiam obſeruan-
dum eſt, quàm ingenioſe, quæ* Plato *in* Timæo & Parmenide *ſcri-
pſit de ſpeciebus ſiue ideis ingenitis, & ſine interitu, ſeparatis, im-
mutabilibus, natura conſiſtentibus, tamquam effectricibus rerum ſin-
gularium, correxit & traduxit ad verum dogma de principijs, non
quæ cauſæ per ſe exiſtant, neq. ſint non facta, ſed quæ habeant in no-
bis eſse tantum intelligibile & immutabile a* Deo *manans, ſintq. velu-
ti formæ quædam intelligibiles ratione tantum a rebus ipſis ſeparatæ.
quod enim eſt ſingulare, poſterius eſt intelligentia, quod intelligi nõ
poteſt ſine prioribus, quæ ſunt quodquid eſt ſpeciei, & ſpecies ipſæ,
quæ a ſingularibus participantur, & prius eſſe habent ſecundum no-
tionem. nõ enim eſſet hic homo in notione, niſi homo ſpecies eius prius
haberet eſſe intelligibile; neq. homo diceretur eſse ſecundum notio-
nem, niſi prius humanitas haberet eſſe intelligibile: hæc enim conti-
net quod quid eſt ſpeciei hominis: ſimiliter in reliquis, non eſſet hæc vi
ta in notione, aut hæc ſimilitudo, niſi eſſet vita & ſimilitudo vniuer-
ſe conſiderata; nec iſta eſſet, niſi eſſet prius ſecundum notionem quod
quid eſt ipſius vitæ & ſimilitudinis, quæ vocatur vita ſimpliciter,
& ſimilitudo ſimpliciter, ſiue per ſe vita, & per ſe ſimilitudo. quippe
qui eſt 6 ſuperior, quàm ipſum proprie eſſe) quatenus a nobis ſcilicet
cogitari poteſt, ſicut dicitur* Deus *eſſe ſupra* Deum, ὡς ἡμᾶς εἰδέναι,
vt ait Dionyſius, *ideſt, ſecundum noſtram cognitionem; ſupra* Deum,
inquam, per participationem, quem in creaturis cognoſcimus, ſicut
Pſal. 81. *ſcriptum eſt:* Ego dixi, *dij eſtis. ſic etiam eſt bonus ſupra bonitatem,
quæ a nobis in creaturis cognoſci poteſt. itaq. proprie eſſe, de creatu
ra dicitur & de* Deo, *ſed æquiuoce, vt bonus, &* Deus.

N*on eſt alienum ab hoc capite, nec a proximo ſequenti, explicare
quomodo intelligendum ſit quod* Pont. Rom. *credidit de creatione an
gelorum, & ad credendum catholicis propoſuit in cap. firmiter cre-
dimus. de ſumma* Trinit. & *fid. cath. non enim diſcrepat decretalis
ab eo quod hic tradit* Dionyſius, *immo conuenit; cum ait,* V*num vni-
uerſorum principium creator omnium viſibilium & inuiſibilium, qui
ſua omnipotente virtute ſimul ab initio temporis vtramq. de nihilo
condidit creaturam, ſpiritualem & corporalem, angelicam videlicet,
& mundanam, & deinde humanam, quaſi communem ex ſpiritu &
corpore conſtitutam. hactenus decretalis. ſed dilatandus eſt aliquan
tum hic locus.* Q*uærit beatus* Athanaſius *in quæſtionibus ad* Antio-
*chũ principem, quæſt. 4. quãdo, & quomodo, & vnde facti ſint ange-
li.* R*eſpondet ad quæſtionem, nec quando, nec quomodo facti ſint,
ab humana natura dici poſſe, præterquam hoc ſolum, factos eſſe verbo*
Dei *ex nihilo; quando vero,* A*lij, inquit, aiunt primo die; alij ante
primum diem.* C*reatos vero eſſe, teſtatur, inquit,* P*ropheta, cum ait:*
Pſal. 148. L*audate eum omnes angeli eius; quoniam ipſe dixit, & facta ſunt;*

ipſe

ipse mandauit, & creata sunt. Moysen enim, ait, quia sciebat esse Iudæos idololatriæ & multitudini deorum deditos, idcirco non fecisse sermonem de angelis in Genesi, ne eos ceu deos colerent, vt in vitulo, & in alijs idolis postea fecerunt. quod ergo ex scripturis sanctis disci poterat, vtramq. scilicet creaturã spiritualem & corporalem, simul & ex nihilo esse a Deo conditam: omnia enim per ipsum facta sunt; &, Qui viuit in æternum, ait Ecclesiasticus, creauit omnia simul. vtrumq. horum decretalis catholicæ fidei subiecit. Illud vero, simul ab initio temporis, sicut ad creaturam corporalem, idest, ad mundum qui cernitur, & quæcumq. in eo continentur, referri voluit, quia scriptum est: In principio creauit cælum & terram: sic ad angelicam naturam non necesse est secundum scripturam, referri voluisse: quia vt paulo ante aiebat Athanasius, quando angeli creati fuerint, humana natura dicere non potest. sed quia durationem angelorum, quæ non est subiecta tempori, quia est tota simul, & inuariabilis, quæ est & dicitur in sacris litteris æuum, non possumus cognoscere, nec alijs manifestare, nisi per extensionem nostri temporis ex horis, diebus, & annis constantem, quam scriptura æuũ quoq. aliquando vocat, vt Dionysius notauit; idcirco Pontifex proposuit ad credendum, simul ab initio temporis vtramq. creaturam spiritualem & corporalem conditam esse. nomine itaq. temporis æuũ & tempus comprehendit Pontifex, imitatus Dionysium: quare non prohibet hæc decretalis, quin liceat sentire quod Apostolorum discipuli Clemens & Dionysius, quos multi alij postea secuti sunt, senserunt, creatos fuisse angelos ante mundum. de angelis enim interpretatur Dionysius dictum esse illud: Eleuamini portæ æternales; quia antiquum & inuariabile, & metiri secundum totum esse, proprietatem æui esse dicit: quare si æuum antiquius est tempore, & æuum dicitur, & est duratio angelorũ, sunt igitur angeli ante tempus, & ante ea quæ sunt in tempore, creati. Idem sensit S. Maximus in prima cẽturia Theologica: si enim angelos non creasset ante tempus, cum quo ortus est mundus, antiquius virtute fuisset non esse virtutem, & bonitate antiquius non esse bonitatem, quæ absurda S. Maximo esse vidẽtur. sed quæ S. Maximus de hac re sensit, proximo sequenti capite latius explicanda & repetenda sunt. Sic etiam intelligendum est quod Epiphanius disputans contra hæresim Pauli Samosateni ait, Non esse angelos ante cælum & terram creatos, cum plane, inquit, hoc dictum non sit mutabile, quòd ante cælum & terram nihil erat ex creatis: nam in principio fecit Deus cælum & terram, vt principium sit; & nihil ex creatis ante hoc ipsum sit. hactenus Epiphanius. Verissimum est ante cælum & terram nihil fuisse ex creatis scilicet in tempore. sic enim intelligendũ est, Angeli autem in æuo creati sunt. æuum enim est mensura eorum quæ non sunt tempori subiecta. Idem quod hæc decretalis

Marginal notes: Exod. 32. — Ioan. 1. — Eccli. 18. — Gen. 1. — Psal. 23. — Gen. 1.

cretalis, dixit prius synodica epistola Sophronij patriarchæ Hierosolymitani missa ad Honorium primum, & non ad Sergium Constantinopolitanũ, vt Photius Constantinop. in sua bibliotheca testatur. recitata fuit hæc epistola in sexta Synodo, & in XI. actione collocata. Loquens ergo de creatione mundi a Deo facta, sic confitetur Sophronius: καὶ τοῖς πᾶσιν ὥρισεν ἀρχὴν χρονικὴν, idest, & omnibus decreuit principium temporis: quia angeli licet immortales sint, hoc habent commune cum ijs quæ sunt in tempore, quòd facti sunt; idcirco tempus eis attribuit. hunc plane secutus est Pontifex in sua decretali, & Sophronius secutus plane Dionysium, quem in eadem synodica citat (ne quis dicat ignotum fuisse Dionysium Sophronio.) Esse igitur angelos ante mundum hunc corporeum creatos, tradit Dionysius hoc loco, & Apostolica doctrina libro VIII. Clementis, cap. XII. & eam secutus Gregorius Nazianzenus in sermone de natali Christi, & in secundo de Pascha, & hunc secutus Damascenus libro 2. de fide orthodoxa. Quomodo vero intelligendum sit, creaturas spirituales & corporales simul creatas esse, illas cum æuo, has cum tempore, vt hoc quoq. non prætereamus, explanauit idem Athanasius libro 3. contra Arium, intuens in illum locum Eccli. cap. 18. Qui viuit in æternum, creauit omnia simul: Nihil enim, ait, ex rebus creatis ante alia sui generis conditum esse; sed omnia simul vno eodemq. mandato facta sunt. & paulo ante magis adhuc explicat, cum ait nihil esse in rebus creatis, quod ipsum vnum, & solum, & primum ante alia scilicet sui generis factum sit, sed cum omnibus simul κατὰ γένος ἢ τάξιν, idest, cum omnibus sui generis, vel ordinis. nullum enim, inquit, ex astris, aut ex magnis luminaribus ita apparuit, vt hoc prius, illud posterius in rerum naturam emergeret; sed omnia eodem die, eodemq. iussu ortum ceperunt, quamuis alia ab alijs splendore differant; similiter in quadrupedibus, volucribus, piscibus, pecoribus, stirpibus. similiter, inquit, Adam quamquã solus e terra formatus est, fuere tamen in eo etiam tunc rationes successionis posteritatisq. humani generis. subiungit deinde: Et ex creatione mundi visibilis inuisibilia eius (angelos dicit) hoc etiam genere operum, inquit, facta esse intelligimus, colligimusq. ne in illis quidem quidquam seorsum in suo genere aut prius, aut posterius creatũ esse; sed omnia simul, quæ eiusdem condicionis sunt, extitisse. non enim singulas res enumerauit Apostolus, vt in hunc modum diceret: Siue angelus quispiã, siue thronus aliquis, siue dominatio illa, aut illa, aut hic vel ille ex potestatibus, sed vniuersos simul, qui eiusdẽ ordinis erãt, comprehẽdit, Siue, inquit, throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, &c. hactenus Athanasius. Omnes itaq. Cherubini simul creati sunt; simul item Seraphini, & simul Throni, similiter in reliquis ordinibus, in quibus, quod ad creationem pertinet, non est quid-

Colos. 1.

Græce est apud Athan. siue angeli, siue archangeli. vbi sensu scripturæ secutus est. perinde .n. est ac si Paulus de angelis et et archangelis meminisset, de quib. meminerunt scripturæ. eadem .n. ro fuit creandi oẽs angelos simul, et oẽs archangelos simul, quæ fuit creandi oẽs dominationes et oẽs principatus simul.

quidquam prius, aut posterius, licet gloria & honore inter se differant. Sic probat beatus Athanasius contra Arium non esse verbum creaturam; alioqui, inquit, necesse erat, vt simul cum alijs ex ordine virtutum crearetur, & non ante; licet gloria ceteris antecelleret, ex quo rursus fieret, vt non posset esse primum & initium aliorum, vt Ariani volebant. tradebant enim creatum esse verbum, vt per eũ Deus omnia alia crearet; quasi non esset de numero omniũ; cum tamen tale principium omnium, ait Athanasius, in omnibus connumeretur. atq. ita concludit, differre verbum substantia & natura a creaturis; solumq. eum esse solius veri Dei imaginem.

Quòd nullum opus est, quin sit creatura Dei; & in quibus nam Deus sabbatum agitat: & quòd manifestum est, quæ cœpit Deus numerare secundũ tempus, cum cœpisset a tempore, ab ijs ipsis secundũ tempus aliquando quieuit, idest, septimo die.

Aliter.

Quòd nihil eorum quæ sunt, caret principio, quin potius vel est ex principio temporis, vel ex principio æui, siue sæculi: Deus autem simpliciter & infinite est sine tempore. Cap. IIII.

SAnctus Maximus in Theologicis centurijs centuria prima, cap. XXXV. Quæcumq. in tempore secundum tempus creata sunt, postquã sunt perfecta, finem faciunt naturalis accretionis. quæcumq. vero secundum virtutem scientia Dei conficit, postquam consummata sunt, rursus mouentur ad incrementũ. eorum enim consummationes aliorum sunt principia. Qui enim desiuit in se ipso, facere quę ortum & interitum capiunt, alias diuiniores formationes incepit, quia numquam Deus desinit agere pulchra illa, quorum neq. principium habuit. siquidem sicut proprium luminis est illuminare, sic proprium est Dei benefacere. Quamobrem in lege, quę exponit constitutionem eorum quę secundum tempus oriuntur & occidunt, honoratur sabbatum per quietem; in Euangelio autem, quod statum rerum spiritualium introducit, exercitatione bonorum operum hoc sabbatum splendescit. Iterum idem cap. LI. eiusdem centurię: Sextus, inquit, dies secundum scripturam enarrat complementum eorum quę sunt sub natura; septimus vero circumscribit motum proprium temporis; octauus notat &

designat modum status supra naturam, & tempus. Idem cap. LIIII. Qui sextum diem compleuit diuine cũ operibus, & notionibus sibi conuenientibus; ipse etiam operibus suis cum Deo honeste perfectis, pertransiuit perspicientia mẽtis omnes res naturę & tempori subiectas, & ad contemplationem mysticam ęui & æternorum se transtulit, sabbatum mente agitans ignote, rebus ipsis ex toto relictis, & superatis. Qui autem octauo die dignus est habitus, is a mortuis excitatus est, idest, ab omnibus quę sub sensum & intelligentiam cadunt, & a verbis & notionibus; & vixit beatam vitam Dei, qui solus vere & proprie vita dicitur, & est; vt qui ipse etiam sit deificatione Deus. Idem rursus cap. LVIII. Sextus dies rationem existentię rerum designat; septimus modum boni status rerum; octauus vero mysterium boni semper status. Idem cap. LX. Qui propter nos quietem Dei septimo die, & propter nos operationem eiusdem octauo die, idest, mysticam resurrectionem participatione deificationis participauit. Et rursus idem cap. IIL. & IL. & L. eiusdem centurię: Quærendum est ab studiosis, quæ opera intelligenda sint, quæ cœpit Deus creare; & quæ rursus, quæ non cœpit. Si enim ab omnibus operibus, quæ cœpit facere, cessauit; manifestum fit, non cessasse ab illis quę non cœpit facere. Dubium videtur, num opera Dei quæ secundum tempus esse cœperunt, sint omnia quę essentiam participant, cuiusmodi sunt variæ substantiæ eorum quæ existunt. habent enim non esse antiquius quàm esse; quia erat quando nõ participabant essentiam. Fortassis autem opera Dei quę non cœperunt esse in tempore, illa sunt quæ participantur secundum gratiam ab ijs qui ea participant, vt bonitas, & omne id quod in ratione bonitatis continetur: & deniq. omnis vita, & immortalitas, & simplicitas, & immutabilitas, & infinitas, & quæcumq. [2] circa ipsum secundum substantiam contemplamur; quæ opera Dei sunt, & non cœpta secundũ tempus. non enim antiquius virtute erat, non esse virtutem, & similiter in alijs, quæ modo dixi. quamuis quæ ipsa participant, ipsa esse cœperint secundũ tempus. Omnis namq. virtus principio caret non habens tempus antiquius se, vt pote quæ Deũ solum habet qui eam ęterne generat.

generat. Idem adhuc, Immense & in infinitũ exemptus est Deus ex omnibus participantibus,& participatis. Omne 3 enim quod habet rationem cur sit, opus Dei plane est; & partim quidem secundũ ortum cœpit esse in tempore; partim vero secundum gratiam insitum est creaturis tamquã quędam vis, siue facultas innata, quæ Deum in omnibus aperte & clare prædicat. & rursus, Vniuersa immortalia, & ipsa immortalitas; & cuncta viuentia, & ipsa vita; & sancta omnia, & ipsa sanctitas; & omnia virtute prędita, & ipsa virtus; & omnia bona, atq. ipsa bonitas; & cuncta quę existunt, & ipsa existentia, opera Dei plane sunt; sed opera Dei partim sunt non cœpta tempore (non enim erat, quando non erat virtus, & bonitas, & sanctitas, & immortalitas) partim cœpta alioqui in tempore, participatione eorum quę non sunt cœpta tempore, sunt & dicuntur hoc, quod sunt & dicuntur. Deus enim est omnis vitæ, & immortalitatis, ac sanctitatis, & virtutis auctor. ex omnibus namque, quęcumq. intelliguntur & dicuntur, supra substantiam exemptus est. Adhuc idem cap. VIII. centurię primæ: Cuncta quæ existunt, intellecta nominantur, & principia cognitionum in se ipsis habent indemonstrabilia: Deus autem non nominatur intellectus a nobis, sed ex intellectis tantum esse creditur. quamobrem nihil eorum quæ intelliguntur, cum eo vlla ex parte comparatur. Ex quibus fit manifestum, quòd nullũ opus Dei effugit, quin sit ipsius effectus: quod ex Propheta liquet, cum ait: Quàm magnificata sunt opera tua Domine? omnia in sapientia fecisti. & rursus: Veritas & iudicium opera manuum tuarum. Sed quoniam duplex est productio operum Dei, & alia quidem cœpto ortu a tempore, septimo die desita sunt produci; alia vero cum sint supra ortum a tempore, non cadit in ea cogitatio temporis, neq. † tempestiuitatũ, sed cum æuo, siue sæculis tenduntur; idcirco necesse fuit demonstrare, in quibus operibus sabbatum agitat Deus, & in quibus non: & quæcumq. ortum & generationem subeunt, quia principium habent, habent etiam sabbatismum, idest, quietem sabbati ipsam cessationem. Septimo enim, inquit, die requieuit ab omnibus operibus suis. Rursus vero quæcũq. 4 ante tempora æterne a Deo creata,

Psal. 103.

Psal. 110.

† Tẽpestiuitates sũt vernũ tempus, æstas, autumnus, hiems.

Gen. 2.

creatæ, in æuo degunt, neq. principium temporis, neq. sabbatismus in ea cadit, designaturq. in eis status octaui diei, in quo neq. principiũ generationis est, neq. sabbatismus, idest, quies sabbati & cessatio; sed potius tamquam liberi ab interitu, & immortales degunt omnes. Non igitur aliqua opera Dei refugiunt, quin habeant principium, sæculum, siue æuum. Quomodo enim refugiant, quorum auctor est, & infinite in infinitum ipsis illis antecellit æque atq. ceteris alijs creaturis? Verum tamen hæc non cœpit Deus generare, quorum non est generatio, neq. tempus; cum æuo tamen dimensione carente ex nihilo etiam hæc facta sunt. Non solum igitur quia hæc opera Dei dicuntur,& eorũ auctor Deus,& infinite in infinitũ ipsis antecellit, clare intelligitur creaturas & effectus Dei esse; sed etiam quia non cœpisse apposita præfinitione temporis vbiq. exponitur, vt quæ in tempore cœpta sunt, manifeste distinguantur a sæculis cœptis: & omnis virtus carere principio dicitur, sed sic principio carere, vt scilicet nõ habens tempus antiquius se, non tamen non habens æuum antiquius. Et sicut magnus Dionysius Deum ait charitatis & amoris productorem & genitorem, hoc autem exponens S. Maximus in scholijs in eum, & in octaua centuria cap. LXXXVIII. sic dixit: Charitatis & amoris ipsum Deũ scilicet ait genitorem esse. ipse enim hæc in se ipso cum essent, produxit foras, idest, circa creaturas; & sic dictum est: Deus charitas est. Sic igitur non est mirandum, si virtutem dicit hic habere æterne Deum genitorem: idest, Deus cũ haberet eam in se ipso, protulit eam foras, idest, circa creaturas. Similiter illud non erat, quando non erat virtus & bonitas, adiuncto tempore redditur consentiens secum, & cum alijs ante dictis. Nihil igitur eorum quæ antea demonstrata sunt, rationi aduersatur. Deus autem, qui causam non habet, & omnium causa est, ex nihilo producit creaturam; neq. quidquam eorum quæ sunt, quidquid illud sit, coæternum ei est, siue ex ijs sint quæ tempore cœpta sunt; siue non cœpta tempore, sed æuo comprehensa; siue ex ijs quæ sunt participantia, siue quæ participata, & solum vt a participantibus participentur, exposita; siue ex ijs sint quę intelliguntur; siue quę intel-

1. Ioan. 4.

ligunt.

ligunt. Deus enim infinite in infinitum ex his & illis exemptus est: quoniam solus ipse est omnium vna causa; neq. habet ante se maius aliquid, neq. secum ęquale, neq. post se minus.

Scholia.

Quorum neq. [1] *principium habuit) Principiū temporis dicit; ante tempus enim in ipsis angelis gratiam & virtutes creare cœpit; a quibus numquam desistit in hominibus angelorū vitam & virtutem imitantibus. quęcumq.* [2] *circa ipsum secundum substantiam) illa scilicet dicimur contemplari circa ipsum substantialiter, quæ in creaturis a substantia Dei αἰτιατικῶς, idest, ratione causæ participata contemplamur, vt infinitatem in potentia, immutabilitatem, simplicitatem, & immortalitatem in angelis. omne* [3] *quod habet rationem cur sit, creatura est, & opus Dei) Deus enim non est propter se, vt a nobis cogitari potest, ait S. Maximus in prima centuria Theologica; quia necesse est vt illa ratio & causa sit prius; Deus autem nihil habet prius. idcirco neq. Deus est propter se, vt a nobis intelligi potest: quia quod in creaturis intelligimus, causa proprie prior est eo, cuius causa est. quęcumq.* [4] *ante tempora æterne creauit, in æuo degunt) Aeterne dixit, & non coæterne; idest, in æuo ante tempus, quod æuiterne dici solet, propter angelos, & eorum virtutes, atq. cognitiones. Deus æterne* [5] *generat virtutem, idest, ante tempus creatum. hæc enim cum haberet Deus in se ipso, protulit ea foras, idest, circa creaturas, sicut ait S. Maximus. Si enim angelos non creaßet ante tempus, cum quo ortus est mundus, antiquius virtute fuisset nō eße virtutem, & bonitate non esse bonitatem, quæ absurda esse videntur. valde enim decens videtur, vt illæ perfectiones, quæ a Deo manant, quæ a creaturis αἰτιατῶς, idest, create participantur, antiquiores sint ipso tempore, cum quo creaturæ tempori subiectæ illas participarunt. itaq. sanctitas, & bonitas, charitas, vita, sapientia, & aliæ perfectiones Dei ex Deo αἰτιατικῶς, idest, efficienter, siue causaliter participatæ nō cœperunt creari cum creatione hominis, sed antiquius, ante tempus scilicet cum angelis, qui æterne, hoc est, in æuo, & non coæterne Deum laudabant.*

Quòd nihil eorum quæ sunt, ex se ipso prodiens, est non diuisum; Deus autem secundum vnam suā potestatem multiplicatus, & in omnia prodiens, est non diuisus, & a se non exiens. Cap. V.

MAgnus Dionysius cap. IIII. de diuinis nominibus: Audendum, inquit, est dicere hoc pro veritate, quòd ipse

ipſe qui eſt omnium auctor, pulchro & bono omnium amore propter excellentiam ſummam amatoriæ bonitatis extra ſe per prouidentias omnium rerum exiſtit, & bonitate atq. dilectione & amore veluti delinitur & oblectatur: & cum ſit ſupra omnia, & ex omnibus exemptus, ad omnia demittitur ſecundum poteſtatem ſupra ſubſtantialem, qua extra ſe, non egrediendo exit. Et rurſus idem in eodem loco: Vel quia ipſe ſibi lenocinatur, & ſe mouet. hac enim ratione dilectum & amabilem eũ vocant veluti pulchrum & bonum, & tamquam ſit quędam ſui per ſe ipſum patefactio, & bona progreſſio eximię copulationis, & amatoria motio, ſimplex, per ſe mobilis, per ſe agens, quę prius extitit in bono, & ex bono ad ea quę ſunt, manat, & rurſus ad bonum reuertitur. Et ſanctus Maximus in centuria VIII. cap. LXXXVII. Intellige, inquit, Deum eſſe lenocinantem, & mouentem ad amatoriam coniunctionem, illam dico, quę cum ſpiritu eſt; ideſt, Deum eſſe ſequeſtrem, & confectorem huius coniunctionis, conciliatoremq. ſui, vt a creaturis ſuis ametur & diligatur. Mouentem vero dicit, tamquã qui ſingula moueat, vt cuiq. conuenit, vt ad ſe ipſum conuertat. nomen autem lenocinij etſi apud ſcriptores gentiles rem ſignificat non ſanctam neq. caſtam; hic tamen ſignificat cõciliationem intermediã coniunctionis cum Deo. Et adhuc idem cap. LXXXVIII. Motus amatorius boni, qui in bono prius exiſtit ſimplex & immobilis, ex bono prodiens ad id ipſum redit fine & principio carens. quod quidem declarat, deſiderium noſtrum ſemper ad Deum moueri. copulatio enim cum Deo ex charitate, omnem copulationem vincit, & ab omni coniunctione eximitur. Rurſus idem cap. LXXXIX. Amorem cum dicimus, ſiue diuinum, ſiue angelicum, ſiue ſpiritualẽ, ſiue animalem, ſiue naturalem, intelligamus per vim quandam ſiue poteſtatem copulantem & cõmiſcentem, ſuperiora quidem mouentem ad prouidentiam inferiorum; ea vero quę ſunt eiuſdem ordinis, ad mutuam communicationem; & nouiſſime ea quę ſunt inferiora mouentem ad conuertendum ſe ad pręſtantiora & prępoſita. Ac rurſus Dionyſius cap. IIII. de diuinis nominib. Hoc vnum bonum, inquit, & pulchrum, ſingulariter eſt

omnium

omnium multorum bonorum & pulchrorum causa. & in quinto capite: In vno enim Deus, vt sępe dictum est, omnia quæ existunt, præhabet, & fecit vt subsisterent, pręsens [2] omnibus, & vbique, & secundum vnum, & secundum idem; & secundum idem, omne, vnum. Et in cap. VII. de eisdem diuinis nominib. Etenim si secundum vnam causam Deus omnibus impertit vt sint, secundum ipsam illam causam singularem cognoscet omnia. & cap. XII. de eisdem diuinis nominib. Hęc igitur sunt sine intermissione laudibus celebranda in causa, quę omnibus antecellit; & addendū est, ipsam esse sanctitatem exuperantem; & dominatum ac regnum summum, & simplicissimam diuinitatem; siquidē ex ipsa, in vno [3] & simul tota nata est, & distributa omnis impermixta diligentia omnis puræ munditiæ; omnis eorū quę existunt, ordo & compositio. Et in primo cap. de eisdem diuinis nominib. Vnde in omni fere tractatione Theologica diuinitatem videmus sacre celebrari tamquam monadem & vnitatem propter simplicitatem & vnitatem impartibilitatis supraquam naturalis, ex qua tamquam ex potestate vnifica vnum efficimur; & varietatibus partibilibus diuine in vnum contractis, in vnum ad Dei similitudinem congregamur, & ad Dei imitationem copulamur. Quo in loco ait S. Maximus: Quia Deus cū cogitasset, voluntate produxit omnia, non tamquam mens quędā in voluntates partita, multiplicatus est; sed potius, inquit, mansit in vnitate, & in ea manens, impartibiliter & non disperse produxit & producit omnia in creatura mundi. Et rursus diuinus Dionysius in VII. cap. de eisdem diuinis nominib. Ratio autem Deus in sacris scripturis laudandi gratia nominatur, non solum quia rationis & mētis & sapientię est largitor, sed quia causas [4] omniū vniformiter anticipauit. Adhuc in eodem cap. Quare diuina mens omnia continet cognitione [5] ab omnibus exempta, qui quatenus est causa vniuersorum, scientiam omnium in se ipso anticipauit; qui antequam fierent, nouit angelos, & produxit angelos, & alia omnia intus, & ab ipso, [6] vt ita dicam, principio nouit, & ad essentiam adduxit; atq. hoc arbitror scripturam tradere, cum ait: Qui nouit omnia antequam fierent. non enim Eccli. 23. Dan. 13.
diuina

diuina mens cognouit ea quæ ſunt, percipiens cognitionem eorum ex ijs quæ ſunt, ſed ex ſe ipſo & in ſe ipſo ſecundum cauſam, ſcientiam omnium & cognitionem & eſſentiam prȩhabet, & ſimul anticipauit, non intendens ad ſingula percipienda ſecundum eorum formas, ſed ſecundum vnum cauſȩ complexum omnia ſciens & continens: ſicut 7 lumen in ſe ipſo ſecundum cauſam cognitionem tenebrarum anticipauit, non aliunde tenebras quàm ex lumine cognoſcens. Diuina igitur ſapientia ſe ipſam cognoſcens, cognoſcit omnia; materiam habentia ſine materia; partibilia impartibiliter; & multa ſingulariter; e ſe ipſo vno cuncta & cognoſcens, & producens. Etenim ſi Deus ſecundum vnam cauſam omnibus quæ ſunt, impertit eſſe, ſecundum eandẽ cauſam ſingularem cognoſcet omnia, quȩ & ex ipſo ſunt, & in ipſo prius extiterunt; & non ex ijs quæ ſunt, ipſorum cognitionem ſumet: quin potius ipſis ſingulis cognitionem ipſorum, & alijs aliam cognitionem ſuppeditat. Non igitur Deus aliam ſui cognitionem habet; aliam vero, qua omnia alia cõmuniter comprehendit. ipſa enim cauſa omniũ cum ſe ipſa cognoſcat, nequaquã quȩ ab ipſa manant, & quorum cauſa exiſtit, ignorabit. Sic igitur Deus quæ ſunt cognoſcit non notitia ipſarum rerum, ſed notitia ſui: ſiquidem & angelos aiunt ſcripturȩ cognoſcere quæ in terra ſunt, non illa quidem ſenſu cognoſcere, ſub ſenſum alioqui cadentia, ſed propria mentis ſimilitudinem Dei gerentis virtute & natura. Hæc ediſſerens S. Maximus, Hoc, inquit, declarauit, cũ dixit, non cognoſcere Deum quæ ſunt ex ijs ipſis quæ ſunt; & cum dixit, non intendere ad vnumquodq. percipiendũ ſecundum formam eius, quoniam tamquam horum auctor cognitionem ſuorũ operũ anticipatam habet, ſciens quomodo ipſa, & in quibus ad ortum ac generationem adduceret; quorum deprauatio & defectio, ideſt, fruſtratio & infirmitas malũ introducit, dum deficiente quod eſt ſecundum naturã, efficitur quod eſt prȩter naturam. Superius enim adhibuit exemplum luminis: huius enim priuatione ſubexiſtunt tenebrȩ, & cauſam habent abſentiam naturæ luminis; ſicuti habitus priores ſunt priuationibus, & vt dici poteſt, cauſȩ ſunt priuationum. Hoc igitur loco pater

Dionyſius

Dionysius de ijs quæ Deus produxit, & de cuiusq. eorũ natura loquitur, quæ quidem dixit prius extitisse in Deo secundum præcognitionem & prædefinitionem. Præterea vide, quomodo dicit Deum omnia cognoscere non ex cognitione omnium, sed ex cognitione sui, sicut lumen cognoscit tenebras alioqui nihil tenebrarum in se habens. Ac rursus idem in centuria III. de charitate cap. XXI. Cognoscit Deus se ipse; cognoscit item a se effecta: cognoscunt etiã sanctæ potestates Deum; cognoscunt etiam quæ a Deo effecta sunt; nõ tamen sicut Deus cognoscit se ipse, & quæ a se facta sunt, sic sanctæ potestates cognoscunt Deũ, & quæ ab ipso effecta sunt. & cap. XXII. Deus se ipse cognoscit ex beata substantia sua; quę vero idẽ effecit, cognoscit ex sapientia sua, per quam, & in qua cuncta fecit. Sanctæ vero potestates participatione cognoscunt Deum, qui est supra participationem; quæ vero ab ipso facta sunt, cognoscunt colligẽdo in ipsis contemplationes. Adhuc cap. XXIIII. Substantia rationis particeps, & substantia intelligens, Dei sancti particeps Deum cognoscit tum ipsa existentia, tum insuper habilitate bonitatis inquã, & sapientiæ, & præter existentiam perpetuam, gratia. Sic igitur Deum cognoscit; quæ autem ab ipso producta sunt, cognoscit, vt dictum est, artificio sapientiæ in ijs quæ creata sunt, collectæ, quæ est nuda, & nõ per se existens, in mente formata. & adhuc, in nulla duplicatione Deus penitus simplex, & supra omne simplex. & Ioãnes Damascenus cap. XIIII. de diuino loco ait: Angelus enim celeritate naturæ, & quia prompte, idest, celeriter transit, operatur in diuersis locis; Deus autem, qui vbiq. est, & supra omnia est, vbiq. eodem puncto varie, vna & simplici actione agit. Ex quibus fit manifestum, quòd non alia cognitione se ipse Deus cognoscit, alia autem ea quę a se effecta sunt; quinimmo se ipse cognoscens, suos etiã effectus vna & infinita cognitione cognoscit. neq. diuersis potestatibus & actionibus producit creaturam; sed hac cognitione, & vna atq. infinita potestate cõtinebat, & anticipata habebat in se ipso omnia; & postea ex se exiens produxit: & in nihilo, & secundum nihil a se ipso [8] diuisus est habens hæc prius in se ipso, & producens postea, & rursus ad se rediens.

Psal. 103.

Scholia.

Exemplum [1] *huius delinitionis frequens est in Cant. cant. vt illud cap. 2. En dilectus meus loquitur mihi: Surge amica mea, columba mea. præsens* [2] *omnibus, & vbiq.) non secundum diuersas partes suas, sed secundum vnum & idem; & secundum idem omne vnum, & ad omnia procedens. est enim omne, quatenus in simplici eius essentia vna, omnia existunt virtute, siue potestate, sicut effectus in causa; & ad omnia procedit efficienter. in vno* [3]*) hoc est quod ait Ioan. in Euang. cap. 3. Nõ enim ad mensuram dat Deus spiritum; sicut sol totum lumen simul emittit, licet non æqualiter recipiatur. itaq. in vno ait, idest, non diuidue, & per partes, sed simul totum. causas* [4] *omnium vniformiter participauit) quia non recedit a sua simplicitate; nec vllam in eo compositionem faciunt. cognitione* [5] *ab omnibus exempta) quia est supra cognitionem intellectus, & supra cognitionem sensus, quatenus per ipsam primam causam omnium omnia cognoscit. S. Thom. ab ipso,* [6] *vt ita dicã, principio) Quia Deus caret principio, idcirco correxit quod dixerat, inquiens, Vt ita dicam. Ex æternitate igitur tamquam auctor omnium habuit suorum operum cognitionem, & non ex operibus suis eam didicit & percepit. sicut* [7] *lumen) Exemplo luminis docet, quomodo Deus cognoscat creaturas, quæ ita deficiunt à Deo, sicut tenebræ a lumine. si ponamus lumen hoc sensile esse mente præditum, si quis roget, an cognoscat tenebras, dicet cognoscere antequam sint tenebræ. experientia enim non potest cognoscere; quia si lumen est, non sunt tenebræ. cognoscit igitur vt lumen, quia scit, si auferatur lumen, nemo videbit. Sic Deus in se vt causa habet omnium cognitionem, quam non per experientiam acquisiuit: alioqui esset Deus posterior cognitione; aut aliquo tempore non cognouisset. hoc etiam exemplo docetur, quomodo vna & eadem cognitione cognoscit Deus se, & omnia, sicut lumen cognoscendo se cognoscit tenebras. Exire* [8] *a se, & non diuidi, hoc est infiniti, quod omnia substantia sua & virtute ac præsentia implet.*

Quòd secundum vnam singularem causam omnia sit Deus; nihil autem eorum quæ ab ipso facta sunt, est non creatum. Cap. VI.

MAgnus Dionysius cap. IX. de diuinis nominib. Omnibus, inquit, adest præsens Deus prouidenter; & omnia in omnibus fit propter conseruationem omniũ, manens in se, & ab eodem suo statu non egrediens, in actione vna, & numquam cessante fixus. Et rursus idem in quinto: Qui vere [1] præexistit, secundum omnem eorum quæ sunt, cogitationem multiplicatur, & in eo proprie [2] celebra-

celebratur, erat, & eſt, & erit: item factum eſt, & fit, & fiet. hęc enim omnia ſignificant ijs qui vt Deum decet, intelligunt, eſſe eum ſecundum omnem cogitationem ſupra ſubſtantiam; & eſſe cauſam eorum quę modis omnibus ſunt. etenim non hoc quidem eſt, illud vero non eſt; nec aliquo quidem modo eſt, aliquo vero non eſt; ſed potius omnia eſt, vt omnium auctor: & in ſe omnia principia, & omnia ex principijs in rebus omnibus effecta & concluſa anticipans & continens: & ſupra omnia eſt, vtpote ante omnia ſupra ſubſtantiam ſupraquam exiſtens. Quo in loco S. Maximus, Quomodo, inquit, cũ dixiſſet ſuperius, In ipſo nec eſt erat, nec eſt, nec erit, neq. factum eſt, neq. fit, neq. fiet: hic dicit, In ipſo & eſt, & erit, & illud fit, & fiet proprie laudatur? An ſibi contradicit Dionyſius? apage. Supra enim ipſum dixit eſſe effectorem exiſtentiæ, hypoſtaſis, ſubſtantiæ, naturæ, & temporis. conſentanee igitur in ipſo collocauit illud erat, & alia, vt intelligas nec a tempore, nec in tempore, neq. poſt tempus Deũ cœpiſſe; quin potius ſuperiorem eſſe quàm ipſum eſſe: ſiquidem in ipſo dixit eſſe 3 exiſten- Dionyſ. ca. 9.
tiam, & non eſſe ipſum exiſtentiæ: hic autem quia dixit multiplicari eum ſecundum omnem cogitationem, merito dixit in ipſo illud eſt, & erit, & quæ ſequuntur; quia vbi tempus, aut tempeſtiuitates cogitabis, illic Deum reperies & ſupra omnia, & ante omnia eſſe; & eorum quæ ſunt, cauſam & effectorem eſſe; & nihil ipſorum eſſe; ſicut dicebamus, nihil eſt eorum quæ ſunt; & ipſe eſt in omnibus. S. Gregorius Nyſſenus aduerſus Eunomium, Bifariam, inquit, rebus partitis in faciens, & factum, vtrumq. ab altero natura differt; vt neq. quod factum eſt, non creatum ſit; neq. creatum, quod naturam eorũ quæ fiunt, efficit. Idem in eiſdem libris: Ego, inquit, etſi ſermo eſſet illius Moyſis, qui in adminiſtratione legis ſplenduit, neq. ſic huiuſmodi ſermonem 4 tuliſſem, etſi cum nullum alioqui e ſe ſplendorem ille haberet, munere diuino ſplendidus repẽte Iſraelitis apparuit. is enim ſplen- Exod. 34.
dor in legiſlatore ortus, non fuit cuiuſdam alterius, ſed ipſius Dei. Et beatus Chryſoſtomus in oratione in laudem ſancti Ioannis Theologi, cuius principium eſt: Principium nobis rurſus e cęlo aduenit; ſic ait: In principio Ioan. 1.

 erat

erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum; nusquam est, non erat, sed vbiq. erat; nusquam est, fecit; sed vbiq. quid erat: post erat, fecit, non de auctore, sed de creaturis. & vt scias quomodo erat, & quo-
Ibid. modo fecit, ego dico, vos numerate: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum. Ecce quarto meminit, & neq. semel dixit, Factum est. Quid igitur post hęc? Omnia per ipsum facta sunt. non dixit hic, Erat, quia de creaturis erat sermo. Omnia per ipsum facta sunt; non dixit, erant, sed facta sunt. omnia per ipsum; & sine ipso factum est nihil, quod factum est. rursus factum est. vbi de Deo, erat; vbi de creaturis, factum est. In principio erat verbum. Hinc etiam Deus pater secundum vetus te-
Exod. 3. stamentum patefiebat. cum enim dixit ei Moyses: Si dixerint mihi filij Israel, Quis est qui te misit ad nos; quid respondebo eis? Et dixit Deus: Ego sum, qui sum; qui est misit me ad vos. pater, qui est; filius in principio erat. Si quis contendit dicens, non idem dici in patre, & filio; in patre enim, Ego sum qui sum; in filio autem, In principio erat: non est autem idem, est, & erat: demonstro appellationem in filio, audiat Euangelistā dicentem:
Ioan. 1. Vnigenitus filius, qui est in sinu patris. ecce vnā vocem
Rom. 9. habes Euangelistę in, est. & iterum Apostolus: Quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus. Vidisti quomodo te munit Ioannes, qui in Deo posuit, Erat; & in creaturis, Facta sunt? Nec enim Deum decet, factum est; neq. crea-
Ioan. 1. turę, erat. In principio erat verbum, & verbū erat apud Deum, & Deus erat verbum; hoc erat in principio apud Deum. omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil, quod factum est. Quando factum est, ponitur; ad creaturas descendit; quando erat, ad auctorem ascendit. & rursus vita erat; rursus ascendit ad effectorem. scalam hodie affert multis mysterijs refertam. quando ascendit ad Deum, erat, prędicat: quando descendit ad creaturas, assumit, factum est: quando ascendit ad Deum, deponit illud, facta sunt, & factum est; & sumit, erat. S. Maximus
Iacob. 5. in centuria sexta, cap. LXXXIIII. Multum valet oratio iusti, quæ agitur siue a iusto, qui eam adhibet; siue ab alio, qui

quí eā a iusto adhiberi postulat. A iusto quidem agitur, quia prębet ei fiduciam erga eum, qui potest largiri quę iusti petunt: ab eo autē qui orationem a iusto petit, agitur, cum eum a priore nequitia abducit, & ad virtutem affectionem eius transfert. Magnus Dionysius cap. VI. ecclesiasticę hierarchię: Renuntiatio non solum vitæ diuisę, sed etiam cogitationum, in mandatis Dei, quæ in vnum conciliant, scienter acta, absolutissimā monachorum virtutem & disciplinam declarat. est enim, vt dixi, non medij 5 ordinis eorum qui initiati sunt baptismo, sed celsioris omnibus ordinibus. quamobrem multa ex ijs quæ a medio ordine sine reprehensione fiunt, monachis vnis, & a diuisione alienis omnino interdicta sunt. Et in epistola ad Colossenses Paulus ait: Docentes omnē hominem in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu; in quo & laboro certando secundum operationem eius, quam operatur in me in virtute. Ex his iam liquet, quòd Deus secundum suam, quę vna est, causam, omnia efficitur non recedens a se. demonstratum enim est non migrando exire; & eodem reuerti, nō a se distractum in producenda creatura; sed secundum causam vnam singularem, quę est ipse, omnia fit: & nihil quod ab ipso fit & agitur, est sine creatione. Dicere enim nō esse creatum quod agitur, perinde plane est vt si dicamus creaturam non esse creaturam. quod enim agitur, idem est cū eo quod fit: quia quod agitur, fit; & quod fit, agitur. si autē quod fit, nō est sine creatione; & quod agitur, non sine creatione. Quare qui dicit quod agitur, quomodocumq. agatur, non creatum esse, eo venit vt dicat quod creatum est, creatum nō esse; aut quod est, non esse: & quęcumq. alia ex contradictione sequuntur.

Colos. 1.

Scholia.

Qui vere 1 præexistit, secundum omnem eorum quæ sunt, cogitationem multiplicatur) idest, quidquid cogitetur, & ad quamcumq. rem quis mentem intendat, inueniet in ea notionem causæ, idest, auctoris Dei. hoc igitur est multiplicari, cerni eum in multis causam. ex S. Maxi. & Pachim. in eo proprie 2 celebratur, erat, & est) Idē Dionysius interpretatur, quomodo proprie celebrentur hæc; scilicet quatenus intelliguntur, vt Deum decet, proprie dicuntur in Deo; & in Deo sunt: idest, quatenus est, erat, erit, participant esse: omnia

enim

enim secundum causam dicuntur de Deo, & in eo sunt, & intelligun tur suprasubstantialiter. quatenus vero sic accipiuntur, vt cum dicitur, Deus est, erat, erit; significetur Deum participare esse, aliena sunt a Deo. ex Pachim. in ipso esse 3 existentiam, & non esse ipsum existentiæ) Sic dicit idem Dionysius cap. 5. Ipsum habet existentia, & non est ipse existentiæ. existentia habet Deum, vt consistat ipsa existen tia; sicut quis habet vitam ad sui existentiam: non autem sic habet Deus existentiam, vt per existentiam sit. Sicut igitur existentia habet Deum, sic existentia est Dei, quia ab ipso manat: & vt Deus nõ habet sic existentiam, vt per existentiam sit; sic neq. Deus est ipsius existentiæ, vt per eam sit. sermonem 4 tulissem) Volebat Eunomius

Exod. 34. cum Arianis splendorem qui apparuit in facie Moysis, & oculis corporeis visus est, fuisse diuinam substantiam filij Dei, ex quo creaturam esse efficere volebant; quod falsum & hæreticum erat. erat enim ille splendor non alterius quàm Dei creatura, a quo in facie Moysis creatus fuit, vt in eo diuinum lumen secundum se inaspectabile tamquam in speculo ad hoc facto Israelitis ostenderet. non medij 5 ordinis) Medium ordinem dicit laicorum, qui sunt baptismo tantum initiati: hi enim sunt medij inter catechumenos, qui purgantur ad baptismum, & inter communicantes, qui perficiuntur. Sunt autem monachi, quatenus monachi, non huius medij ordinis laicorum. perfectior enim est eorum status, quàm laicorum. id quod locus eis in ecclesia aßignatus, tamquam in symbolo significat. est enim prope ianuas templi propinquior populo post eos qui sunt ordinis ecclesiastici, vt Dionysius in epistola ad Demophilum monachum scripsit. Ordinem vero monachorum dicit idem Dionysius esse celsiorem omnibus ordinibus, non quidem conferens eum cum diaconis, qui primi purgant; neq. cum presbyteris, qui secundi & medij illuminant; & multo minus cum episcopis, qui tertij & summi perficiunt; sed cum ordinibus eorum qui adhuc purgantur, ex quibus primi sunt catechumeni, qui purgantur ad baptismum per catechesim; secundi qui sunt in peccato, qui purgantur per doctrinam scripturæ sanctæ, vt recedant a peccato; tertij sunt energumeni, qui purgantur exorcismis, vt resistant fortiter diabolo, & terroribus eius; quarti sunt qui sunt in pænitentia, qui purgantur, vt non reuertantur ad peccatum. his omnibus ordinibus perfectior est ordo monachorum, quia vt monachi sunt, ra-

Galat. 5. tione instituti monastici, mortui sunt mundo, & carnem suam cum vitijs & concupiscentijs crucifixerunt.

Quòd

Quòd nullus numerus duorum, aut multitudo post numerum duorum, aut aliud quid secundum superius & inferius procedens, infinitum & sine principio esse potest. Cap. VII.

MAgnus Dionysius cap. IIII. de diuinis nominibus ait: Omnis numerus duorum non est principium; vnitas autem erit principium omnium duorum. Quo in loco S. Maximus, In numeris, inquit, duo multitudinẽ, quę in numeris diuisionem habet, ad finem ducunt; posita quidem vnitate principio omnis numeri; duobus vero positis principio numeri paris. si igitur principium significat quod est in vnoquoq. genere simplicissimũ, quomodo numerus duorum erit principium omnium? non enim numerus duorum principium simplex est, sed compositum. principium igitur ex compositione constans, non est simplex. & quomodo vocabitur principium? ante principium enim compositum, erit proprie principiũ vnitas, ex qua, vnitatibus compositis, confecta sunt duo. vndiq. igitur manifestum est non esse principium numerum duorũ. Et rursus idem in alijs: Non potest, inquit, numerus duorum esse infinitus. vnitates enim eius inter se per appositionẽ compositę, se mutuo terminant. quòd si numerus duorum non potest esse infinitus, vt demonstratum est; neq. principio scilicet carere potest, quia omnis numeri duorum principium est vnitas. quòd si non caret principio, igitur nec est immobilis; mouetur enim numero ex vnitatibus secundũ coniunctionem composito. quod autem mouetur, nó est principium, sed ex principio scilicet mouentis. sola autem vnitas proprie est immobilis. Et rursus idem, Omne, inquit, quod in multitudine quantitatem habet, non potest esse infinitũ, neq. sine principio id, cum quo alterum simul cogitatur. Et rursus idem: Nemo, inquit, qui duo, aut multa sine principio esse dicit, pie viuere poterit. Idem in centuria tertia de charitate cap. XXVII. Deus quidem, inquit, qui est ipsa per se existentia, ipsa per se bonitas, & sapientia, immo, vt verius dicam, supra omnia hęc, nihil penitus habet contrarium: creaturę vero, quę omnes quidem participatione & gratia existunt; aliæ vero ratione præditæ sunt,

ſunt, & intelligentes, & ad capiendam bonitatem & ſapientiam aptæ, contrarium habent. in illis quidem exiſtere, & non exiſtere contraria ſunt: in his vero habilitati bonitatis & ſapientiæ contraria ſunt vitium & ignorantia. & exiſtere quidem ſemper, aut non exiſtere, hęc in poteſtate eius ſunt qui ea effecit; participare autem bonitatem & ſapientiam, aut non participare, in voluntate eorum eſt qui participes rationis ſunt. Gregorius Nyſſenus libro primo contra Eunomium cap. XIX. Non terminatum idem eſt, quod infinitum. infinito autem plus aut minus cogitare extremę demētię eſt. quomodo enim ratio infiniti ſeruari queat, ſi plus aut minus in ipſo decernuntur? ex diſpoſitione enim finium inter ſe, quod plus eſt, dijudicamus. in quibus autem non eſt finis, quomodo poteſt quis cogitare ſuperfluens? Idem in eodem: Quis neſcit, quòd ſecundum propriam rationem ſimplicitas non recipit in ſancta Trinitate plus aut minus? In qua enim non poteſt mixtio quępiam qualitatum & concurſio cogitari, ſed potius poteſtas quędam expers partiũ & compoſitionis cogitatione comprehenditur, quomodo aliquis & in aliquibus alijs differentiam ſecundum plus & minus intelligere poterit? Omnino neceſſe eſt, vt qui hæc variata eſſe diiudicat, qualitates quaſdam in ſubiectum incidere cogitet. Aut enim cogitat differre hæc ſecundum ampliationem & diminutionem, & ob hanc cauſam cogitationem magnitudinis introducit in eo quod quęritur; aut ſecundum bonitatem & potentiã & ſapientiam, & ſi quid aliud circa Deũ pie intelligitur, vt redundet, vel decreſcat, efficere molitur; atq. ita rationem compoſitionis nõ effugiet. Magnus Dionyſius cap. quinto de diuinis nominib. non aliud dicit eſſe bonũ, & aliud quod eſt, & aliud vitã, vel ſapientiã: neq. introducit multas cauſas, & diuinitates, alias alia producentes, ſuperiores & inferiores. Ex his patefit, quòd ſicut nihil quod agitur aut generatur, eſt non creatũ, ſic omnia duo, vel deinceps multitudo, vel aliud quid ſecundũ ſuperius & inferius progrediens; & vt ſemel dicam, ita conſtitutũ, vt aliquid ei ſit contrarium, infinitũ eſſe, & principio carere nõ poteſt. in idẽ enim recidit ſine principio eſſe, & eſſe non creatũ. ſi autem ſine principio eſt, plane etiam infinitũ eſt.

Quod

Quòd sit etiam species circumscriptionis & termini, comprehensio atq. visio; Deus autem vno † modo omnibus est incircũscriptus, & inaspectabilis, sigillatim vero nobis angeli & animæ sunt inaspectabiles. Cap. VIII.

† Quia vno modo est infinitus omnibus.

GRegorius Theologus libro secundo de Theologia: Et nondum, inquit, dico finitum omnino esse Deum, si mente comprehendi potest. vna enim species circumscriptionis est ipsa comprehensio. Idem in eodẽ: Quid tandem Deus sit substantia & natura, nemo hominum vnquam reperit, neq. reperire queat. Et rursus ibidem: Salomon, inquit, qui fuit sapientior cunctis hominibus *3. Reg. 4.*
qui ante eum & post eum fuerunt; cui fuit latitudo cor- *Prou. 22.*
dis donum Dei, & affluentia contemplationis copiosior *sec. LXX.*
arena maris; quanto plus scrutatur profundum, tanto ma- *Eccl. 12.*
gis ęstuat; & finem quendã facit sapientię inuenire quantum effugerat. Paulus autem conatur quidem assequi nõ dico naturam Dei (hoc enim omnibus modis fieri non potest) sed iudicia tantum Dei. quia vero non potest reperire exitum, nec vbi gradum ascensus sistat, nec vbi desinat curiositas mentis; dum semper aliquid subapparet eius quod relinquitur, (o rem miram, vt mihi similiter eueniat) stupore orationem circumscribit: & diuitias *Rom. 11.*
Dei, atq. profundum hanc rem vocat; confiteturq. iudicia Dei comprehendi non posse, eadem fere atq. Dauid loquens, qui nunc quidem iudicia Dei vocat abyssum *Psal. 35.*
multam, cuius fundum mensura, aut sensu nõ licet comprehendere: aliquando vero dicit admirabilem factam *Psal. 138.*
esse cognitionem ex se ipso, & ex sui formatione. Et adhuc idem in eodem libro: Quia expetit quidem omnis natura primam causam; comprehendere vero non potest propter causas, quas dixi; laborans desiderio, & veluti anxia, & damnum non potens ferre, secundam nauigationem suscipit; vt intueatur scilicet in ea quæ cernuntur, & aliquid ex eis faciat Deũ, male docta. Quid enim quod sub aspectum cadit, eo qui aspicit, altius & Deo similius est, vt hic colat, illud colatur? S. Gregorius Nyssenus in vita Moysis: Non poteris videre faciem meam; *Exod. 33.*
non enim videbit homo faciem meam, & viuet. Hoc

autem non dicit ſcriptura, quaſi Deus ſit cauſa mortis (quomodo enim facies vitæ fieri vmquam poteſt cauſa mortis eis qui appropinquauerunt?) ſed quia Deus eſt natura vitæ auctor; proprium autem ſignum diuinæ naturæ eſt eſſe celſius omni ſigno. Qui igitur aliquid eorũ quæ cognoſcuntur, Deum eſſe arbitratur, tamquam ab eo qui vere eſt, male deflexus ad id quod comprehenſione fictæ cogitationis eſſe exiſtimatur, vitam non habet. Qui enim eſt auctor eorum quæ ſunt, is eſt vera vita: hic autem † cognoſci non poteſt. Quia igitur cognitionem vincit natura effectrix vitæ, omne quod comprehenditur, non eſt vita; quod autem non eſt vita, non habet naturã, vt efficiatur effectrix vitæ. Sic expletur Moyſi † deſiderium per id quod fecit, vt maneret cupiditas inexplebilis. Idẽ in explanatione illius beatitudinis, Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt: Qui cor ſuum, inquit, ab omni affectione turbida emundauit, in propria pulchritudine imaginem diuinæ naturæ perſpicit. Menſura enim perſpicientiæ Dei, quæ a te capi poteſt, in te eſt. Igitur qui ſe ipſe videt, in ſe quod deſiderat, videt, atq. ita mundus corde efficitur beatus, cum intuens in ſuam munditiem, in imagine ſua videt exemplar. Diuinus Diadochus, & ſilentij magiſter, Nemo, inquit, cum ſenſum mentis audit, ſperet videre oculis gloriam Dei. ſentiri enim eam dicimus guſtu quodam, qui exprimi non poteſt, diuinæ conſolationis, cum quis animam purgauerit; non autem apparere ei aliquid eorum quæ ſub aſpectum cadunt; ſiquidem nunc per fidem, & non per ſpeciem ambulamus, ſicut Apoſtolus ait. Si cui igitur eorum qui † certant, vel lumen, vel figura quæpiam, vel aliquid ad ſimilitudinem ignis appareat, ne amplectamur huiuſmodi viſum. eſt enim fallacia inimici manifeſta. quæ quidem res multos fefellit, qui propter ignorantiam a via veritatis male deflexerunt. Beatus Chryſoſtomus in oratione de incomprehenſo: Quod in Deo eſt incomprehenſum, non ſic nos ſcimus, ſicut illæ poteſtates, quæ tanto magis ſciunt, quanto mundiores & ſapientiores & perſpicaciores quàm humana natura ſunt. accretio enim ſapientiæ accretionem reuerentiæ † creat. ſicut id quod ex radijs ſolis non poteſt aſpectus ferre, non ſic

† Cognoſci non poteſt, quid ſit ſcilicet: de hac enim cognitione loquitur.

† Doctus enim reſponſo Dei, deſiuit deſiderare videre Deum in hac vita, & incenſus eſt inexplebili deſiderio vidẽdi in altera.

Matth. 5.

In libello de ſpirituali perfectione.

2. *Cor.* 5.

† Certamen dicit, quo certamus cũ lege carnis.

† Reuerentiam enim Deo adhibet

sic cernit cæcus, sicut qui videt: ad eundem modũ quod est in Deo incomprehensum, non sic nos, vt illi, cognoscimus. quantum enim interest inter cæcum & vidente, tantum interest inter nos & illos. Et rursus idem in eisdem: Illi igitur angeli aspectus tegunt, hi vero alioqui homines contendunt intendere oculos impudenter in gloriam inexplicabilem. Quis eos non defleat? quis non lugeat hanc vecordiam,& extremam dementiam? Et iterum idem, cum explanat illud, Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a patre: Non, inquit, vidissemus, nisi per corpus nobis assuetum, & nobiscum altum nobis apparuisset. Et adhuc in homilia xv. in Ioãnem: Si Deum nemo vidit vmquam, quid igitur, inquit, respondebimus grandiloquo Esaiæ, cum ait: Vidi Deum sedentem super thronum excelsum, & in sublime elatum? & Ioanni, qui ei testimonium præbet, cum ait: Hæc dixit, quando vidit gloriã eius? Quid Ezechieli? siquidem ipse etiam vidit eum sedentẽ super Cherubim. Quid Danieli? cũ ait, Antiquus dierum sedebat. Quid Moysi? qui dixit, Ostende mihi gloriam tuam, vt manifeste videam te. Iacob autem hinc nomen accepit cognominatus Israel, idest, mens videns Deum. Quid igitur ait Ioannes: Deum nemo vidit vmquam? Liquet omnia illa ad condescensionem pertinuisse. quia enim futurũ erat vt filius Dei in vera carne appareret, assuefaciebat eos a principio Deus in gloria Dei videnda, quantum ab eis videri poterat. Quid enim sit Deus non solum prophetæ, sed nec angeli, nec archangeli viderunt: solus filius, & spiritus sanctus eum vident. Quomodo enim omnis natura creata videre poterit non creatum? Nam si potestatis incorporeæ quamuis creatæ visionem claram penitus capere non possumus, & hoc sæpenumero in angelis demonstratum est; multo magis substantiæ non creatæ. idcirco Paulus ait: Quem nullus hominum vidit, sed neq. videre potest. & de filio dicit, non esse aspectabilem non solum hominibus, sed & superis potestatibus. postquam enim paulo post dixit Paulus, Manifestatus est in carne; subiunxit, Visus est angelis. Itaq. tunc visus est angelis, quando carnem induit. Sed quomodo nunc dicit: Ne contemnatis vnũ ex his pusillis. dico enim vobis quòd

qui scit eum non posse cõprehendi, & qui magis hoc scit, maiorem reuerentiam adhibet.

Ioan. 1.

Ibid.

Esa. 6.

Ioan. 12.

Ezech. 10.

Dan. 7.

Exod. 33.

Gen. 32.

Ioan. 1.

1. Tim. 6.

1. Tim. 1.

1. Tim. 3.

Matth. 18.

angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cæ-
lis est? Quid igitur? Faciem ne habet Deus? & in cælis
circumscriptus est? quid ergo est quod dicitur? Sicut cũ
Matth. 5. dicit: Beati mundo corde, quoniã ipsi Deum videbunt;
aspectum mentis quem habere poterimus, & notionem
de Deo dicit, sic & in angelis interpretandũ est propter
puram ipsorum & vigilantem naturã, nihil aliud quàm
Deum semper cogitare. Basilius in oratione quæ inscri-
pta est, Attende tibi: Crede, inquit, inaspectabilem esse
Deum cum animam tuam cogitaris, quandoquidem &
ipsa ab oculis corporeis percipi non potest; quia neq. co-
lore prædita est, neq. est figurata, nec vlla nota & signo
corporeo comprehensa, sed potius ex actionibus solum
cognoscitur. Quare ne quæras, vt Deum per oculos co-
gnoscas, sed potius menti fidem committe, & intellecti-
lem de eo comprehensionem habe. Magnus Athanasius
in quæstionibus ad Antiochum ait: Non potest oculus
qui interitum capit, contemplari substantiam ab interi-
tu liberam. Hinc licet manifesto agnoscere, non appare-
re nobis angelos secundum substantiam; siquidem nec
in figura vna super terram se ostendunt; sed potius alij
Gen. 18. formam iuuenum induunt; alij in figura & specie militũ
apparent; & denique multæ quidem formæ, vna vero est
eorũ substantia inaspectabilis. Et rursus idem: Induunt
angeli figuras, quascumq. Dominus Deus iusserit; atq.
ita apparent ijs qui digni sunt, & diuina mysteria illis a-
periunt. Et magnus Dionysius: Quoniam neq. mens no
stra potest euehi ad illã materiæ expertem imitationem,
& contemplationem cælestium hierarchiarum, nisi ad-
miniculo corporeo sibi conuenienti vtatur. Chrysosto-
mus ad Theodorum lapsum: Animam enim, inquit, so-
lam corpore nudam nemo vmquam vidit. & adhuc idẽ:
Atq. esse quidẽ in corpore nostro animã scimus; quomo-
do vero, nescimus. ob hanc enim causam cognitionẽ hu-
ius occlusit Deus, vt abũde nos refrenaret ac reprimeret,
& sistere persuaderet, & non quæ supra nos sunt, inqui-
rere, & curiosos esse. Et S. Gregorius Nyssenus: Quod
notione comprehenditur, non ex se, sed ex operationi-
bus cognoscitur. anima igitur quæ ex se incognita est, ex
effectibus consentanee noscitur. Ex his iam apertum fit,
quòd

quòd Deus nullã circumſcriptionem apud creaturam habet, neq. comprehenſionem: quare omnibus eſt ex æquo inaſpectabilis, & incomprehenſus. nobis vero nõ ſolum ipſe nõ eſt aſpectabilis, ſed 4 nec angeli, nec animę noſtrę.

Scholia.

Nulla 1 natura creata videre Deum poterit, quid ſit; nec enim beati ſic Deum videbunt, vt quid ſit, videant. de huiuſmodi viſione & cognitione Dei loquuntur ſemper Patres, cum eam tollunt & negant. Etſi 2 ante incarnationem videbatur Deus ab angelis, & apparebat eis, tamen quia cum in mundo apparuit per carnem, tunc illis ipſis angelis excellentius apparuit & viſus eſt, idcirco ſcriptura tunc dicit ὤφθη, ideſt, apparuit & viſus eſt angelis, quando carnem induit. tunc enim perfectius & diuinius cognouerũt illa quæ ſunt Dei propria, bonitatem, iuſtitiam, miſericordiam, ſapientiam, potentiam, & alia. Non 3 ſignificat non apparere angelos per ſubſtantias corporeas, ſed per figuras phantaſticas cogitatione effictas, qui fuit quorundam error, quem S. Thom. notauit, & Athanaſius proprio opuſculo confutauit; ſed ſignificat non apparere per propriam ſubſtantiam, ſed per alienam alioqui verã; vt tres illi viri qui Abrahæ apparuerunt, angeli erant in ſpecie vera corporum ſolidorum, non naturalium tamen, ſed proprietatibus naturalibus humani corporis carentium, vt idem Athanaſius in opuſculo quod dixi, docuit. Non 4 ſignificat ex æquo non eſſe aſpectabilem Deum in hac vita, vt angeli & animæ non ſunt aſpectabiles; Deus enim inaſpectabilis eſt, non ſolum quia eſt incorporeus, ſed quia infinitus; viſio autem circumſcriptio quædam eſt, quæ infinito repugnat; angelus vero & anima ſunt inaſpectabiles, quia incorporei tantum: intelligentia tamen comprehendi poſſunt, quia & definiri. viſio autẽ Dei in beato, ad quam accedit lumen diuinum, non circumſcribit Deum, quia per ſuum eſſe ſine alio medio quo circumſcribatur, vnitur intellectui, & facit intellectum in actu, vt tradit S. Thom. Gen. 18.

Quòd nihil eorum quæ ſunt, ab oppoſitis nomen accipit: Deus autem cum alioqui ab oppoſitis nominetur, tamen ſecundum exiſtentiam ſuam omnino caret nomine. Cap. IX.

MAgnus Dionyſius capite quinto de diuinis nominibus: Quamobrem, inquit, omnia de ipſo & ſimul dicuntur; nihilq. eſt omnium. eſt omnis figuræ, omnis formæ; ſine forma, ſine pulchritudine; principia, & media, & fines rerum ſolute & abſtracte in ſe ipſo anticipata habens,

bens, & omnibus pure illucens largiendo vt ſint, ſecundum cauſam vnam, & ſupraquam copulatam. Quo in loco S. Maximus, ſecundum notionem cauſæ omnia de Deo prædicari ait, ideſt, omnia in ipſo intelligi. κατηγορεῖσθαι enim, ideſt prædicari, hoc, inquit, ſecundum philoſophos declarat. ipſe autē nihil eſt eorū, quorum cauſa eſt; quia eſt ſupra eſſe. quare negationes quidem hoc declarant, vt non habens formā, ſiue ſine forma, ſine pulchritudine, & ſimilia. illud vero eſſe omnis figuræ, & omnis ſpeciei, declarat ipſum eſſe cauſam omnis ſpeciei, & omnis figuræ; ſimiliter reliqua eiuſmodi intelligenda ſunt. Idem S. Maximus in eodem loco, contra illud eſſe omnis figuræ, oppoſuit eſſe ſine forma, quia ſupra incorporeum, & ſupra vacationem materiæ; non formatus ad quidquam eorum quę ſunt. contra illud vero eſſe omnis ſpeciei, oppoſuit eſſe ſine pulchritudine. ſine pulchritudine dicit, quia ab ipſo facta eſt pulchritudo; ipſe vero eſt ſupra pulchritudinē. auctoritates vero ſcripturę ſunt:

Eſa. 53. Vidimus eum, & non habebat [1] ſpeciem, neq. pulchritudinē. Idem in centuria tertia de charitate cap. XXIX. Sicut, inquit, malum priuatio boni eſt, & ignorantia priuatio cognitionis; ſic quod non eſt priuatio eius quod eſt, non autem eius quod proprie eſt (non enim habet contrarium) ſed eius quod eſt participatione eius quod proprie eſt. ac priuationes quidem illorum priorum liberam voluntatem eorum qui facti ſunt, ſequuntur: priuatio vero huius ſecundi in voluntate eius qui fecit, eſt; qui ſemper propter bonitatē ſuam vult eſſe ea quæ ſunt, & ab ipſo ſemper iuuari. Et rurſus Dionyſius in eiſdem: Omnium igitur principium, & finis, qui eſt ante omnia, principium quidem vt cauſa; finis vero vt cuius cauſa; & finis omnium, atq. infinitas omnis infinitatis & terminationis excellenter ſicut oppoſitorum. [2] Et idem in ſecundo cap. de eiſdem diuinis nominib. Copulatum quidem & commune in Trinitate vno omnium principio, eſt ſubſtantia ſupra ſubſtantiam, diuinitas ſupra diuinitatem; bonitas ſupra bonitatē, idem † ſupra omnia, in tota [3] proprietate quę ſupra omnia eſt; vnitas [4] ſupra vnitatem principialē; ineffabilis, [5] multarū vocum; ignoratio, [6] ex omni intellectilis; [7] omniū poſitio, [8] omnium ablatio.

† Idē ſupra omnia eadē creata. vide proprietates eiuſdem, & diuerſi ca. 9. de diuinis nominib.

ablatio. Et rursus idem cap. VII. de eisdem diuinis nominib. Quo circa Deus in omnibus cognoscitur, & separatim ab omnibus; & per cognitionem Deus cognoscitur, ac per ignorationem; & est de eo cognitio, ratio, & scientia, & tactus, & sensus, & opinio, & cogitatio, & nomen, & alia omnia; & neq. intelligitur, neq. dicitur, neq. nominatur; nec est aliquid eorum quæ sunt; nec in aliquo eorum quæ sunt, cognoscitur; & in omnibus omnia est, & nihil in vllo; & ex omnibus ab omnibus cognoscitur, & a nullo ex vlla re. Et iterum in cap. primo: Sic igitur, inquit, causæ omnium, & quæ supra omnia est, conueniet non nominari; & omnium rerum nominibus nominari. Ex his efficitur manifestum, quòd nihil eorũ quæ sunt, ipsum idem dicitur substantia, & suprasubstantiam; similiter in alijs, neq. vita, & supra vitam; neq. intellectus, & non intelligentia; neq. ratio, & rationis vacatio, nec idipsum participatum, & non participatum; neq. nominatum, & carens nomine, & alia ex ijs quæ primo [9] sunt, ne singula enumerẽ; cognitio, & ignoratio; lumen, & tenebræ; & † ens, & creatum: hæc enim omnia contraria sunt, & secundum naturam suam mutuo a se ipsis intereunt. Solus Deus qui non patitur contrarium, omnia contraria secundum vnam supra substantiam copulationem recipit; & omnia de eo dicuntur, & nihil est eorum. alia quidem est ipse secundũ causam, alia vero non est secundum existentiam. infinitis enim mensuris, & quę conferri non possunt, abest ab effectis, qui est omnium, & supra omnia auctor.

† Ens vocat quod est suũ esse, qui est sol⁹ Deus creator omnium.

Scholia.

Hoc [1] de Christo secundum humanitatem a Propheta *dictum est, quod magis adhuc declarat quod sequitur: Sed potius species eius inhonorata, & deficiens plusquam in omnibus filijs hominum. sic enim est apud* LXX. *Deficientem dixit propter mutationẽ coloris naturalis in pallorem ex recessu caloris ad intima sanguine se contrahente, & superficie refrigerata, vt* Leontius Byzantius *notauit scribens contra* Ἀφθαρτοδοκήτας, *qui carnẽ* Christi *corruptibilẽ fuisse negabant, ac proinde non fuisse in eo pasiones naturales tradebant. Sed nihil prohibet, quin de* Christo *quoq. secundum diuinitatem intelligatur esse sine specie & pulchritudine, qui erat creator pulchritudinis, ac proinde non pulcher, quia supraquam pulcher, quod est esse sine specie.*

apposite.

oppositorum 2) *Ab ipsius infinitate proficiscitur omnis infinitas, & terminatio tamquam a causa exuperante, & superlata, & effectrice oppositorum, quia in se habet omnia. vnde omnia quæ de Deo prædicantur, possunt de eodem negari, quia non conueniunt ei, vt inueniuntur in rebus creatis, & vt intelliguntur a nobis, & significantur. vnde licet sit principium & finis, sicut dictum est, tamen neq. habet principium, neq. finem, neq. medium, sicut in creaturis intelligimus. & licet sit præsens omnibus, & vbique; nusquã tamen est, nec in vllo est sicut creatura. ex S. Tho. in* 3 *tota proprietate*) *Proprietatẽ Dei dicit, vt bonitatẽ, & sapientiam, & similia supra bonitatẽ creatam, & sapientiam, &c. vnitas* 4) *quia vnum habet rationem principij, & non diuisi, ac simplicis, significat Dionysius indiuiduum ac simplex diuinæ naturæ supra omnem vnitatem ac simplicitatem, & esse principium supra principiũ. ineffabilis* 5) *quia non nominatur a substantia sua, multarum vocum, quia a prouidentijs, & varijs beneficijs varie nominatur, vt bonus, iustus, &c. ignoratio* 6) *quia quid est, a nullo intelligitur. ex omni* 7 *intellectilis*) *quia quòd est, ex omnibus creaturis licet intelligere. ex omni intellectilis, Græce est* πανγνώντον, *pro quo interpres Dionysii, quem S. Thomas habuit, & secutus est, male legit* παναγόντον. *positio* 8) *omnium positio, & ablatio, quia ipse omnia in rerum natura facit, & aufert. quæ* 9 *primo sunt*) *idest, quæ sunt principia aliorum, vt participationes simpliciter sunt principia participantium, vt vita absolute considerata est principium formale viuentium; sapientia sapientium, & similiter in alijs. & hæ participationes sunt effectus Dei, & ideo istæ participationes, & quæ sunt supra ipsas, non possunt conuenire creaturæ, vt sapientia, & supra sapientiam, quæ negationem sapientiæ creatæ continet: sed soli Deo, qui* † *est sapientia creata secundum causam; & supra sapientiam est secundum existentiam.*

† Idest, est sapiẽtia creata, vt auctor eius; sicut est omnia, vt effector omnium.

Quòd nihil eorum quæ sunt, est non creatum & infectum; solus vero Deus est nõ creatus & infectus: omnia autem post naturam diuinam sunt facta, idest, creata. Cap. X.

MAgnus Dionysius cap. IX. de diuinis nominib. edisserens quibus modis proprijs conueniat Deo, vt dicatur idem ipse, ait: Idem ipsum supra substantiam æternum. & post multas proprietates de eodem subiungit: Tamquam non permixtum, expers materię, simplicissimum, non indigens, non augescens, quod non potest minui, ingenitum, non tamquam nondum factum, aut imperfectum, aut ab hoc, aut hoc non factum, neq. tam-

quam nullo modo exiſtens;ſed tamquam ſupra omne ingenitum, & abſolute ingenitum, & ſemper exiſtens, & per ſe perfectum. Quo in loco ait S. Maximus: Notandum eſt, quot modis accipitur ſignificatio ingeniti, ideſt non facti, aut quod nondum eſt generatum, ſed generandum, vt Sarra dixit: Nondum mihi natus eſt, vſque nunc; aut quod eſt imperfectum, vt turris in Chalane; aut ab hoc non factum, vt Paulus Apoſtolus non ab hominibus;aut non hoc factum, vt Iuſtus non vnus ex duodecim; aut quod penitus nullo modo eſt, vt quæcumq. fingunt gentiles, Scyllam, Chimæram, & ſimilia. Speciatim igitur & abſolute ingenitum in Deo dicitur. Et adhuc idem paulo poſt: Sciebat, inquit, dogma quorundã gentilium, qui aiebant, omnia intellectilia, & immortalia, & vi intelligendi prædita, genita eſſe, & ingenita: genita quidem tamquam Deo effectore per ſe exiſtentia ſecundum emanationem ſplendoris editi; ingenita vero, quatenus non tempore, ſed æterne, ideſt, in æuo prodierunt.ſiquidem ſupra diximus,ea quæ ſub ſenſum cadunt, habere tempus; ea vero quæ ſub intelligentiam, habere ęuum, vnde & ęterna dicũtur. vt igitur ex emanatione ſplendentia, ingenita ea vocabant:. rurſus ſciebat, alios qui hunc mundum qui cernitur, genitum & ingenitum eſſe dicerent; genitum quidem, quatenus hoc vniuerſum vel ex vno in multa procedit; ideſt, in generationes animantium, & ſtirpium,& aliorum ſecundum varias eorum ſpecies & formas; vel ex multis in vnum, quando ſcilicet, vt interitum capiat,in elementa redit. rurſus vero ingenitum vocabant eundem mundum, ideſt, perpetuum, quatenus, vt ipſi opinantur, motus ad generationem,& reditus ad corruptionem numquam deſinit. Ait igitur Dionyſius, quomodocumq. dicatur ingenitum,ſiue vt dixi, ſiue vt gentiles dicunt, ne ſic in Deo accipias. alia enim dicuntur ingenita αἰτιατῶς, ideſt, vt cauſam habentia; Deus autem vt cauſam non habens, & abſolute. quam enim cauſam habere poteſt, qui omnibus, vt ſemel dicam, antecellit? Idem quoq. obſeruans beatus Anaſtaſius in ijs quę contra Monophyſitas edidit, Ingenitum, inquit, ideſt,non creatum,ſolus Deus eſt. deinceps dubitans,quomodo Dionyſio ſummo Theologo in men

Gen. 18.
Gen. 10. & 11.
Galat. 1.

tem venisset, vt Deum diceret esse supra omne ingenitũ, multa ingenita significauit, idest, non creata. Atqui, inquit, quomodo hoc fieri potest? nemo namq. ingenitus, nisi solus Deus. Post quę rursus confutans opinionem Manichęorum, Dionysium Alexandrinum citat verbi huius interpretẽ, cum ait: Solet externa philosophia vocare ingenitum omnem naturam inaspectabilem: quibus sic vocatis, Deum dixit Theologus Dionysius antecellere. Immo etiam Gregorius Nyssenus: Nihil, inquit, est non creatum preter diuinam naturam. & rursus: Sola diuina natura creaturam superat. & adhuc: Bipartita, inquit, contemplatione rerum in creaturam, & non creaturam, naturę non creatę sanctam Trinitatem esse definimus; creatę vero cetera omnia, quęcumq. post illam dicuntur, & sunt, & nominantur. Et Ioannes Damascenus, Omne, inquit, quod est, aut est creatum, aut non creatum. si creatum, ab alio prorsus creatũ est; sin autem non creatum, hoc sane sit, quod creaturas creauit. Et rursus idem: Differentis naturę ait esse ἀγένητον, & γεννητόν, vno, ν, scriptum, quod quidem declarat creatum, & nõ creatum. est igitur natura diuina ingenita, idest, nõ creata. Et S. Epiphanius: Ab omni causa plane exemptũ est ingenitum; quia vnum est ingenitum, & venerandum. & rursus: Intelligi non creatum, & creatorem soli Deo conuenit: & fieri non potest, vt ad cõmunionem huiusmodi rei plures adducantur. & adhuc idem: Vnum, inquit, est quod facit, in vna substantia Trinitatis perfectę; cetera omnia facta, & creata. propterea enim ipsi non veneramur omne quod infra Dei substantiam est, quia soli Deo conuenit venerationem & culturam adhibere. Et iterum idem in ijs quę scripsit contra hęresim Secundianorum: Reducetur, inquit, vniuersum ad vnum, quod est, quo superius nihil est; nec inferius, nec infimum, nisi quę ab ipso creata sunt. eritq. hoc manifestum ijs qui veritatem perdidicerunt, quòd vnus Deus est pater, & filius, & spiritus sanctus. si autem vnus Deus est, ex quo omnia, nec est in eo sinistrum, nec aliud imminutũ, neq. quidquã gradus inferioris, præterquam quę ab ipso creata sunt: quę autem sunt post patrem & filiũ & spiritum sanctum, cuncta sunt pulchre creata, & large ab ipso bene pro-

ne profecta & constituta. Rursus idem contra hęresim Marcosiorum: Nos enim, inquit, credimus penitus, sicut veritas ostendit, & probabilis ratio suggerit, ac cum regula pietatis consonat, & cum lege & prophetis, & cum ipsis ab origine patriarchis ordine consecutis, & cũ ipsa Saluatoris doctrina, & Apostolorum qui nos aperte docent confiteri vnum patrem vniuersorum dominatum tenentem, & Dominum nostrum Iesum Christum, & eius sanctum spiritum, vnam sanctam Trinitatem nõ creatam, omnibus ex nihilo post patrem & filium & spiritum sanctũ factis. Quare in ijs quę clare confessi sunt, & crediderunt omnes sancti iam dicti, & prophetę, & Euangelistę, atq. Apostoli, non poterit vnquã vlla fallax cogitatio contra radiũ veritatis resistere ac repugnare. Et sanctus ac diuinus Germanus in expositione fidei ait: Sed veneratio nostra & cultus solam non creatam, & in infinitum potentem supraquam principialem, & supraquam bonam, vitæ principem, & supra substantiam sanctam Trinitatem, vnam diuinitatem & potestatem corde non dubitante & ore confitetur. huic enim soli cultũ tribuere oportet. Et S. Cyrillus: Siue quis, inquit, angelos, siue aliquid superiorum ordinum, & omnia intermedia pretergressus ad ipsos Seraphinos eat, & supremas glorias aggrediatur, naturam creaturarum non transcendet. vel enim aliquid superne est, hoc est, ex patre luminũ, & idcirco Deus: vel infra aliquid intelligitur, & inferne, hoc est creatura, & ex creatura. interiectum vero nihil funditus est. Et iterum idem: Quod enim est opinione illorum neq. pure Deus, neq. aperte creatura, quem locũ apud ipsos recipiet in ijs quę sunt? Ego neq. in sola cogitatione recipere dicerem, quamuis eligere solum, possem. Et Iustinus philosophus & martyr: Etenim siquid principio extra Deum erat, omnino necessarium est confiteri hoc aut Deum, aut aliam quamlibet potestatem. at si quis Deum dicat, abrogarit diuinas voces, quę clare clamant: Ego Deus primus, & ego post hęc, & pręter me non est Deus. sin vero non dicat Deum; dicet scilicet angelos, vel potestates. at sic etiam improbabit diuinas scripturas, quæ dicunt a Deo factas esse has: Laudate eum omnes angeli eius, laudate eũ omnes potesta-

Iacob. 1.

Esa. 44.

Psal. 148.

tes eius. Ex his apertum fit, quòd inter naturam Dei in
tribus personis, & ab eo creata nihil aliud quidquam pe-
nitus reperitur: omnia autem post diuinam naturam &
substantiam sunt generata & creata: idcirco nihil eorum
quę sunt, est non creatum & infectum, nisi solus Deus
hęc supra substantiam Trinitas. Manifesta etiam est tibi
1 huius Decadis expositio initiaria. Primum quidem po-
nit, nihil eorum quę sunt, esse sine causa, sed solũ Deum.
hic igitur qui causam non habet, causa omnium est, qui
2 ex nihilo creaturam producit: idcirco nihil eorum quę
sunt, est coęternum auctori, quin potius vel ex principio
3 temporis, vel non ex principio temporis, sed ex princi-
pio ęui est. ab his enim operibus quę sunt ex principio
4 temporis, requiescit & sabbatum agit Deus; ab operibus
vero quę ex principio ęui sunt, non requiescit, & sabba-
5 tum agit. & quòd Deus indiuidue ex se ipso egrediens,
vna potestate omnia producit, in nullo quopiam propter
hęc diuisus. neq. quia producendo omnia, omnia fit, id-
circo aliquid eorum quæ ab ipso fiunt, aut aguntur, est
6 non creatum. neq. possunt aliqua duo, aut multitudo
post duo, aut aliud quid secundum superius & inferius
progrediens esse infinitum, & sine principio; sed vnum
7 solum, hoc est Deus, incomprehensus est, & inaspectabi-
8 lis. & a contrarijs solus ipse nominatur; sed secundũ es-
9 sentiam suam prorsus caret nomine, quia solus est non
10 creatus & ingenitus; omnia autem post naturam diui-
nam sunt creata, quia inter ipsum Deum, & creaturas
neq. quidquam est, neq. cogitatur tamquã essentia quæ-
piam. Diligenter igitur sunt hæc principia a Theologis
exposita, cum alioqui ipsius Dei infinitatem cognoscere
non possimus.

*Ad ea quæ in hoc extremo capite ex varijs Patribus de ingenito no-
tata sunt, adiungi potest quod S. Chrysost. scripsit, differens de inge-
Ioan. 1. nito contra hæreticos, in homilia in illud,* In principio erat verbũ, *&
1. Cor. 2. spiritus scrutatur profunda* Dei: *Ne existimes, inquit, hæretice,
magnum quid te tribuere patri, cum dicis esse ingenitum; quia mul-
ta alia quæ non sunt generata, dicuntur ingenita. dicitur Adam in-
genitus, quia non fuit genitus, sed formatus. dicitur etiam homo in-
genitus, non generatus, neq. formatus, vt cum* Dominus *dixit de Iu-
Matth. 26. da: Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.* Et *quomodo illi me-
lius*

lius erat, si natus non fuisset? et enim qui non est, nihil conducit, neq. nocet. Et Salomon beatum prædicat eum qui nō est genitus. sic enim ait: Beatus qui mortuus est, magis quàm viuens; & supra duos, qui non est genitus. Et si non est genitus, quomodo est beatus? Vide nomina naturæ ingenitæ: dixit hominem neq. genitum, neq. formatum beatum. quamobrem appellatio ingeniti non interpretatur naturam diuinam, nec vt tu ais, substantiam significat; nec honorem affert patri. hactenus Chrysostomus. Eccls. 4.

DECAS NONA, DE INFINITATE IN DEO.

Quòd in Deo, qui est supra substantiam, non est quidquam aliud non creatum præter patrem, filium, & spiritum sanctum vnius & solius naturæ non creatæ, nec aliud quidquam ante sæcula præter has tres personas diuinas. Cap. I.

MAGNVS Dionysius cap. 1. mysticæ Theologiæ: Trinitas supra substantiam, & supra diuinum, & supra bonum, pietatis Christianorum erga Deum preses & custos dirige nos ad mysticorū sermonum Dei supraquam [1] ignotū, & supraquam [2] lucens, atq. summum fastigiū; vbi simplicia, [3] & absoluta, & immutabilia Theologiæ mysteria aperiuntur in caligine supraquam lucente silentij arcanę doctrinę. Tu, quę in obscuritate tenebricosissima supraquam clarissime supraquā splendes, & in illis splendoribus supraquam pulchris, & tactum, & aspectum ex toto fugientibus mentes [4] oculis captas supraquam imples. Mihi igitur hæc optentur, tu vero, chare Timothee, in vehementi mysticarum contemplationum exercitatione & sensus, & vsus mentis relinque, & omnia quæ sub sensum & intelligentiam cadunt, & vniuersa [5] quę sunt, & non sunt: & ad copulationem, quantum consequi potes, cum eo qui supra omnem substantiā & cognitionem est, ignote [6] contende: & extra te

Trinitas supra diuinū a creaturis participatū, similiter supra bonum.

Tactum, & aspectum intellectiles dicit. est enim cognitio, quędam tactio, & visio intellectus.

tra te positus pure, & ab omnibus solutus & liber ad radium diuinum diuinę obscuritatis, omnibus ablatis, & ab omnibus expeditus adduceris. Vide autem, vt nemo hæc audiat ex ijs qui non sunt instructi; hos dico, qui rebus terrenis adhęrescunt, & nihil supra ea quę sunt, & supra substantiam esse cogitant, quin potius arbitrantur sua cognitione nosse eum qui posuit tenebras latibulum suum. Si autem supra hos sunt diuinorum mysteriorum cognitiones, quid dici poterit de alijs non initiatis, qui summam causam omnium ex extremis in natura rerum designant, nihilq. eam antecellere aiunt impijs imaginibus, quas ipsi fingunt? Et magnus Athanasius: Sola enim sancta Trinitas diuinitatis non creata apparuit. Et beatus Basilius: Illic stetit beata, & non creata Trinitas, pater, & filius, & spiritus sanctus. Et Gregorius Nyssenus: Nihil aliud ante sęcula pręter patrem, & filium, & spiritum sanctum. Et diuinus Damascenus: Solus non creatus, qui in patre, & filio, & spiritu sancto colitur. Ex quibus fit manifestum, quòd in Deo, qui est supra substantiam, nec aliud quidquam est non creatum pręter Trinitatem, nec aliud quidquam ante ęuum pręter patrem, & filium, & spiritum sanctum, Trinitatem supra naturam; & in qua simplicia, & absoluta, atq. immutabilia mysteria Theologiæ deteguntur, & ipsi occulti sermones silentij ineffabilis. quare si quę est natura non creata, ea est pater & filius & spiritus sanctus. Et rursus: Si quid est pater, & filius, & spiritus sanctus, sola non creata natura est. & cum dicimus, O natura nõ creata, auctor omnium, vel pręter diuinam naturam nihil est non creatum, implicate dicimus patrem, & filium, & spiritum sanctum: & cum rursus dicimus, Pater omnipotens, fili, & spiritus sancte, explicate vnam & non creatam naturam inuocamus; nihil cõmouentes in fide, quæ tenet vnitatẽ esse in Trinitate, & Trinitatem in vnitate.

Psal. 17.

Extrema in rebus vocat materiã inanimatam.

Ex scholijs S. Maximi.

Supraquam [1] ignotum) quia quid sit Deus, *qui est sancta Trinitas, non solum est ignotum, vt nos intelligere possumus in creaturis aliquid esse ignotum, sed est supraquam ignotum. supraquam [2] lucens) Quia cognitio est quædam lux mentis, significat* Dionysius, *non esse proprium* Dei *sic cognosci quòd sit, & bonus sit, & reliqua eius-*

modi

modi Dei propria, sicut nos intelligimus, & cognoscimus in creaturis,
esse, & tales esse; sed est cognitio eius propria supra omnem cognitio-
nem creatam. a se enim solum, vt decet, idest perfecte, cognoscitur
esse. simplicia, 3 & absoluta) Illa dicit, quæ nude sicuti sunt, sine
integumentis symbolicis, & sine parabolis, ac sine verbis, quæ expli
catione indigent, intelliguntur & videntur, Deo aperiente mysteria;
quæ sic ostensa & reuelata, non possunt postea sermone expromi, si-
cut Paulus de huiusmodi visione & reuelatione mysteriorum simplici
& absoluta, idest, nuda & aperta remotis symbolis, & verbis expli-
catione indigentibus, in raptu illo suo scripsit, quæ non licet, inquit, 2. Cor. 12.
homini loqui. ad hoc enim videtur Dionysius retulisse quod hic dixit,
In caligine supraquam lucente silentij arcanæ doctrinæ. caliginem vo
cauit, quæ Paulus ἄῤῥητα, idest, arcana. hæc enim obscurissima, &
quæ explicari non possunt (sicut neq. videri potest caligo, neq. quæ
caligine obtecta sunt) vidit Paulus, & cognouit in luce clarissimæ re-
uelationis sine vllis symbolis. Illud autem obseruandum est (ne quis
interpretem temere reprehendat, quòd vertimus, Aperiuntur in ca-
ligine) male legi in exemplaribus Græcis in Italia & in Gallia hacte-
nus editis, ἐγκαλύπτεται, idest, teguntur. melius reperi in exemplari
manuscripto, quod Cyparissiotus habuit, ἐκκαλύπτεται, idest, dete-
guntur. Mentes 4 angelicas oculis captas dicit præ infinita excellen-
tia diuini splendoris. sunt alioqui multis oculis præditæ propter mul-
tam cognitionem propriæ facultatis. sicut enim Deus dicitur inuisi-
bilis, sic dicuntur angelicæ mentes oculis captæ. vniuersa 5 quæ sunt,
& non sunt) idest, omnia intellectilia, & sensilia. hæc enim pro-
pter continuã mutationem dicebantur a philosophis nõ esse. ignote 6)
Significat non esse curiose inquirendum, quomodo fiat ista cognitio
mysticæ Theologiæ per copulationem cum Deo, relicta omni alia co-
gnitione rerũ; id quod Paulus Apostolus significauit, cum dixit de illa
sua cum Deo copulatione, in qua mysteria illa arcana vidit: Siue in Ibid.
corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit. Nescio, inquit, idest,
nõ curiose inquiro, satis mihi est vidisse & audisse arcana illa, &c.

Quòd in Deo, qui est supra substantiam, non est alia diuinitas eius, nisi pater, & filius, & spiritus sanctus, vna & sola non creata natura; nec alia potestas, siue virtus, & operatio in ipso, nisi hæ tres diuinæ personæ. Cap. 11.

DOminus in Euangelio ait: Amodo videbitis filium Matth. 26.
hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venien-
tem in nubibus cęli. & rursus: Si autem in virtute Dei Luc. 11.
eiicio

Luc. 24. eiicio dæmonia. & adhuc: Vos autem ſedete in ciuitate Hieruſalem, donec induamini virtutem ex alto. & diui-
1. Cor. 1. nus Apoſtolus: Chriſtus Dei ſapientia, & Dei virtus. Gregorius Nyſſenus, ἡ δύναμις, id eſt virtus, ſiue poteſtas, cũ ad Deum refertur, ſingulariter effertur; cum vero ad creaturas, numero multitudinis. Gregorius Theologus, Vnum tria, & tria vnum, in quibus eſt diuinitas, vel potius dicam, quę ſunt diuinitas. & rurſus idem: Dei vero cum dico, dico patris, & filij, & ſpiritus ſancti, neq. diuinitate vltra hęc fuſa, ne populum deorum introducamus; nec diuinitate intra hęc terminata, ne de anguſtia diuinitatis damnemur. & iterum: Vnius diuinitatis, o boni, Trinitatem honorate. & rurſus: Satis eſt, eatenus cognoſcere vnitatem in Trinitate, & Trinitatem in vnitate mirabilem in vnum copulationem, & diſtinctionem habentem. & adhuc idem: Nobis autem vnus Deus, quia & vna diuinitas. & magnus Athanaſius: Ter ſanctus propter tres perſonas, ſemel Dominus propter vnam diuinitatem. ſatis hęc ſunt fidelibus: hucuſq. cognitio in hominibus procedit; hucuſq. Cherubini alis ſe velant. qui
Eccls. 7. autẽ amplius his ſcrutari vult, audit dicentem: Ne ſis nimium ſapiens, ne obſtupeſcias. Et magnus Baſilius: Ba-
Matth. 28. ptiſma noſtrum eſt ſecundũ traditionem Domini in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, nulla creatura, neq. ſeruo ad ordinem patris & filij adiuncto; vtpote diuinitate in tribus completa; quod extra hæc eſt, id omne conſeruum eſt, quamuis magnitudine dignitatum alia alijs præſtent, & antecellant. Et rurſus idẽ: Catena quædam eſt ſancta & veneranda Trinitas, vnam & eandem diuinitatem in vna & perpetua gloria vbique circumferens. Adhuc idem: Dicta ſunt hæc, & bene erit, vt eſt ijs qui ſine curioſitate credunt in Deum verbũ & ſpiritum, vnam ſubſtantiã & diuinitatem; quæ & ſola eſt veneranda; & nullo modo ſubrepat multitudo. Ex diſputatione contra Phædonem philoſophum, quæ eſt in prima Synodo: Fides, inquit, catholica vnam ſolam diuinitatem nouit, & hanc colit, patris, filij, & ſpiritus ſancti. præter hanc non reputabitur altera. Editio ſanctæ & œcumenicę tertiæ Synodi: Si quis non confitetur in ſancta Trinitate vnam diuinitatem, & vnum regnum, & v-

num

num dominatum, anathema. Confessio sanctę & œcumenicæ sextę Synodi: Nos neq. tres deos scimus, neq. totos multos deos, vel naturas, vel substantias, vel diuinitates nouimus, aut cognoscimus; aut qui cognoscerēt, nouimus: immo eum qui habet, vel sentit, vel cognoscit, anathematismis subijcimus. Gregorius Nyssenus in libro inscripto, Quæ sit Christiani professio: Qui enim, inquit, eos condemnat qui dicunt vnā diuinitatem, necessario vel multas dicenti, vel nullam, assentitur. non enim quidquam aliud præter hæc dicta cogitari potest. quinimmo neq. doctrina scripturæ multas dicit, quę alicubi meminit singulariter diuinitatis, vt cum ait: In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Si igitur extendere numerum diuinitatum in multitudinē, eorum tantum est qui ex errore multos deos ponendi ægrotant, negare autē in vniuersum diuinitatem, eorū fuerit qui Deum tollunt, quæ ratio est accusandi nos qui vnam diuinitatem confitemur? Et S. Sophronius Hierosolymitanus: Sicut, inquit, didicimus, vnum Deum esse, sic vnam diuinitatem confitendam esse accepimus. Et Gregorius Theologus in oratione de constituendis episcopis: Si consequi possem, vt hic perfectam vniuersorū scientiam haberem, quid mihi reliquum esset? quid sperarem? Regnū cælorum plane, dicturus es. Arbitror autem nihil aliud esse hoc, quàm adipisci quod purissimū & perfectissimū est. perfectius autē ex omnibus quę sunt, cognitio Dei est. sed hanc quidē partim teneamus, partim vero pergamus vt cōprehendamus, quamdiu super terrā sumus; partim in futurū reseruemus, vt illinc hunc fructum laboris habeamus, splendorem scilicet totius sanctæ Trinitatis, quicūq. est, & qualis, ac quantus, si fas est dicere. Adhuc idem in eadē oratione: Satis habeo audire, quòd filius, & quòd ex patre, & quòd hic quidē est pater, hic vero filius, & nihil præter hoc curiose inquiro; ne mihi eueniat quod vocibus, quæ nimium elatæ, prorsus decidunt; aut aspectui intento in radium solis. quo enim plus, & acutius videre quis cupit, eo magis sensus eius læditur. Ex his patefit, quòd in Deo, qui supra substantiam est, non est alia diuinitas eius, nisi pater, filius, & spiritus sanctus; immo ipsa tria sunt diuinitas; & nec vltra

Coloss. 2.

ista, hæc; nec his tribus aliquid deficit, quippe cum diuinitas in his tribus completa sit. quod autẽ extra hæc est, neq. pater est, neq. filius, neq. spiritus sanctus, sed conseruũ nobiscũ est vniuersum. tota enim natura non creata in his tribus cernitur, & cõpleta est. & sicut vna est nõ creata natura Trinitatis, sic etiam vna est ipsius diuinitas, & potestas, & operatio. & sicut non est alia diuina natura præter Trinitatem supraquam diuinam, sic non est alia præter ipsam diuinitas, vel potestas, siue virtus, & operatio: sed quod est natura, hoc Trinitas; quod diuinitas, hoc potestas, & operatio. quare quod potestas & operatio, hoc natura supra substantiam. & quia natura, & substantia, & potestas, & operatio idem, idcirco vnus nobis Deus ipsa vnitas trium personarum. Simul tamen & hoc patefit, omnem Theologiam in tribus diuinis personis conclusam esse: qui autem plura his curiose indagare vult, ab ea, quæ vere veritas est, excidit.

Quòd in Deo qui est supra substantiam, non est alia vnitas, & alia Trinitas: nec est in superna Trinitate quidquã inæquale, & maius, ac minus: nec aliud quid in ea priuans, secundum se substantiæ expers, & non per se existens. Cap. III.

MAgnus Athanasius in expositione fidei in prima Synodo ait: Principio hæc est fides orthodoxa, vt vnũ Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate veneremur; neq. confundentes personas, neq. substantiam separantes. Et paulo post: Increatus pater, increatus filius, increatus spiritus sanctus; & non tres increati, sed vnus increatus: omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens spiritus sanctus; & non tres omnipotentes: æternus pater, æternus filius, æternus spiritus sanctus; & nõ tres æterni. & non multo post: Et in hac Trinitate nullus pri mus, & nullus vltimus; nemo magnus, & nemo paruus; sed hæ tres personæ æternæ sunt, & æquales in omnibus. Vnitatem igitur in Trinitate, & Trinitatem in vnitate omnis Christianus colat. Et sanctus Maximus in explanatione subtili precationis, Pater noster: Non, inquit, aliam vnitatem, & aliam Trinitatem esse didicimus (nõ enim

enim vnitas, quæ ſimplex & vna natura eſt, diſſimilitudine naturæ a Trinitate differt) nec aliam iuxta aliam (non enim remiſſione poteſtatis diſcreta eſt ab vnitate Trinitas, vel a Trinitate vnitas) neq. ſicut aliquid commune & generale, quod cogitatione ſolū ſpectari poteſt, a partibus ſuis variatur, ſic a Trinitate variata eſt vnitas, quæ eſt ſubſtantia proprie per ſe exiſtens, & poteſtas vere per ſe valens; nec tamquam alia ex alia (non enim Trinitas ex vnitate exiſtit, nec vnitas ex Trinitate ſecundum productionem, vel antegreſſionem) ſed eandem vere vnitatem, & Trinitatem dici didicimus: vnitatē quidem ratione ſubſtantiæ; Trinitatem vero modo exiſtendi: totam vnitatem eandem ipſam non diuiſam perſonis; & totam Trinitatem eandem ipſam non confuſam vnitate; ne diuiſio multitudinem deorum introducat; neq. confuſio Dei negationem. Gregorius Theologus in tertia oratione de pace: Non vnum pietatis terminum exiſtimemus, venerari patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum, vnam in tribus perſonis diuinitatem, & poteſtatem, nihil ſupra, nec infra colentes. illud enim fieri non poteſt; hoc autem impium eſt. Et adhuc idem: Vbi enim eſt vnumquodq. incomprehenſum, & maius, quàm vt cogitari queat, quomodo hic quod excellat, vel intelligetur, vel tradetur? quomodo vero quod infinitum eſt, metiri poſſumus; vt quod eſt eorum quæ terminantur, eueniat diuinitati, quam gradibus ſuperioribus, & inferioribus metiamur? Et rurſus idem: Non eſt Trinitas annumeratio inæqualium: alioqui quid prohibet, quin ſit hæc decas, & hecatontas, & myrias? Et rurſus: Vnam diuinitatem, & poteſtatem, quæ in tribus reperitur, & tria complectitur diſcrete, neq. differens ſubſtantijs, ſiue naturis, nec aucta exuperantijs, & remiſſionibus, vndiq. æqualis, vndiq. eadem. Et iterum idem in prima oratione de pace: Vnitas, inquit, quæ in Trinitate colitur, & Trinitas quæ in vnitatem redigitur, eiuſdem throni, eiuſdem gloriæ, non creata, inaſpectabilis, non cadens ſub tactū, incomprehenſa, quæ ſola cognoſcit quem apud ſe ordinem habeat, quæ omnem creaturam extra finit partim primo, partim ſecundo velo diremptam; primo quidem creaturam cæleſtem & angelicam a diuinitate diremptā,

Ff 2 ſecundo

ſecundo vero noſtram a creatura angelica. Sanctus Gregorius Nyſſenus libro primo contra Eunomium: Quòd autem, inquit, non congruit cum dogmate ab ipſis fabricato, opinari ſimplicem eſſe ſubſtantiam, quæ ſupra omnia eſt, quamuis id verbo gratis largiantur, manifeſtũ fit etiam parum aduertenti. Quis enim ignorat quòd ſecundum propriam rationẽ ſimplicitas in ſancta Trinitate plus & minus nõ recipit? Et adhuc Gregorius Theologus in oratione de baptiſmate: Volo patrẽ maiorem dicere; ex quo prouenit, vt qui ſunt æquales, æquales ſint, & exiſtant. hoc enim ab omnibus conceſſum eſt. & metuo ne principium faciam principium minorum; & contumelia afficiam præferendo. non enim ei, ex quo, gloria eſt ſummiſſio eorum qui ex ipſo. Et rurſus Gregorius Nyſſenus in libro de Abraam: In vtroq. igitur verum dicit ſcriptura, quæ æquale confitetur, & maius non negat.
Ioan. 14. Cum enim ſcriptura ad humanitatẽ reſpicit, maius confitetur quod nõ videtur, quàm id quod per carnẽ videtur: quando vero mentem deducit ad diuinitatem, vacat hæc comparatio maioris & minoris, & vice horũ vnitas prædicatur:
Ioan. 10. Ego & pater vnũ ſumus. quæ enim variata ſunt ſecundum inæqualitatem, vnum eſſe nõ poſſunt. Et magnus Athanaſius in libro de incarnatione Chriſti: Vbi, inquit, dignitas eſt eiuſdem honoris, eiuſdem quoq. honoris eſt veneratio. in dignitate æquali non eſt pugna: inæquale ſuſcitat pugnam; æqualitas honorat pacem. Et idem rurſus contra Apollinarium: Si natura non eſt pater maior filio, neq. magnitudine (magnitudinis enim expers eſt) neq. tempore, quia ſine tempore eſt; neq. qualitate, quia qualitate caret: nulla igitur alia re maiorem ſe patrem dicit, niſi quatenus filius, & patrem ſuum honorans. Et magnus Baſilius libro quarto ſuarum confutationum: Maius, inquit, vel magnitudine, vel craſſitudine, vel tempore, vel dignitate, aut tamquã cauſa, maius eſt: at magnitudine non eſt maior pater filio; expers enim eſt magnitudinis; neq. craſſitudine, quia incorporeus; ſed neq. tempore, filius enim eſt temporis auctor; neq. dignitate; nec enim factus eſt filius, qui aliquando non eſſet; nec vt auctor, quoniam æque erit & ipſo, & nobis maior, ſi ipſius, & noſtri auctor eſt. Et iterũ Gregorius

gorius Theologus libro secũdo de Theologia ait: Sed si Deus est incorporeus, nec hoc demonstrat substantiam, sicut nec ingenitum, & principio carens, & immutabile, & immortale, & quæcumq. † de Deo, vel circa Deum dicuntur. Ex quibus efficitur manifestum, quòd in Deo, qui est supra substantiam, non est alia vnitas supra diuinam, & alia Trinitas supra substantiam; sed eandem vere vnitatem & Trinitatem credimus: nec est in Trinitate supraquam diuina quidquam inæquale, & partim eius maius, partim vero minus; sed potius vna æqualitas tribus pura, & immutabilis: nec aliquid eorum trium vlla ex parte plus colimus, & aliquid minus: nec est in eo quidquam priuans, & secundum se expers substantię, & non per se existens. imperfecta enim introductio priuantis contumeliosa est in id quod perfectissime existit. etenim nõ esse substantiam, & per se non existere, defectionẽ perfectissimæ substantiæ, & per se existentis demonstrat.

† De ijs loquitur quæ similiter de Deo dicũtur vt ingenitũ, incorporeũ, & similia.

Quòd in Trinitate, quæ supra substantiam est, neq. persona re distinguitur a substantia; neq. tres diuinæ personæ substantia distinguuntur, nec alia quapiam oppositione distinguuntur, nisi hac sola secundum relationem. Cap. IIII.

MAgnus Athanasius in dialogo orthodoxi & Anomij ait: Aliud est substantia, & aliud persona: aliud & aliud; compositio igitur. Aliud & aliud dixi, non vt rem aliam & aliam; sed vt aliud significante persona, & aliud substantia, sicut granum frumenti dicitur & est semen, & fructus: non vt res alia, & alia; sed aliud quid significat semen, aliud fructus. Et magnus Basilius in epistola ad Terentium comitem: Si autem, inquit, oportet nos paucis dicere quod videtur, illud dicemus, quòd quã rationem habet commune ad proprium, hanc habet substantia ad personam. Vnusquisq. enim nostrum cõmuni ratione substantiæ participat esse; & proprietatibus quæ circa se sunt, est ille, aut ille. ad eundem modum illic. ratio quidem substantiæ communis est, vt bonitas, aut diuinitas, aut si quid aliud intelligatur: persona vero in proprietate qua pater est, aut qua filius, cernitur. Sanctus

Ioãnes Damaſcenus cap.LIII. cuius inſcriptio eſt, Quòd omnis natura diuina in vna ex perſonis eius vnita eſt cũ tota humana natura, & non pars cum parte: Cõmunia, 2 inquit, & vniuerſa prędicantur de ſuis ſubiectis particularibus: commune igitur eſt ſubſtantia, vt ſpecies; particulare autem hypoſtaſis. particulare autem, non quia partem naturæ habet, partem non habet; ſed particulare numero, vt indiuiduum; numero enim, & nõ natura hypoſtaſes dicuntur differre. prædicatur autem ſubſtantia de hypoſtaſi, quia in ſingulis quę ſunt hypoſtaſes eiuſdẽ ſpeciei, perfecta ſubſtãtia eſt. quocirca neq. hypoſtaſes differunt inter ſe ſubſtantia, ſed ſecundũ accidentia; quæ ſunt proprietates deſignantes hypoſtaſim, & non naturam: ſiquidem hypoſtaſim definiunt ſubſtantiam cum accidente. quamobrem hypoſtaſis habet cõmune cum proprio. ſubſtantia autem ſecundum ſe nõ exiſtit, ſed in hypoſtaſibus ſpectatur. Idem de ſancta Trinitate: Oportet, inquit, ſcire, quòd aliud eſt conſiderari re, & aliud ratione & cogitatione. in omnibus igitur creaturis diſtinctio hypoſtaſeon, re conſideratur. re enim Petrus a Paulo diſcretus conſideratur: communitas vero, & copulatio, & vnum, ratione, & cogitatione ſpectatur. intelligentia enim percipimus Petrum & Paulum eiuſdem naturæ eſſe, & naturam vnam habere communem. vnuſquiſq. enim eorum eſt animal rationis particeps, mortale; & vnuſquiſq. caro eſt animata anima ratione prædita, & intelligente. Hæc igitur communis natura ratione conſideratur. nec enim perſonę alię in alijs inter ſe ſunt: ſed potius vnaquęq. ſingillatim & in parte, ideſt, per ſe ſeparata eſt, plurima habens quę ipſam ab altera diſtinguant. ſiquidem & loco diſtant, & tempore differunt, & voluntate diuiduntur, & viribus, & forma, ideſt, figura, & habitu, & mixtione, ac dignitate, & ſtudio, omnibuſq. proprietatibus deſignantibus; plus vero ceteris omnibus eo quòd nõ ſunt alię in alijs mutuo, ſed potius ſeparatę ſunt; vnde & duo, & tres homines dicuntur, & multi. hoc autẽ in omni natura licet cõſiderare. contra vero in ſancta, & ſupra ſubſtantiam, ac vltra omnia, & incomprehenſa Trinitate. illic enim contemplamur commune, & vnum re propter coęternum, & quia id ipſum ſunt ſubſtantia, operation e,

ratione, voluntate, & voluntatis conspiratione, potestate, virtute, & bonitate. Non dixi simile, sed id ipsum; & propter vnum impetum motus. vna enim substantia, vna bonitas, vna virtus, vna voluntas, vna actio, vna & eadem potestas; non tres sibi inter se similes, sed vna & eadem trium personarũ motio. vnum enim vnaqueq. earum habet erga aliam, non minus quàm erga se ipsam; idest, in omnibus vnum sunt pater, & filius, & spiritus sanctus, præter [3] ingenitum, & natiuitatem, & processionem; vnum inquam habet, sed cogitatione [4] distinctum. Magnus Basilius in sermone de fide: Filium dixi, & patrem: serua mihi has proprietates. permanens igitur filius in eo quod est filius, omnia est, quæcumq. pater est, sicut ipse Dominus dixit: Omnia quæ habet pater, mea sunt. Et Gregorius Nyssenus: Confitentes, [5] inquit, eandem naturam sine vlla variatione, differentiam causæ, & ex causa proficiscentis non negamus, in quo solo alterum ab altero discerni comprehendimus. Et diuinus Anastasius in libro de veritate rectorũ dogmatum: Reciprocantur, inquit, huiusmodi appellationes, Deus, Dominus, & spiritus propter incorporeum & sanctum; quia vnicuiq. personæ conueniunt huiusmodi nominationes, reseruato patri hoc solo, scilicet patrem esse, quia solus est pater tamquam causa; & reseruato ipsi filio hoc tantum, scilicet filium esse, quia solus genitus est: reseruato item paracleto esse scilicet spiritum sanctum. Diuinus Dionysius cap. secundo de diuinis nominib. ait: Copulata in vnum in tota diuinitate, vt in Theologicis informationibus prolixe ex scripturis sanctis demonstrauimus, sunt supraquam bonus, supraquã Deus, supraquam substantia, supraquam viuens, supraquã sapiens, & quæcumq. sunt ablationis [6] secundum exuperantiam; cum quibus numerantur omnia quæ ad rationem causę pertinent, bonum, pulchrum existens, viuificum, sapiens; & quæcumq. sunt ex donis eius, quæ bonitatẽ eius decent, a quibus omnium bonorum causa nominatur. discreta [7] vero sunt patris nomen, & res; & filij, & spiritus sancti; nulla in his facta reciprocatione, aut prorsus communitate introducta. est præterea discreta ac distincta perfecta [8] sicut in nobis, & immutabilis Iesu essentia, & quę

Ioan. 16.

cumq.

cumq. ſunt myſteria [9] ſubſtantialia humanitatis eius. Ex his manifeſtum fit, quòd in Trinitate, quę eſt ſupra ſubſtantiam, perſona & ſubſtantia non ſunt idem ratione & cogitatione; ſunt tamen re & ſubſtantia. ſimiliter tres diuinę [10] perſonę inter ſe non diſcernuntur re & ſubſtantia, ſed ratione tantum & cogitatione. eſſentia enim earum vna eſt, ſed non eſt earum inter ſe reciprocatio: idcirco non poteſt cadere in eas alia oppoſitio, niſi eorum quę ſunt ad aliquid. alię enim oppoſitiones nō aſſumuntur ſine materia: oppoſitiones vero in iis quę ſunt ad aliquid, quodam modo conſiſtunt ſupra materiam; quia in hac oppoſitione non dirimitur copulatio: quia eſſe eorum eſt quodam modo ſe habere ad aliquid.

Scholia.

Aliud [1] dicitur ſignificare in diuinis ſubſtantia, & aliud perſona, quia licet vnam & eandem rem ſubſtantia & perſona ſignificent, aliter tamen eam ſignificat ſubſtantia, & aliter perſona: & recte dicitur Græce ἄλλο καὶ ἄλλο, *ideſt, aliud & aliud, vbi ſolum eſt alius & alius modus ſignificandi: ſicut ſemen & fructus vnā rem ſignificant, granum ſcilicet frumenti, aliud tamen & aliud dicuntur ſignificare, non tamquam aliam & aliam rem, ſed quia aliter ſignificat illam vnam rem ſemen, & aliter fructus. ſemen enim ita ſignificat granum frumenti, vt intelligamus contineri in eo ſeminaliter aliud ſimile. ſemen enim eſt, in quo eſt virtus ſeminalis ad producendum aliud ſimile. fructus autem non ſic ſignificat granum frumenti, ſed eſſe fructum alterius, ſiue productum ab alio. ſic etiam ſubſtantia & perſona vna res ſunt, & vnam remſignificant: ſed aliter eam ſignificat perſona, ſcilicet ſingulariter; ſubſtantia vero communiter. quam enim rationem habet commune ad proprium, ait Baſilius, hanc habet ſubſtantia ad perſonam.* Hic igitur *modus diuerſus ſignificandi vnam alioqui & eandem rem, vocatur ab Athanaſio aliud & aliud; non quia alia & alia res ſit, ſed quia vna & eadem res alio & alio modo ſignificatur. poſſunt enim eſſe vnius rei plura nomina, vt vnum nomen plurium rerum. communia [2] & vniuerſa prædicantur de ſuis ſubiectis, commune igitur eſt ſubſtantia, vt ſpecies) Non hoc dicit Damaſcenus de ſubſtantia in diuinis perſonis, quòd ſecundum rem communis ſit, ſicut in creaturis ſpecies quæ diuiditur per proprietates characteriſticas, quas vocant indiuiduales, ita vt, ſicut paulo poſt hic dicit idem Damaſcenus, Petrus a Paulo re diſtinguatur, quia non eſt Petrus in Paulo: Petrus enim & Paulus vnum ſunt non re, ſed ratione, & intelligentia. contra vero in diuinis perſonis non ſecundum rem, ſed ſecundum modum ſignificandi inuenitur aliqua ſimi*

Greg. Naz. Baſilius epiſtola prima ad Cledonium.

litudo

litudo cōmunis & particularis cū creaturis. Obseruauit hoc in Damasceno S. Thomas. præter ; ingenitū, & natiuitatē, & processionem) vide init.
Nō hoc dicit Damascenus, quasi innascibilitas, quæ dicitur ἀγεννησία, constituat & distinguat personā patris. hoc enim fieri nō potest, cum ingenitum nihil ponat, sed neganter accipiatur. nec ingenitum accipit pro eo quod est increatum (sic enim secundū substantiam dicitur, & ad substantiam pertinet) sed sic accipit Damascenus hic ingenitū, vt significet id quod non est genitum, vt ad relationē pertineat, quatenus relatio geniti, quæ conuenit filio, negatur patri; vt sic pater ingenitus distinguatur a filio non secundum substantiam, sed secundū relationem. Obseruauit hoc & explicauit in Damasceno idem S. Thom. 1.p.q.33. art.4. ad 3. Item natiuitas, quæ est actus notionalis, ad relationem pertinet, quatenus significatur, sicut ait idem S. Thom. vt via ad personam filij proprietate personali, idest, filiatione constitutam. sed cogitatione 4 distinctum, scilicet a persona.) Ne quis aliter accipiat quod hic dicit Damascenus, hoc ipsum dicit S. Thom. 1.p.q.39. art.1. Relatio enim, inquit, ad essentiam comparata non differt re, sed ratione tantum, quatenus scilicet essentia quantum ad modum significandi, vt ait idem S. Thom. significatur vt forma trium personarum, & persona, vt particulare; comparata autem ad oppositam relationem, habet virtute oppositionis realem distinctionem; & sic, inquit, remanet vna essentia, & tres personæ. Itaq. distinctio rationis sufficit, vt multiplicari possint personæ, quæ sunt alioqui vna essentia, & non multiplicetur essentia. Sic etiam Damascenus in hoc loco distinctionem cogitationis, siue rationis posuit inter essentiam diuinam & personas, relicta distinctione reali inter relationes personales, quas nominauerat. Confitentes 5 eandem naturam sine vlla variatione, differentiam causæ & ex causa proficiscentis non negamus.) Causam dicit, quæ vniuoce dicitur. non enim in diuinis perfectius est esse causam, quam esse ex causa, sicut in creaturis, in quibus homonymum est, idest, æquiuocum habere causam, quod conuenit effectui; & esse causam, quod conuenit efficienti tamquam perfectiori. In diuinis causa est pater filij, sed non causa effectrix, quæ a sanctis Patribus dicitur γενεσιουργὸς, sed causa solum quæ dicitur αἴτιος, aut ἀρχὴ, aut αἴτιος ἀρχικὸς. dictum est de his decad. 7. cap. 6. Dupliciter itaq. dicitur apud Græcos αἴτιος, idest, qui est causa, αἴτιος γενεσιουργὸς, idest, causa effectrix; & αἴτιος ἀρχικὸς, idest, causa quæ principium est; sicut accipiunt doctores Græci nomē causæ in diuinis. quod S. Thom. recte intellexit, & in Græcis patribus probauit. sic enim scripsit in opusculo contra errores Græcorum cap. 1. Neq. tamen intelligendum est, quòd sancti qui nomine causæ & causati vtuntur in diuinis personis, intendant diuersitatem naturæ inducere, aut filium esse creaturam; sed per hoc volunt ostendere

ſolam originem perſonarum. hactenus S. Thom. Quod ergo ait Gregorius Nyſſenus, ex ſola differentia cauſæ & cauſati in diuinis exiſtere diſtinctionem perſonarum, ſignificat, quia pater eſt principium filij per generationem ſcilicet, & pater ac filius principium ſpiritus ſancti per ſpirationem; idcirco patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum ſuis proprietatibus perſonalibus inter ſe realiter diſtingui. Et quod Anaſtaſius Antiochenus ait, hoc ſolū reſeruari patri, ſcilicet patrem eſſe, quia ſolus pater ſit tamquā cauſa, perinde eſt vt ſi diceret, quia ſolus pater ſit tamquā principium filij. Apud Latinos vero vſitatum eſt pro vocabulo cauſæ vti nomine principij. rationes vſus huius verbi idem S. Thom. attulit: legat qui deſiderat. quæcumq. ſunt ablationis 6 ſecundum exuperantiam) Sunt huiuſmodi nomina ſupra bonum, ſupra pulchrum, quæ tollunt in Deo bonitatem creatam, & pulchritudinem creatam; & tribuunt exuperantem, & ſuperlatam bonitatem, ſcilicet increatā, quæ vincit omnem cognitionem & intelligentiā. diſcreta 7 ſunt nomen patris ſupra ſubſtantiā, & res) Nomen patris ſupra ſubſtantiam dicit, quia in diuinis non ſignificat nobis nomen patris, aut filij, quod in creaturis intelligimus, perſonas ſcilicet re & ſubſtantia ſeparatas. Rem vero patris vocat non ipſam ſubſtantiam, quæ vna eſt & eadem in tribus, ſed rem patris, & rem filij, & rem ſpiritus ſancti vocat proprietates, quæ in diuinis perſonis ordinem originis ſiue principij inter eas deſignant, vnde notionales proprietates, ſiue actus dicuntur, quia ſunt proprie notiones, ſiue deſignationes perſonarum; vt propriū patris eſt generare filium; propria eſt natiuitas filij ex patre; & propria ſpiritus ſancti proceſſio ex vno principio, patre & filio. hæc dicuntur Græce χρήματα γνωριστικὰ, ideſt res, ſiue actus notionales. res enim quatenus pertinet ad relationem, numero plurium prædicatur in diuinis. S. Thom. 1.p. q.39. art.3. ad 3. In his igitur nō eſt reciprocatio, neq. communitas, nec in ipſis nominibus patris, & filij, & ſpiritus ſancti, nec in eorum rebus, ideſt in eorum actibus, ſiue vſibus, vnde manant. nec enim nomen patris conuenit filio; neq. filij nomen conuenit patri; quia neq. generare filij eſt, neq. generari patris. ſimiliter in ſpiritu ſancto qui ab vtroq. procedit. Eſt præterea obſeruatione dignum quod hic ait Dionyſius, diſcreta eſſe in diuinis nomen patris, & χρῆμα, ideſt, rem; & nomen filij, & rem; item nomen ſpiritus ſancti, & rem. cum enim prius poſuit nomen patris, & nomen filij, & nomen ſpiritus ſancti, & poſtea ſecundo loco poſuit χρῆμα, ideſt, rem patris, quæ eſt generare; & rem filij, quæ eſt generari; & rem ſpiritus ſancti, quæ eſt procedere; plane docuit id quod S. Thom. etiā tradit, prius & principialius ſecundum modū intelligendi diſtingui hypoſtaſes diuinas per relationes, quàm per origines, ſiue actus notionales, quos Dionyſius ſignificauit nomine χρήματος. Interpres vetus Dionyſij, quem ſan-

ctus

ctus Thomas habuit, vertit χρῆμα vsum; S. Thom. vsum mutauit in actum & originem. distinguuntur, inquam, prius, & principalius per relationes, quàm per notionales origines; quia relationes constituũt personas, cum sint ipsæ relationes personæ subsistentes: actus vero notionales, licet sint idem re cum relationibus, tamen secundum modũ significandi & intelligendi non constituunt personas, cum sint origines earum, siue origo significetur actiue, vt generatio quæ tamquam actus notionalis attribuitur patri; & spiratio quæ attribuitur patri & filio; siue passiue, vt natiuitas actus notionalis qui attribuitur filio, & processio spiritui sancto. origines enim secundũ rationem intelligendi extra ea sunt, quorũ sunt origines, cum sit origo, sicut ait S. Thom. via quædam a re, aut ad rem, vt generatio significatur vt via quædã ad genitũ procedens a generante. Itaq. res patris est generare (χρῆμα enim vt dixi, rem significat) res filij est genitũ esse; res spiritus sancti procedere. sic Gregorius in oratione prima de filio: Ex nõ habente, inquit, causam, idest, ex patre accedit res natiuitatis, de filio loquitur. πράγμα γεννήσεως vocauit, quod Dionysius χρῆμα. significat etiam πράγμα actum a verbo πράττω, vnde recte Theologi Latini actum vocant, quod Græci rem. idem enim verbum πράγμα vtrumq. significat. Hoc notaui, quia non parum refert vocabula propria alicuius scientiæ callere. perfecta [8] sicut in nobis, & immutabilis Iesu essentia) Perfectam dicit contra Apollinarium, quia habuit corpus præditum anima rationali, & intelligente, sicut nos habemus: immutabilẽ contra alios hæreticos, qui dixerunt naturam humanam ab ipso principio vnionis victam esse a diuina, & factam incorruptibilem, quod erat negare veritatem humanæ naturæ, negando proprietatem eius. hic fuit Iulianus Alicarnassæus. mysteria [9] substantialia humanitatis eius) Substantialia dicit, quia sitire, esurire, defatigari, vulnerari, & reliqua eiusmodi vere passus est Christus, & non phantastice secundũ hæreticos, quamuis hæ passiones naturam diuinã non attigerunt, cum esset alioqui in eadem hypostasi, a qua non differebat nisi ratione tantum & cogitatione. huiusmodi etiam sunt ambulare super vndas, ingredi per ianuã clausam ad discipulos: hæc enim miracula per carnem operatus est Christus sua diuinitate. similiter tres diuinæ [10] personæ inter se non distinguuntur re, & substantia, sed ratione tantũ, & cogitatione) quatenus scilicet tres diuinæ personæ idem re & substantia sunt. sic enim non distinguuntur inter se nisi ratione tantũ, & cogitatione. idem affirmat S. Thom. 1. p. q. 39. art. 1. ad 1. cum dicit, Relationes ipsæ nõ distinguuntur ad inuicem secundũ quod sunt idem realiter cum essentia. relationes autem idem sunt re cum personis. Quatenus vero relationes, quæ in diuinis sunt per se subsistentes, oppositionem habent ad inuicem, distinctæ realiter sunt, & personas realiter distinguunt; & vna persona non est alia.

Matth. 14.
Ioan. 20.

hoc enim est quod ait hic auctor cum doctrina S. Thomæ consentiens, sed earum scilicet personarum non est inter se reciprocatio, quatenus scilicet in eas cadit oppositio relationum.

Quòd in Trinitate ingenitum neq. substantia est, neq. proprietas personæ Dei patris; nec in ipsa est aliud principium fons totius diuinitatis, nisi solus pater: nec vlla alia naturalis, & propria substantiæ potestas, siue virtus, & diuinitas, atq. energia, siue operatio ex infinita ac diuina substantia prodiens, nisi solus filius, & spiritus sanctus. Cap. V.

Substantiā dicit, i. naturam.

MAgnus Basilius in secundo contra Eunomium: Interrogemus, inquit, Eunomium, quanta mensura ingenitum a genito discretum est. numquid parua quadã, & tanta, vt possint aliquando in idipsum inter se cohærere? an hoc funditus fieri non potest; & multo minus, quàm eundem simul viuere, & mortuum esse; & eundem simul in eadem parte sanum esse, & ægrotare; & vigilare simul, & dormire? Talia enim sunt, quęcumq. summa oppositione sibi inter se opposita sunt, vt alterum cum adsit, necesse sit alterum abesse; quę natura sunt omnino repugnantia, & incohęrentia. Et in quarto libro contra eundem: Ingenitum, inquit, vel substantia est, vel accidens: nihil enim aliud restat pręter hæc. qui igitur in vtroq. absurdũ demonstrauit in ijs quæ deinceps sequuntur, rursus in secundo dixit, prorsus reticeri in Trinitate ingenitum propter Arianorum imperitiam. Cum his consonant quæ Gregorius Nyssenus dixit. Gregorius Theologus libro primo de filio: Quomodo substantiã Dei dicis non positionem eius quod est, sed ablationem eius quod non est? Verbum enim declarat non esse ei generationem; non autem quod secundũ naturam est, demonstrat; neq. quod est, non habens generationẽ. Quæ igitur substãtia Dei? Amentię tuæ est hoc dicere, qui curiose etiam inquiris generationem. nobis vero magnum est, si quando tandem & in posterum discamus dissoluta caligine & crassitudine, sicut promisit qui mentiri nõ potest. Hoc igitur intelligatur & speretur ab ijs qui ad hoc erunt purgati: nos vero hoc parũ dicere audeamus, (Tit. 1.) quòd si magna gloria est patri ex nullo prodire, non minor

nor est filio proficisci ex tali patre. gloriã enim eius qui causam non habet, participauerit; quia ex non habente causam inest ei ipsa res natiuitatis tanta, & tam veneranda ijs qui non habent mentem magnopere humi repentem, & terrenis rebus immersam. Sed si, inquit, idem substantia est filius cum patre, ingenitus vero est pater, erit igitur hoc & filius. Recte, si ingenitũ esset substantia Dei. sin autem differentia est circa substantiam, quid hoc dicis tamquam aliquid valeat? An tu etiam es pater patris, ne quid desit quod pater habeat, quandoquidem idem es cum illo secundũ † substantiam? An potius liquet, quòd manente proprietate immota, quæremus substantiam Dei, quę tandem est; si tamen quęremus. quòd vero nõ sint idem ingenitum, & Deus, sic disces. Si idem esset, oportebat vt quia Deus, aliquorum Deus est, ingenitum etiam aliquorũ esset ingenitum: aut quia nullius est ingenitum, neq. Deum esse aliquorum Deum. quæ enim omnino sunt eadem, eodem etiam modo efferuntur. atqui non est aliquorum ingenitum (quorum enim est?) Deus vero aliquorum Deus est; est enim omnium: quomodo igitur erit idem Deus, & ingenitum? Et rursus, Quia, inquit, ingenitum, & genitum contraria sunt inter se, vt habitus, & priuationes, necesse est, vt substantię introducantur inter se contrarię; quod quidem non conceditur. aut quia rursus, priores sunt habitus, quàm priuationes; & habitus tollunt ipsę priuationes, non solum antiquiorem esse substantia patris substantiã filij, sed etiam a substantia patris tolli necesse est, quantũ ex ijs quę a te posita sunt, concludere licet. Et iterum idem in oratione de constitutione episcoporum: Sine principio, inquit, erat pater; non enim aliunde habebat vt esset; nec a se ipso: filius vero (siquidem patrem ' vt causam accipis) non est sine principio; principium quippe filij pater est vt causa. sin autem principium intelligas ex tempore; sine principio est; non enim incipit sub tempore Dominus temporũ. Et adhuc in eodem libro: Obseruetur autem, vt mea sententia est, vnus Deus, ad vnã causam filio & spiritu sancto relatis, non compositis, vel adglutinatis; & secundum vnum & eundem, vt ita dicam, motum & voluntatem, & vnam & eandem substantiam.

† Substantiã dicit, idest, naturam.

ſtantiam. Et rurſus in eodem: Paruorum, inquit, & indi-
gnorum eſſet principium pater, ſi non eſſet cauſa vt di-
uinitas eſſet in filio & ſpiritu ſancto. Magnus Dionyſius
in ſecundo de diuinis nominib. Eſt autem, inquit, di-
ſtinctio in diuinis, quę ſunt ſupra ſubſtantiam, non illa
ſolum quam dixi, quòd ſecundum ipſam copulationem
perſonarum in vnum, ſine mixtione & confuſione vna-
quęq. ex perſonis quę ſunt ἑναρχικαὶ, ideſt, vnum & prin-
cipium omnium, collocata eſt in alia, ſed quòd illa quę
ſunt fœcunditatis Dei, non commeant retro viciſſim.
ſolus autem fons diuinitatis pater eſt, ita vt pater non ſit
filius, neq. filius pater; ſeruatis pie in hymnis & laudi-
bus diuinis ijs quę cuiq. perſonę diuinę proprie conue-
niunt. Magnus Athanaſius libro primo contra Arianos:
Si nō eſt filius, inquit, quomodo igitur Deū dicitis crea-
Pſal. 103. torē? Si enim per verbū, & in ſapientia omnia facta ſunt,
Ioan. 1. & ſine hoc nihil fieri poteſt, non habet pater opinione
veſtra, in quo & per quē omnia facit. Si hęc diuina ſub-
ſtantia non eſt fœcunda, ſed ſterilis opinione ipſorum,
ſicut lumen non illuminans, & fons ſiccus; quomodo
nō pudet vos dicere habere eum vim creandi? Et adhuc
idem: Participantes, inquit, filium, patrem participa-
mus; quia proprium patris eſt verbum. vnde ſi eſſet ipſe
pater ex participatione, & non ex ipſo diuinitas ſecundū
ſubſtantiam; numquam deos faceret. Diuinus Cyrillus
in Theſauris cap. XXXII. Eiuſdem igitur naturæ cum
patre filius ex ingenito non factus, vtpote habens eandē
poteſtatem & virtutem: immo potius ipſe eſt viuens, &
ſubſtantialis operatio, & virtus, & ſapientia patris. Et
rurſus adhuc idē: Qui eſt igitur omnis operatio & vir-
tus patris, per quam omnia operatur, quomodo eſſet na-
turę factę? Et iterū idem in capitibus de ſpiritu ſancto:
Non eſt, inquit, ſpiritus ſanctus creatus, aut factus; ſed
ex ſubſtantia, quę maior eſt quàm vt cogitari poſſit, & di-
uina, vtpote virtus ipſius, & naturalis energia. Et rurſus
Rom. 15. in eiſdem: Non enim audebo dicere, quę non operatus
eſt Chriſtus per me in obedientiam gentium ſermone
& opere in poteſtate ſignorum & prodigiorū in virtute
ſpiritus ſancti. Signa & prodigia operatur Chriſtus per
Paulum in virtute ſpiritus ſancti, eſt igitur ſpiritus ſan-

ctus

ctus energia [2] quędam naturalis, & viuens, & vt ita dicam, qualitas [3] diuinitatis filij Dei. Et iterũ in eisdem: Sanctus enim nominatur spiritus sanctus: si igitur est natura sanctus, non habet foris, vnde talis sit: quinimmo cũ sit ipse diuinę substantię energia, siue actus naturalis, & viuens, ac per se existens, apponit creaturę perfectionẽ per ipsius sanctificationem, & participationem. Et adhuc: Cum igitur quod Deus promisit se facturum, cum potestate impleat spiritus, & pastores excitet secundum promissionem in prophetis factam, sequitur non esse alienum a diuina substantia, sed potius tamquam energia naturalis, & substantialis, & per se existens ex ipsa substantia prodiens, & in ipsa manens, omnia quę Dei sunt, operatur. Et adhuc: Oportebat eos doceri de spiritus sancti mysterio, & intelligere esse spiritum sanctum velut fructum [4] quendam diuinæ substantię, qui in ipsa existit, & ex ipsa inseparabiliter & impartibiliter procedit, & secundum eandem naturam in vnum copulatus est. Et adhuc in eisdem: Si a Deo patre procedit spiritus sanctus, estq. veluti fructus quidam, vel qualitas substantię ipsius, pater vero neq. factus, neq. creatus; quomodo esset factus spiritus, qui ab ipso procedit? Et iterum: Nemo potest dicere, † Dominus Iesus Christus, nisi in spiritu sancto. Liquet igitur, quòd qui spiritũ sanctum participat, nouit Dominum Iesum: qui autem non participat, ignorat. Quomodo igitur qui particeps spiritus sancti est, nouit quòd Dominus Iesus? Sicut qui mel degustarunt, ex qualitate eius cognouerunt mel esse dulce; sic qui particeps spiritus sancti est. Igitur spiritus sanctus qui est ex substantia filij, qualitas, vt ita loquar, existit Dei vniuersorum domini. Si autem hoc verum est, est igitur Deus, & non aliquid factum, aut creatum, vt hęreticis videtur. Et adhuc: Non igitur spiritus sanctus ex participatione, nec ex compositione sanctus est, sed est substantia & natura sanctificans, & diuinitatis Dei patris, vt ita dicam, qualitas; vt dulcedo [5] mellis, vel odor ex flore. Et magnus Athanasius in epistola ad Serapionem: Sic, inquit, & spiritus sanctus qui a filio datur & mittitur, & est ipse vnum, & non multa, nec ex multis vnum, sed ipse solum spiritus. Cum enim vnus sit filius, qui est verbum

1. Cor. 12.
† Dicere, Dominus Iesus, est nosse Dominum Iesum, nemo enim dicit, aut appellat, quem non nouit.

verbum viuens, oportet esse vnam vitam perfectam, & implentem, sanctificantem, & illuminantem, quę est energia ipsius & donũ, quod quidem ex patre dicitur procedere. Et adhuc: Quomodo non vltra omnem impietatem quidam procedunt, qui spiritum sanctum inter creaturas ponunt; & non potius confitentur ex diuina natura existere quod ex ipsa secundum substantiam procedit; & tamquam Deum in nobis habitare? Gregorius Nyssenus in catechetico: Esse, inquit, verbum Dei, & Dei spiritum, virtutes secundum substantiam per se existentes effectrices eorum quę facta sunt, & continentes ea quę sunt, ex diuinis scripturis demonstratur. Verbo enim Domini cęli firmati sunt; & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Ex his patet, primum quidem, ingenitum in Trinitate, quę supra substantiam est, neq. substantiam esse, neq. proprietatem hypostaticam Dei patris. hypostatica enim hypostasim, siue personam exhibent; personam autem definiunt commune cum quadam proprietate; vel, substantiam cum accidente. Si autem ingenitum neq. substantia est, nec accidens, nullam personam exhibet, siue ostendit; & idcirco neq. proprietas hypostatica est: notio tamen est patris nõ habentis causam, quòd ipse solus est pater causam non habens. Secundum est tamquam ex hoc probatum, scilicet non esse in ipsa Trinitate alium quendam fontem diuinitatis, nisi ipsum solum, qui est pater totius diuinitatis, causam non habens: nec aliam quandam naturalem & substantialem energiam ex diuina substantia incomprehensa prodeuntem, nisi filium supra substantiam, & spiritum sanctum naturales & substantiales energias, siue actus Dei causam non habentis, tamquã qualitates & fructus substantię ipsius. Atq. ad hunc modum vere constituta & declarata nobis est diuina, & supra naturam beatitudo trium personarum nulla re indigens, & per se plenissima.

f°f° † (margin, handwritten)

Psal. 32.

Scholia.

Siquidem patrem [1] *vt causam accipis (filÿ scilicet) non est sine principio (filius scilicet) principium quippe filÿ pater est vt causa.)* *Notatum est paulo supra a S. Thoma, nomine causæ solam originem personarum sanctos patres significare voluisse. itaq. cum ait Gregorius Naziánz. Principium quippe filÿ pater est vt causa; perinde est*

vt si

vt si diceret, Principium *filij est pater vt origo.* Quia 2 *in* Deo *energia propria non distinguitur a natura, sicut in creatura distinguitur, idcirco cum Cyrillus dicit*, Spiritus *sanctus est energia quædam naturalis, & viuens, & vt ita dicam, qualitas diuinitatis filij* Dei; *hoc dicit*, Spiritus *sanctus qui est natura siue substantia, procedit ex filio, qui est substantia, siue essentia.* Ad *hunc modum* S. Thomas *interpretatur, & docet interpretandas esse huiusmodi locutiones, in opusculo contra errores* Græcorum, *cap.* 4. *Essentia est de essentia, idest, filius, inquit, est essentia, idest de patre, qui est eadem essentia.* Quia *qualitas* 3 *formam significat, quæ tamquam accidens in alio existit, quod ab ea quale nominatur, idcirco vocabulum correxit Cyrillus, cum dixit*, Vt *ita dicam; vt admoneret spiritum sanctum non qualitatem, sed veram & perfectam substantiam esse.* Cur *autem qualitatem symbolice vocauerit, intelligi potest ex eo quod paulo post ait*: Sicut *qui mel, inquit, degustarunt, ex qualitate eius cognouerunt mel esse dulce; sic, inquit, qui particeps spiritus sancti est, nouit* Dominum Iesum, *sicut scriptum est*: Nemo *potest dicere*, Dominus Iesus, *nisi in spiritu sancto.* Vt *igitur ex dulcedine qualitate substantiali mellis cognoscitur mel, sic qui cognouit virtutem spiritus sancti viuentem, & per se existentem, quæ est ipsa diuina substantia, nouit & filium & patrem, quia sunt vnum.* Quod *autem spiritum sanctũ dicit esse naturalem energiam, siue virtutem; non dicitur naturalis a natura creata, sed a natura increata. est enim spiritus sanctus re natura ipsa diuina.* Rursus, *cum dicit esse energiam, siue virtutem viuentem, & per se existentem, veluti qualitatem, vt ita dicam, diuinitatis filij* Dei; *ita dicit, quia vt ait idem* Cyrillus *lib.* 14. *Thesaur. ex diuina essentia filij (qui scilicet spirat spiritum sanctum) tamquã virtus eius naturaliter emanat. velut fructum* 4 *quendam diuinæ substantiæ, qui in ipsa existit, & ex ipsa inseparabiliter & impartibiliter procedit.*) Dicit *spiritum sanctum procedere ex substantia diuina, quia pater & filius, a quibus procedit, sunt diuina substantia, siue essentia diuina.* Etsi *enim personis diuinis attribuitur spirare, more tamen* Græcorum *patrum substantia siue essentia diuina pro persona dici solet, quia sunt idem re. hoc etiam notauit* S. Thomas *in eodem* Cyrillo, *in opusculo contra errores* Græcorũ, *cap.* 4. & 17. *vt dulcedo* 5 *mellis, vel odor ex flore*) His *symbolis vtitur* Cyrillus *ad demonstrandum ex substantia patris, idest, ex patre substantialiter procedere spiritum sanctum, sicut dulcedo ex melle, & odor ex flore, & uapor ex aqua; quo exemplo idem* Cyrillus *cap.* 7. *vtitur. sic enim ait*: Relinquitur *igitur vt necessario confitendum sit, esse ex substantia eius, cum omnem filij* Dei *virtutem & operationem habeat; vt si vapor ex aqua ascendat, & per ea quæ operatur, eos apud quos est, refrigeret, & naturam aquæ vnde emittitur, significet. hactenus*

1. Cor. 12.

Cyrillus. sic itaq. vocauit hic spiritum sanctum, qualitatem diuinitatis symbolice, adhibita correctione verbi, vt si vocasset vaporem substantiæ diuinæ, simili exemplo & symbolo vtens.

Quòd in Trinitate non est alia operatio, & manus, per quam omnia Deus operatur, nisi filius, & spiritus sanctus; nec alia sapientia, & virtus, & gloria, & imago Dei, nisi filius & spiritus. Cap. VI.

MAgnus Athanasius libro quinto contra Arianos: Sicut, inquit, Deus pater creaturas verbo creat, sic secundum naturam propriæ substantiæ habet germen verbum, per quod fabricatur, & creat, & gubernat omnia.
Psal. 103. omnia enim verbo, & sapientia facta sunt; & ordinatio-
Psal. 118. ne eius manent vniuersa. Et in epistola ad Serapionem:
Tit. 3. Paulus, inquit, scribit Tito: Per regenerationem & renouationem spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum. Si autem pater per verbum in spiritu sancto creat omnia & renouat; quæ similitudo, aut affinitas creanti cum creaturis? Consequens enim est, vt huiusmodi blasphemia in filium etiam manet, vt qui dicunt spiritum sanctum esse creaturam, dicant similiter, verbum, per quod omnia creantur, creaturam esse. Et rursus idem in disputatione contra Arium: Fac velis recolligere conquisitionem de filio, quæ nos comitata est, & reperies æternam spiritus sancti virtutem eiusdẽ substantiæ cum patre dictam esse ex digito eius. Sane quidem cum virtutem spiritus sancti inexpugnabilem Ma-
Exod. 8. gi in Aegypto contemplati clamabant, aientes: Digitus Dei est hoc; nihil aliud confitebantur vocabulo digiti, quàm virtutem, siue potestatem spiritus sancti homousion, idest, eiusdem substantiæ, quam habet cum Deo patre; cui vocabulo digiti non potest contradici, neq. repugnari. Et S. Cyrillus libro XV. Thesaurorum: Si omnia, inquit, in sapientia, & manu Dei facta sunt, scri-
Ioan. 1. pturæ vero diuinæ de Deo verbo clamant: Omnia per ipsum facta sunt,& sine ipso factum est nihil; non potest esse opus sapientiæ Dei filius; sed potius ipse est sapientia, & manus, qua cuncta Deus operatur. Et adhuc idẽ libro XIIII. eorundẽ Thesaurorum: Quia, inquit, simplex est Deus, nihil aliud præter ipsum est fortitudo, quę in ipso

in ipso est; sed potius ipse scilicet est filius, qui vnam cũ patre substantiam, & eandem naturam habet; vt qui sit vnum cum eo qui genuit, si & Deus ex Deo, & lumen ex *Ioan.* 10. lumine splenduit, filius, & non pater intellectus. Igitur omnis energia & virtus patris, per quam omnia operatur, quomodo esset naturæ creatæ? Idem in capitibus de spiritu sancto: Ait in quodam loco Christus disputans cum Iudęis: Si autem in digito Dei eijcio dæmonia, igi- *Luc.* 11. tur peruenit in vos regnum Dei. hoc loco digitum demonstrat esse spiritum sanctum, qui modo quodam ex diuina substantia naturaliter productus est, & naturaliter ex ea pendet, sicut digitus ex manu hominis. Filium enim appellant diuinæ scripturæ brachium & dexteram Dei, sicut scriptum est: Saluauit eum dextera eius, & bra *Psal.* 97. chium sanctũ eius. & illud: Domine excelsum brachium *Esa.* 26. tuum, & non cognouerunt; cognoscentes autem confun *sec.* LXX. dantur. Sicut igitur brachium naturaliter ad totum corpus aptatum est, omnia operans quæcumq. menti videantur; solet vero vngere digito apud eum, qui brachio vtitur; sic verbum Dei ex ipso, & in ipso naturaliter aptatũ, vt ita dicam, & insitum consideramus; in filio autẽ considerамus spiritum naturaliter & substantialiter a patre procedentem, per quem omnia vngens sanctificat. Non igitur spiritus sanctus a diuina substantia alienus & disiunctus videtur, quin potius ex ipsa, & in ipsa naturaliter. Sicut igitur digitus corporis in manu, eiusdem naturæ manus est; sic rursus & manus in corpore, non est alterius naturæ, quàm corporis. Hæc igitur cum sic sint, sequitur Deum esse spiritum; & non aliter esse. Adhuc idem in eisdem: Ait in quodam loco Deus: Cælum & *Hiere.* 23. terram ego impleo, dicit Dominus; implet scilicet vbiq. præsens per spiritũ. quod quidem cũ sciret qui Psalmos cecinit, aiebat: Quo ibo a spiritu tuo? Si ascendero in cę *Psal.* 138. lum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Si igitur per spiritũ implet omnia Deus, adest autem vbique; Deus igitur est spiritus, omnia implens vt Deus. Et in eisdem: Non ergo est factus spiritus, in quo Deus, & per quẽ omnia operatur; & propter hoc honoratur. Magnus Athanasius libro secundo cõtra Arianos: Apostolus, inquit, gentiles ad reuerentiã erga Deum excitans aiebat: Inuisibilia *Rom.* 1.

enim ipſius a creatura mūdi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciūtur, ſempiterna quoq. virtus eius, & diuinitas. quæ autem ſit Dei virtus, idem Paulus docet, cum
1. Cor. 1. ait: Chriſtus Dei virtus, & Dei ſapientia. Et adhuc in eo-
Num. 23. dem libro: Audiant & de ſapientia; quia non eſt, vt homo, Deus, ne humana cogitent. Et in hoc libro, de ipſo: Etenim cum homines facti ſint apti ad percipiendam ſapientiam, Deus nullius alioqui particeps, ipſe ſuæ ſapientiæ pater eſt, cuius qui ſunt participes, ſapientes appellari conſueuerunt. Præterea contra eoſdem Arianos: Si ergo, inquit, in diuinis ſcripturis non reperitur alia ſapientia præter hunc filium; nec ex patribus quidquam
Prou. 8. tale audiuimus; eſt autem certum, & ſcriptum, increate ſapientiam ſimul exiſtere cum patre, & per ſe mundi opificem eſſe; ipſe fuerit filius. Et adhuc idem in eodem: Sane, inquit, his duobus dictis inter ſe contrarijs, iuſte quis dicat, vincere proprietatem vnigeniti, quia non ſit aliud verbum, vel alia ſapientia, niſi hic ſolus. Et rurſus in eodem: Decebat enim, vnius Dei vnam eſſe imaginē, & vnum huius verbum, & vnam ipſius ſapientiam: quare miror, quomodo cum ſit vnus Deus, multas iſti imagines & ſapientias ſecundum ſuas cogitationes excogitant. Sanctus Cyrillus in Theſauris: Si factus eſt, inquit,
1. Cor. 1. filius, vocatur autem & eſt Dei virtus, & Dei ſapientia, erat igitur tempus, in quo erat Deus ſine ſapientia, & ſine virtute, cum non eſſet filius. creatura enim plane ex nihilo fit: at ſapiens erat ſemper & potens Deus; erat igitur ei filius, qui eſt omnia hæc. Et adhuc ipſe: Confiteris, inquit, licet inuitus hæretice, ſapientiam Dei naturaliter inſitam, & virtutem exiſtere in ipſo increate. Cum igitur audies filium, dic etiā rurſus duo increata: hanc vero ipſam in Deo ſapientiam & virtutem increate & ſine tempore exiſtentem credimus eſſe filium, qui omnia creauit, & propter nos factus eſt caro. Et adhuc ipſe in ſeptimo ad Hermiam libro diſputans more dialogi: Cyr. In quo ſunt ſapientes, qui ſapientes fiunt? Herm. In ſapientia. Cyr. Igitur ſi ſpiritus ſapientiam docet ea quæ ſunt apta ad capiendum ſapientiam, omnino ſapientia erit, & intelligetur. hunc autem diximus eſſe Deum. Et adhuc in ijs quæ de ſpiritu ſancto ſcripſit: Libenter

igitur

igitur magis gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. si autem spiritus est qui habitat in nobis, & per ipsum Christus; virtus igitur est eius spiritus sanctus. si autem hoc sic est; quomodo erit creatura, qui natura adest in filio? Nisi tempus est, vt Deum verbum, qui nihil duplex habet, compositum esse dicas ex creato, & sua natura. quòd si hoc absurdum est; non est spiritus creatus, aut factus, sed ex diuina & quæ intelligentia comprehendi non potest, substantia, tamquã ipsius virtus & energia naturalis. Et magnus Athanasius in epistola ad Serapionẽ: Et rursus quia filius est sapientia, & veritas, scriptum est: Spiritus sapientiæ, & veritatis; & rursus, filius quidem est virtus Dei, & Dominus gloriæ; spiritus autem dicitur spiritus virtutis, & spiritus gloriæ. Et rursum: Deinde cum pater sit, vt Paulus dixit, solus sapiens Deus, filius est sapientia eius; Christus enim Dei virtus, & Dei sapientia. & cum filius sit Dei sapientia, accipientes nos spiritum sapientiæ, filium habemus; & in ipso sapientes efficimur. Et rursus idem contra eos qui seruiunt verbis: Gloria enim, inquit, dicitur vnigenitus: Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a patre. quare illud: Deus Domini nostri Iesu Christi; perinde est, vt si dicatur: Deus carnis Christi, pater gloriæ, [1] pater diuinitatis. Gloriam enim vocat Esaias saluatorem secundum dignitatem diuinitatis. cũ enim narrasset miracula, quę in deserto facta sunt, & euangelizasset deserto, Exultet, inquit, solitudo Iordani, & floreat tamquam lilium; quoniam gloria Libani data est ei, & honor Carmeli: & populus meus videbit gloriam Domini, & altitudinem Dei: & videbit omnis caro salutare Dei. Gloria igitur est a gloria, vnde & Paulus ait: Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ. Pater ergo est gloriæ vnigeniti: Deus autẽ carnis Christi. Adhuc contra seruientes verbis, & non nominibus diuinarum scripturarum: Apostolus dicit: Deus Domini nostri Iesu Christi, & pater gloriæ. hic œconomiam, idest, mysterium carnis assumptæ designauit; & gloriam quidem vocat ipsum vnigenitum; Iesum Christum vero prædicationem œconomiæ. Item libro tertio contra Arianos: Si enim ad imaginẽ facti sumus, & imago & gloria Dei vocati

Marginal notes: 2. Cor. 12. — Rom. 16. — 1. Cor. 1. — Ioan. 1. — Ephes. 1. — Esa. 35. — Luc. 3. — Hebr. 1. — Ephes. 1.

vocati sumus, at non propter nos ipsos, sed propter imaginem, quæ in nobis habitauit, & propter veram gloriam Dei, quæ est verbum Dei. Et iterum in eodem: Quia igitur & filius imago est patris, necesse est intelligere, quòd diuinitas 2 & proprietas patris est essentia filij; &
Philip. 2. hoc est illud: Qui cum in forma Dei esset; & illud: Pa-
Ioan. 14. ter in me; non forma diuinitatis ex parte, sed plenitudo paternitatis Dei, quæ est essentia filij. Et adhuc in eodē:
εἶδος. Quæ operatur filius, opera patris sunt: forma 3 enim diuinitatis patris est filius, qui operatur opera. Et in epistola ad Serapionem: Imago 4 filij dicitur & est spiritus san-
Rom. 8. ctus. quos enim præsciuit & prædestinauit conformes imagini filij sui. Cum igitur certum sit illorum etiam sententia filium non esse creaturam, nec imago eius erit creatura. Qualis enim imago est, tale necesse est esse id, cuius imago est. Et adhuc in eadem epistola: Si autem creaturæ talem habent naturam, & talia scripta sunt de angelis, spiritus autem vnus est, & non variabilis, & habens immutabilitatem filij, manens semper immutabilis cum eo; quæ similitudo immutabilis cum mutabilibus? Liquet igitur neq. creaturam esse, ac prorsus neq. ex substantia angelorū, quia sunt mutabiles; sed imaginem verbi, & proprium patris. S. Cyrillus in ijs quæ de spiritu
1. Cor. 15. sancto scripsit, ait: Scribit rursus Paulus quibusdam: Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis. terrenum esse dicimus Adam principem generis humani; cuius imaginem portauimus in similitudinem transgressionis eius, delapsi in mortē & corruptionem: cælestem vero dicimus Dominum nostrum Iesum Christum, cuius imagine accepta, idest, inhabitante in nobis sancto & viuifico spiritu, ad ipsum Dei verbum viuens reformamur, rursus ad immortalitatē ascen-
Ioan. 6. dentes, & in æternam vitam renouati. Spiritus enim est qui viuificat, vt Saluator dixit. Sicut ergo, quia filius est perfectissima patris imago, & qui eum accepit, patrem habet; sic conuenientia & similitudine æqualis figuræ, qui accepit imaginem filij, idest, spiritum, per ipsum spiritum habet penitus filium, & in ipso filio patrem. Quomodo igitur spiritus sanctus creaturis annumerabitur? siquidem est imago filij Dei sine vlla varietate. nō enim eo amen-

eo amentiæ vlli procedent, vt audeant dicere imaginem creatoris in creaturis ſine vlla variatione nitere; ferreq. omnia in ſe ipſa naturaliter, quæcumq. illud, cuius eſt imago, habet. Si vero ſpiritus imago Dei vocatur, eſt igitur Deus; & non aliter eſt hoc. Gregorius Nyſſenus in oratione ad Pulcheriam: Si quis, inquit, ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius: ſpiritus autem gloria eſt, ſicut alibi dicit patri: Glorifica me gloria, quam habui a principio apud te, antequam mundus eſſet. Deus enim verbum, qui ante mundum gloriam patris habebat, quia extremis diebus factus eſt homo, oportebat vt caro propter vnionem cum verbo, illud fieret quod verbum eſt. fit autem hoc, quia illud accepit, quod habebat ante mundum; hoc autem erat ſpiritus ſanctus. nihil enim aliud eſt ante ſæcula præterquam patrem, & filium, & ſpiritũ ſanctum. idcirco ait hic: Gloriam, quam dediſti mihi, dedi ipſis, vt per eam in vnum mecum copulentur, & per me tecum. Rurſus idem libro primo contra Eunomium: Si autem ſemper eſt glorioſus pater, qui eſt ante ſæcula; gloria vero patris eſt filius, qui eſt ante æuũ, ſimiliter autem gloria filij eſt ſpiritus Chriſti, qui ſemper cũ filio & patre intelligitur; vnde ſapiens iſte, & ex qua diſciplina pronuntiat antiquius in ijs quæ ſunt ſine tempore, & honoratius in ijs quæ naturaliter ſunt honorata? Ex his efficitur manifeſtum, quòd in Trinitate, quæ ſupra ſubſtantiam eſt, nullo modo alia eſt energia, ſiue operatio, & manus, per quam Deus pater omnia creat & facit, niſi ſolus filius, & ſpiritus ſanctus, qui ſunt manus Dei ſupraquam ſubſtantiales, ſicut alicubi ſcriptum eſt: Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me. nec alia ſapientia & virtus Dei, niſi hęc ipſa ſupra ſubſtantiam. Verbo enim Domini cęli firmati ſunt; & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. nec alia imago & gloria coęterna Deo, niſi filius, qui eſt ſupraquam principium, & ſpiritus eius, qui eſt ante ſęcula, & ſine vlla variatione imago & gloria Dei patris non habentis cauſam.

Rom. 8. *Ioan. 17.* *Ibid.* *Pſal. 118.* *Pſal. 32.*

Scholia.

Pater gloriæ, 1 *pater diuinitatis) Pater diuinitatis dicitur, ideſt, filij. diuinitatem enim, ideſt, eſſentiam diuinam accepit pro perſona filij propter identitatem rei, vt Græci patres ſolent. quod etiam S.*

Thom.

Thom. obseruauit. diuinitas [2] *& proprietas patris est essentia filij)* Non dicit, Proprietas patris est proprietas filij, quia relatio vnius opposita est relationi alterius; sed hæc oppositio non facit, quin vna essentia in patre sit paternitas, & eadem essentia in filio sit filiatio; ita fit, vt paternitas sit essentia filij, & filiatio essentia patris, sicut pater est in filio, & filius in patre, quia sunt vnum. in diuinis enim abstractũ & concretum non distinguuntur, pater & paternitas, filius & filiatio. *forma* [3] *enim diuinitatis patris est filius)* hoc est, substantia patris est filius. Notauit Damascenus, sic patres accepisse hoc verbum, formæ, vt proprie significaret substantiam, quæ per se est,
Philip. 2. & a nullo alio pendet vt sit; & sic Apostolũ accepisse, cum ait: Qui cum in forma Dei esset. In eadem significatione vti solent aliquando patres Græci vocabulo εἶδος, quod speciem, & formam, & figuram significat, vt hoc loco Athanasius, cum ait: Forma diuinitatis patris est filius; Græce est εἶδος. Secundum hanc significationem vocat Dionysius personas diuinas ὁμοειδεῖς, idest, vniformes, quòd nulla penitus differentia in earum substantia sit. vnde sic Damascenus definit ὁμοειδὲς, idest, vniforme, quod per se primum subsistit, & omnis mutationis & transfigurationis expers est. Impium enim, inquit, est, figurã in Deo ponere. *Imago* [4] *filij est spiritus sanctus)* S. Thom. in opusculo contra errores Græcorum: Possumus, inquit, dicere spiritum sanctum esse imaginem patris & filij, ita vt per imaginem nihil aliud intelligatur, quàm existens ab alio, & eius similitudinem gerens. Si autem per imaginem intelligatur aliquid existens ab altero, ex ipsa suæ originis ratione habens quod similitudinem gerat eius, a quo existit, in quantum est ab altero, vt filius genitus; sic solus filius dicitur imago. de ratione enim filij est, quòd similitudinem patris habeat in quacumq. natura: & similiter de ratione verbi est, vt sit similitudo eius, quod verbo exprimitur, cuiuscumq. sit verbũ; sed non est de ratione spiritus, vel amoris, vt sit similitudo eius, cuius est, in omnibus. sed hoc in spiritu Dei verificatur propter diuinæ essentiæ vnitatẽ & simplicitatẽ. ex qua oportet, vt quidquid est in Deo, sit Deus. Nec obstat ad rationem imaginis, quòd spiritus sanctus non conueniat cum patre in aliqua personali proprietate, quia similitudo & æqualitas personarum diuinarum non attenditur secundum proprietates personales, sed secundum attributa essentialia. Nec enim inæqualitas, uel dissimilitudo secundum proprietatum personalium differentiam in diuinis dici debet, sicut Augustinus dicit in libro contra Maximum. Cum enim dicitur filius a patre genitus, non ostenditur inæqualitas substantiæ, sed ordo naturæ secundum se. hactenus S. Thom.

Quòd

Quòd in Trinitate, quæ est supra substantiam, non est alia vita, vel voluntas, vel charitas, vel beatitudo, vel pulchritudo, vel sanctitas, neq. bonitas, vel forma, vel regnum, nisi ipse filius Dei, & sanctus eius spiritus. Cap. VII.

CHrysostomus explanans illud, In ipso vita erat, & vita erat lux hominum: Cum audies, inquit, In ipso vita erat, ne existimes Deum compositum; siquidem prodiens ex patre ait: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. etenim alibi etiam dicit, quòd lux est Deus; & iterum, quòd lucem habitat inaccessibilem. hæc omnia dicta sunt, non vt suspicemur compositionem; sed vt paulatim ad excelsitatẽ dogmatum eleuemur. Quia enim non facile quis ex vulgo cogitauerit, quomodo est vita eius per se existens, primum quidem illud dixit, quod humilius est; deinde iam eruditos, ad altius ducit. Qui enim dixit: Dedit ei vitã habere; hic rursus ait: Ego sum vita. Magnus Athanasius in libro de aduentu Dei in carne: Manifestum igitur est ijs qui aduertunt, quòd excitato corpore, filius dicitur apud Paulum excitatus esse a mortuis: corpus enim dicitur pro persona. sic ergo cum dicitur, Vitam dedit pater filio, intelligere oportet vitam carni datam. Si enim vita est ipsius carnis, quomodo vita vitam accipit? S. Cyrillus libro quinto dialogorum ad Hermiam: Si igitur, inquit, non est filius vita secundum naturam, erit omnino in propria aliqua natura sortitus vitam suam aliam, quàm quod ipse est. Respondeant ergo qui sic corrupta & deprauata dogmata defendunt, sub quo genere erit nobis, vt illi opinantur? Demonstratum enim est, non esse factum. Her. Vita, inquit, facta est a patre. dixit enim Ioannes: Quod factum est in ipso, vita erat. verbum cuius vita est. Cyr. Qui colligauit igitur ambo, & in vnũ aliquid contulit vitam & filiũ, non aliud esse dicit præterquam vitam, quę in ipso est: ita vt diuersis nominibus natura vnius qui intelligitur, nobis significetur; siue filius, siue vita† forte dicatur. Her. Sic, inquam. Et rursus idem libro VII. Subijcientur, inquit, nobiscum sacris & diuinis litteris, quę aperte pręedicant, non vitę ab alio

Ioan. 1. Ioan. 5. 1. Ioan. 1. 1. Tim. 6. Ioan. 5. Ioan. 14. Galat. 1. Ioan. 1.

† Quòd si nihil aliud est quàm vita, totus est vita, & sua vita, & suum esse, & nõ factus.

Ii manantis

manantis ministrum esse, sed re esse ipsam vitã spiritum vitæ secundum naturam viuificum & sanctum. sic enim
Rom. 8. ait alicubi Paulus: Si spiritus, qui suscitauit Iesum a mortuis, habitat in nobis; qui suscitauit Iesum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora nostra per inhabitantẽ spiritum eius in nobis. Spiritus igitur vitæ secundum naturam, prorsus nihil aliud præter ipsam vitam est secundũ rectam rationem. Et adhuc in capitibus de spiritu san-
Ibid. cto: Scriptum est rursus: Si spiritus, qui suscitauit Iesum Christum a mortuis, habitat in nobis; qui suscitauit Iesum Christum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora nostra per inhabitantem spiritum eius in nobis. Sed si spiritus sanctus creatura esset, & factus, vt insane tradunt hæretici, quomodo totam operationem Dei habet? Non enim quisquam tantum, vt opinor, a sana mente excidet, vt audeat vel dicere solum, diuinę substantię per instrumenta quędam foris creata ministrari ad operationem ex se ipsa naturaliter transeuntem ad aliquos; qui sunt ad recipiendum illam idonei & apti. Quia vero filius vita est secundum naturam, spiritus vero ab ipso datus viuificat, relinquitur necessario, vt confitendum sit esse ex substantia eius, cum omnem filij & Dei virtutẽ & operationẽ habeat, vt si vapor ex aqua ascendat, & per ea quæ operatur, eos apud quos est, refrigeret, & naturam aquæ, vnde emittitur, significet. In eisdem: Lex, inquit, spiritus vitæ, ne spiritus sanctus reperiatur tantum legem ferre, sed reperiatur iam etiam spiritus vitæ. & quæ vita? sane
Ioan. 14. Christus, qui ait: Ego sum veritas & vita. Christo igitur legem ferente, spiritus eius vtpote ex ipso, & in ipso naturaliter existens legem fert. Magnus Athanasius in vno ex libris contra Arianos: Sed impij, inquit, non concedunt esse filium verbum, & consilium viuens, verum fingunt accidere Deo humano more velle, & sapientiã tamquam habitum habere; & omnia mouent; ac Valentini intelligentiam, & voluntatem obijciunt. S. Cyrillus in Thesauris: Si consilium, inquit, & voluntas patris est filius, vt quidem est, quomodo voluntas antecedit essentiam eius? Et rursus in eisdem: Aut enim necesse est vos aliam fingere sapientiam, in qua cum voluit, filium peperit, vt vos dicitis; aut si alia non est, sed est ipse solus

sapientia

sapientia patris; ipse est & voluntas. Et in ijs quæ de spiritu sancto scripsit: Spiritus sanctus, inquit, qui est mens Christi, omnia quæ in ipso sunt, edisserit discipulis, nõ in propria quadam voluntate, neq. rursus in aliena, sed tamquam ex substantia eius procedens, & totã eius voluntatem, sicut & operationẽ habens. Et diuinus Damascenus: O miraculum nouum ex omnibus olim miraculis; Dei enim consilium est, qui in vtero gestatus est, vt infans. Et Gregorius Theologus in oratione in laudem Gregorij Nysseni, cuius principium est, Amici fidelis: Deus, inquit, pacis, qui reconciliauit nos per crucem, qui propter peccatum eramus oppugnati; qui euangelizauit pacem ijs qui longe, & ijs qui prope; ijs qui sub lege, & ijs qui extra legem erant; pater charitatis, charitas. his enim nominibus præ ceteris vocari gaudet. Gregorius Nyssenus in commentarijs Cantici canticorum: Quia igitur vnũ est connubium, & vna sponsa, & vno sponso imponitur corona: nihil enim penitus interest, vel filium Dei vocare vnigenitum verbum, vel filium dilectionis eius, vt Pauli voce vtamur. Et sanctus Cyrillus cum de spiritu sancto scribit: Quantam benignitatem in nobis operatus est omnium Dominus, docens Paulus ait: Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Si igitur Deus charitas est, vt Ioannes loquitur, & non est aliud ipse, & aliud quod in ipso est (est enim simplex, & expers compositionis) diffusa est autem per spiritum sanctum habitantem in nobis, est igitur charitas spiritus sanctus, qui tamquã Deus in nobis habitat, & idcirco plane Deus. Idem libro primo ad Hermiam: Ipse enim, qui est pulchritudo incorrupta Dei patris, summa beatitudo, & forma, atq. species; qui ex ipso, & in ipso Deus verbũ abiecit se ipsum in exinanitionem. Magnus Basilius scribens ad Cęsarienses: Si non est, inquit, simplex spiritus sanctus, compositus est ex substãtia, & ex sanctitate. at quis ita vecors est, vt compositum dicat spiritum sanctum, & non simplicem? Et Gregorius Theologus: Si enim alia est sanctitas præter spiritum sanctum, quæ hæc intelligatur, dicat quispiam. S. Cyrillus disserens de spiritu sancto: Quid opus est longo circuitu verborum, & multiplicibus notionibus? Illam

Ephes. 2. *1. Ioan. 4.* *Colos. 1.* *Rom. 5.* *1. Ioan. 4.* *Philip. 2.*

enim ipſam virtutem ſanctificantem ex patre procedentem, quæ perfectionem imperfectis tribuit, dicimus eſſe ſpiritum ſanctum. Et magnus Athanaſius in diſputatiōne Orthodoxi, & Anomœi ait: Sic dicis bonum ſpiritum, ſicut patrem,& filium? Orthodoxus. Maxime. Spiritus enim in participatione bonitatis bonum eſt. ſed rurſus bonū, ideſt, bonitas eſt. Sane Matthæus quidem
Matth. 7. Euangeliſta ait dixiſſe Dominum: Si igitur vos cum mali ſitis, noſtis bona data dare filijs veſtris; quanto magis pater cæleſtis dabit bona petentibus eum? Audis, ſi aures habes, quòd Euangeliſtæ cum ſcirent ſpiritum idem eſſe quod bonitas,& bonitatem idem quod ſpiritus; ille qui-
Luc. 11. dem bona dixit ipſum ſpiritum, alius vero ſpiritum ipſa bona. Magnus Baſilius in capitibus de ſpiritu ſancto: Bonus ſpiritus, ſicut bonus pater, & bonus ex bono genitus ſubſtantiam habens ipſam bonitatem. S. Cyrillus ſcribens de ſpiritu ſancto: Accedit, inquit, quidam in Euangelijs, & dicit Domino & Deo noſtro Ieſu Chriſto:
Luc. 18. Magiſter bone. Ad hoc Chriſtus reſpondit: Quid me dicis bonum? Nemo bonus, niſi vnus Deus. Chriſto igitur dicente vnum eſſe vere & ſubſtantialiter bonum, Da-
Pſal. 142. uid ait: Spiritus tuus bonus deducet me in terra recta. Si ergo filij, qui eſt bonū, ſpiritus eſt bonū, liquet diuinæ naturæ eſſe, de quibus vere dicitur bonum proprie &
Philip. 2. ſingulari modo. Magnus Apoſtolus: Qui cum in forma, inquit, Dei eſſet,non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo. Magnus Baſilius: Illud in forma Dei, inquit, ſubſtantiæ Dei eſt. nō enim aliud eſt forma,& aliud ſubſtantia Dei;ne compoſitum ſit. Qui igitur eſt ſecundum formam æqualis, ſecundum ſubſtantiam quoq. æqualis
Matth. 6. eſt. S. Gregorius Nyſſenus cum explanat illud, Adueniat regnum tuum: Creatura, inquit, ſeruit; ſeruitus autem non eſt regnum,atqui regnum eſt ſpiritus ſanctus;regnū vero plane regnat, non regnatur. ſi igitur regnum eſt ſpiritus ſanctus, quomodo ipſum naturæ ſeruienti annumerant inſani iſti? Et Gregorius Theologus: His quidem lumen quod expromi non poteſt, ſuccedit, & contemplatio regalis Trinitatis ſplendentis clarius & purius,& quę tota cum totis miſcetur, quam regnum cælorū eſſe cenſeo. Ex his manifeſtum fit, quòd in Trinitate ſupra ſubſtantiam,

ſtantiam, nihil ex ijs quæ a Theologis enumerata ſunt, effugit, quin declaret ſolum eſſe hæc in Deo patre, filium eius verum Deum, & ſanctum eius ſpiritum. quocirca qui dixit diuinam Trinitatem, quæ eſt ſupra principium, hæc ſimul, & alia complexus eſt.

Spiritus in participatione [1] *bonitatis bonum eſt) ideſt, in participatione noſtra bonitatis creatæ eſt bonus ſpiritus tamquam auctor & creator bonitatis a nobis participatæ; ipſe vero ſpiritus natura eſt ipſa bonitas ſupra bonitatem. itaq. ea quæ de Deo & de creaturis æquiuoce dicuntur, de Deo dicuntur ſecundum naturam; de creaturis vero per participationem.*

Quòd in Trinitate nihil eſt quod non ſit ſubſtantia, & perſona; nec eſt in ea aliquid naturale & ſubſtantiale patri, quod quidem non ſit filius, & ſpiritus ſanctus: neq. quidquam aliud ſunt in Deo rationes eorum quæ ſunt, niſi implicite vnigenitum Dei verbum. Cap. VIII.

SAnctus Cyrillus in Theſauris libro XIX. Non quia in nobis ſapientia & ſcientia non eſt in ſua hypoſtaſi, ideſt, nō exiſtit per ſe; idcirco ſapientia, quæ ineſt in Deo, idem incommodi patietur, vt nō exiſtat per ſe. ſed quandoquidem confiteris non eſſe Deum more noſtro, plane confiteris, omnia quæ illius ſunt, non eſſe vt noſtra ſunt. Idem in primo Theſaurorum: Conſiderent oppugnatores Chriſti magnitudinem imprudentiæ ſuæ. cum enim nollent dicere vnum filium Dei ſimilem eſſe patri, duos dederunt; ſi voluntatem eius dicent eſſe aliquid per ſe exiſtens. ſi vero non per ſe exiſtit, non erit character, ideſt, figura per ſe exiſtentis, quod non per ſe exiſtit. Idem in eiſdem: Omnino neceſſe eſt, quod ex aliquo naturaliter prodit, ſimile ei eſſe ſecundum ſubſtantiam; quamuis ab illo ipſo tamquā cauſa, habeat vt ſit. Idem in eiſdem: Inquirendus, inquit, eſt modus diſſimilitudinis, quam habet ad patrem voluntas. ſi enim vlla ex parte tamquam minor ipſo, non habet ſimilitudinem eius, videbitur aperte aliquid exire ex ſubſtantia patris deterius eo & minus. non enim voluntas extrinſecus accedit, nec introducta eſt; ſed ex ipſo, & in ipſo. deteriorem vero gignere

nec

nec ijs qui naturam creatam habent, accidere arbitror. Magnus Athanasius libro quinto contra Arianos ait: Sicut, inquit, ex Deo Deus est, & ex sapiente sapiens, & ex rationem habente λόγος, idest ratio, siue verbum; & ex patre filius; sic ex persona, personam habens; & ex substantia substantialis, substantiamq. habens; & ex existente existens. S. Cyrillus libro XIIII. Thesaurorum: Paulus, inquit, cum dicit proprietates naturales & substan-
1. Tim. 6. tiales, quæ in Deo patre sunt, sic ait: Qui solus habet immortalitatem. Si ergo nihil aliud quispiam definiet esse immortalitatem, nisi vitam; vita autem est filius, qui di-
Ioan. 14. cit: Ego sum vita; pater habet vitam in se ipso, filium sci-
Ioan. 5. licet, & nihil aliud quidquam pręter ipsum. Idem in eisdem: Quæcumq. dicuntur esse in Deo patre naturaliter, & secundum substantiam, hæc omnia filius est. Solus verus Deus dicitur pater, quia solus habet filium dicen-
Ioan. 14. tem: Ego sum veritas: solus sapiens, & potens similiter;
Rom. 16. quia Christus Dei virtus, & Dei sapientia. solus dicitur
1. Cor. 1. habitare lucem inaccessibilem; habet enim in se ipso fi-
1. Tim. 6. lium dicentem: Ego sum lux. solus fons aquæ viuæ; siqui-
Ioan. 8. dem solus habet filium, qui dicit: Ego sum vita. Si ergo
Hiere. 2. omne proprium patris est filius, cum pater dicitur habe-
Ioan. 14. re vitam in se ipso, filium significat, & non aliud quid-
Ioan. 5. quam præter ipsum. cum autem existeret ipse in filio secundum substantiam sine vlla variatione, & cum esset vita secundum naturam; dedit ipsam sibi ipsi. Athanasius libro quarto contra Arianos: Quandoquidem tota essentia filij propria est substantiæ patris, vt splendor ex lumine, & ex fonte fluuius; vt tandem qui videt filium, videat quod proprium patris est; & intelligat quòd essentia filij,
Ioan. 14. quæ ex patre est, sic in patre est. Est autem & pater in filio, quia quod est ex patre proprium, hoc filius est, sicut in splendore sol, & in ratione mens, & in fluuio fons sic enim qui contemplatur filium, contemplatur proprium substantiæ patris; & intelligit quòd pater in filio est. Cum enim species, & diuinitas patris sit essentia filij, consequens est, patrem esse in filio, & filium in patre. Sanctus Cyrillus in capitibus de spiritu sancto: Reperitur alicu-
1. Ioan. 3. bi scriptum, immo dicit beatus Ioannes Euangelista: In hoc cognoscimus quòd in nobis est Deus, ex spiritu quē dedit

dedit nobis. & rursus: In hoc cognoscimus quòd in ipso manemus, & ipse in nobis, quòd ex spiritu suo dedit nobis. Si igitur habitante in nobis spiritu per participationem, Deus est qui habitat, & nos sumus in ipso, & ipse rursus in nobis, quia spiritum ferimus; quomodo spiritus non erit Deus, cum habeat in se secundum substantiam totam proprietatem Dei patris, cuius spiritus per filium creaturæ tribuitur? Magnus Dionysius cap. V. de diuinis nominib. Exemplaria vero dicimus esse rationes rerum in Deo, effectrices substantiarum, & vnite præexistentes, quas diuinus sermo vocat prædefinitiones, & diuinas atq. bonas voluntates, quæ ad distinguendum & efficiendum ea quæ sunt, valent; secundum quas qui est supra substantiam, omnia quę sunt, prædefiniuit, & produxit. Quo in loco diuinus Maximus, Exemplaria, inquit, quæ vocant ideas, iam quidem superius declarauimus, quomodo definiantur; scilicet notionem per se perfectam æternam æterni Dei vocant ideam, idest, exemplar. hic tamen explanat Dionysius scripturam, cũ ideas vocat prædefinitiones, significans obscure Paulum, qui in epistola ad Romanos ait: Quos autem pręde finiuit, siue prędestinauit, hos & vocauit. & alibi: Qui prędestinauit nos in voluntate sua. Voluntatem enim, & prędestinationem, siue prędefinitionem ideas & exemplaria dicit. Et iterum magnus Dionysius cap. VII. de eisdem diuinis nominib. Verbum Dei laudatur a sacris scripturis, non solum quia rationis & mentis & sapientię largitor est; sed quia causas omnium in se ipso † vna forma anticipauit; & quia per omnia meat, peruadens sicut ait scriptura, vsq. ad finem omnium; & potissimũ quia verbum Dei supra omnem simplicitatem simplex est, & ab omnibus supra omnia supra substantiam absolutum est. Quem locũ edisserens S. Maximus, Nominatur, inquit, verbum Dei λόγος, idest ratio, quia habet omnium causas in se: rationes enim omnis naturę in ipso sunt tamquam in causa omnis creationis: per ipsum enim omnia. ideę namq. & exemplaria in ipso, non alia in alio; sed ęternę notiones sunt, & rationes facientes omnia. Ex quibus fit manifestum, quòd in Trinitate, quę supra substantiã est, omne quod per se non est substantia, & per se nõ existit, eiectum

1. Ioan. 4.

Rom. 8.

Ephes. 1.

† Idest, sine vlla compositione.

Sapie. 8.

Ioan. 1.

eiectum & exclusum est: si quid vero est in ea, substantia est, & per se existens. idcirco omne quod est Deo patri naturale & substantiale, filius est, & spiritus sanctus, lumina eius per se existentia, & supra substantiam; immo & omnia exemplaria in Deo, & rationes omnium rerum implicite vnum verbum Dei sunt, quod illas in se habet tamquam non alia in alio: vnum enim est vnigenitum Dei verbum; & vna sapientia Dei patris, spiritus eius supraquam sanctus.

Species [1] & diuinitas patris) Non vocat hic speciem, vniuersale quod de pluribus differentibus numero prædicatur. huiusmodi enim species diuiditur: neq. figuram vocat; Deus enim caret figura; sed speciem vocat formam, idest, substantiã vere & proprie, quæ a nullo Philip. 2. *scilicet pendet; sicut Paulus vocat formam Dei: Qui cum in forma, inquit, Dei esset. In hac significatione posuit hic speciem Athanasius.*

Quòd in Trinitate præter tres personas diuinas, quæ non reciprocantur, quia pater non est filius, neq. filius pater, nihil est quod non sit alterum alterius essentia. vita enim filij non est aliud præter patrem; & rursus, vita patris non est aliud præter filiũ. similiter in spiritu sancto: & hoc est incedere personas deificas per se ipsas & in se ipsis vicissim. Cap. IX.

MAgnus Dionysius capite secundo de diuinis nominibus: In diuina, inquit, in vnum copulatione, idest, in substantia supra substantiam copulatum quidem & commune in Trinitate, quæ est vnum omnium principium, essentia est, quæ est supra substantiam; diuinitas [1] supra diuinitatem; bonitas supra bonum; idem [2] supra omnia in tota proprietate, quæ supra omnia est; vnitas supra [3] vnitatem principialem, ineffabilis, multarum vocum, ignoratio, [4] ex omni intellectilis, [5] omnium positio, omnium demptio, supra omnem positionem, & demptionem; diuinarum personarum in se ipsis, si ita loqui [6] fas est, mutua mansio, & collocatio, in totũ supraquam copulata in vnum, non confusa in parte vlla; sicut lumina lampadum (vt exemplis sub sensum cadentibus & familiaribus vtar) quæ sunt in vna domo, & tota sunt in se totis vicissim, non permixta; ac per se [7] existunt

ſtunt perfecte inter ſe mutuo ſingulatim diſtincta, cōiuncta in vnū diſcrete, & diſcreta coniunctim. Hæc S. Maximus cum annotat, Aduertendum, inquit, eſt illud, In ſe ipſis viciſſim, eſſe ſecundum manſionem & collocationem diuinarum perſonarū, vt cum ait ſcriptura: Ego in patre, & pater in me. ſic & de ſpiritu ſancto Apoſtolus ait. Sanctus Ioannes Damaſcenus in capite de Trinitate: Etenim creaturæ & loco diſtant, & tempore differunt, & voluntate diuiduntur, & viribus, & forma, ideſt, figura, & habitu, & mixtione, & dignitate, & ſtudio, & omnibus proprietatibus ſignantibus; ac potiſſimum in eo differunt, quòd non ſunt in ſe ipſis viciſſim, ſed ſeparatim: vnde & duo, & tres, & multi dicuntur. contra vero in ſancta Trinitate, quæ ſupra ſubſtantiam eſt, & vltra omnia, & incomprehenſa. vnus enim conatus, ſiue impetus motionis, & vna ſubſtantia, vna bonitas, vna virtus, vna voluntas, vna operatio, vna poteſtas, vna, inquam, & eadem; & non tres ſimiles inter ſe; ſed vna atq. eadem motio trium perſonarum. vnum enim habet vnaquæq. earum cum altera, non minus quàm ſecum commune: ideſt, vnum ſunt ſecundum omnia pater, & filius, & ſpiritus ſanctus. Magnus Athanaſius in epiſtola ad Serapionem: Deinde, cum pater ſit, vt Paulus dixit, ſolus ſapiens, qui eſt Deus, filius eſt ſapientia eius; Chriſtus enim Dei virtus, & Dei ſapientia: & cum filius ſit ſapientia, nos ſpiritum accipientes, filium habemus; & in ipſo ſumus ſapientes. ſic enim ſcriptum eſt: Dominus ſoluit † ligatos; Dominus † erudit cæcos. & cum datur nobis ſpiritus, (Accipite enim ſpiritum ſanctum, aiebat Saluator) Deus eſt in nobis. ſic enim Ioannes ſcripſit: Si diligimus inuicem, Deus in nobis eſt; quoniam in ipſo manemus, & ipſe in nobis; quoniam ex ſpiritu ſuo dedit nobis. Cum autem Deus eſt in nobis, eſt etiam filius in nobis. dicit enim ipſe filius: Ego, & pater veniemus, & manſionem apud eum faciemus. deinde, cū vita alioqui ſit filius: Ego, inquit, ſum vita; viuificari tamē dicimur in ſpiritu ſancto. Qui enim ſuſcitauit Chriſtū Ieſum a mortuis, ſuſcitabit & mortalia corpora noſtra, per ſpiritum eius inhabitantem in nobis. Nobis autem in ſpiritu viuificatis, ipſe Chriſtus in nobis dicitur viuere. Chriſto enim,

[Margin notes: Ioan. 14. — 1. Cor. 3. — Rom. 16. — 1. Cor. 1. — Pſal. 145. — al. compeditos. al. illuminat. — Ioan. 20. — 1. Ioan. 4. — Ioan. 14. — Ibid. — Rom. 8. — Galat. 2.]

inquit, confixus ſum: viuo autem non iam ego, viuit autem in me Chriſtus. & rurſus, ſicut opera quæ filius faciebat, dicebat patrem facere: Pater enim, ait, in me manens, ipſe facit opera: non creditis mihi, quia ego in patre, & pater in me eſt? alioqui propter opera ipſa credite. ſic quæ in virtute patris operabatur Paulus, aiebat Christi eſſe opera. Non enim, inquit, audebo aliquid dicere eorum, quæ nō operatus eſt Chriſtus per me in obedientiam gentium in verbo & operatione, in virtute ſignorū & prodigiorum, in virtute ſpiritus ſancti. Talis coniugatio & vnitas cum ſit in Trinitate, quis iam deinceps filium a patre, aut ſpiritum ſanctum a filio, aut ab ipſo patre ſeparabit? aut quis erit ita audax, vt dicat diſſimilem, & alterius naturæ eſſe apud ſe Trinitatem? vel filium eſſe ſubſtantiæ alienæ a patre? vel ſpiritum ſanctum alienum a filio? Si quis rurſus interroget, quomodo hæc ſunt? quęratq. quomodo, cū ſpiritus ſanctus eſt in nobis, pater dicitur eſſe in nobis; & cum filius eſt in nobis, pater dicitur eſſe in nobis; aut quomodo cum Trinitas eſt, in vno ſignificatur Trinitas; aut quomodo cum vnum eſt in nobis, Trinitas dicitur: vel ſeparent primū a lumine ſplendoré, aut ſapientiam a ſapiente; vel dicant, quomodo hæc erunt. quòd ſi hoc nō poſſunt; multo magis quærere hæc de Deo, inſanientiū audacia eſt. Diuinitas enim nō in demonſtratione verborū tradita eſt, vt diximus; ſed in fide, & pia ratiocinatione cum reuerentia. Et iterū idem libro IIII. contra Arianos: Quia igitur filius eſt imago patris, neceſſe eſt intelligere, quòd diuinitas & proprietas patris eſſentia filij eſt; & hoc eſt illud, Qui cum in forma Dei eſſet; & pater in me. Non autem ex parte eſt forma diuinitatis, ſed plenitudo paternæ diuinitatis eſſentia eſt filij, & verbum Deus eſt filius: idcirco æqualis Deus non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem Deo. Et rurſus, quia filij diuinitas & ſpecies nō eſt alterius quàm patris; hoc eſt quod diximus, Ego in patre: ſic Deus erat in Chriſto mundum ſibi reconcilians. Proprium quidem ſubſtantię patris eſt filius, in quo creatura Deo reconciliata eſt; ſic quæ operabatur filius, opera patris ſunt. forma enim diuinitatis patris eſt filius; & paterna forma in ipſo, demonſtrat in ipſo patrem: atq. ita eſt pater in filio; & proprie-

tas atq.

[Marginal notes: Ioan. 14. (beside "ciebat, dicebat patrem"); Rom. 15. (beside "ſti eſſe opera"); Philip. 2. (beside "eſſentia filij eſt"); Ioan. 14. (beside "eſſet; & pater in me"); Philip. 2. (beside "pinam arbitratus"); Ioan. 14. (beside "eſt quod diximus"); 2. Cor. 5. (beside "mundum ſibi reconcilians")]

tas atq. diuinitas ex patre in filio, demonſtrat filium in patre inſeparabilem ab eo. Ex his patefit, quòd in Trinitate, quæ ſupra ſubſtantiam eſt, exceptis tribus perſonis deificis, quæ non reciprocantur, alijs remeantibus, quod eſt vna perſona, hoc ipſum eſt alia; quia ſunt vna & ſola trium perſonarum eſſentia: & quod eſt vnius, hoc idem eſt reliquarum perſonarum ſine vlla varietate, ſicut demonſtratum eſt. Quare ſi eſſentia filij eſt vita, neceſſario patris & ſpiritus ſancti eſt eadem vita, quæ erat eſſentia filij. Qui amplius quærit, ſi filius habet ſapientiam patrem, vbi eſt huius filij ſapientia? Fatuus plane & inſipiens eſt, cum audiat, vitam quam habet pater, non eſſe aliam vllam præter filium; & vitã in filio non eſſe vllam aliam præter patrem; & verum dicere qui dicit: Ego in patre, & pater in me. Vna enim, vt diximus, eſt eſſentia Trinitatis, & vna ſolum ſemper. Hęc igitur eſſentia ſingulariſſima trium, aſſumens ineffabiliter nomen patris, quod eſt ſupra ſubſtantiam; ſolum patrem generantem filium manifeſtat. rurſus aſſumens ſupraquam intelligi poteſt, nomen filij, quod eſt ſupra ſubſtantiam, ſolum filiũ demonſtrat generatum a patre. rurſus hęc ipſa eſſentia aſſumens nomen ſpiritus, quod eſt ſupra ſubſtantiam, ſpiritum tantum declarat a patre procedentem per filium. vt ſi exempli gratia & quidem tenuis dicamus, natura hominum, quę vna eſt, in quibus ſolum aſſumit virtutem gignendi, patres tantum declarat: in quibus autem aſſumit genitum, filios ſolum: eſt nihilominus vna natura humana patrum, & filiorum. Cum igitur dicimus eſſe filium; in eo quòd manet filius tantum, ſimul [8] inducitur eſſe patrem, & ſpiritum ſanctum; quia eſſentia eorum eſt vna. ſimiliter vtrauis aliarum perſonarum ponatur, neceſſario ſequitur reliquas duas eſſe. quod enim eſt [9] alicuius eſſentia, hoc ſimul cernuntur eſſe quæ illam definiunt. Cum enim eſſentia alicuius demonſtratur, proprietates quę ad illã pertinent, ſimul patefiunt: vt quod habet tres angulos ęquales duobus rectis, neceſſario omnis trianguli naturam oſtendit. Niſi quis hoc recte dicat, omnino hoc diſſentire ab imagine & ſimilitudine vnius & eiuſdem naturę Trinitatis, quę ſupra naturam, & ſupra omnia eadem ęſt. Per ſe ipſas igitur & in ſe ipſis

Ioan. 14.

 viciſſim

vicissim diuinæ personę meant: & vna posita, necessario tota Trinitas declaratur, sicut ostenso solum radio, tacite sol & lux simul ostenduntur. vel sicut demonstrata charitate, qui diligit & quod diligitur, simul demóstrantur. vel sicut posito fonte, fluuius & aqua. & quæcumq. alię imagines sacrę & similitudines huius rei ex sacris scripturis symbolice exprimuntur.

Scholia.

Diuinitas [1]) ὑπέρθεος, *idest, supraquàm diuina, vel supra diuinitatem, scilicet creatam, eorum dico, de quibus scriptum est:* Ego
Psal. 81. *dixi, dij estis.* Deus *enim est qui illos sanctificat, & facit deos per participationem: vnde diuinæ personæ a* Dionysio *& a patribus vocantur* θεαρχικαί, *idest, deificæ; & spiritus sanctus vocatur* ὑπέρθεον πνεῦμα, *hoc est, spiritus supra deos, quos scilicet sanctificando facit deos, siue in cælo, siue in terra. idẽ* [2] *supra omnia in tota proprietate quæ supra omnia est)* Sunt *proprietates substãtiales eædem in creaturis cuiusq. speciei; vt rationale proprietas substantialis in homine; in angelis sunt proprietates eorum substantiales eædẽ; in animantibus alijs suæ item proprietates substantiales eædem; & in alijs naturis similiter. sed ratio proprietatis, & ratio eiusdem proprietatis in creaturis non potest comparari cũ proprietatibus substantiæ diuinæ, & cum identitate earũ. hæ enim sunt sine differẽtia in re ipsa diuina substantia. vnde personæ diuinæ vocãtur a* Dionysio μονοειδεῖς, *idest, vniformes. vnitas* [3] *supra vnitatẽ principialem) quia in creaturis reperitur vnũ, quod habet rationem principij, vt in igne est vnum principiũ caloris; in sole vnum principium luminis; sed in his nec vnitas, neq. ratio principij comparari potest cum proprietatibus istis principij diuini. ignoratio* [4]) *Ignorationem vocat non quidẽ inscientiam, quæ est quadam tenebræ animæ; sed relicta omni cogitatione rerum externarum, & omni intelligentia a proposito aliena, vniri in quodam silentio secundum meliorem partem cum* Deo *ignoto quid sit, qui est supra omnem cognitionem, & nihil aliud cognoscendo & contemplando, supra mentem cognoscere & contemplari, vt* Dionysius *in mystica* Theo-
Exod. 19. *logia cap.* 1. *tradit.* Hæc *ignoratio vocata est in* Exodo *caligo, in quã dicitur* Moyses *ingressus, vt* S. Maximus *notauit.* Hanc *vnionem optat* Dionysius Timotheo *in principio mysticæ* Theologiæ, *vnde melius eam licet intelligere.* Vnio *autem supra mentem est, cum mens se relinquit; relinquit autem se, cum vacat omnino a suo motu proprio, & nihil proprium sui habet, neq. sui est, sed est tota in* Dei *contemplatione. ex omni* [5] *intellectilis) idest, ex creaturis* Dei, *& prouidentijs eius, quibus vniuersum plenũ est. si ita loqui* [6] *fas est)* Quia *hæc vocabula mansio, & collocatio distinctionẽ secum inferre videntur, &*

ad locum

ad locum referri (quod enim in aliquo manet & collocatur, non videtur esse idem quod est illud, in quo aliquid manet tamquam in loco, & in quo collocatur) idcirco correctionem adhibuit Dionysius, inquiens, Si ita loqui fas est. ac per se existunt) Non est usus hoc exemplo Dionysius, ut quidam existimarunt, secundum opinionem eorum qui tradebant lumen esse substantiã corpoream, & nõ qualitatẽ. quòd enim posuit Dionysius lumina lampadarum per se existere; non ad lumina retulit, sed ad lampadas quæ per se existunt, sicut faces & tedæ. itaq. faces ardentes, siue lampadas accensas luminibus in unũ coniunctis per se existentes cum proprietatibus hypostaticis per se subsistentibus in lumine suprasubstantiali Trinitatis discrete unitis, & unite discretis comparat. & quod sequitur in Dionysio, Et si quis unum luminare, idest, unam facem accensam educat e domo, simul exibit totum propriũ lumen, nihil quidquam aliorum luminum in se ipsa simul trahens, nec aliquid sui illis relinquens; ad mysterium incarnationis retulit, ut Pachimerus notauit; interpretatusq. est illud: Ego a patre exiui. Filius enim factus homo, qui erat fax quædam humanitatis accensa lumine diuinitatis, non traxit secum patrem, neq. spiritum sanctum, neq. quidquam proprium diuinitatis illis reliquit; quin potius eandem totam diuinitatem quæ in illis est, tulit manens in illis. Ad idem mysterium incarnationis retulit hoc exemplum Leontius monachus, auctor eruditissimus, in libro quem contra Nestorium & Eutichem scripsit. docet enim sic substantias uniri posse sine mixtione, ut hic sine mixtione uniuntur qualitates luminum, & uniuntur splendores stellarum, salua proprietate quanti in quali. in eo quod manet filius tantum, simul & inducitur esse patrem, & spiritum sanctum) Non hoc accipiendum est dici secundum relationem: sic enim filius non refertur ad spiritũ sanctum, sed ad patrem tantum; sed accipiendum est dici secundum circumincessionem, quæ περιχώρησις a Græcis patribus dicitur, quia in filio sunt pater, & spiritus sanctus; & filius in patre, & spiritu sancto; & spiritus in patre, & in filio, & deniq. unaquæq. persona in alijs uicissim. quod enim est 9 alicuius essentia) Sicut qui hominem demonstrat, animal rationale demonstrat, quia essentia hominis est animal rationale; sic qui unam personam diuinam demonstrat, reliquas duas ostendit, quia idem est una, quod reliquæ, ueluti si una esset definitio alterius. & sicut figura, quæ habet tres angulos æquales duobus rectis, omnis trianguli naturam demonstrat, quia una & eadem natura trianguli est in omnibus triangulis; sic una persona reliquas demonstrat, quia una & eadem natura est in tribus; tametsi infinito interuallo absunt hæc exempla a diuinis personis, quæ non possunt definiri, quia sunt infinitæ; & natura in eis nõ diuiditur proprietatibus hypostaticis, sicut in creaturis, sed est ἀπάντων ἀνέκλειπτα ταυτότης. idest, est idem supra omnia eadem.

Ioan. 16.

Quòd supra omnem rationem & mentē est omne quod in Trinitate, quæ supra substantiā est, contemplamur; & penitus incognitū, & intelligentia incomprehensum, quomodo vna & eadem essentia & in vnaquaq. persona ex tribus tota & sola est; & in tribus simul eadē tota & sola; & in nulla persona ulla in re a sola & tota dimouetur, trine simul & singulariter culta.

Aut sic:

Quòd in Trinitate, quæ supra substantiam est, non secundū deificas personas essentia eius terminatur; sed est supraquam ratione comprehendi potest, vna trium essentia. Cap. X.

SAnctus Maximus in centuria IIII. cap. primo ait: Vnum est bonum supraquam sine principio, & supra substantiam, sancta scilicet trium personarum vnitas, pater, filius, & spiritus sanctus, trium qui immensi sunt, immensa naturæ consociatio, quæ rationem essentiæ suæ, & quomodo, ac quid, & qualis sit, nullis penitus peruiā facit. siquidem omnem notionem intelligentiū fugit, nequaquam ex abdito & penetrali naturæ suæ egrediens; & omnem cognitionem summam & excellentissimā in infinitū superat. Idem in eadē centuria cap. IIII. Vnus Deus vnius filij genitor pater, & vnius spiritus sancti fons, vnitas sine confusione, & Trinitas sine diuisione, mens sine principio, solus solius verbi sine principio secundū substantiā genitor, & solius æternæ vitæ tamquā spiritus sancti fons. Item in secunda centuria cap. I. Vnus Deus, quoniam vna diuinitas; vnitas sine principio, & simplex, & supra substantiā, & expers partis, & indiuidua, eadē vnitas, & Trinitas; tota eadem vnitas, & tota eadē Trinitas; vnitas tota eadem secundū substantiam, & tota eadem Trinitas secundum personas: pater enim, & filius, & spiritus diuinitas; & in patre, & filio, & spiritu sancto diuinitas; tota eadem in toto patre, & in eadem tota totus pater; & tota eadem in toto filio, & in eadem tota totus filius; & tota eadem in toto spiritu sancto, & in tota eadem totus spiritus sanctus: tota pater, & in toto patre; & totus in tota pater, & tota totus pater; & tota eadem totus filius, & tota eadem in toto filio, & totus tota, & in tota eadem filius; & tota eadē spiritus sanctus, & in toto spiritu

ritu

ritu ſancto, & totus ſpiritus ſanctus tota, & totus in tota eadem ſpiritus ſanctus. Non enim ex parte diuinitas in patre, aut ex parte Deus pater; nec ex parte in ſpiritu ſancto diuinitas, aut ex parte Deus ſpiritus ſanctus: nec enim partibilis eſt diuinitas, nec imperfectus Deus pater, vel filius, vel ſpiritus ſanctus; ſed potius tota eſt eadem, perfecta perfecte in perfecto patre; & tota perfecta perfecte eadem in perfecto filio; & tota perfecta eadem in perfecto ſpiritu ſancto. totus enim in toto patre, & ſpiritu ſancto perfecte eſt filius; & totus in toto patre, & filio perfecte eſt ſpiritus ſanctus: quamobrem & vnus Deus pater, & filius, & ſpiritus ſanctus. vna enim & eadē ſubſtantia, & virtus, & operatio patris, & filij, & ſpiritus ſancti, cum nullus ſine altero ſit, aut intelligatur. Magnus Athanaſius in epiſtola ad Serapionem: Videamus vero præterea ipſam etiam a principio relictam traditionem, & doctrinam atq. fidem Eccleſiæ catholicæ; quam Dominus quidem dedit, Apoſtoli vero prædicauerunt, & patres ſeruarunt. In hac enim fide Eccleſia fundata eſt. ab hac qui exciderit, nec erit, neq. dicetur Chriſtianus. Trinitas igitur ſancta & perfecta eſt in patre, & filio, & ſpiritu ſancto, nihil alienum, nec extrinſecus collectum habens, nec ex creatore & creato conſtans, ſed tota creatrix, & effectrix; ſui ſimilis, & ſecundum naturam indiuidua, & vna huius operatio. Pater enim per verbum in ſpiritu ſancto omnia facit. & ſic ſeruatur vnitas Trinitatis; & ſic vnus Deus in Eccleſia prædicatur, qui eſt ſuper omnia, & per omnia, & in omnibus. ſuper omnia quidem, vt pater, vt principium, vt fons; per omnia vero per verbum; in omnibus autem in ſpiritu ſancto. Trinitas vero eſt non ſolo nomine, & fictione verbi, ſed veritate & exiſtentia Trinitas. Sicut enim qui eſt, eſt pater; ſic qui eſt, eſt ſuper omnia Deus, qui eſt huius verbum; & ſpiritus ſanctus non eſt non exiſtens, ſed potius exiſtit, & ſubſiſtit vere. Neq. minus his ſentit Eccleſia catholica, ne in errorem eorum qui cum Caipha, & Iudæis, atq. Sabellio ſentiunt, incidat: neq. plus his excogitat, ne ad multitudinem deorū cum gentilibus voluatur. Et quòd hæc ſit Eccleſiæ fides, intelligant quomodo Dominus, cum mitteret Apoſtolos, præcepit eis iacere hoc funda-
mentum

Matth. 28. mentum Ecclesiæ: Euntes, inquit, docete omnes gentes,
baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus san-
cti. Apostoli autem profecti sic docuerunt. Et hæc est in
vniuersa Ecclesia quæ sub cælo est, prædicatio: & hoc est
fundamentum fidei Ecclesiæ. Ex his planum fit, quòd
omnis plenitudo diuinitatis est pater, filius, & spiritus
sanctus. tota enim & sola diuinitas de vnaquaq. triũ per-
sonarum sine differentia vlla, & ex omni parte prædica-
tur; & reciprocatur prædicatio de eodem; nec variatur in
vlla re, nisi in hypostaticis. atq. hoc est illud mirum in
modum ingens & arcanum, atq. abditum, & quod nulli
naturæ in vlla re contingit, quomodo trium personarũ,
& (si fas est dicere) trium subiectorum vna est essentia
actu, sola & tota in vnaquaq. persona, vt si vna persona
absolute existeret: vnam essentiam actu dico magis vná,
quàm quæ est maxime omnium singularis. Vt autem re-
petendo summatim manifesta fiat expositio initiaria,
quæ hac Decade continetur, demonstratum est per pro-
1 positiones affirmantes, quòd non est alia, & sola natura
non creata, nisi solus pater, filius, & spiritus sanctus; nec
2 alia diuinitas, & virtus, & operatio, nisi solus idem pa-
3 ter, & filius, & spiritus sanctus; nec est alia vnitas supra-
quàm diuina, nisi pater, filius, & spiritus sanctus: nec est
4 alia in Trinitate discretio, nisi in eo quod est esse patrem,
5 & filium, & spiritum sanctum; nec est in Trinitate alius
fons, & principium totius diuinitatis, nisi solus pater; &
quòd naturales & substantiales operationes ex ipso pro-
6 deuntes sunt filius, & eius spiritus sanctus; nec alia est o-
peratio, & manus, & digitus eius, qui est supra bonum
per quem omnia Deus operatur, nisi eius filius, prin-
7 cipium deificandi nos, & spiritus sanctus: neque quæ-
cumq. singulatim naturales & substantiales energiæ, si-
ue operationes Dei dicuntur, aliæ sunt præter filium,
8 & sanctum eius spiritum; neq. quæcumque vno verbo
naturalia & substantialia Dei dicuntur, alia sunt præter
9 filium, & spiritum sanctum; neq. quæcumq. in Trinita-
te reciprocantur, pium est dicere quidquam in eis esse &
dici vnius personæ, quod non sit & dicatur essentia alte-
10 rius: neq. quæ sunt personæ deificæ, & essentia Trinita-
tis, pium est dicere alterum non esse essentiam alterius.

supra

ſupra omnem vero mentem & rationem in tribus perſo-
nis, ſiue ſubiectis vna eſt & tota, & ſola trinæ ſupra natu-
ram, & infinitæ vnitatis eſſentia ſupraquam diuina. Per-
fecta itaq. ſunt quæ in hac Decade contexta ſunt & expo
ſita, ita vt nihil deſit. Eſt autem inſcripta Decas, De infi
nitate in Deo, quia omnis infinitas in Deo eſt Trinitas,
quæ ſupra naturam, & ſupraquam incognita eſt; & ipſa
ſola eſt is qui ſuper omnia, & per omnia, & in omnibus
laude & gloria celebratur vnus & trinus Deus; & eſſe e-
ius eſt ſubſtantia, & ſubſiſtentia omnium; & non eſt in
ipſo vlla priuatio, neq. quidquam non ſubſiſtens: nec eſt
in eo plus, aut minus; niſi quæ ab ipſo extra ſe ipſum vo-
luntate propter exuperantiã bonitatis ſuę producta ſunt.

Non ſecundum perſonas [1] deificas definitur eſſentia Trinitatis; definiretur autem, ſi quia eſt vna & eadem, & tota in vnaquaque, non eſſet eadem tota in tribus ſimul; aut ſi, quia eſt vna, eadem & tota in tribus, non eſſet eadem tota ſine vlla variatione & differentia in ſingulis. Perſonas deificas vocat, ideſt diuinas, quia perſona quæ deos facit, non poteſt eſſe niſi Deus.

DECAS DECIMA, DE DIVINA SIMPLICITATE.

Quòd non oportet quærere in Trinitate, quæ ſupra ſubſtantiã eſt, habitus & diſpoſitiones, neq. ſunt aliqua circa ipſam, quæ ſubſtantiam eius compleant. Cap. I.

SANCTVS Maximus in centuria quarta, cap. VIII. Ne, inquit, quæras habitus & habilitates in ſimplici & infinita ſubſtantia ſanctæ Trinitatis, ne eam facias compoſitam, ſicut creaturas; quod quidem in Deo cogitare abſurdum & nefarium eſt. Diuinus Damaſcenus: Voluntas, & ſapientia, & virtus patris eſt filius. non enim oportet dicere in Deo qualitatem, ne dicamus eum ex ſubſtantia & qualitate compoſitum eſſe. Magnus Athanaſius in apologetico pro Sy-

nodo Nicena, cuius principium est, Bene fecisti, vt declarares mihi, &c. Si quis igitur, inquit, existimat Deum esse compositum, vt quod ex substantia & accidente cōpositum est; aut habere extrinsecus aliquod operimentū, & tegi; aut esse quædam circa ipsum, quæ substantiam eius compleant; ita vt cum nos dicimus Deum, vel nominamus patrem, non ipsam inaspectabilem, & incomprehensam substantiam eius significemus, sed potius aliquid circa ipsum, accusent Synodum, quæ scripsit, ex substantia patris esse filium. Considerent, quòd duo blaspheme, & in Deum contumeliose proferunt, cum sic cogitant: Deum quendam corporeum introducunt, & Dominum non ex ipso patre, sed ex ijs quæ sunt circa ipsum, mentiuntur esse. Sin autem simplex quidpiam Deus est, vt quidem est, manifestū sit quòd cum dicimus Deum, [1] & nominamus patrem, nihil tamquam circa ipsum, sed ipsam eius substantiam significamus. Et rursus idem in oratione, cuius principium est, Omnibus vobis qui in vnū conuenistis; de eo quòd patres Synodi Nicenæ recte vsi sunt verbo homousij: Quia igitur, inquit, excusatio de ijs qui scandalizantur, improbabilis demonstrata est, dicite deinceps vos, quomodo nō placet vobis nomen substantiæ? hoc enim necesse est primum excutere. atqui & vos scripsistis ex patre genitum esse filium. Si igitur cum patrem nominatis, vel Dei nomen dicitis, non substantiam significatis, nec eum intelligitis, qui est id quod secundum substantiam est; sed aliud quid [2] circa ipsum, vel aliquid [3] deterius (ne a me expromatur) his nominibus significatis, oportebat vt non scriberetis vos, ex patre filium genitum esse, sed ex ijs quæ circa ipsum, vel in ipso sunt; vt cum refugitis a dicendo vere patrem Deum, & eum qui simplex est, compositum & corporeum cogitatis, nouarum blasphemiarum inuentores reperiamini. Cum autem sic cogitatis, necessario etiam verbum non substantiam, sed nomen solum existimatis. deniq. vsq. ad nomina opinionem vestrā affertis; & quæ dicitis, non creditis esse, sed potius non esse sentitis. Hæc autem audacia Sadducæorum [4] potius, & eorum qui apud gentiles sine Deo sunt, existit. Quocirca neq. ipsam creaturam ipsius qui Deus est, fabricam esse dicetis, si hoc nomen

men pater & Deus non ipsam causam eorum quæ sunt, significant, sed aliud quidpiam quod vos fingitis: verum hoc indecorum, & valde impium est vel solum cogitare. Sin autem cum audimus, Ego sum qui sum; & illud, In *Exod. 3.*
principio fecit Deus cælum & terram; &, Audi Israel, *Genes. 1.*
Dominus Deus tuus, Dominus vnus est; & illud, Hæc di *Deut. 6.*
cit Dominus omnipotens; non aliud præterquam simplicem, & beatam, & incomprehensam eius qui proprie est, substantiam intelligimus (etsi enim non possumus comprehendere quid tandem est, tamen cum audiuimus dici patrem, & filium, & omnipotentē, nihil aliud quàm substantiam ipsam eius qui est, significari intelligimus; & vos dixistis ex Deo filium, scilicet ex substantia patris eum dixistis, quia & ante nos dicunt scripturæ Do- *Ioan. 3.*
minum filium patris, & ante ipsas idem pater dixit: *Rom. 8.*
Hic est filius meus dilectus; filius autem nihil aliud est, *Matth. 17.*
nisi fœtus ex patre) quomodo non videntur patres bene dixisse ex substantia patris esse filiū, recte arbitrati idem esse dicere ex Deo, & dicere ex substantia Dei? Ex quibus fit manifestum quòd in vnitate, quæ supra substantiā est, non oportet quærere habitus & dispositiones; nec an sint circa ipsam aliqua naturalia, & substantiæ propria ad complendam substantiam ipsam. nisi forte a nobis sic dicuntur consuetudine intelligentiæ nostræ; & quia non possumus aliter intelligere, qui nunc vitam per specu- *1. Cor. 13.*
lum, & in ænigmate transigimus.

Scholia.

Cum dicimus Deum, 1 & nominamus patrem, nihil tamquam circa ipsum, sed ipsam eius substantiam significamus) Non contradicit Ioannes Damascenus cum ait libro primo Theologiæ cap. 9. Bonum, & iustum, & sanctum, & alia huiusmodi consequuntur naturam, non autem ipsam substantiam declarant. & cap. 10. Pater, filius, & spiritus sanctus non declarant substantiam, sed relationem. & paulo post: Ex his ad diuinam substantiam manuducti, non ipsam substantiam comprehendimus, sed quæ circa substantiā. hoc enim dixit Damascenus, scilicet nō significare nomina Dei substantiam eius, quia nullū nomen exprimit quid est Deus perfecte; sed eū significant imperfecte, sicut creaturæ imperfecte repræsentāt sic enim Damascenū interpretatus est S. Thom. p. 1. q. 13. art. 2. in resp. ad 1. Præterea cōsuetudine intelligentiæ nostræ locutus est hic Damascenus. quia enim imposita

sunt nomina ad significandas res, quatenus in nostram intelligentiam cadunt; superat autem intelligentiã nostram, vt quæ propria sunt alicuius naturæ, ea intelligamus esse ipsam naturam per se subsistentẽ; quod in Deo *tantum euenit; idcirco de ijs quæ propria sunt substantiæ diuinæ, tamquam de proprijs naturæ creatæ, quæ non substantia, sed circa substantiam sunt, & illam consequuntur & complent, loquimur. sic inquam, loquitur* Damascenus *de perfectionibus diuinæ substantiæ, vt loqui solemus de proprijs accidentibus, quæ circa substantiam contemplamur, quæ naturam consequuntur. similiter nomen patris, quod prius conuenit* Deo*, quàm creaturæ, & nomen filij, & nomen spiritus sancti, relationem, & non substantiam dicit significare. hoc etiam dicit consuetudine intelligentiæ nostræ ex creaturis sumptæ; quia hoc nomen patris secundum modum significandi & intelligendi nobis vsitatum non personam, sed relationem significat, quæ per se non subsistit, vt quidem subsistit in diuinis; & ideo non potest significare relationem, quin significet substantiam personæ, quia ipsa relatio per se subsistit: sed quia hoc superat intelligentiam nostram, idcirco secundum consuetudinem intelligendi, & secundum nostrum modum significandi dixit* Damascenus *non significare nomen patris substantiam personæ patris, sed relationem,* Gregorium Nazianzenum *secutus, qui hoc etiam dixit in oratione prima de filio, licet ibidem concedat ei, contra quem disputat, significare etiam substantiã.* Si *enim existimasset* Damascenus*, ideo nõ significare substantiam in diuinis, quasi relatio non per se existeret, error plane fuisset, vt* S. Thomas *1. p. q. 33. art. 2. in resp. ad 1. notauit:* Damascenum *enim notasse videtur, licet non nominatim, pro ea qua fuit modestia, cum ait,* Vt *quidam falso opinati sunt.* Item Anastasius Antiochenus *in oratione prima de rectis dogmatibus veritatis:* Nomina*, inquit,* Trinitatis*, pater, filius, & spiritus sanctus non significant esse, sed quomodo esse. nec enim qui patrem dixit, substantiam significauit, sed omnino habitudinem. sed aliud quid 2 circa ipsum) scilicet accidens indiuiduum, quod consequitur materiam vltimam. quod enim circa substantiam est, accidens per se est, & substantiale, quod totam speciem consequitur, quod ex principijs subiecti efficitur; quod in* Deo *esse non potest, in quo nihil est factum; & multo minus accidens materiale. aut aliquid etiam 3 deterius) idest, aliquid non in ipso tamquam accidens, neq. circa ipsum tamquã complens substantiam eius, sed aliquid circa ipsum extrinsecus, vt indumentum, vt paulo supra dixerat idem* Athanasius. Sadducæorum *4 potius)* Antiqui *ignorantes vim intelligendi, & non distinguentes sensum ab intellectu, existimarunt nihil esse in mundo, nisi quod sensu & phantasia comprehendi posset; & quia in phantasiam non cadit nisi corpus, existimarunt nullam rem esse in mundo nisi corpus, vt* Arist. 4. Physic. *tradit. ab*

istis

istis profectus est error Sadducæorum, qui aiebant, non esse spiritum. hæc S. Thom. 1. p. q. 50. art. 1. Idem euenit gentilibus, qui sine Deo erant colentes opera manuum hominum.

Quòd non oportet quærere in Trinitate accidentia quæpiam, quæ in substantia eius existant; nec differentias substantiales in ipsa intelligere, siquidem & in incorporeis, quæ ab ipsa producta sunt, non oportet quærere differentiam substantiæ, & energiæ; neq. tamquam aliud in alio ista vt existant, accidere. Cap. II.

SAnctus Cyrillus libro trigesimoprimo Thesaurorum: Si igitur non quæcumq. dicuntur inesse in Deo secundum naturam, hæc omnino erunt substantia eius, relinquitur vt dicamus esse ea accidentia substantiæ sic † voce tenus intellecta. non enim potest natura humana † aliquid maius in Deo dicere, quàm secundum [1] se; idcirco consuetudine propria vtimur, cum ea quæ naturæ nostræ conueniunt, maiorum rerum exempla facimus; vt qui in parua tabula orbem cæli describunt. Idem in eodem libro: Sapientis est dicere, nihil accidere substantiæ Dei, quia habet ex se ipsa perfectionem. sed videmus quòd multa ratio coget nos ad intelligendum in Deo tamquã accidentia ea quæ huiusmodi sunt, etsi penitus non acciderunt. Et idem adhuc: Si ergo quædam res tamquam accidentia Deo, intelliguntur, quid frustra contenditis non esse dicendum accidisse Deo ingenitum esse, cum quædam huiusmodi appareant, quæ sunt secundum substantiam eius? Et rursus idem: Non enim est substantia Dei ingenitum, aut incorruptibile, aut immortale, vel inaspectabile. nam si vnumquodq. horum [2] substantiã significat, ex tot substãtijs compositus erit Deus, quot sunt ista quæ reperiuntur conuenire illi naturaliter. Gregorius Theologus in primo de filio: Vel & immortale, & expers malitiæ, & non variabile substantia Dei est. Sed si hoc verum est, multæ substantiæ Dei erunt, & non vna; vel Deus erit ex his compositus. nõ enim hæc sine compositione erunt, si sunt substãtię. Magnus Basilius: Quomodo non est ridiculum dicere substantiam [3] esse facultatem

† Idest, secundum modum significandi & intelligẽdi nobis consuetũ.

† Idest, aliquid maius, quàm vt ex rebus creatis didicit, ex quibus scientiam capit.

tatem

tatem creandi? ſubſtantiam item facultatem prouidendi?& ſimiliter ſubſtantiam eſſe facultatem præcognoſcendi? & vt ſemel dicam, omnem energiam ſubſtantiam ponere? S. Damaſcenus: Deus, inquit, ſimplex eſt, & non compoſitus. quod autem ex multis & diuerſis conſtat, compoſitum eſt. Si igitur increatum, eſſe ſine principio, & incorporeum, & immortale, & æternum, & bonum, & poteſtatē creandi, & alia huiuſmodi, differentias ſubſtantiales in Deo dicamus, quod ex iſtis conſtabit, non erit ſimplex, ſed compoſitum. Magnus Dionyſius cap. XI. de cæleſti hierarchia: Sed quia omnes mentes ratione quadam excellenti conuenienter ipſarum naturæ, in tria diuiſę ſunt, in ſubſtantiam,& virtutem,& energiā, ſiue operationem, cum omnes,aut earū aliquas indifferenter cæleſtes ſubſtantias,aut cæleſtes virtutes vocamus,exiſtimandum eſt declarare nos circuitione eos cęlites ſcilicet, de quibus ſermo fit, ex ſubſtantia & virtute vniuſcuiuſq. eorū. S. Maximus in annotationibus ſeptimi cap. eiuſdē hierarchię: Quia,inquit,in diuinis mentibus † habitus deiformes dixit, non oportet exiſtimare, quaſi dicat magnus Dionyſius,has virtutes mentium diuinarum tamquam accidentia in illis ſicut in nobis, velut aliud in alio ſubiecto tamquam qualitatem aduenire. Illud enim tamquam accidens, 4 & tamquam ſubiectum non habet illic locum; quia omnis compoſitio, & illud informe materiæ illinc eiectum eſt. Si enim eſſet aliud in alio veluti accidens in ſubiecto,non viueret per ſe ſubſtantia illa; neq. poſſet per ſe deificari, quantū vires pati poſſunt, propter ſolū ordinem qui ſeruatur ponendo aliud in alio. Habitus igitur quos in ipſis diximus, ſunt ipſi earum ſubſtantiæ inditi, nō autem vt accidens in ſubiecto, quia ſunt expertes materiæ: vnde magnus Dionyſius in libro de eccleſiaſtica hierarchia, cap. IIII. ſubſtantiales vocat habitus, qui in ipſis ſunt. Adhuc idem Maximus in annotationibus cap. IIII. de diuinis nominib. Propter hos ſcilicet radios bonitatis diuinæ extiterunt omnes mentes intellectiles, & intelligentes; & ſubſtantiæ, & virtutes, & energiæ: intelligunt enim & ipſæ; quia omnes ſunt mentes, & ſubſtantię vitæ, a mente ſuprema creatæ, immo & energiæ, 5 illic per ſe ſubſiſtentes ſunt, & ſu

† Habit⁹ deiformes dicit, quibus angeli Deo aſſimilantur, quo ad fieri poteſt.

& subſtantię: omnis enim motus & ſtatus illic ſaltem per ſe ſubſiſtentes ſunt, & virtutes viuentes, ac ſuperiores, quàm vt in eas cadant variationes eorũ quæ fluxa & corporea ſunt. Potes autem aliter etiam intelligere virtutes, & operationes; virtutes quidem, quia nondum omnia creata eſſent, virtute tamen omnia in Deo prius extiterunt, quæ producenda erant ab ipſo: operationes vero, quando iam creatura ad effectum adducta eſt. Ex his manifeſtum fit, in vnitate, quæ ſupra ſubſtantiam eſt, nõ poſſe accidens verſari, neq. ſecundum habitum, neq. ſecundum diſpoſitionem, neq. ſecundum † operimentum, [6] neq. ſecundum † ſubexiſtentiam, neq. ſecundũ conſequentiam. Si autem tamquã accidens dicatur, vocetenus tantum ſecundum cogitationem humanam, quia dicitur tantum, oſtenditur; neq. differentias ſubſtantiales pium eſt in hac Trinitate intelligere. eſt autem extremæ impietatis excogitare aliud in hac. aliud enim in alio, & tamquam in ſubiecto, deniq. † accidens neq. in [7] incorporeis cælitibus ab ipſa creatis, qui materia vacant, locum habet.

† Vt cũ Deus dicitur indutus, nõ ſignificatur accidens ex categoria habere.
† Vt priuationes ſubexiſtunt in habitibus.
† Accidẽs ſcilicet, quod materiã conſequitur, id eſt, accidens corporeum: quia angelus non eſt corporeus, & multo minus Deus, immo in infinitũ minus.

Scholia.

Hoc [1] eſt quod dicit S. Thom. 1.*p. q.* 39. *art.* 2. *quod ſæpe aliàs repetit, intellectus noſter res diuinas nominat, non ſecundum modum earum, quia ſic eas cognoſcere non poteſt, ſed ſecundum modum in rebus creatis inuentum. ſi vnumquodq. horum [2] ſubſtantiam ſignificat, ex tot ſubſtantijs compoſitus erit* Deus, *quot ſunt iſta quæ reperiuntur conuenire illi naturaliter.)* Contra Eunomium *diſputans hoc dicit. ille enim, quia ingenitum dicitur de* Deo *patre, & ingenitũ aliud nomen eſt a genito, argumentabatur aliam ſubſtantiam ſignificare ingenitum, & aliam genitum: quaſi vna ſubſtantia non poſſet diuerſis nominibus affici.* Sic *enim* S. Maximus *in eo loco orationis primæ* Gregorij Nazianzeni *de filio, vbi quærit* Eunomius, *quid pater ſignificet, explicans eum:* Interrogabant, *inquit, hæretici,* Eſt *ne pater nomen ſubſtantiæ, an energiæ? vt ſi dixerimus eſſe nomen ſubſtantiæ, hinc colligant, filium eſſe diuerſam ſubſtantiam a ſubſtantia patris,* ὡς τῆς αὐτῆς οὐσίας δύο μὴ ἐπιδεχομένης καὶ διάφορα κυρίως ὀνόματα, *ideſt, quaſi vna ſubſtantia non reciperet duo & diuerſa proprie nomina. ſi enim pater eſt nomen ſubſtantiæ, numquam eiuſdem ſubſtantiæ nomen erit filius. hactenus* S. Maximus. *& beatus* Baſilius *libro* 2. *contra* Eunomium: Quomodo *igitur, inquit, o ſapientiſſime, ſi diuerſitatem nominum neceſſario ſequitur varietas ſubſtantiæ: re-*

cordamur

cordamur enim hæc te in superiore oratione exposuisse, &c. Hanc igitur impiam Eunomij opinationem cum patres refellunt, Athanasium dico, Gregorium NaZianZenum, Basilium, & Cyrillum, compositum esse Deum argumentantur, si nomina quæ Deo secundum naturam conueniunt, substantiam Dei significant; idest, si vnumquodq. Dei nomen diuersum, diuersam Dei substantiam significet, vt Eunomius volebat; quod quidem nihil aliud erat, quàm dicere, vnumquodq. diuersum nomen Dei partem substantiæ Dei significare, ex quibus vna substantia Dei composita esset. at hoc non sequitur, si diuersa nomina, quæ scilicet affirmanter & absolute de Deo prædicãtur, vnam & eandem, & totam Dei substantiam, vt nos dicimus, significent, licet non perfecte, & vt in se est; quia ex creaturis nunc Deum cognoscimus non perfecte; & vt cognoscimus, sic nomina significant. Sic respondet idem Basilius eidem Eunomio obijcienti nobis compositum esse Deum, nisi concederetur idem esse ingenitum, & lumen quod de Deo dicitur. sic enim argumentabatur: Si aliud significat lumen quod de Deo dicitur, & aliud ingenitum, compositum erit quod ex alio & ex alio constat: quod autem compositum est, non est ingenitum. si vero idem est, & idem significat vtrumq. nomen, tantum distabit lumen, aut vita, aut bonum, quod de ingenito dicitur, a lumine, aut vita, aut bono, quod de genito prædicatur, quantum ingenitum distat a genito. ita substantiam ingeniti a substantia geniti separabat Eunomius. Respondet Basilius: At vero ad illud quod ait Eunomius, compositum demonstrari Deum, nisi pro eodem lumen & ingenitum accipiantur, illud dicere possumus, quòd si partem substantiæ ingenitum acciperemus, haberet locum ea ratio, qua dicitur compositum esse quod ex diuersis constat. sin vero substantiam Dei ponimus lumen, vel vitam, vel bonum, totum quod est, bonum; totum quod est, vitam; totum quod est, lumen; vitam vero, & lumen, & bonũ sequitur ἀγεννησία, hoc est innascibilitas, idest, esse vitam, lumen, & bonum nõ ab alio; quomodo non erit expers compositionis, qui secundum substantiã simplex est? Non enim modi existentiæ, qui indicant proprietates, scilicet ingenitum esse, & esse genitum, rationem simplicitatis lædent. hactenus Basilius. Quomodo non est ridiculum dicere, substantiam esse facultatem creandi?) Hæc quoq. contra Eunomium dici intelligenda sunt, qui diuersas proprietates Dei, diuersas item substantias Dei faciebat, vt ingenitum, quæ Dei proprietas est, & negationem tantum declarat, substantiam diuersam a substantia geniti induceret. Sunt alioqui facultas creandi, facultas prouidendi, facultas præcognoscendi, & deniq. omnis energia naturæ diuinæ propria non partes substantiæ, sed, vt ait Dionysius, totum id quod Deus est, qui est omnino simplex, & μονοειδὴς, idest, vniformis in tribus personis. Illud enim tamquam 4 accidens & tamquam subiectum non habet il-

lic lo-

lic locum.) Quod ait S. Maximus non esse habitus in angelis tamquã accidens in subiecto, non solum verum est in habitibus materialibus, vt S. Thom. in 1. 2. q. 50. in resp. ad 1. interpretatus est, quia huiusmodi habitus, vt idem ait, sunt dispositiones ad esse naturale, cuiusmodi habitus non habent locum in angelis, quia materia carent, quales sunt proprietates quædam naturales, quæ in animatis & inanimatis reperiuntur, & ad secundam speciem qualitatis pertinent, quæ potentiæ etiam naturales dicuntur; non solum, inquam, in huiusmodi habitibus & accidentibus verum est, sed etiam in habitibus qui sunt qualitates, & ad primam speciem in prædicamento qualitatis pertinent: quos idem S. Thomas dixit excludi a S. Maximo in angelis. Quod qnidem non ita esse, ex scholijs eiusdem S. Maximi in eundem Dionysium perspici potest. Vbi enim dicit Dionysius, quem S. Thomas citat, in cælesti hierarchia cap. 7. esse habitus in angelis deiformes, idest, quibus Deo assimilantur, scholium his verbis scripsit: interpretabor ad verbum: Nota, inquit, quòd diuinæ potestates (angelos dicit) similitudinem Dei secundum habitum habent: habitus autem est qualitas stabilis & fixa. hinc igitur patefit, quemadmodum liberi arbitrij sunt; siquidem virtutes habent secundum habitus acquisitas, quod copiosius Hammon Adriopolitanus docet in ijs quæ contra Origenem de resurrectione scripsit. hactenus S. Maximus. Hos ergo habitus S. Maximus dicit non esse tamquam accidens in subiecto sicut in nobis; & rationem reddidit, quia angeli carent materia, & omni materiali compositione. Dicendum igitur est summatim, quomodo in nobis sunt habitus scientiæ & virtutũ tamquam accidentia in subiecto, idq. propter materiam; vt inde intelligamus non sic esse habitus in angelis tamquam accidens in subiecto, vt S. Maximus recte dixit. Habitus scientiæ in nobis acquiritur principio per conuersionem ad phantasmata, quæ sunt in potentijs materialibus sensuum, vnde materialiter & dispositiue, vt ait S. Thomas, actus, ex quo habitus generatur, in potentijs sensitiuis est, idcirco corrumpi potest in intellectu habitus scientiæ per obliuionem ex parte memoriæ, in qua seruantur phantasmata sensilium, a quibus species intellectiles abstrahuntur; & per deceptionem falsæ argumentationis, qua suadetur contrarium eius quod prius sciebatur. neutrum autem horum in angelo euenire potest, qui nec obliuisci potest, neq. decipi, quia liber ab omni materia per species rerũ a Deo inditas & congenitas, quibus habitualiter, vt ait S. Thomas, perficitur, omnes naturas rerum scire potest. Quare huiusmodi habitus non est in eo tale accidens, quale in nobis, vt dixit S. Maximus; nec ipse angelus huiusmodi habitus tamquam accidentis subiectum est: sed potius sic huiusmodi habitus in eo est, vt virtus calefaciendi in igne, vt ait S. Maximus, & Pachimerus Dionysii paraphrastes. similiter habitus virtutum, quas per sen-

ſum capimus, vt ait S. Diadochus in libro de perfectione ſpirituali,
ideſt, per iuſtum vſum ſenſuum, & earum rerum quæ ſub ſenſus ca-
dunt, quas Iſaac Syrus ἐξωτέρας τάξεως, ideſt, exterioris ordinis vo
cat, in nobis tamquã accidentia adeſſe & abeſſe poſſunt, quia ſunt ma-
terialiter in potentijs ſenſitiuis, & tamquã in ſubiecto in appetitiuis,
quibus accidit obedire, aut non obedire rationi, vnde iuſti auditu, &
2. Petr. 2. aſpectu, & ſimiliter in reliquis dicimur; ſicut beatus Petrus de ſancto
Lot dixit. erat enim aſpectu, & auditu iuſtus. & compoſitio ex ſubie-
cto harũ virtutũ, & ex ipſis virtutibus, materialis compoſitio eſt pro-
pter organa corporea. virtutes etiã illæ ordinis interioris, quæ Theo-
logicæ dicuntur, fides, ſpes, charitas, accidentia quoq. ſunt in nobis,
quia adeſſe & abeſſe poſſunt propter carnẽ, quæ poteſt ſubijci & non
ſubijci legi ſpiritus. aliud enim eſt caro, aliud prudentia carnis, quam
Rom. 8. Apoſtolus ait legi Dei non eſſe ſubiectam, nec enim poſſe. at in angelis
nõ ſunt virtutes tamquã qualitates mutabiles, quæ dicuntur & ſunt
accidẽtia, vt quidẽ eſſent, ſi in angelis materia eſſet, & cõpoſitio ex ma
teria ſicut in nobis, ſed potius quaſi naturæ fiunt. ſic enim ait S. Dia-
dochus epiſcopus Photices in Epiro, quem S. Maximus citare & ſe-
qui ſolet, in libello aureo quarundam quæſtionum de anima ſeparata
& angelis, quem inſcripſit Apocalypſim, ἐπὶ γὰρ τῶν ἀσωμάτων φύ-
σεων ὅπερ ἂν κλήσηται ἡ ἐνέργεια, τοῦτο ὥσπερ τῆς φύσεως διὰ πολλὴν
ὡς ἔφην λεπτότητα γίνεται, ideſt, In naturis incorporeis, quodcumq.
operatio acquirit, hoc tamquam naturæ efficitur propter multam,
vt dixi, ſubtilitatem. ſubtilitatem vocat τὴν ἀϋλίαν, ideſt, vacatio-
nem a materia. Propoſitum itaq. fuit S. Maximo interpretari, quo-
modo intelligendum eſſet quod Dionyſius dixit, eſſe in angelis habitus
deiformes, ne quis erraret, ſi ſuſpicaretur eſſe virtutes angelorum
tamquam qualitates quaſdam mutabiles, ſicut in nobis more acciden
tium. hæc enim quia poſſunt adeſſe & abeſſe præter ſubiecti corruptio-
nem, proprie accidentia dicuntur & ſunt, quæ veteres Latini voca-
bant coniuncta tamquam aduentitia. ſic enim vocat Lucretius, ver-
bum Græcum, vt mihi videtur, συμβεβηκὸς interpretatus. Illud e-
tiam non pænitet obſeruare hic, quòd iſtos habitus virtutum in ange-
lis idem S. Maxi. cap. 8. de diuinis nomin. ἐπιτηδειότητας vocat, nos
habilitates, ſiue aptitudines interpretamur, S. Thomas participatio-
nes diuinæ ſapientiæ & bonitatis eſſe dicit, cum ait 1. p. q. 5. art. 6.
in reſp. ad 2. quia ad attingendum Deum per intellectum & volun-
tatem indigent participare aliquid ab exteriori, ſcilicet ſapientiam
& bonitatem diuinam, vt ibidem ait: ideo, inquit, neceſſe eſt ponere
in eis habitus. habitus iſtos dicit Dionyſius cap. 4. de diuinis nominib.
corrupiſſe angelos qui ceciderunt, quatenus aberrarunt ab opera-
tione habitibus iſtis congruente, quos Iudas Apoſtolus in epiſt. ſua di
ſit non ſeruaſſe principium, ſiue, vt vetus interpres vertit τὴν ἀρχὴν,
princi-

principatum. creati enim erant, vt ait S. Maximus, ad opera bona.
creationem enim eorum vocauit Iudas *principium . sic* Dionysius *locũ*
Iudæ interpretatus est, vt S. Maximus *obseruauit.* Præterea quod
Dionysius dixit corrupisse angelos suum principium, sumptum est ex
Ezech. cap. 28. cum de diabolo ait: Corrupta *est scientia tua cum*
pulchritudine tua. Hactenus de habitibus in angelis, qui communi
vocabulo δυνάμεις *quoq. idest potentiæ, a* Dionysio *vocari solent, vt*
S. Maximus *cap. 5. de diuinis nominib. notauit, quòd per eos possu-*
mus prompte operari. Dicendũ est nunc de potentijs eorũ, quæ sic pro-
prie δυνάμεις *dicuntur, quas etiã a ratione accidentiũ idem S. Maxi.*
excludit. Si enim, inquit, illud esse aliud in alio tamquam accidens in
subiecto, locũ haberet in potentijs angeli, sequeretur vt non per se vi-
ueret angelus, sed per accidens; & τὸ ζωτικὸν, *idest, potestas vitalis,*
per quam viuit, non esset substantialis in angelo, sed accidentalis;
neq. per se deificaretur, quoad fieri potest, si potentia item intellecti-
ua angeli accidens esset, sicut in nobis, & non potius ad substantiam
angeli pertineret. nunc autem cum potentia angeli ad viuendum, aut
intelligendum non sit accidens, sicut in nobis est accidens indiuidui,
quod consequitur materiam, quæ est principium indiuiduationis, sed
potius accidens per se, & proprium speciei, quod S. Thomas *1. p.*
q. 54. art. 3. in resp. ad 2. ad formã pertinere dicit, de potentia an-
geli loquens, nõ sequitur vt per accidens viuat, aut per accidens bea-
tificetur angelus: quia operari per potentiam propriam, quæ ad for-
mam ipsam & rei substantiam pertinet, vnde οὐσιώδης, *idest, substan*
tialis a philosophis vocari solet, non est operari per accidens: quia vt
idem S. Maximus cap. 5. de diuinis nominib. notauit, vt antea dixi,
Philosophi, inquit, proprietates cuiusq. substantiæ siue viuentis, si-
ue vita carentis, ad prædicamentum substantiæ reuocarunt, & hoc vo-
cabulo substantiæ eas comprehendunt alioqui non confusis rationibus
proprijs substantiarum & proprietatum. immo & energiæ (illic sal- 5.
tem per se subsistentes sunt) Quia natura angelica per se subsistit, id-
circo potentias eius operatrices, quæ energiæ dicuntur, & motũ pro-
prium ad operationes naturæ angelicæ, & quietem quibus angelorum
natura definitur, per se dicit subsistere. motus dixi ad operationes,
quales sunt ministrationes propter eos qui hereditatem capiunt salu- Hebr. 1.
tis, sicut Apostolus ait; item contemplatio Dei, & perpetua laudatio,
& in eis stare, ac quiescere; hæc inquam substantialia sunt, idest,
propria substantiæ eorum. vnde illis tribuit sanctus Maximus, quod
substantiæ, ad quam pertinent, conuenit, idest, per se subsistere &
viuere, & non per accidens; quia hæc in substantia angelorum copu-
lata sunt μονοειδῶς, *idest, in vnam vnionem cum ipsa, saluis alioqui,*
& non confusis proprijs rationibus singulorum, vt ibidem ait Diony-
sius. alia est enim ratio proprietatis, & alia substantiæ, cuius est pro-

prietas, quæ est accidens per se, siue proprium. sic etiam locutus est Simplicius, quẽ S. Thom. in illo art. quæstionis, quã paulo ante dixi, citat, etsi non probat: Sapientia autem, inquit Simplicius, quæ est in anima, habitus est; quæ autẽ in intellectu (idest in substantia intellectuali) substantia est. substantiam dixit pro eo quod est substantialis. sic enim intelligendum est, vt S. Maximus intellexit; siquidem substantialia philosophi, vt antea dixi, & vt idem S. Maximus notauit, ad substantiam referunt: & hoc nomine substantiæ illa comprehendunt. alioqui idem S. Maximus cap. I. de diuinis nominib. Sciendum est, inquit, quòd aliud est substantia, aliud potentia. substantia enim est ex ijs quæ per se existunt, potentia vero ex ijs quæ in alio sunt. Accidens κατὰ περιβολὴν) idest secundum [6] operimentum, est tegi extrinsecus, vt habere indumentum, quod ad categoriam habendi pertinet: de hoc Athanasius paulo ante, cap. I. huius Decadis. Accidens κατὰ παρυφίστασιν, idest, secundum subexistentiam, est accidens secundum priuationem, vt inuisibile, tenebræ, & similia. priuatio enim non est omnino non ens, quia habet subexistentiam in habitu, cuius est priuatio, & per quem cognoscitur; vt tenebra in luce, cuius absentia est tenebra, quæ cognoscitur cognoscendo lucem abesse. Accidens κατὰ συνέκφανσιν est accidens quod consequitur naturam, quod vocatur accidens proprium, quod ex principijs essentiæ rei nascitur; ita vt declarata natura, simul declaretur quod eam consequitur, vt risibile consequitur naturam hominis: Damascenus vocat παρεπόμενον τῇ φύσει. quod alienum etiam est a Deo, qui est supraquàm simplex natura. Cum ergo dicimus in Deo esse sapientiam, iustitiam, & alia similia ei tribuimus, ita loquimur, vt assueti sumus cogitare; quia intellectus noster non res secundum modum earum, sed secundum modum suum intelligit. itaq. voce & locutione secundum humanam cogitationem, quam de creaturis habet, accidentia tribuimus Deo, non autem re & veritate. accidens neq. in [7] incorporeis) De accidente cõmuni quod materiam consequitur, quod proprie dicitur esse in subiecto, intelligendum est. accidens enim proprium ipsius naturæ potius dicitur esse substantiale, quàm esse in subiecto, quia non potest adesse & abesse a subiecto.

Quòd in vnitate, quæ supra substantiam est, non est quærenda vbiq. differẽtia causæ, & causam habentis, vbi ex se ipsa dicitur existere; & vbi ex se ipsa prodit sua energia, siue operatio; & vbi ex se ipsa, & per se ipsam ad se ipsam remeat. Cap. III.

MAgnus Dionysius cap. IX. de diuinis nomin. Quid autem de diuino statu, vel sede dicimus? quid vero

aliud, præterquam manere Deum in se ipso, & in eodem statu immobili firme fixum esse, & supraquàm fundatũ esse stabiliter, & secundum eadem, & circa idem ipsum, & similiter operari; & omnino esse a se ipso immutabilẽ, & nõ posse transmoueri, & esse ex toto immobilem; atq. hæc quidem supra substantiam. Idem in hymnis amatorijs ex S. Hierotheo: Producens, inquit, vna est simplex virtus, per se mouens ad amatoriam quandam mixtionem ex bono vsq. ad extremum eorum quæ existunt, & ab illo rursus consequenter per omnia ad bonum, ex se ipsa, per se ipsam, & in se ipsa se ipsam reuoluens, & ad se ipsam semper eodẽ modo reuertens. Idem in epistola ad Titum: Sic enim contemplantes scilicet mysteria nuda velis, venerari poterimus fontem vitæ videntes in se ipsum effusum, & in se ipso manentem, & vnam quandam virtutem simplicem, per se mobilem, per se operantem, numquam se ipsam derelinquentem, sed cognitionem omnium cognitionum vincentem, & semper se ipsam per se ipsam videntem. Adhuc idem cap.IIII. de diuinis nominib. Amorem vero, inquit, & charitatem Deum vocant, vtpote vim ad se adducendi habentem, qui solus est ipsum propter se pulchrum & bonum, & qui est sui per se ipsum patefactio, & eximiæ copulationis in vnum, bona emanatio, & amatoria motio, simplex, per se mobilis, per se agens, prodiens in bono, & ex bono in creaturas manans, & rursus in bonum remeans, in quo & fine & principio carere diuinus amor egregie demonstrat, sicut quidam perpetuus & sempiternus orbis propter bonum conuersione inerrante se circumuoluens, & in eodem secundũ idem & procedens semper, & manens, & reuertens. S. Maximus in scholijs in Dionysium cap.I. de diuinis nominib. In vniuersum igitur non est audendum loqui neq. cogitare de diuinitate supra substantiam, & abdita. diuinitas enim solius Dei omnibus occulta virtus est θεαρχικὴ eorum qui dij dicuntur, tum angeli, tum homines, quatenus effectrix est eorum qui participatione efficiuntur dij; ipsa, quæ vere ex se & sine causa est per se diuinitas. Gregorius Theologus, Et ad vnum, eorum qui ex ipso, consensus. Quem locum cum edisserit S. Maximus, Nisi fallor, inquit, vnam dicit di-

cit diuinitatem; ex ipſo autem vno tres perſonas. Diuinus Damaſcenus: Diuinitatem in tribus ſplendentem, vno ſplendore ex vna diuinitate trium perſonarum fulgente, patrem ſine principio, eiuſdem naturæ verbum patris, & conregnantem eiuſdem ſubſtantiæ ſpiritū. S. Theophanes: Vnum trium fulgorem ſubſiſtentem ex vna prodeuntem diuinitate; idem tribus fulgoribus ſplendens ex vna diuinitate prodeuntibus. Et iterum: Tamquam enim ex vno ſole Trinitas ſplendens. In actis ſextæ Synodi œcumenicæ: Vtriuſq. naturæ, inquit, vtramq. operationem ſcimus, naturalem dico, & ſubſtantialem, & congruam ſine [1] diuiſione ex vtraq. ſubſtantia & natura prodeuntem ſecundum operationem & † qualitatem naturaliter inſitam; & ſimul neq. partibilem, neq. confuſam alterutrius ſubſtantiæ operationē [2] coniunctè inductam, hoc facit differentiā operationum in Christo, ſicut & differentiā naturarum. Ex quibus efficitur manifeſtū, in vnitate, quæ ſupra ſubſtantiam eſt, non oportere conſiderare quòd ex ſe ipſa exiſtere dicitur, vel ex ſe ipſa prodit operatio; vel ex ſe ipſa, per ſe ipſam, in ſe ipſam reuoluitur; & idcirco differentiam cauſæ, & cauſam habentis ſequi: quin potius manifeſtum eſt prodire ex ſe ipſa ſine diſtantia, & ſine cauſa, & ſine diuiſione; vt ſi eſſet virtus quædam abſoluta, & motus ſimplex; per ſe ipſam mobilis, per ſe operans, ex ſe ipſa, per ſe ipſam, ad ſe ipſam reuertens, & ad ipſam ſemper eodem modo ſe reuoluens; & conuerſione inerrante circumiens. Simul tamen demonſtratum eſt non oportere vbicumq. aliquid ex aliquo dicitur, quærere differentiam cauſæ, & ex cauſa proficiſcentis. demonſtratum, inquā, eſt non ſolum ex ijs quæ prius diximus, ſed etiam ex ijs quæ modo ſubiecta ſunt, quibus oſtenditur confitendum eſſe tres perſonas ex vna diuinitate prodire. Si ergo dici ex aliquo, vbiq. differentiā cauſæ, & cauſam habentis, introduceret, neceſſario tota Trinitas cauſam haberet; ex quo fieret, vt pater in Trinitate ex cauſa profectus eſſet: at hoc abſurdū eſt. non igitur iam vbicumq. ex aliquo, in diuinis dicitur, ibi differentia cauſæ, & ex cauſa proficiſcentis oſtenditur; ac præterea prodire in diuinis ſine diuiſione tantumdem eſt, quantum ſine diſtantia, ſiue differentia, &

† Qualitaté naturalé vocat proprietatem vtriuſq. naturæ.

ſine cauſa eſſe. ſiquidem quoad Trinitatem, quæ ſupra ſubſtantiam eſt, quatenus Trinitas colitur, non habet in ea locum τὸ ἀδιαίρετον, ideſt, illud ſine diuiſione, quin potius diuiditur diuinis & deificis perſonis; eritque, quatenus Trinitas eſt, vere diſcreta Trinitas. ſicubi vero dicatur Trinitas non diuiſa, non quatenus Trinitas, dicitur, ſed quatenus ipſa Trinitas vnitas eſt. igitur non eſſe diuiſionem in diuina vnitate, eſt non eſſe differentiam in ea, nec eſſe cauſam eius.

Scholia.

Sine 1 *diuiſione) ſcilicet perſonæ; non enim propter differentiam ſubſtantiarum diuinæ & humanæ diuiſus eſt* Chriſtus, *quin potius idē eſt perfectus* Deus, *& perfectus homo. rurſus ſine diuiſione, quia operatio diuinæ naturæ eſt operatio trium perſonarum, quarum vnitas eſſentiæ, vt eſt in* Synodo *ſexta, actione* 11. *non poteſt partiri, nec alteri vnitati copulari, ſed potius ſingularis eſt, & extra omnem numerum. Operationem* 2 *alterutrius ſubſtantiæ coniuncte inductam dicit, quia ſic operabatur vtraq. natura quod proprium erat, vt altera ſimul operaretur conuenienter ſibi, & vt ſe decebat. ſiue enim operationes eſſent* Deo *conuenientes, vt miraculorum, caro operabatur; vt cum poteſtate diuina remittebat peccata, & ore dicebat:* Remittuntur *tibi peccata tua; & poteſtate diuina reſtituebat viſum; & manu & ſputo linibat oculos: ſiue operationes humanæ naturæ cōuenirent, vt ſitire, eſurire, fatigari, verbum operabatur permittendo, & volendo: ſiue operationes eſſent mixtæ, ideſt, partim diuinæ, partim humanæ, hoc eſt* Deo *conuenientes, & homini, vt ambulare ſuper mare. ambulare enim homini conueniebat, non deprimi ambulando ſuper mare,* Deum *decebat; quæ operationes* θεανδρικαὶ *a* Dionyſio *dicuntur, ideſt, ſimul diuinæ & humanæ.*

Matth. 9. Luc. 18. Ioan. 9. Ioan. 4. Matth. 14.

Quòd in vnitate Trinitatis non oportet quærere aliud ſubſtantiam, & aliud energiam ſiue operationem; neq. tegi homonymia verbi energiæ; nec exiſtimare non idem eſſe in ea ſubſtantiā & energiam. Cap. IIII.

SAnctus Gregorius Nyſſenus libro IX. contra Eunomium: Quis eſt, inquit, dic mihi, Deus? quibus dominatur, qui eſt aliud quid præter potentiam? Si dominatur, & aliud eſt potentia, igitur vincitur potentia a non potentia. quod enim eſt aliud quàm 1 potentia, potentia prorſus non eſt: atq. ita reperitur, quatenus potentia nō eſt,

eſt, dominari potentiæ. Iuſtinus martyr in ijs quæ Photius patriarcha ex eo recitat, Alia quidem, inquit, potentia ſunt aliquando, & actu: Deus autem, vt mens perſpicax intelligere poteſt, ſemper eſt energia, ideſt actu. non enim ex imperfecto ad perfectum procedit; nec aliud quidquam præter ipſum per ſe actum, eſt ipſa per ſe ſubſtantia. Theodorus cognomento τῶν γραπτῶν, in ſua contra oppugnatores imaginum tractatione: Non, inquit, vt quidam olim nugati ſunt, cælos a perſona ſua vacuos cum carnem aſſumpſit, facere voluit, eſſeq. nobiſcum ſecundum ſubſtantiam, energia vero & dignitate apud Deum patrem, quia aliud ſubſtantiam, aliud energiam, vt in ijs quæ corporea eſſe cogitantur, ſic in verbo Dei ponebant; quod quidem pij negant. Sciunt enim in ſimplicibus & incorporeis nihil iſta differre; quia non ſunt hæc inter ſe diſcernenda, ne quod eſt ſupra omnem ſimplicitatem, compoſitum eſſe intelligatur. S. Maximus in annotatione extrinſecus appoſita ad cap. ſecundum Centuriæ primæ, Bonum, inquit, proprie ſecundum ſubſtantiam ex ijs quæ ſunt, cognoſcimus creaturarum effectorem, quòd eſt, non quid ſecundum naturam eſt. plurimum enim differt credere aliquid eſſe, ab eo quod eſt, ſcire quid demum eſt hoc. Ex bonitate igitur & energia, & ex operibus prouidentiæ proprijs cognoſcitur Deus, ſed non ex ſubſtantia. Energiam vocamus hic opera, non autem potentiam, ſiue virtutem operationis. hæc enim nihil aliud eſt, præterquam ſubſtantia Dei, ne compoſitio in Deo eſſe exiſtimetur. Magnus Athanaſius libro primo contra Arianos: Interrogent, inquit, Græcos, vt cum audierint quot ſignificationes habet verbum, diſcant ſe non bene ſcire de quibus loquuntur. Et in epiſtola ad Serapionem: Cum hæc ſic ſint, & tanta differentia ſpirituum oſtendatur, meliores eſſetis, ſi de creato ſpiritu audientes, de vno quopiam ex dictis ſentiretis. Et ſanctus Maximus in diſputatione cõtra Pyrrhum: Dicere, inquit, & non prius diſtinguere ſignificata verbi, nihil aliud eſt quàm omnino confundere, & obſcura relinquere ea, de quibus quæſtio eſt: quod quidem alienum eſt ab homine rationis participe. Idem in eodem: Superius etiam dictum eſt, oportere eum qui de ve

de veritate differit, distinguere eorum quæ dicuntur, significata, propter errorem ex homonymia proficiscentem. S. Anastasius Antiochenus in libro qui inscribitur, Quòd Deus est incircumscriptus: Tripliciter, inquit, dicitur energia, potestas, siue vis, secundum quam naturale est Deo operari; & habitudo operantis ad opus factū; & ipsum illud opus factum. Præterea sanctus Ioannes Damascenus in sermone inscripto, De proprietatibus Christi: Energia, inquit, aliquando significat virtutem operandi, aliquando operari, aliquando opus effectum. Magnus Basilius in V. ἀντιῤῥητικῶν, Illud ex aliquo accipitur, inquit, vel quatenus pertinet ad creationem, vt cum dicimus omnia ex Deo; vel ad generationem, vt illud, Ex vtero ante luciferum genui te. & illud, Ego enim ex Deo exiui: vel naturaliter, vt cum dicimus, Energia † nostra ex nobis est, splendor solis ex ipso. Si igitur corpus Christi diuinū ex spiritu sancto est, non potest esse ex eo genitum; quia quod natum est ex carne, corpus est; quod auté ex spiritu, spiritus. neq. rursus naturaliter ex ipso esse, sicut energia eius, quoniā in simplici & incorporea natura eandem rationem subit substantia & energia eius. relinquitur igitur ex ipso esse tamquam creaturam eius. Idem libro secundo: Si quidem nihil cōmune habet virtus cum substantia, quomodo ex creaturis, quæ sunt effectus virtutis, ad cognitionem eius facta est via? Sin autem idem est substantia atq. virtus; quod virtutem signat, signabit plane etiam substantiā. Diuinus Theodorus cognomento γραπτὸς, tractans dictum Basilij: Sic, inquit, pie intelligatur diuina energia siue operatio ęterna; quin potius ipsa per se energia, vt non distinguatur a substantia; sed potius eandem rationem habeat propter proprietatem simplicitatis, & incorporeæ naturæ. Magnus Athanasius in disputatione Anomœi in persona aduersarij: Dic, inquiunt, energiæ imaginem. Si vero idem est energia atq. substantia, substantiæ ergo imago erit filius. Gregorius Nyssenus libro XIII. contra Eunomiū clarius hanc rationem explicans, & distinguens: Progrediens enim, inquit, Eunomius, tamquam ratione recte conclusa, alia magis difficilia quàm superiora, vt appellat, crimina in nos intendit, multa indignatus, & calum-

Psal. 109.
Ioan. 8.
† Energia nostra ex nobis, vt respiratio, cibi concoctio, & similes operationes.
Ioan. 3.

niatus rationem, auditoreq. ad ea quæ dicenda sunt, vehementer irritato, in quibus quędam accusat impie a nobis confici, quasi nos non solum nominationes Deo attributas, ad nostras cogitationes accõmodemus, tacens interim quæ ista attributio nominationum, & quando, ac quomodo facta, sed quasi omnes res misceamus, & in vnũ atq. idem vnigeniti substantiã & energiam cõducamus, nulla de hoc ipso disputatione habita, neq. demonstrato quomodo a nobis conficitur, vnũ & idem esse energiam atq. substantiam. Apparet tamen ex verbis Eunomij, quòd dogma Arianorum erat discernere a Dei substantia energiam eius. Declarat autem hoc Eunomius in ijs quæ contra Basilium magnum scribit. Ait igitur, Non oportet eos qui veritati credunt, sequentes sententias aliorum non excussas & inconsideratas, dicere vnum esse energiam atq. substantiam. Adhuc idem: Igitur si ratio conclusit voluntatem esse energiam, non autem substantiam energiam, extitit autem patris voluntate filius vnigenitus; non ad substantiam, sed ad energiam, quæ est etiam voluntas, necesse est seruare filium similitudinem; ac rursus non cum substantia imago feret similitudinem, sed cum energia. Contra hoc autẽ obijcit Basilius libro secundo τῶν ἀντιῤῥητικῶν, Si vnigenitus est imago energię, energia autem est dignitatis, dignitas vero substantiæ, erit vnigenitus substantiæ imago. Et Gregorius Nyssenus in primo contra Eunomium: Si non est, inquit, in propria substantia energia, quæ Deum quidem sequitur, filium vero operatur; quis tam cæcus est qui non videat blasphemiam confectam? Ex quibus fit manifestũ, quòd in vnitate quæ supra substantiam est, non est quærendũ aliud substantia, & aliud energia; neq. oportet tegi multiplici significatione verbi energię. energia enim hic virtus operandi vniuersum celebranda est, quæ est principiũ omnium, & cuius substantia est energia; non autem illa energia hic laudanda [6] est, quã habitudo continet, vel habitudinis effectus. vtrumq. enim horum cum sit imperfectum, multum abest a perfectissimo principio, cui qui addit, nulla alioqui re indigenti, minuit addendo. Neq. pium quidem erit existimare non idem esse substantiam & energiam, non solum propter ea quæ Ariani blaspheme

Dogma Arianorum.

ſpheme in filium Dei dicunt ; ſed quia imperfectum aliquid perfectiſſimæ vnitati attribuere omnium fœdiſſimum, & a ratione maxime alienum eſt.

Scholia.

Deus 1 eſt ſuum poſſe , & ſuum eſſe, & ſuum operari , & non eſt
in eo aliud poſſe, aliud eſſe, aliud operari , ſed potius vnus ſimpliciſ-
ſimus actus , & vna ſimpliciſſima ſubſtantia ac potentia , ſiue virtus.
in 2 ſimplicibus & incorporeis nihil iſta differre) ſcilicet ſubſtantiã
& energiam. Loquitur de ſimplicibus & incorporeis, quæ ſunt ſuum
eſſe, cuiuſmodi ſunt perſonæ diuinæ . vnaquæq. enim earum eſt ſuum
eſſe, & actus purus; & ideo non poteſt eſſe Deus ſubiectum accidentis:
ſubiectum enim comparatur ad accidens, ſicut potentia ad actum . in
ſimplici 3 & incorporea natura eandem rationem ſubit ſubſtantia &
energia) ideſt , idem ſunt eſſentia & virtus eius operandi : de ſub-
ſtantia ſimplici, quæ eſt purus actus, qui ſolus Deus eſt, intelligendum
eſt : ſicut intelligendum eſt quod dixit Boetius, formam ſimplicem non
poſſe eſſe ſubiectum. ſic interpretatus eſt S. Thomas 1.p.q. 54. in an-
gelo enim non eſt idem eſſentia eius , & virtus eius intellectiua ; ſed
potius hæc eſt accidens a materia liberum in eſſentia angeli tamquam
in ſubiecto recepta. In diſputatione Anomæi , 4 & orthodoxi , quæ
tota eſt de ingenito , & genito , Anomæum vocat Athanaſius Euno-
mium, & Aetium, qui filium faciebant diſſimilem patri. hoc enim ſi-
gnificat ἀνόμοιος, *ſiue Anomæus. Dic, inquiunt, energiæ 5 imaginẽ)*
Quatenus energia eſt virtus Dei effectrix , idem eſt atq. ſubſtan-
tia Dei ; & filius eſt imago energiæ Dei , ſicut eſt inuariabilis imago
ſubſtantiæ, conſilij, voluntatis, virtutis , ſiue potentiæ , & gloriæ ,
ſicut ait idem Athanaſius in eadem diſputatione Anomæi, de qua pau-
lo ante memini . Vt vero accipiebant Ariani vocabulum energiæ pro
virtute patris generatiua ; aiebant fuiſſe filium in patre σπερματι-
κῶς. *at, inquit Athanaſius, ſi ſplendor eſt in luce* σπερματικῶς , *id-*
eſt ſeminaliter , ſit etiã filius . deinde genitus eſt , inquit , filius per-
fectus ex perfecto, & non προκοπῇ τελειούμενος, *ideſt , non eſt profi-*
ciendo ad perfectum adductus, ſicut quæ in ſemine continebantur , ex
imperfecto ad perfectum progrediuntur . Idcirco , inquit Athanaſius,
dixit Apoſtolus, Character ſubſtantiæ , & non energiæ . Character Hebr. 1.
autem ſubſtantiæ non perficitur proficiendo, ſed in ipſa eſſentia habet
perfectionẽ: ſicut homo eſt character ſubſtantiæ hominis non ex profe-
ctu ſiue progreſſione, ſed ἐξ αὐτῆς τῆς ταυτότητος , *ideſt, ex ipſa eadẽ*
natura humana . Energia itaq. quæ Deum ſequitur, nõ differt a ſub-
ſtantia eius, ſed idem penitus eſt. ſecus de operationibus, quæ non ſe-
quuntur naturam diuinam , ſed ex voluntate eius , & non ex natu-
ra pendent . non autem illa energia hic laudanda 6 eſt , quam habi-

tudo continet) idest, non laudamus Deū ab eo quod sit ipsa operatio, quæ refertur ad operantem Deum, & ad opus: hæc enim relatio est in creaturis, quæ a Deo pendet, sicut creatura; & vt accidens est, inhæret subiecto: vtrumq. autē est imperfectionis, & ideo non potest attribui Deo. quòd si non est operatio Deus, nec erit opus, quod operatione perficit.

Quòd in vnitate, quæ supra substantiam est, non oportet quærere energiam [1] per se sine substantia, & non per se existentem; neq. cogitare simul aliud quid cum ipsa vnitate; neq. ab ea distinguere suam energiam. Cap. V.

MAgnus Basilius in quarto libro τῶν ἀντιῤῥητικῶν cap. XXXI. Si quis dixit personam sine substantia, negauit etiam existentiam substantiæ. quod enim substantiā non habet, & per se non existit, significat naturam, quæ non existit, neq. prorsus est. Gregorius Nyssenus libro primo contra Eunomium: Si enim, inquit, energia Dei naturalis non existit per se, & in hac includitur opus ex non existente confectum, talis plane naturæ esse intelligetur opus factum, qualis natura eius causæ quæ opus effecit, cogitatione ficta est. quod enim factum est ex non existente, & in eo continetur, omnibus manifestum est non existere. Idem in eisdem: Effectum enim non existentis nō parum demonstrat consecutio hæc necessaria; quin potius sic demonstrat, vt neq. per prædicationem [2] dicere periculo vacet. Sicut enim necessario confitendū est esse quod ortum ducit ex eo quod est; sic contra, necessario confitendum erit non esse quod ex eo quod non est, nascitur. Cum enim ipsum non est, quomodo aliud ex ipso per se existet? Si enim non est in substantia propria energia, quæ Deum quidem consequitur, filium vero efficit; quis tam cæcus est, vt non videat, quæ blasphemia † conficiatur? Adhuc idem in eisdem: Si enim qui hæc absurda deuitat, energiam dicit esse rem quandam non per se existentem, cuius effectum esse filium decernit, dicat rursus; quomodo sequitur ex eo quod non est, id quod est? quomodo quod non existit per se, operatur ea quæ per se sunt? Reperiētur enim in his consequi

Esse substantiæ est esse per se; esse accidētis est inesse alteri.

† Scilicet cōficitur filiū genitum esse perfectiorē genitore. siquidē filius per se est, & ex quo est, nō est per se.

qui quidem Deum quæ non ſunt; ea vero quæ non ſunt, cauſam eſſe eorum quæ ſunt; & quæ non exiſtunt per ſe natura ſua, definire & circumſcribere naturam eorum quæ ſunt; & virtus, quæ omnem creaturã efficit & creat, comprehenſa erit in eo quod ſecundum propriam rationem non exiſtit. Idem adhuc in eiſdem: Hactenus autem dignum eſt conſideratione, quomodo energiæ conſequantur ſubſtantias; & quid ſint ſecundũ propriam naturam, aliud ne præter ſubſtantias, quas conſequuntur, an pars illarum, & eiuſdem naturæ? quòd ſi aliud ſunt; quomodo, & a quibus productæ? ſin autem idem ipſum; quomodo abſciſæ, pro eo quod ſimul cum eis exiſtere debebant, eas extrinſecus conſequuntur? vtrum neceſſitas quædam naturalis cogit vt inuoluntarie ſequatur ſubſtantiã energia, quæcumq. tandẽ ea ſit; ſicut vſtio ignem ſequitur, & vapores atq. halitus corpora illa ſequuntur, vnde fiunt? at nõ puto ipſum dicere hoc, vt exiſtimet variam quandam rem & compoſitam eſſe ſubſtantiam Dei, quæ inſeparabilem, & ſecum ſimul cogitatam energiam habeat, vt accidens in ſubiecto demonſtretur; ſed eam potius voluntarie & libere excitatã, energias vt videtur, dicit per ſe eſſe efficere. Ecquis quod ex prouidentia voluntarie fit, ſequi dicit ſicut aliquid eorũ quæ foris conſequuntur? Nec enim ſecundum communem conſuetudinem in huiuſmodi rebus hoc vocabulum tritum eſſe cognouimus, vt energia, , ideſt operatio laborantis in aliquo, dicatur ſequi laborantem. nec enim fieri poteſt, vt qui alterum ab altero diſiunxit, quod relinquitur, per ſe intelligat: immo qui energiam, ideſt operationem dixit, ſimul comprehendit ratione, quod ſecundum energiam, ideſt, operationem mouetur: & qui meminit operantis, energiã, ideſt operationem ſimul cum eo tacite ſignificauit. ſed manifeſtius, quod dicimus, exemplis fiet. Dicimus quendã fabrefacere, aut ædificare, aliud ve quid eorum quæ talia ſunt, operari. vna igitur voce & energiam, ideſt operationem, & eum qui artem exercuit, per ſe oratio repræſentauit; ita vt ſi alterum ſeparetur, non ſubſiſtat reliquum. S. Cyrillus libro VII. ad Hermiam: Simplex, & non compoſitus proprie & primum Deus, o amice; non ex natura & energia, tamquam alia præter ipſum,

ipsum, compositus esse intelligitur, sed potius vnũ quid esse omne. Et sanctus Maximus edisserens hanc rationẽ, Omne, inquit, quod habet aliquid simul cogitatum ad declarationem suæ propriæ existentiæ, compositum est, & non simplex proprie. Ex his efficitur manifestũ, quòd in vnitate, quæ supra substantiam est, omnino absurdum est, energiam eius quæ omnium efficacissima est, & supraquam infinitæ virtutis, ponere non per se existere secundum propriam suam rationem. Sin vero per se vere existit, magis adhuc absurdum, & magis impium appareat, simul cum ipsa vnitatem, quæ omnem simplicitatẽ vincit, cogitare, vel prorsus hanc ab hac distinguere; existimareq. aliud esse suam substantiam, aliud vero suam energiam, idest, suam virtutem propriam operandi.

Scholia.

Energia [1] *proprie vocatur operatio, quæ consequitur naturam, quæ est virtus operandi, quæ est in* Deo *infinita. Ariani enim energiam, siue operationem* Dei *naturalem a substantia distinguebant, & filium aiebant esse non ex substantia* Dei, *sed ex energia eius, idest, ex virtute generatiua: at in* Deo *omne quod est,* Deus *est, quia est actus purus; non sicut in angelis, qui, vt ait* Dionysius *in cælesti hierarchia, diuiduntur in substantiam, virtutem, & operationem: vnde aliud est in eis substantia, aliud virtus intelligendi, aliud intellectio:* Deus *vero est sua intellectio, & sua virtus. vt neq. per prædicationem* [2] *dicere periculo vacet) quia in* Deo *dicimus esse sapientiã, bonitatem, iustitiam, & alia huiusmodi, non quòd per essentiã aliud sit in alio, quin potius idem est quod est, & in quo est, sed per prædicationẽ sic loquimur nullo periculo. Vt enim ait* Cyrillus *in* Thesaur. *libro 2. cap. 1. multa de patre & filio diuinæ scripturæ prædicant, neq. tamen diuersitas nominum diuersitatem substantiæ ostendit, nec vlla dissimilitudo essentiæ inter patrem & filium intelligitur. at prædicare filium esse genitum ex non existente, neq. sic quidem a periculo vacat. qui enim sic prædicat, consequenter dicturus est non existere genitum; aut genitum esse perfectiorem genitore. In ijs* [3] *quæ ad aliquid dicuntur, non habet locum alterum alterum consequi, sed vtrumq. simul esse, & simul tolli, & idcirco de operatione quæ est habitudo, non proprie dicitur energia.*

Quòd in vnitate Trinitatis non oportet quærere aliud substantiam, & aliud bonitatem; nec aliud formam, & aliud substantiam; nec aliud vitam, vel sapientiam, vel virtutem, aliud vero substantiam eiusdem. Cap. VI.

DOminus in Euangelio ait: Nemo bonus, nisi vnus Deus. S. Cyrillus in Thesauris libro XII. cap. XIIII. Quomodo, inquit, est vnus bonus, vt ipse testatur? nempe quia sancta Trinitas in vnam diuinitatem redit propter vnam & eandem substantiam, vt tantum diuina substantia sit bonum proprie. Magnus Basilius, Bonus, inquit, spiritus, sicut bonus pater, & sicut bonus ex bono genitus, cuius substantia est ipsa bonitas. Sanctus Gregorius Nyssenus in libro de vita Moysis ait: Primum, & proprie bonũ, cuius natura est bonitas, ipse Deus, quodcumq. natura intelligitur, hoc est, & nominatur. Et magnus Apostolus: Qui cum in forma, inquit, Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo. Diuinus Chrysostomus in oratione sexta de incomprehenso sic ait: Cum, inquit, eiusdem formæ, & eiusdem figuræ esse dicit, quid aliud declarat, quàm substantiam vnam sine vlla varietate? Non enim est circa Deum forma, vel facies. S. Cyrillus, Forma, inquit, in Deo substantia accipitur a patribus, sicut ab Apostolo. nefas enim est & impium, in Deo, qui in aspectum non cadit, formam dicere speciem. Dominus in Euangelio: Ego, inquit, sum resurrectio, & vita. Sanctus Cyrillus in actis sanctæ & œcumenicæ sextę Synodi: Sicut vnitas, inquit, non potest diuidi in duas vnitates (siquidem vnitas in has diuisa non erit vnitas, sed duo) sic quod est vnum summa copulatione, non potest diuidi in duo; alioqui non amplius erit Deus vniuersi simplex natura, siquidem est alia præter ipsum, quæ est in ipso vita. Et rursus idem: Primum quidem, non est simplex natura Deus vniuersorum, sed potius compositus, & ex duobus constans; siquidem est alia præter eũ, quæ in eo est vita. Gregorius Nyssenus in vita Moysis: Ens entium est vera vita; hoc autem cognosci nõ potest. quia igitur cognitionem vincit vita viuifica; omne quod cognoscitur, non est vita.

Luc. 18.
Philip. 2.
Ioan. 11.

Diuinus

1. Cor. 1. Diuinus Apoſtolus: Chriſtus, inquit, Dei virtus, & Dei ſapientia. S. Gregorius Nyſſenus libro VII. in Cantica canticorum: Dominus, inquit, natura ſua id ipſum quod eſt, veritatis, & ſapientiæ, & virtutis ſubſtantia eſt: id-
Pſal. 103. circo quod Dauid dixit, Omnia in ſapientia feciſti; inter-
Coloſſ. 1. pretatus Apoſtolus prophetam, in ipſo ait omnia creata eſſe, tamquam hoc Propheta ſignificauerit vocabulo ſapientiæ. Idem Gregorius in eiſdem: Qui omnium cognitionem in ſe ipſo comprehenſam habet, cuius infinita ſapientia, quin potius cuius eſſentia ſapientia eſt. Cyrillus in Theſauris: Non quia ſapientia in nobis, & ſcientia non exiſtit per ſe, idcirco ſapientia, quæ in Deo eſt, non per ſe exiſtet. ſed ſi confiteris nō eſſe naturæ noſtræ Deum, plane confiteris, omnia quæ eius ſunt, non eſſe ex noſtris: ſed potius noſtra ſuperant, ac tantum ſuperant, quantum ſuperant & differunt ſecundū rationem ſubſtantiæ. Ex quibus fit manifeſtum, quòd in vnitate, quæ ſupra ſubſtantiam eſt, neq. bonitas ipſius, neq. forma ipſius, neq. vita ipſius, neq. ſapientia, neq. virtus ipſius alia quædam ſunt præter ſubſtantiam ipſius; quin potius hæc omnia vnica eius ſubſtantia ſunt.

Quodcumq. natura [1] intelligitur, hoc eſt, & nominatur.) Quid natura ſit Deus, intelligi non poteſt; nec hic Gregorius contradicit, qui in eodem libro ait: Quid oporteat ſolum de Deo cognoſcere, ſcilicet nihil eorum eſſe quæ humana mens cognoſcere poteſt. Significat igitur hic Gregorius Deum ex creaturis, quas intelligimus, intelligi quòd ſit, & illa eſſe ſecundum cauſam, eſto perfectiones nominibus Dei ſignificatas Deo proprie, & prius, & eſſentialiter conuenire, & a creaturis participari certum eſt, & in ea excellentia, in qua Deo conueniunt, non poſſe a nobis intelligi.

Quòd in vnitate, quæ ſupra ſubſtantiam eſt, non eſt quærendum aliud eſſe cognitionem eius, vel charitatem eius, vel pulchritudinem eius, vel immortalitatem eius, & alia eiuſmodi; aliud vero ſingularem eius ſubſtantiam, & exiſtentiam ſupraquam diuinam. Cap. VII.

SAnctus Cyrillus in Theſauris libro XXXIIII. Deum eſſe ſimplicem, & compoſitionis expertem omnes fatebuntur.

buntur. absurdum igitur est dicere habere eum huiusmodi cognitionem sui, qualem nos. etenim si aliud est ipse, & aliud præter ipsum cognitio in ipso, compositus est, & non simplex. at quia simplex confessione omniũ est; non est aliud præter ipsum cognitio in ipso. nos autem non sic. sumus enim aliquid proprie secundum substantiam, in substantia autem habemus positam cognitionem, vt colorem in corpore. S. Maximus in cẽturia tertia cap. v. Omnis, inquit, cognitio earum rerum quæ sunt, habitudo est quæ extrema quædam colligat; eos dico qui cognoscunt, & ea quæ cognoscuntur. hæc autem non [1] cognoscitur ab istis qui cognoscunt, neq. simul cognoscitur cum cognitis. non enim cognitio apta est natura sua vlla ex parte, vt cognoscatur: Deus autem secundũ essentiam suam, quodcumq. est secundum substantiam, cognitio est ineffabilis, quæ in mente & verbo & spiritu per se existit. Deus igitur omnino est creaturis ignotus, vtpote ipsa per se cognitio, nisi cui placeat dicere esse etiam Deum supra hanc immense. Et rursus Cyrillus in capitibus de spiritu sancto: Deus, inquit, charitas est, vt Ioannes ait; 1. Ioan. 4.
& non est quidquam aliud ipse, & aliud quid, quod in ipso est; simplex enim & sine compositione est. Idem adhuc libro xxxii. Thesaurorũ: Omnia mihi tradita sunt Matth. 11.
a patre meo; & nemo cognoscit filium, nisi pater; neq. patrem quis nouit, nisi filius; quia scilicet nulla mens creata potest vllo modo diuinam substantiam complecti, quia omnem mentem vincit; & supra omnem notionem fertur pulchritudo eius quæ supra naturam est, & deleri non potest; & a se sola quid sit secundum naturam, cognoscitur. S. Gregorius Nyssenus in commentarijs in Cantica: Quod vere beatum est, ipse Deus est; quidquid tandem esse eũ ponamus. beatitudo est illa vita immortalis, & illud bonum immortale, & quod intelligi non potest; pulchritudo quæ non expromitur, & ipsa per se gratia, & sapientia, & virtus. Et magnus Athanasius in quadam disputatione Orthodoxi & Anomœi. Orthod. Aliam & aliam personam habemus; non autem aliam & aliam immortalitatem, quam per vnum baptismum accepimus. si enim alia & alia immortalitas est, & aliud & aliud baptisma, & alia & alia fides; non est vnus Chri- Ephes. 4.

stus, vna fides, vnum baptisma. Anom. At nostra persona alia est præter immortalitatẽ, & baptisma; igitur persona Christi alia persona est preter immortalitatem. Orthod. Minime; immo hæc ipsa persona & immortalitas est;& nõ solum immortalitas, immo etiam incorruptio, & iustitia,& sanctificatio,& redemptio, & dominatio, & virtus. Ex quibus patefit, quòd in vnitate supra substantiam non oportet quærere, aliud esse sui cognitionem, quia habere eã dicitur; aut similiter aliud esse suam charitatem, vel pulchritudinem, vel immortalitatem, vel alia; sed suam singularem substantiam, & existentiã: quin potius cum hæc abunde sit, ea vt se ipsam habet.

Cognitio [1] non cognoscitur primo ab intellectu humano cognoscente, quia primum obiectum intellectus nostri in præsenti statu est ens & verum consideratum in rebus materialibus: cognitio autem est immaterialis, & ideo cognoscitur post obiectũ materiale prius cognitum. neq. cognoscitur simul cum obiecto cognito, vt cognitio lapidis non cognoscitur simul com lapide, quia cognoscere lapidem nõ est perfectio lapidis cogniti; alioqui vno actu cognosceretur, sicut cognoscitur vno actu res cũm perfectione sua; sicut angelus vno actu intelligit suam essentiam, & suum intelligere, quod est perfectio essentiæ eius. ex S. Thom. 1.p. q.87. art.3.

Quòd in vnitate supra substantiam non oportet quærere, quia hæc est omnia, idcirco multa eius esse & diuersa omnia. est autem ea omnia ipsa diuina & beata eius substantia, quæ habet omnia non vt alia in alio, sed sine habitudine & collecte, nihil habens duplex, & supra omne vnum. Cap. VIII.

SAnctus Maximus in eo libro qui inscriptus est, Quòd in Christo est rerũ, idest, substantiarũ differentia: Omnis, inquit, differentia, quæ dissimilitudinem, vel diuersitatem aliorum ab alijs secundum rationem aliquo modo existendi declarat, quantitatem rerum differentium secum naturaliter inducit, siue substantiarum, siue qualitatum, siue proprietatum: quod vero penitus simplex est, non admittit differentiam, quia idem penitus est sibi ipsi & singulare, & totum ex toto habitudine nudum; sicut

ſicut genus in quanto nõ habens quod de ſe prædicetur: & ob eam cauſam omnino non numeratur, neq. diuiditur. Idem cap. quinquageſimo de energijs & voluntatibus: Cum omni, inquit, differentia ſimul inducitur quantitas, & cum omni quantitate coniunctus eſt numerus, qui eam declarat. non enim fieri poteſt, vt vel differentia ſit ſine quantitate, vel quantitas ſine numero, qui eã declaret, dignoſcatur. Idẽ cap. III. centuriæ III. Quod eſt penitus vnum proprie, non habet differentiam: quod autem non habet differentiam, extra omnem etiam habitudinem eſt: quod autem habitudinem non habet, etiã non coercetur: quod autem non coercetur, principio caret: quod vero principio caret, etiam eſt infinitum. ſolus igitur Deus eſt ſine principio, & infinitus, & ſine habitudine, & ſine differentia; quia proprie eſt ſingulariſſimus natura, & ſimplex, & non circumſcriptus, hoc eſt infinitus. Idem in IIII. cap. eiuſdem centuriæ: Nihil eorum quæ ſunt, eſt non circumſcriptum, quoniã neq. liberum a prædicamento. ſolus Deus eſt extra prædicamentũ, & idcirco ab omni circumſcriptione liber, vtpote infinite in infinitũ celſior omni ſubſtantia, & mente, & ratione, & intelligentia. Sanctus Athanaſius in oratione, quam inſcripſit κηρυκτικὸν, in annuntiationem ſanctiſſimæ Dominæ noſtræ, matris Dei: Quamobrem, inquit, & ipſe vnigenitus Deus ait: Omnia quæ habet pater, mea ſunt; & patri dicit: Mea omnia, tua ſunt; & tua mea; & glorificatus ſum in ipſis. In omnibus enim, in quibus glorificatur pater, cum de Deo ſermo ſit, glorificatur etiã filius, & ſpiritus ſanctus. hinc dicitur perfectus Deus pater, perfectus Deus filius, perfectus Deus ſpiritus ſanctus: quia nihil ex plenitudine diuinitatis vnicuiq. perſonæ deeſt; ſed potius ἰσίαν, ideſt, æqualitatem habet omnium proprietatum; in quarum æqualitate plenitudo diuinitatis cernitur. ab ἴσον enim, ideſt æquali, voce feminina ἰσία deriuatur, ideſt æqualitas, quæ eſt comprehenſio conſtituens æqualitatem multorum. quorum enim æqualis quædam ſubſtantia eſt differentium proprietatũ, ἰσία dicitur, tamquam ἰσία καὶ μία, ideſt, ſancta & vna. & quia ἰσία dicitur ſecundum etymologiam mutatione, ι, in, ο, & acceſſione litteræ, υ, efficitur interpretando, οὐσία,

Ioan. 16.

Ioan. 17.

Oo 2 ideſt,

idest, substantia tamquam quædam essentia ex pluribus in vnũ congregatis conflata. hactenus Athanasius. Gregorius Nyssenus in sermone catechetico: Si enim, inquit, bonum, & iustum, & sapiens, & potens similiter dicatur, item immortalitas, & sempiternitas, & omnis mens pia eodem modo confiteatur omni ratione differentiæ sublata; necessario simul tollitur ex dogmate multitudo deorum, cum idem ipsum esse in omnibus, fidem in vnitatem circumducit. Idem in eodē: Non enim extra compositionem erit huiusmodi opinio, quæ dicit aliud in alio esse: sed potius necesse omnino est, simplicitate extra controuersiam & dubitationem posita, ipsam per se vitam esse verbum Dei. Idem: Omne, inquit, quod circa Deum intelligitur, id erat ante mundi constitutionem; sed tamen hoc nominari dicimus, postquā factus est qui nominauit. Et diuinus Maximus in scholijs in Dionysium cap. V. de diuinis nominib. Quia, inquit, quidam dixerunt, ideas & exemplaria per se foris existere, hos nunc ferit gentiles, & ait: Si ideæ non essent simpliciter & singulariter notiones supraquam simplices Dei supraquam simplicis, compositus esset Deus ex exemplari, & ex se ipso, quem dixit Dionysius omnem duplicationem recusare. Idem Maximus in eisdem scholijs cap. VII. exponens quod Dionysius ait, Imagines quasdam & similitudines diuinorum exemplarium: Quæ, inquit, sunt, idest, species, & singulæ creaturæ, vt omnes ordines angelorũ, & omnia quæ sub sensum cadunt, imagines sunt & similitudines diuinarum idearum, idest exemplarium, quæ in Deo sunt: quæ quidem exemplaria sunt æternæ notiones Dei; per quas, & secundum quas omnia erant in ipso non alia quàm ipse; & producta sunt: sicut ait
Apoc. 4. Ioannes in Apocalypsi, quendam ex antiquissimis angelis dixisse ei, quòd omnia erant, & facta sunt; ideas dixit fuisse; & imagines atq. similitudines idearũ, idest, exemplariũ dixit esse omnia quę producta sunt. Beatus Chrysostomus in homilia de cruce, cuius principiũ est, Quid dicam? quid loquar? quo nomine vos appellabo? Cum
Isa. 6. dico Deum sedentem in excelsis, non solum in vno, sed vbiq. sedentem dico. non enim distantiam loci habet, qui est suus locus, qui ipse omnia capit; eum vero nihil capit.

capit. Quis enim poteſt capere naturam incorpoream, & materiæ expertem, atq. infinitam, & quæ neq. inueſtigari, neq. corrumpi, neq. intelligentia comprehendi poteſt, quæ eſt hæc Deus? Apud pios enim ſic oportet intelligere Deũ: ipſe namq. eſt omnia; ipſe eſt noſtra ſpes, vt antea dixi; ſicut ſcriptum eſt: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Magnus Dionyſius cap. v. de diuinis nominibus ait: Ex ipſa vnitate, quæ ſupra ſubſtantiam eſt, & in ipſa eſt ipſum eſſe, & rerum principia, & omnia quæcumq. ſunt, & quæ quomodocumq. ſunt; idq. ſine habitudine, & collecte, & vnite. ſiquidem in vnitate omnis numerus vniformiter præextitit; habetq. vnitas in ſe ipſa ſingulariter omnem numerum; & omnis numerus in vnum copulatus eſt, & in vnitate eſt: & quanto longius ab vnitate procedit, tanto magis diuiditur, & multiplicatur. & in centro omnes lineæ circuli vna copulatione ſimul exiſtunt; & habet punctum omnes rectas lineas vniformiter copulatas inter ſe, & cum vno principio, a quo exierunt; & in ipſo centro omnino copulatæ ſunt: & parum ab eo diſtantes, parum diuiduntur; magis autem diſtantes, magis; & vt ſemel dicam, quanto ſunt centro propinquiores, tanto magis cum eo & inter ſe copulantur: & quanto magis a centro diſtant, tanto magis & inter ſe diſtant. immo & in tota natura vniuerſi, rationes vniuſcuiuſq. naturæ vna copulatione non confuſa collectæ ſunt, & in anima copulatæ ſunt vniformiter virtutes, quæ omnibus partibus corporis prouident. non eſt igitur abſurdum ex paruis & minutis imaginibus & exemplis ad cauſam omnium aſcendentes oculis contemplari omnia in cauſa omnium, & quæ ſunt inter ſe contraria, vniformiter & copulate. Ad hæc S. Maximus adiungit: Illud in eo, & ex eo ſic intelligendum eſt, ipſa per ſe ſupraquam bonitas, quæ eſt mens, & tota actus, ad ſe ipſam cõuerſa in actu eſt, nõ poteſtate prius ſine mente, poſtea mens actu. vnde eſt etiam mens ſolum pura, quæ non intelligit intelligentia extrinſecus introducta; ſed ex ſe ipſa penitus intelligit. Si enim ſubſtantia eius alia eſt; quæ autẽ intelligit, alia ab eo, non intelligetur ipſe, ideſt, ſubſtantia eius. ſiquid

Ioan. 17.

vero

verò habet a se, nō habet ab alio; si autem a se, & ex se intelligit, ipse est ea quę intelligit. igitur qui est intellectus ŋ eius quod est, intelligit quæ sunt, tamquam qui est. quare si cum intelligit se ipsum, intelligit quæ sunt; ipse est ea quæ sunt. aut enim intelliget ea quæ alibi sunt, aut quæ in se ipso tamquam sua: quæ alibi sunt, non potest fieri vt intelligat. vbi enim sunt? an in ijs quę sub sensum cadunt? at quæ sub sensum cadunt, non sunt, vtpote mutabilia, & ortum atq. interitum capientia. se igitur, & in se intelligit. quia vero Deus auctor est eorum quæ sunt, si in se ea non intelligit, intelliget in eo quod nondum est; at ipse archetypum est, idest, primum exemplar vniuersi; & quæ intelligit, non accipit eorum typos, idest species, siue formas ab alijs, sed potius ipse est exemplar rerum. quare nec ipse est in loco; neq. quæ in ipso sunt, tamquam in loco sunt; sed habet ea, vt se ipsum habens, & in eis existens; omnibus quidem simul existentibus, & in impartibili in ipso existentibus, distinctis vero in impartibili impartibiliter. Igitur notiones eius sunt res, res autem formæ sunt, notiones vero non sic accipiendæ sunt, vt quia hoc intellexit, fuit hoc: huiusmodi enim notionem oportet vt antegressum sit aliquid quod intelligitur, quod fecit vt ipse intelligeret: sed potius intelligit quæ sunt, nempe intelligens se ipsum, & cum ijs quę in ipso insunt, copulatus. Ex his liquet, quòd in vnitate, quæ supra substantiam est, non oportet quærere multa, & diuersa, quæ in ipsa spectantur: primum quidem, quia natura differentium, quantitatem & numerum inducit in simplici, & sine confusione, & diuisione vno & toto: secundo, quia omnia quæ in ipsa dicuntur, sunt diuina & beata eius substantia, vtpote quæ est essentia ex pluribus in vnam vnitatē congregatis, omni differentia omnibus modis in congregatis sublata; & quę inest in his sine habitudine, & singulariter, & nō tamquam alterū in altero, sed maxime supraquā copulate, nulla duplicatione posita. nec enim tamquā in loco omnia exemplaria rerum habet vnitas supra substantiā; nec ipsa horū locus efficitur; sed potius habet ea tamquā seipsum habet; & inest ipsis tamquā substantia & essentia, quorū est substantia & essentia, solaq. purissima, & sine omni subiecto actus.

Scholia.

Scholia.

Omne quod circa 1 Deum intelligitur, id erat ante mundi constitutionem; sed tamen hoc nominari dicimus, postquam factus est homo.) Hoc est quod ait S. Thom. 1. p. q. 13. art. 6. Hæc, inquit, nomina Dei bonus, sapiens, & similia, quantum ad rem significatā prius dicuntur de Deo, quàm de creaturis, quia a Deo huiusmodi perfectiones in creaturas manant: sed quantum ad impositionem, inquit, nominis, imposita sunt creaturis, quas prius cognoscimus. significant enim bonitatem creatam bonus, & sapientiam creatam sapiens, &c. quæ Deo per essentiā conueniunt, & ἐξῃρημένως, vt ait Dionysius cap. v. de diuinis nominib. idest, elate & eminenter. ipse enim est sua bonitas, & sua sapientia. Quare cum S. Thomas dixit, quòd huiusmodi nomina non solum dicuntur de Deo causaliter, vt quidam posuerunt; non notauit Dionysium, vt quidam suspicantur. De hoc iterum admoneo, ne tanto auctori hoc falso tribuatur. immo ipse idem S. Thom. interpretatus Dionysium cap. v. cū ait, Et neq. totaliter ipsi conuenit aliquid æternaliter existentium, aut temporaliter subsistentiū, sed & a tempore, & ab æuo, & ab ijs quæ sunt in æuo, & ab ijs omnibus quæ sunt in tempore segregatur: Vniuersaliter, inquit S. Thomas, nō conuenit ei aliquid de numero creaturarum, sed separatur per quandā eminentiā. & rursus, Etiam, inquit, separatur ab ijs quæ sunt in æuo & in tempore per quandam eminentiā. Quod igitur dixit S. Thomas hæc Dei nomina bonus, & sapiens, & similia, significare esse hæc in Deo eminenter, ex Dionysio, quē interpretatus est, sumpsit. postremo in eadem q. 13. p. p. art. 2. quod Dionysius dixit cap. 1. de diuinis nominib; Omnium sanctorum Theologorū hymnum inuenies ad beatos processus nominationes diuidentē; sic interpretatur, vt voluerit Dionysius significare, nomina Dei bonus, viuens, sapiens, & alia eiusmodi imposita quidē esse a processibus, siue prouidentijs Dei in creaturas manantibus, sed significare ipsum rerum principium, quatenus in eo est prius bonitas, & vita, & sapientia, & quidem excellentius quàm a nobis intelligatur & significetur. aliud enim est a qua re imponitur nomen, & aliud in qua re imponitur. sic nomina Dei imposita sunt a prouidentijs, quas alij vocant processus, ad significandum substantiam Dei, licet non perfecte eam significent; sicut perfecte hoc nomen homo significat substantiam siue essentiam hominis, quia quid sit Deus, comprehendi intelligentia non potest, vt potest comprehendi quid sit homo. est enim animal rationale, quæ est perfecta essentia hominis, quam homo significat. Immo illud etiam est aduertendum, vocabulū ipsum, eminentia, & eminenter, quibus S. Thomas vti solet, cum de nominibus Dei loquitur, & quid in Deo significent explicat, ex Dionysio sumpsisse, qui ἐξῃρημένως, vt paulo ante notaui, dicere solet, quod varie licet interpretari, elate, exuperanter, eminenter, eximie, ex-

cellenter,

cellenter, ſeparate. quæ autem intelligit, alia ² ab eo, &c. & paulo poſt: igitur qui eſt intellectus ³ eius quod eſt, intelligit quæ ſunt, tamquam qui eſt.) Non eo *tendunt hæc, vt probet, quòd* Deus *alia a ſe non cognoſcit, aut non cognoſcit cognitione propria, ſed vniuerſe, qui fuit quorundam error a* S. Thoma *notatus & reprehenſus 1.p. q.14. art. 6. immo dicit* Deum *omnia alia a ſe cognoſcere, cum ſeipſum cognoſcit, at ſe ipſum perfectiſsime cognoſcit, igitur cognoſcit omnia alia a ſe perfectisſime, & quidẽ propria cognitione; quia in ipſo ſunt perfectisſime, immo ipſe eſt illa ipſa omnia vt cauſa efficiens, & exemplaris; & ipſa diuina eſſentia eſt propria ratio vniuſcuiuſq. creaturæ, quæ* Deum *quomodocumq. participat.*

Quòd in vnitate, quæ ſupra ſubſtantiam eſt, neq. principium eius reperire licet, neq. medium, neq. finem; neq. eſt aliquid totum, quia in vnoquoq. eorum quæ intelliguntur, eſt tota, & ſola; nec eſt aliquid eorum quæ ſunt, quia ipſa eſt omnia; neq. licet vno nomine eam complecti. Cap. IX.

MAgnus Dionyſius in quinto de diuinis nominib. In vno enim, inquit, vt ſæpenumero dictum eſt, omnia quæ ſunt, præhabet, & exiſtere fecit, præſens omnibus vbiq. ſecundum vnum & idem; & ſecundum idem, omne; in omnia means, & in ſe manens, & ſtans, & ſe mouens; & neq. ſtans, neq. mouens; neq. principium, vel finem, vel medium habens, nec in quopiam eorum quæ ſunt, eſt; neq. quidquam eorum eſt; neq. penitus ei conuenit quidquam eorum quæ in æuo, aut in tempore exiſtunt; quin potius extra tempus, & ſæculum, ſiue æuũ, & extra omnia quæ in ſæculo, aut tempore ſunt, eſt: quia ipſum per ſe æuum, & ipſum per ſe tempus, & quæ ſunt, & quæ illa quæ ſunt, metiuntur, omnia per ipſum, & ab ipſo. S. Maximus in centuria prima cap. VII. ait: Omne principium, & medium, & finis non vſquequaq. negant quin ſecundum habitudinem prædicentur; Deus autem in vniuerſum omni habitudine infinite in infinitum ſuperior cum ſit, conſentaneum eſt vt neq. principium, neq. medium, neq. finis ſit; neq. quidquam omnino habet eorum, in quibus natura ſecundum habitudinem prædicatio ad aliquid cerni poteſt, Idem in eadem

dem centuria cap. LXXXII. Omnis cognitio habet significationē multitudinis vt minimū duorum. media enim est habitudo duorū extremorū, quę inter se copulat intelligentem, & rem intellectam. neutrū enim potest vsquequaq. seruare simplicitatem: quia cum eo qui est, aliquā rem subiectā intelligens, simul cogitatur habere potestatem intelligendi: & quod intelligitur, subiectum quoddā est, vel in subiecto; cum quo simul cogitatur, quòd possit intelligi; aut cogitatur simul pręsubiecta substantia, cuius est potestas. nō enim est res aliqua omnino, quæ ipsa per se sit simplex substantia, aut cognitio, vbi & vnitas sit indiuidua: Deus autem, siue substantiam dicamus, non habet potestatem intelligendi, quæ naturaliter cum eo intelligatur; ne habeatur compositus. siue dicamus cognitionem, non habet subiectam substantiam, quæ naturaliter recipiat cognitionem; sed id ipsum quod secundum substantiam est, cognitio est Deus, & totus Deus, & solum; & ipsa cognitio substantia; & totus substantia, & solum; & supra substantiam totus, & supra cognitionem solus: quia vnitas est indiuidua, expers partis, & simplex. Et adhuc idem: Deus in vtroq. penitus simplex, substantia sine subiecto, & cognitio non habens vllum plane subiectū. S. Cyrillus in Thesauris libro III. cap. IIII. Primum quidem, inquit, necesse est dicere compositum esse Deū ex diuersis, eisq. secū inter se valde pugnantibus, simili scilicet & dissimili; quę quidē inter se in vno subiecto misceri & cohærere nō possunt. & si ex parte similis, ex parte alia non erit similis, non erit totus lumen, neq. totus veritas, neq. natura Deus. Præterea etiā ad ipsum qui genuit, manabit blasphemia grauis: erit enim compositus pater ex substantia & conceptu mentis. Magnus Basilius libro secundo τῶν ἀντιῤῥητικῶν. Siquidem, inquit, tamquam partem substantiæ acciperemus ingenitum, locum haberet istius sermo, cum ait, compositum esse quod ex diuersis constat: sin vero substantiam Dei lumen ipsum ponimus, vel vitam, vel bonum totum, quod quidem est totum vita, totum lumen, & totum bonū; habet autem vita ingenitum consequens, quomodo non est incompositus, qui est secundum substantiam simplex? non enim modi proprietatem eius demonstrantes, rationem sim-

plicitatis lædent. Gregorius Nyssenus libro primo contra Eunomium cap. XLI. Simplicitas enim, inquit, dogmatum veritatis tamquam fundamentum iacit, Deum, quid est, neq. nomine, neq. ratione, neq. alia quapiam cogitatione & intelligentia comprehendi posse. Sanctus Epiphanius in hæresi contra Ptolemaitas: Quæ potest ab vllo dici tanta illius audacia, quam de Domino vniuersi euomuit? qui simul vt intellexit, perfecit hoc, quod quidem voluit; hoc intelligens, quod vult; & tunc volens, cum intelligit; totus intelligentia, totus voluntas, totus mens, totus lumen. Ex quibus fit manifestum, quòd in vnitate Trinitatis neq. reperitur principiũ, neq. medium, neq. finis. si quis vero aliquid horum quærat, multa reperientur, & non vnitas. principium enim, & medium, & finis eorum plane sunt, quæ diuidi possunt; vnitas vero indiuidua est. similier quod habet principiũ, & medium, & finem, totum aliquid est ex his coagmentatum; quod autem sic est totum, ex partibus etiam est totum: partes autem multæ; igitur totum ex multis. vnitas vero expers partiũ est, & non ex multis, aut ex partibus totum. Præterea, quod neq. principium, neq. finem habet, neq. terminum in vtroq. habet; & idcirco infinita est vnitas. Bifariam enim, inquit, cum infinitum contemplamur, scilicet secundum principiũ, & finem, quod non est in his, & est supra hæc, infinitum appellatum est. Sed neq. formam habet, vel figuram, vel speciem, vel colorẽ diuina vnitas. sic enim magnus Basilius libro IIII. τῶν ἀντιῤῥητικῶν. Si, inquit, filius vere est imago patris, omnis autem imago vel substantiæ, vel formæ, vel figuræ, vel speciei, vel coloris imago est; Deus autem in nullo horum est, sed in sola substantia; filius igitur cum sit imago substantiæ, sequitur vt sit homousios, idest, eiusdem substantiæ patris; & relinquitur vt sit vnitas expers formæ, & figuræ, & speciei, & coloris. expers igitur est formæ, quia idem est forma, & substantia Dei. hoc enim ab omnibus Theologis concessum est. Si igitur in sola substantia est Deus, non igitur in forma circa substantiã. hæc enim forma non est sola substantia. est etiam sine figura, quia demonstratũ est non habere medium; si autem nõ habet medium; neq. rotundi, neq. recti particeps est,

quia

quia vbi nō est medium, nec extrema æqualiter a medio distabunt; quod quidem in rotundis euenit; neq. rursus ab extremo ad extremum æqualiter procedit linea, quod quidem in rectis reperitur. si autem nec hoc, nec illud; caret igitur figura vnitas diuina. Est preterea expers speciei; quia species cōtinentur in generibus; vnitas vero diuina nec est in alio, nec in se. in alio quidem si esset, eueniret ei perinde ac si in medio esset comprehensa, quod in circuli centro contingit; demonstratum vero est nō habere eam partes, neq. figurā; non est igitur in alio, immo nec in se; alioqui idem etiā, quod circulo, ei accideret, si ipsa se complecteretur, & contineret. nō enim potest esse aliquid in se ipso, quin a se ipso cōtineatur. etsi enim Deus ex se, & ipse se ipsum continet; tamen fieri non potest, vt idem contineat, & a se contineatur. si autem ab alio continetur, hoc est quod dicebamus ad figuras pertinere. Caret etiam colore, quia est substantia quę non est in subiecto. Quomodo recipiet colores quæ non potest cadere sub aspectum, qui colores discernit? Sicut ergo non est hæc omnia diuina vnitas; sic neq. habet vniuersitatē, vel vniuersum, quod partes recipit. alioqui incidet vtrūuis eorum quæ diximus. Omnis enim oratio vel effertur vniuerse † in vniuersis, aut in vniuersis non vniuerse, sed particulariter; & hoc est quod ait Dionysius: Quamobrē primū bonus Deus eorum auctor esse dicitur, deinde eorum vniuerse, postea partium eorū; tum participantiū ea vniuerse, deinde participantiū in parte, siue particulariter. quæ perinde sunt, ac si diceret, Genera & species simul, Deū habent auctorē; deinde partes illis subiectæ; & quascumq. vniuersitates quis dicat, postea has tamquā absolutas & abstractas producit Deus; deinde tamquā aliquorū, & ipsorum aliquorum vniuersitates. non est Deus vniuersitas secundū has vniuersitates, idest, ad similitudinē harum; sed ipsa sola vniuersitas, quæ in nulla est vniuersitate, vniuersa ipsa & sola vniuersitas est, omnes vniuersitates ex se producens, & a nulla vniuersitate coercetur. nec enim ipse est in aliquo, nec aliquid in ipso. substantia enim est nihil habens quod sit in subiecto: & cognitio est nihil prorsus subiectum habens. idcirco ipse est omnia, & non est quidquam omnium, qui a nullo eorum quæ

Diony. c. 11. de diui. no.

† Vniuersū vniuerse omnis vita, vniuersum non vniuerse, sed in parte, siue particulariter, vt vita.

sunt, continetur: nec est nomen eius, quo per rem aliquam ex ijs quæ sunt, nominetur. vnde enim nominabitur, si nihil est ex ijs quæ sunt? Præterea totum & solum in vnitate, essentiam exuperantem repræsentat, & non positionem quamlibet rerum. perinde enim est dicere, totus substantia, & solum est Deus, & in sola substantia est, atq. dicere supra omnem substantiam esse, & nõ annumeratur vlli substantiæ earum quas produxit, sed est sola ex alijs exempta, & prima, & cuius substantia est actus.

Quòd vnitas Trinitatis supra omnem substantiam est, & supra omnem vnitatem, & trinitatem nobis cognitam: & quòd neq. substantia est, nec vnitas, neq. trinitas ab vllo cognita; nec infinita, aut in multis numerata. Cap. X.

MAgnus Dionysius cap. XIII. de diuinis nominibus: Oportet, inquit, nos a multis ad vnum virtute diuinæ vnitatis conuersos, singulariter laudare totam & vnam diuinitatem, vnum quod est omniũ causa, ante omne vnum, & multitudinem, & partem, & totũ, finitionem, & infinitionem, finem, & infinitatem; quod omnia quæ sunt, & ipsum esse terminat; & omnium, & totorum omnium, & ante omnia, & supra omnia vna causa, & quod supra ipsum vnum, id quod est, determinat: siquidem quod est vnum, in ijs quæ sunt, numeratur. numerus enim particeps essentiæ est. quod autem est vnum supra substantiam, & quod est vnum, & omnem numerum definit, ipsum est & vnius, & numeri, & omnis rei principium, & causa, & numerus, atq. ordo. quamobrem & vnitas, quæ laudatur, & Trinitas, quæ est diuinitas supra omnia, non est nec vnitas, neq. trinitas; aut a nobis, aut ab alio quopiam eorum qui sunt, cognita: sed vt quod in ipsa est supraquam in vnum copulatum, & fœcunditatem vere laudemus, trinum & vnũ Deum nominamus illum, qui supra omne nomen est. nulla autem vnitas, vel trinitas, neq. numerus, nec vnitas, vel fœcunditas, nec aliud quid eorum quæ sunt, aut quæ ab aliquo eorum qui sunt, cognita sunt, explicat obscuritatem, quæ omnem rationem & mentem vincit; obscuritatem dico diuinitatis, quæ supra substantiam, supra rationem

tionem & mentem eſt. Rurſus idem extremo capite myſticæ Theologiæ: Rurſus autem aſcendentes dicamus, quòd nec anima eſt, neq. mens; nec imaginationem, vel opinionem, vel rationem, vel intelligentiam habet; neq. ratio eſt, nec intelligentia; neq. dicitur, vel intelligitur; neq. numerus eſt, neq. ordo; neq. magnitudo eſt, neq. paruitas, neq. æqualitas, neq. ſimilitudo, neq. diſſimilitudo; neq. ſtat, neq. mouetur, neq. quieſcit, neq. habet vim; nec eſt vis, neq. lumen, neq. vita eſt, neq. ſubſtantia eſt, neq. ſæculum, neq. tempus, nec eſt eius tactio ſub intelligentiã cadens, neq. ſcientia, neq. veritas eſt, neq. regnum, neq. ſapientia, nec vnum, nec vnitas; neq. diuinitas, neq. bonitas, neq. ſpiritus eſt, vt nos ſpiritũ cognoſcimus; nec eſt filius, neq. pater, nec aliud quidquã eorũ quę nobis, aut vlli eorum qui ſunt, cognita ſunt; nec aliquid eorum quæ non ſunt, neq. quæ ſunt: neq. quæ ſunt eam cognoſcunt, quatenus eſt; nec ipſa cognoſcit quæ ſunt, quatenus [1] ſunt: nec eſt illi ratio, neq. nomen, neq. cognitio; neq. tenebra eſt, neq. lumen, nec error, neq. veritas: nec eſt eius in vniuerſum poſitio, nec ablatio: immo cum eorum quæ poſt ipſam ſunt, poſitiones & ablationes facimus, ipſam neq. ponimus, nec tollimus; quia ſupra omnem poſitionem eſt perfecta & ſingularis omnium cauſa; & ſupra omnem ablationem exuperatio omnium ſimpliciter abſtracta, & vltra omnia. Hæc annotauit S. Maximus, inquiens: Nota, quòd neq. diuinitas ſubſtantia eſt Dei, ſicut nec vnum aliquid eorũ quæ dicta ſunt, neq. contrariorum eis; quare nihil ipſorum eſt. non enim ſunt hæc ſubſtantia, ſed gloria [2] circa eum. Sic Sextus eccleſiaſticus philoſophus dixit, & Gregorius Theologus libro tertio Theologiæ ſuæ, quòd neq. diuinitas, [3] nec ingenitum, neq. paternitas ſubſtantiam Dei ſignificant. Obſerua præterea, quòd neq. ſpiritus eſt, vt nos ſpiritum cognoſcimus; neq. filius eſt, neq. pater, vt nos patrem & filium cognoſcimus. illud enim, Vt nos cognoſcimus, in omni negatione ſuperiorum accipe. declarat autem, quod dici ſolet, ſecundum noſtram cognitionem. Neq. te moueat hoc caput, vt putes hunc diuinũ auctorem aliquid blaſpheme dicere. propoſitum enim eſt ei demonſtrare Deum nihil eorum eſſe quæ ſunt, ſed

esse supra omnia. etenim si ipse omnia produxit, quomodo potest esse aliquid eorum quæ sunt? Dixit autẽ, quòd nec ea quæ sunt, cognoscunt Deum causam omnium: at non cognoscere Deum, interitus plane est. verum statim idem exposuit quod dixerat, cum subiunxit, Quatenus ipse est; quod perinde est, vt si dicatur, Nihil ex ijs quæ sunt, cognoscit Deum, quatenus est, idest, substantiam eius, quæ supra substantiã est, & quæ intelligi non potest, vel existentiam secundũ quam existit. Dictum enim est,
Matth. 11. quòd nemo cognoscit filium, nisi pater; neq. patrẽ quis nouit, nisi filius. Ac rursus subiungit magnus Dionysius,
Cap. 7. de diuin. nom. & ait: Nemo cognoscit filiũ, quatenus est, nec ipse Deus cognoscit ea quæ sunt, quatenus sunt; idest, non nouit intendere mentem secundum sensum ad ea quæ sensilia sunt; nec ad substantias, quatenus substantiæ sunt, hoc enim non conuenit Deo. nos enim, qui homines sumus, ea quæ sensu percipiuntur, aut aspectũ, aut gustatu, aut tactu, intelligimus quid sint: ea vero quæ sub intelligentiam cadunt, aut per 4 disciplinam, aut doctrinam, aut per illuminationẽ cognoscimus. Deus autem nullo modo ex istis nouit ea quæ sunt; sed potius ex se ipso cognitionem omnium habet. hoc enim significat subobscure
Dan. 13. scriptura, quæ ait: Qui nouit omnia antequam fierent. quod quidem declarat, non secundum rationem productionis eorum nouisse ea Deum secundum sensum aut intelligentiam; sed potius supra omnem sensum & intelligentiam in se tantum intuens. Idem ibidem: Quæ sunt, inquit, idest, creaturæ, non possunt supra naturam suam ferri intelligendo: consentanee igitur cum in se intuentur, diuinam naturam ignorant secundũ illud quod ipsa est. sic igitur diuina natura in se ipsam intuens, nõ nouit in se esse creaturas secundum rationem 5 substantiæ eorum. hoc enim significauit cum dixit, Quatenus sunt; si quidem est supra omnia quæ sunt, & ipsum esse supra substantiam habet. aliter enim nemo dicet ignorare Deum creaturas suas. Ex quibus fit manifestum, quòd vnitas supra substantiam, ab omnibus abstracta est, & supra omnia est. immensis enim mensuris, & quæ conferri non possunt, causæ 6 supra effectus locãtur, & eximuntur, & ab eis absunt, vt sæpe dictũ est. Quomodo enim

creaturæ

creaturæ, & facta, & quæcumq. vocabulo entium ſigni-
ficantur, conferri poſſunt cum natura, quæ vltra om-
nia eſt? Vnde conuenienter ſibi, cauſa omnium non eſt
vnum eorum quę ſunt, non dico quęcumq. aliquis nu-
merauerit, ſed ſi quis cogitatione fingeret, & ad illa quę
vltra ſecula ſunt, refugeret, opiniones eſſent rationis
apud nos inaniter quidem ad illa quæ vltra omnia ſunt,
proficiſcentis; tantum vero a re diſtantis, quantum ſimu-
lachrum a veritate, & domus ab eo qui eam fabricauit;
& vmbræ ab iis quæ ſunt, & per ſe exiſtunt. Non enim
fieri poteſt, vt quę finita ſunt, pertranſeant quod infinitũ
eſt; quamuis mens multas infinitates reperiat, & ſecum
reputet, nihilominus ab infinitate vera excidit, & tam-
quam cum vmbra pugnare conuincitur attrectans; ſicut
qui tenebris craſſiſſimis inuoluti ſunt, & in eis ruunt.
Ob hanc cauſam Theologiã ſecundum negationẽ in mul
tis valentiorẽ eſſe Theologia affirmãte demonſtratũ eſt;
non quidẽ quòd Theologia ex negantibus magis Deũ aſ-
ſequatur, & attingat (ex ęquo enim vtraq. aberrat a conie-
ctura de Deo) ſed quòd Theologia negans plus profitea-
tur neſcire. qui enim dixit, quòd nec vnitas eſt Deus, pro-
pius acceſſit ad incomprehenſam vnitatem, quàm qui po-
ſuit eſſe Deum vnitatem ſecundum morem vnitatũ quę
nobis notæ ſunt. Vt igitur ſummatim repetã quę in hac
Decade expoſita ſunt, demonſtratum eſt a Theologis, nõ
oportere quęrere in vnitate, quę ſupra ſubſtantiam eſt, 1
habitus & diſpoſitiones, vel alia circa ipſam, quę ſubſtan
tiã eius compleant; nec aliqua in ea accidentia, neq. dif- 2
ferentias ad ſubſtantiam eius pertinentes; neq. quia ex ſe
ipſa exiſtere dicitur, idcirco oportet conſtituere ipſam eſ- 3
ſe ſui cauſam: nec ponere aliud in ea eſſe ſubſtantiam, & 4
aliud energiam, ſiue operationem: nec exiſtimare opera- 5
tionem ſuam creatricem ſubſtantia ſecundum ſe carere,
& non per ſe exiſtere: nec aliud eſſe ſuam ſubſtantiam, & 6
aliud ſuam bonitatem, & ſimiliter in ceteris eiuſmodi:
nec aliud eſſe ſubſtantiam ſuam, & aliud cognitionem 7
ſui, & ſimiliter in reliquis ſimilibus; & omnia quę in ea 8
ſunt, non differre a ſe ipſa: nec in ea poſſe reperiri princi 9
pium, medium & finem: nec vnitatem diuinam, quę 10
eſt ὑπέρθεος, ideſt, ſupra eos qui dicuntur dij, eſſe ſub-
ſtantiam,

ſtantiam, nec eſſe vnitatem quę vocatur, neq. trinitatem ab vllo cognitam: ſed potius ſupra ſubſtantiam eſſe, & ſupra omnem vnitatem, & ſupra omnem trinitatem 7 excogitatam vel aſſimilatam, & ſupra omne vnum tale abſtractam eſſe, & ad eam accedi non poſſe. Recte igitur & quæ in hac decade ſunt, tamquã principia expoſita ſunt; neq. quidquã diuinę ſimplicitati deeſt. Conuenienter autẽ huic inſcriptioni De ſimplicitate diuina, tota decas ad diuinã ſimplicitatẽ contexta eſt apte ad duas antegreſſas decades, per propoſitiones enuntiãtes ad infinitatẽ Dei procedens; ſiquidẽ nulla infinitas ex ijs quę dicuntur, cũ infinitate Dei ęquabitur. nec enim infinitas materię, & carere eam forma & ſpecie, cum infinitate Dei cõferendũ eſt (materia enim finitur & terminatur ſpecie, & forma ſpeciei, & hęc, ſpecies ſcilicet, & earum formę, ſunt termini & fines materiæ) nec infinitas corporis, quia corpus in infinitum diuidi poteſt, infinitatem Dei dirimit, quippe cum in corpus dimenſio, & diuiſio primum cadat: neq. ſecundum primas qualitates, quę in infinito inſunt, infinitas Dei comparanda eſt, quia in ipſis primũ cernitur plus & minus: neq. rurſus infinitũ ſecundũ generationem, & generationis perpetuitas retundit infinitatem Dei ſimpliciter, & incircũſcripte circummeantis, & non ad inſtar circuli motionẽ habentis, quę ſolummodo eſt cum fit; neq. quidquam quod in cælo, & in motu eius rotundo accidit (habet enim hic motus infinitatem propter infinitam potentiam Dei mouentis) immobilem infinitatem Dei excludit: neq. infinitas vniuerſi temporis, quia actus eius, quo metitur periodos eorum quę in tempore ſunt, numquam deficit, & numero eſt infinitus, infinitatem Dei coercet, quę eſt ſupra omnem numerum, & omnem periodum. item immutabilem eſſe mentem & animã (ſcilicet a libertate arbitrij) & totam ſimul in omnibus ſui corporis partibus adeſſe, & ob eam cauſam continua & infinita facultate motus corporis gubernare, non progredietur ad infinitatẽ Dei, qui has facultates animę inſeuit. nec innumerabilitas angelorũ (milia enim miliũ, & decies centena milium adſtant throno magnificentiæ eius) neq. perennitas ſine dimenſione, ac perinde infinitas vitæ eorũ & immortalitatis,

De infinitate in rebus multiplici ex Deo manante, & a creaturis participata.

Dani. 7.

litatis, infinitatem Dei, quæ omnem numerum, & omnem cogitationem vitæ continuæ ſuperat, pertranſibit: nec ipſum æuum,& infinitudo eius omnibus nota & vulgata, quæ omnem infinitatem intellectilium continet, ęque porrigetur vt infinitas Dei,qui illud produxit.creatum enim a creatore infinitis menſuris ſuperari notum eſt. Si igitur infinitas Dei ſupraquam infinita nulli ex iſtis infinitatibus ſimilis cernitur, ſolus igitur eſt infinitus, fons infinitatis effector, qui eſt vnum ſolum ſecundum ſubſtantiam bonum & infinitum, qui omnem infinitatem ex nihilo fecit. Etſi enim illæ poſt Deum infinitates dicuntur, non tamen ſunt ſecundum ſubſtantiam infinitates, ſed ſecundum menſuram tantum,& participationem, & infinitam multitudinem, & ſecundum vitam dimenſione carentem, & ſecundum totam ſui præſentiam in totis, & id quidem a cauſa ſola effectrice, & non alio modo habent. Conſentanee igitur dictum eſt Deum eſſe vltra omnē infinitatem. ſolus enim Deus eſt eſſentia infinitus, & ſola eſſentia, ſiue ſubſtantia Dei eſt ſimplex,& † vniformis,& expers qualitatis, & quieta, & ſeditione carens, infinita,& omnipotens,& effectrix omnium, cui gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

† Quia eſt immutabilis ſecundū eſſe, & ſecundū affectiones & operationes, quomodo nō ſunt angeli, licet habeant eſſe immutabile, illa prior ſimplicitas eſt vniformis.

Scholia.

Quatenus [1] *ſunt) ideſt, non cognoſcit alia quatenus ſunt in ſe ipſis, ſed in ſe ipſo, ideſt, in ſua eſſentia, in qua omnes ſpecies rerū ſunt comprehenſæ, & multo excellentius in eo, quàm in ſe ipſis ſunt. ſed gloria* [2] *circa eum) Non dixit gloria in eo, quæ eſt increata, ideſt, ipſa eſſentia, ſed circa eum ſunt, quæ ab eo creata ſunt, ex quibus a nobis glorificatur & laudatur. neq. diuinitas* [3] *ſubſtantiam* Dei *ſignificat, neq. ſubſtantia* Dei *eſt, ſcilicet vt nos diuinitatem cognoſcimus. cognoſcimus enim diuinitatem creatam in ijs qui per participationem dij dicuntur, ſiue angeli, ſiue homines ſint: huiuſmodi autem diuinitas creata, nec eſt, neq. ſignificat diuinitatem* Dei*, quæ eſſentia, ſiue ſubſtantia eius eſt; ſed potius diuinitas, bonitas, ſapientia, & cetera, vt nos cognoſcimus iſta, gloria ſunt circa* Deum*, quia ab his quæ ab eo creata ſunt, glorificatur & celebratur. per* [4] *diſciplinam) cum ex magiſtro diſcimus; per doctrinam, cum noſtro ſtudio & induſtria ſine magiſtro docemur; per illuminationem, cum* Deus *reuelat. ſecundum rationem* [5] *ſubſtantiæ eorum) quia ipſa diuina eſſentia eſt propria ratio ſubſtantiæ cuiuſq. creaturæ in infinitum perfectior quàm propria ratio ſubſtantiæ in ipſa creatura.* Cauſas [6] *dicit*

propter personas diuinas, quæ sunt alioqui vna causa creaturarum, sicut vna essentia. supra omnem trinitatem 7 excogitatam, vel assimilatam) Obseruauit Manuel Calechas in libro de Trinitate imagines, quas patres excogitarunt ad aßimilandum eas vtcumq. Trinitati. Gregorius NaZianZenus cũ oculo fontis, & fonte, & fluuio comparat; item cum sole, radio, lumine; item cum mente, ἐνθυμήσει, idest consideratione, anima, in quibus nõ est diuisio, vel sectio; item cum triplici sole, & vna luminis commixtione. Gregorius Nyssenus in libro de spiritu sancto contra Macedonium cũ tribus lampadibus, quarũ vna flamma. idẽ Gregorius Nyssenus in libro de Trinitate hæc tria dicit esse in nobis, quæ sunt, νοῦς, λόγος, πνεῦμα. Mens, inquit, parit rationẽ; ratio mouet mentem; & neq. mens sine ratione est, neq. ratio sine mente; similiter sine spiritu, qui est in nobis, non exit ex mente. hæc, inquit, sunt æqualia, & separari a se viciβim nõ possunt. sic, inquit, intelligendum est in Trinitate. alij cum fonte, fluuio, & lacu; cum igne, flamma, & lumine. Cyrillus cum radice, ramo, & fructu; idem cum digito, manu, & brachio; & aliàs cum rosa, flore, & odore. In his omnibus reperiuntur quædam inseparabilia a se mutuo, quæ assumuntur ad declarandum vtcumq. esse tres personas inseparabiles proprietatibus distinctas, & vnius substantiæ, ita vt ab alio sumatur τὸ ἀχώριστον, idest, inseparabilitas personarum; ab alio τὸ ὁμοούσιον, idest, consubstantialitas.

DECIMAE ET VLTIMAE DECADIS FINIS.

Scholia quædam excudendo prætermiſſa, hic adduntur, vt ſuis locis reponantur.

Decad. 1. cap. 6. in fine.

*Atq. hoc quidem * ſiue erat viſum diurnum ſolis ſanctis aſpectabile: ſiue nocturna & vera viſio; ſiue informatio futurorum tamquam præſentium in mente.)* S. Maximus explanans hunc Gregorij locum, *Numerauit, inquit, hoc loco nobis beatus* Gregorius *ſpecies prophetiæ. ego vero nihil interim affirmans, coniectura ducor diurnum viſum vocaſſe viſionem & auditionem rerum & ſermonum, quæ ſancti neminem videndo, & neminem audiendo, tamquam per ſenſum ſpiritu videbant & audiebant. non enim fas eſt dicere, oportere omnino in diuinis ad informationem imaginationis præſens eſſe id in quod cadit imaginatio, ſed admirabiliter, & ſupra naturam, ac nullo præſente, & vocibus ſub ſenſum cadentibus non formatis pulſu aeris, eã partem qua imaginamur, operari; ita vt vere audiat & videat, qui diuina docetur. nec enim creditur diuinum eſſe, in quo nihil amplius eſt, quàm quod in naturæ ordine cernitur. Si enim nos cum nocte per ſomnum imaginamur, ſæpe videmus & audimus, cum nemo eſt qui loquatur, aut videatur; multo magis hoc ſanctis experrectis & vigilantibus vere eueniet, Deo operante in ipſis vigilantibus ſecundum gratiam admirabilem, quod in nobis lege naturæ fieri conſueuit. Nocturnam & veram viſionem exiſtimo eum vocare aut intelligentiam perfectam rerum futurarum, quæ in anima per ſomnum fit, vt in* Ioſeph, *&* Daniele*; aut viſionem rerum diuinarum cadentem ſub aſpectum oculorum propter ſummam paßionis vacuitatẽ ex multa puritate prouenientem. Informationem vero futurorum tamquam præſentium in mente arbitror eũ* κατ' ἔμφασιν *dicere figuras futurorum ſanctis oſtenſas ſimplici modo tamquam in imagine ſecundum ſimplicem & non diuiduam notionẽ mentis. Hæc ego auſus ſum, ait* S. Maximus, *ex coniectura dicere, nullam gratiam experiendi hæc adeptus, ob eam tantum cauſam, quòd tu iußiſti.*

* pag. 15. lin. 1.

Decad. 8. cap. 2. in fine ſcholij 8. adde.

*Pachimerus neutrum legit in ſua paraphraſi; fortaßis appoſitum * fuit ab aliquo ad interpretationem verbi quod ſequitur, Omnis tactus. tactum enim vocat* Dionyſius *intelligentiam, vt* Pachimerus *interpretatur, quia eſt in operatione animæ per intellectũ quidam tactus rei ſicut in corporibus actio fit per contactum.* Sic S. Thomas. *idcirco igitur dicit, Omnis tactus, ſenſilis ſcilicet, & intellectilis. & quia per huiuſmodi tactũ intellectilem multiplex ſcientia habetur, ſequitur in textu, Omnis ſcientia. Obſeruandus eſt ordo intelligendi a ſenſu ad rationẽ, a ratione ad intellectum, qui eſt quidam tactus intellectilis;*

* pag. 183. lin. 35.

ab intellectu ad scientiam, quæ coniungit intellectum cum ratione, vt ait S. Thom. a scientia ad vnionem, quæ ad intellectum pertinet, qui vnitur cum intellectis; & ad voluntatem, quæ vnitur cum amatis.

In eodem cap. adde hoc schol.

* pag. 181. lin. 26. *Et omnia * quæ non sunt, in pulchro & bono sunt supra substantiam) Quæ non sunt, non dicuntur ex bono & pulchro esse, vt Pachimerus notauit, quia non habent σύστασιν, idest, non existunt, sed sunt in bono & pulchro neganter; quia bonum & pulchrum est ea nõ esse, quæ non sunt; vt non esse duos soles. negationes vero, quas S.* Thomas *dicit conuenire* Deo *per excessum, quia* Deus *nihil est eorum quæ sunt, sed supra omnia, nõ solum in ipso sunt, sed ex ipso sunt secundum causam, vt bonitas creata, & sapientia creata, quæ* Deo *negantur. illa etiam ingenitum, incorruptibile, & immortale, & infinitum licet negationem significent, non ponuntur inter ea quæ non sunt, quia habent σύστασιν, idest, consistunt, & in ipso sunt.*

Decad. 8. cap. 4. adde schol. sequens.

* pag 195. lin. 38. *Septimo * die requieuit ab omnibus operibus suis.)* Photius *patriarcha Constantinop. in responsis ad varias quæstiones de locis scripturæ ad Amphilochiũ metropolitam Cyzici: Quattuor, inquit, sunt operationes Dei: Prima, qua fecit a principio naturas rerum omnium septem diebus; secundum hanc significationem dictum est requieuisse septimo die ab omni opere quod patrauerat.* (Gen. 1.) *Secunda operatio est conseruatio ex illo tempore perpetua eorum quæ semel extiterunt, quæ non permittit vllam speciem perire. hæc operatio prouidentia vocatur. ab hac operatione numquam desistit, neq. desistet* Deus, *dum terrena hæc concretio consistet. Tertia operatio, qua facit, vt natura cuiusq. nihil dissimile, aut a se alienum faciat, sed potius sui simile generat, & successionem legitimam ostendit. hæc quoq. operatio ad prouidentiam referri potest. Præter has tres, vnam de creatione essentiæ, siue substantiæ, aliam de conseruatione, aliam de similitudine, ad quam referenda est successio ordinis, vt in sole, luna, ortu, occasu, coniunctionibus, & discessibus, aliisq. energiis, idest operationibus, quas* Deus *illis indidit, in vicissitudine dierum & noctium, in vaturis temporum, & successionibus: præter has, inquã, est alia operatio φιλανθρωπίας δεσποτικῆς, idest, charitatis* Domini Dei *in homines; quæ duplex est, vna ad corpus hominis pertinens, altera ad animam.* (Ioan. 9.) *illa cæcis tribuit aspectum,* (Matth. 9.) *paralyticis robur, quatriduanum suscitat, &c.* (Ioan. 11.) *hæc animam infinitis malis vexatam liberauit, & in pristinum statũ imaginis suæ, ad quam facta erat, restituit.* Populus *ergo* Iudæorum *in beneficia Saluatoris ingratus, inuidiæ suæ prætexebat sabbati religionem, accusans* Dominum *quòd sabbato sanaret.* (Ioan. 5.) *cui Saluator tamquã*

Dominus

Dominus & preceptor, Pater meus, inquit, vsque modo operatur. Si enim eos, qui curationem corporis sabbato factã calumniabantur, redarguit, docens eos ab huiusmodi operibus neq. patrem cessasse, neq. cessare; ex hac sententia facile est intelligere, a quibus operibus cessauit, & a quibus nõ. siquidem iam olim desiit creare naturas; a conseruatione vero, & varia prouidentia in illis, & ordine, & beneficentia non destitit, neq. desistet.

Decad. 8. cap. 8. adde hoc schol.

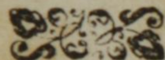
Quid tandem * *Deus sit) Quid sit Deus nullo modo ab vlla creatura comprehendi potest; quòd autem sit, ratione naturali comprehendi potest ex creaturis, quæ comprehensio* αἰσθητὴ *dicitur & est, idest sensilis. fide vero excellentius & plenius comprehenditur quòd sit; quæ comprehensio a beato Basilio* νοητὴ *vocatur, idest, intellectilis.*

* pag. 209 lin. 9.

pag.	lin.	err.	corrige.
20	in marg.	Dan. 10.	Dan. 7.
22	34	ἀνύπαρξις.	ἐνύπαρξις.
27	in marg.	lege. Centuria 2. c. 47. in mmſſ. deſunt &c.	
38	28	affirmationes ſeuero	affirmationes vero
52	27	ſiue cum quis non	neq. cum quis
	28	ſiue	neq.
56	27	Scholia.	Ex ſcholijs S. Maximi.
60	3	ſeriem	ſeriem materiariam
63	2	nominamus.	celebramus.
64	vlt.	quatenus eſt nihil	quatenus eſt, nihil
69	18	Si quis	Quare ſi quis
73	36	ſuper mundum	ſupra mundum
	37	ſupra cæleſtem	ſupra cælum
74	16	ſeriem	expoſitionem materiari
75	10	ſeriem	materiariã expoſitionem
76	10	cæleſtem	cælum
78	26	θεαρχικὸς	θεαρχικὴ
79	post lin. 33. adde, Ex ſcholijs S. Maximi.		
83	10	Scholia.	Ex ſcholijs S. Maximi.
90	17	dele, prius	
	24	ipſum	ipſius
92	20	primam eam	primum eſſe
	21	ὡς ὅτι ἔστι	ὡς τὸ τί ἐστι
93	27	infra participationes	infra, participationes
95	3	τῆν	τὴν
97	29	omnia	omnibus
99	22	principaliter	principialiter
108	2	ex bonorum cuiq. eorum, &c. lege.	conſiſtunt, & cuſto- diuntur, ne ex bonorum conuenientium ſtatione excutiantur
	vlt.	ſermonem	rationem
112	25	ſine habitibus	ſine habentib. habitudinẽ
118	37	contextu ſecundum ſeriem	expoſitione materiaria contenti
149	36	initiaria	materiaria
165	22	effectus magis generales	quæ magis generalia ſunt, effectus
167	15	dele, ijs quæ ſunt	
177	27	vt autem bona, &c.	patet ex contextis expoſi- ſitio

			sitio materiaria huius decadis; siquidem demonstratum, &c.
214	38	in tota	eadem in tota
220	29	sunt hæc, &c.	materia huius decadis a Theologis exposita est, cū
241	8	sic legas. Essentia est de essentia, quia filius, qui est essentia, est de patre, qui est eadem essentia diuina.	
264	17	initiaria	materiaria
304	6	tamquam principia	secundum expositionem materiariam

Leuiora menda iudicio prudentis lectoris corrigenda relinquimus.

REGESTVM.

✠ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq

Omnes sunt duerniones.

ROMAE,
Excudebat Franciscus Zanettus
Anno M.D.LXXXI.

315